TONE SELIŠKAR
PRIETENII

PRIETENII

TONE SELIŠKAR

PRIETENII

Traducere de ILEANA VESCU

EDITURA MILITARĂ — 1974

Coperta : GH. MARINESCU

Тоне селишкар
ДРУГОВИ
Просвета Београд, 1965

CUVÎNT ÎNAINTE

Romanul pentru tineret „Prietenii" s-a născut și a crescut filă cu filă în scurtele răgazuri dintre două lupte, în timpul popasurilor după marșuri îndelungate și istovitoare. Manuscrisul, care a cutreierat împreună cu autorul o bună parte a patriei cotropite de fasciștii italieni și germani, a fost gata pentru tipar chiar în ziua victoriei asupra dușmanului, întocmai ca un jurnal de bord, care a consemnat evenimentele zilnice dintr-o lungă și primejdioasă călătorie, în care oamenii, cuprinși în vîrtejul cumplitului uragan, luptă cu curaj și abnegație să ajungă la țărm.

Autorul a consemnat în cartea sa fapte și oameni care au existat în realitate, pe care i-a cunoscut și alături de care a străbătut drumul neasemuit de greu și înălțător al luptei pentru apărarea libertății. De aceea, „Prietenii" este un document cu atît mai autentic, cu cît pana autorului nu a mai intervenit ulterior pentru a netezi asperitățile de care acesta era conștient, din dorința de a oferi generațiilor viitoare însemnările unui partizan despre partizani, făcute „la fața locului". Dar

firescul și autenticul nu constau numai în aceea că Pavlek, Sonja și Črt sînt personaje reale, care au trăit și au acționat așa cum ni-i prezintă autorul, ci mai ales în faptul că mii de tineri asemenea lui Pavlek, Sonja și Črt au existat, au luptat și s-au jertfit întocmai ca eroii acestui roman. Tocmai această calitate a lucrării i-a asigurat succesul, romanul devenind, la scurtă vreme după apariție, foarte cunoscut și îndrăgit de tineret.

În anul 1947 „Prietenii" a fost distins cu premiul „Prešern", acordat de Uniunea Scriitorilor Sloveni, iar în anul 1958 a obținut premiul „Tinerilor critici" din Belgrad, pentru cea mai îndrăgită carte de tineret.

În anul 1961 a apărut a doua ediție în limba slovenă, după ce, între timp, fusese tradusă în sîrbo-croată și cehă.

Tinerii cititori din țara noastră vor avea prilejul să cunoască un nou episod al luptei de eliberare națională din Slovenia, descris de scriitorul partizan sloven Tone Seliškar.

„Închin din nou această carte tineretului nostru, fiind ferm convins că va fi un urmaș demn al neînfricaților partizani, care, prin vitejie, abnegație și moarte, au pus temelia patriei noi, socialiste" — scrie Tone Seliškar în „Cuvînt înainte la cea de-a doua ediție în limba slovenă a romanului".

TRADUCĂTORUL

1

SE ADUNĂ NORI ÎNTUNECAȚI

Pavlek e de baștină din Kal, o mică localitate de munte. Cît privești cu ochii vezi numai păduri, cîmpii, luminișuri, pante și din nou păduri, sate, biserici mici, indicatoare de drumuri, cărări, torente, mori de apă și joagăre. Este foarte frumos acest ținut, dar mai ales cînd soarele strălucește sau imediat după ploaie, cînd brîul multicolor al curcubeului se întinde deasupra Kumului pînă hăt, departe, la Sava și Zidani Most. Kumul se arată privirii din toate părțile. Vîrful său gol străpunge cerul deasupra tuturor celorlalte creste și pare un străjer care păzește munții și despre care se spune că stăpînește vremea. Deasupra lui se adună norii, acolo se formează ploile și zăpada, deasupra crestelor lui se ciocnesc vînturile de pretutindeni.

Locuința lui Pavlek nu este nici casă, nici colibă. Temelia este zidită, dar toate celelalte, în afara acoperișului de țigle de un roșu aprins, sînt din lemn. Pe cele două creste ale acoperișului se umflă în pene doi cocoși din lut. Grajdul mai are încă acoperiș de paie, căci toți de pe aici, mai ales în ultimul timp, o duc greu cu banii. În fața casei își întinde ramurile un păr uriaș. După casă, după grajd și după întreaga gospodărie se vede că badea Blaž este un bun gospodar. Cocina de stejar și-a făcut-o aproape singur, iar iarna trecută și-a înjghebat și un mic șopron. În jurul casei și hambarului totul este orînduit cu grijă și n-ai să zărești nicăieri vreo unealtă aruncată și nici

dezordine sau paraginã. Pomii bătrîni din jurul casei au fost tăiaţi, iar cîţiva pruni tineri, altoiţi. Ţinea sub şopron cîteva ţigle pentru a-şi înnoi casa cînd va face rost de ceva bani. Blaž îşi iubea nespus mica lui gospodărie. Se îngrijea de toate cu însufleţire şi tragere de inimă, iar cînd se apuca de o treabă nu se lăsa pînă ce nu-i dădea de capăt. Era un om liniştit, modest, numai că se mînia cînd vedea şi simţea că munca lui este prea puţin preţuită şi că mîinile lui trudesc mult mai mult decît sînt plătite.

„Să-l ia dracu de stat ! mormăia cîteodată. Avem de toate, pîine albă şi carne, cărbuni şi lemne, vite şi pomi fructiferi şi mii de lucruri bune, iar omul nostru, lîngă pogace şi boi graşi, suferă şi merge la muncă gol şi desculţ !“

Pavlek nu putea înţelege încă toate aceste lucruri, dar nici nu-şi bătea capul. Păştea două vaci jos în vale, împreună cu ceilalţi ciobani, căuta alune, conuri de pin, smeură, sperja coţofenele şi broaştele din pădurea care începea chiar din spatele casei lui, strîngea miere de albine sălbatice, făcea focul şi cocea cartofi şi porumb. Cel mai mult însă iubea pădurea. În pădure creşteau fagi şi ienuperi, carpeni şi arţari, castani şi cleani. În pădure trăiau căprioare, vulpi, veveriţe, melci, iepuri, bursuci şi multe, multe păsări. Cîteodată se rătăceau prin desişurile ei chiar şi mistreţii. Cînd şi cînd, la ivirea zorilor, căprioarele coborau pînă aproape de casă, iar în timpul iernii veneau pînă la şopron, de unde, printre scîndurile acestuia, smulgeau fîn.

Printre hăţişuri vîjîia un torent repezit. Lui Pavlek îi plăcea grozav să prindă cu mîna păstrăvi de sub pietre sau să scoată vreun rac ascuns sub cîte o rădăcină. Toamna culegea ciuperci ; mama le usca şi apoi le vindea băcanului, pentru ca acesta să le mai şteargă cîte ceva din datoriile însemnate în registrul său. Pavlek ştia deja că el este mîna dreaptă a tatei ; mîna boii la arat, ajuta la cosit, secerat şi cules, mergea cu taică-său în pădure după lemne şi dădea o mînă de ajutor chiar şi vecinilor. Aceştia se revanşau faţă de tatăl lui Pavlek, împrumutîndu-i cîte un cal sau cîte un bou pentru munci mai grele.

În primăvara aceasta însă, la sfîrşitul lui martie 1941, cînd Pavlek intrase în al treisprezecelea an, într-o zi

mohorîtă și ploioasă, intră în casă jandarmul. Afară ploua, zăpada se topise, iar micuța stăncuță domesticită ciocănea în geam și privea curioasă la vrăbiuțele care se zbenguiau în băltoacele făcute de ploaia ce se scurgea de pe acoperiș. Stăncuța se temea grozav de apă. Pentru ea nu exista pedeapsă mai mare ca atunci cînd Pavlek o stropea cu apă. De aceea acum, în timp ce privea cum vrăbiuțele se împroașcă cu apă pe tot corpul cu ajutorul aripioarelor, stăncuței nu-i intra deloc în cap de ce o fac. În timpul acesta Pavlek răsfoia mersul trenurilor, pe care taică-său îl tăiase din ziar, și citea cu glas tare numele gărilor de la Ljubljana pînă la Zidani Most și, mai departe, pînă la Maribor și Zagreb. Mintea îi lucra într-una, gîndea neîncetat la toate fenomenele care i se descopereau de dimineață pînă la căderea întunericului.

În momentul cînd jandarmul intră în casă mama spărgea nuci pentru cozonacii de Paști, iar Pavlek împreună cu Marička, surioara lui mai mică, pregăteau rămurele tinere de salcie pentru a le duce de Florii la biserică. Tata era în grajd, la vite. Mrkulja nu vroia să mănînce și era îngrijorat. Cînd intră jandarmul își dădură seama că s-a întîmplat ceva și mama exclamă înspăimîntată :

— Pentru Dumnezeu, nu cumva e vorba de vreo nenorocire ?

Îi aduse apoi repede un ulcior cu rachiu vechi de pere și cîteva din cele mai frumoase mere care mai rămăseseră încă în beci. Îl îmbia pe jandarm și în același timp se gîndea cu încordare la ce s-ar fi putut petrece.

— Nu vă deranjați ! zise jandarmul cu amabilitate, așa încît mamei i se luă parcă o piatră de pe inimă. De sete, mi-e sete și vă mulțumesc pentru rachiu. Nu s-a întîmplat nici o nenorocire, am adus numai ordin de concentrare pentru Blaž. Mîine trebuie să fie la Celje !

— Nu cumva o să fie război ? întrebă mama cuprinsă de spaimă.

— Se prea poate... Trebuie să fim pregătiți ! răspunse jandarmul serios, dîndu-și importanță.

Atunci toată casa a fost cuprinsă de amărăciune și suspine. Și chiar acum s-au găsit, primăvara, cînd la sat este cel mai mult de lucru ! Dar ordinul e ordin, cu ar-

mata nu-i de glumit, așa-s vremurile din ziua de azi : în Polonia era deja război, în Franța, Germania, Belgia la fel... Vai nouă, de-or vrea nemții să atace și Iugoslavia !

— Dar pentru ce, cu ce le-am greșit ? gîndea mama cu glas tare. Amarul despărțirii îl simțea abia acum, adunat tot în gît, și cu greu își putea stăpîni lacrimile. Îi era peste poate să se despartă de tata și-l privea cu îngrijorare.

Tata tăcea. Știa că trebuie să se ducă, dar în sinea lui era nemulțumit ; nu-i venea deloc să meargă, bașca să se mai și bucure. Războiul este cumplit, sîngeros, plin de oroare ! El nu este militar, el este țăran, pentru el adevăratul cîmp de luptă este ogorul ! Îl chinuiau fel de fel gînduri. Măsura încăperea cu pasul, de la un colț la altul, și-și frămînta creierii. Toți ceilalți din casă nu îndrăzneau să spună nici o vorbă. Chiar și Maričkа, micuța aceea neastîmpărată, se ghemuise pe cuptor și-și ațintise privirea la degetele lui Pavlek, care legau buchețelul ei din rămurele de salcie. Iar tata nici că vedea, nici că auzea. Stătea sprijinit de fereastră și privea prin ploaia care cădea din norii joși. Întunericul își întinsese vălul peste unghere, iar mama se dusese la bucătărie, de unde curînd se auzi zgomot de linguri. Maričkа o zbughi după mama, iar Pavlek rămase pe cuptor, închipuindu-și în felul său războiul : soldați pe cai în rînduri drepte, trompete chemînd la atac, tunari lîngă tunuri ochind dușmanul, steagul fluturînd înaintea infanteriștilor, iar comandantul călărind un cal alb focos, ridicat pe picioarele dinapoi ; ghiulelele șuieră, pe cîmp se împrăștie fum negru de praf de pușcă, răniții zac pe pămînt, infirmierii aleargă cu tărgi și-i adună... Așa văzuse el în pozele unui calendar vechi. Ei, grozav lucru mai e și războiul ăsta ! Numai că războiul este o treabă pentru flăcăi ! În aceeași clipă, însă, îl fulgeră alt gînd : totuși nici un om nu dorește să moară în război !

— Tată, de ce se războiesc mereu oamenii ? îl întrebă dintr-o dată pe taică-său.

Blaž rămase nemișcat în mijlocul încăperii. Această întrebare îl izbise cu putere, îl făcuse să privească uimit la Pavlek și nu reușise să-i răspundă imediat. La dracu ! Cum să-i explice el acum ? ! Păi, oamenii se războiesc de cînd e lumea, de veacuri, se războiesc zi de zi. Grea întrebare !

— Ei, măi Pavlek, ce întrebare mai e și asta ? ! Noi, țăranii și muncitorii, nu dorim războiul și de fapt noi nu știm niciodată pentru ce se ceartă cu adevărat țările între ele. Noi sîntem numai ostașii care trebuie să se bată pentru una sau alta. De obicei cei mari îi atacă pe cei mici, căci în ziua de azi numai cei care sînt puternici și bogați au toate drepturile. Peștele mare înghite pe cel mic ! Iar cu cei mici lucrurile stau cam așa : ori se lasă înghițiți, ori se apără...

Așa îi explicase și era foarte mulțumit de scurta lui lămurire. Acum parcă-i venea mai ușor. Oare nu este și țara noastră în primejdie ? Se pare că fasciștii nemți ar vrea să subjuge toată lumea. În planurile lor au pus cu siguranță la socoteală și Iugoslavia. Dar ce are el, Blaž, cu planurile lor ? Ce aere își mai dau și nemții ăștia ! El nu-i urăște, așa cum nu urăște pe nimeni pe lumea asta, dar nemții n-au ce căuta aici ! N-au decît să rămînă acolo unde sînt și totul va fi în ordine. Asta însă este țara noastră, Slovenia, și, să nu îndrăznească mînă străină să cotrobăiască prin ea !

Și Blaž, sub impresia acestei primejdii, simțea cît era de legat, prin fire nevăzute, dar puternice, de acest tot în care trăia : de căsuța lui, de livadă și pomi, de păduri și vecini, de Kot și de Kum, de Sava de sub Kum. Și de aceea ordinul de concentrare nu i se mai părea acum atît de îngrozitor. La Celje se vor aduna mulți ca Blaž și, dacă va fi nevoie, vor tăia calea nemților.

— Păi atunci ceea ce fac Hitler și nemții lui este o nedreptate, zise Pavlek.

„Ia te uită ce mai gînduri îl muncesc pe căpățînosul ăsta mic !“ Tata se bucura în sinea lui că Pavlek era curios să știe totul, căci numai astfel, dacă va fi dornic de cunoaștere, va ieși om din el.

— Sigur că e o mare nedreptate ! Este ca și cum te-ar ataca pe tine unul mai mare, mult mai puternic. Dacă ai să te înspăimînți, ai s-o iei la sănătoasa, dar dacă ai un dram de mîndrie în tine, ai să te aperi cu mîinile și picioarele. Ai să lovești cu picioarele, ai să muști și ai să zgîrii ! îi răspunse.

— Sau am să chem în ajutor pe alții. Trei, așa ca mine, putem doborî și un uriaș ! zise Pavlek.

„Ia te uită, ce înțelept vorbește !“ gîndi tata. Mama însă le întrerupse discuția. Adusese cina. Tata aprinse lampa cu gaz și lumina ei caldă îmbrățișă toată familia adunată în jurul mesei. Pentru moment uitaseră de război și-și luau cu grijă din strachina mare ciulamaua de ciuperci, în timp ce mama privea toate aceste fețe dragi, care astăzi se adunaseră pentru ultima oară în jurul mesei. Era oare ultima cină împreună ?... Se stăpîni însă și deveni din nou vorbăreață și senină pentru a nu strica această seară frumoasă.

— Tu, Pavlek, acum, cînd rămîneți singuri, s-o asculți pe maică-ta și s-o ajuți, atît cît poți tu ! Și tu, Marička, înțelegi ? le spuse tata, cînd lăsă lingura din mînă.

Mama trase amîndoi copiii spre ea, ca și cînd ar fi vrut să spună că aceste cuvinte sînt de prisos. Putea ea să se bizuie pe Pavlek ! E un flăcău cum nu mai există în tot ținutul ! El o să facă totul singur, lui nu trebuie să-i spui un lucru de două ori ! Iar Marička este încă mică, o fetiță mică, mică !

— Cînd am să mă întorc o să-ți aduc cizme ! zise tata. Cizme adevărate, cu ținte și placheuri !

— Dal mie ! îngînă Marička.

— O păpușă mică, să o legeni, îi promise blînd tata.

— Dar mamei ? întrebă Pavlek.

Tata rîse din toată inima cînd văzu cum se iubesc între ei și cum trăiește unul pentru celălalt. Vru să mai spună ceva, dar mama îl întrerupse :

— De mine să nu te-ngrijești ! Să te-ntorci tu cît mai repede și am să fiu mai fericită decît dacă mi-ai aduce toate comorile din lume !

Da, da, se va întoarce ! Vor fi din nou împreună, vor munci și se vor strădui cu toții să facă din casa lor un cămin sigur și plăcut. Tata căzuse din nou pe gînduri, Marička plecase la culcare, Pavlek se ghemuise pe cuptor, cînd intră în încăpere France, care, ca și el, primise ordin de concentrare. France era un flăcău puternic, înalt cît un munte, cărpănos dacă i se cereau bani, îi plăcea cîteodată să se ia la bătaie, dar, altfel, țăran harnic, de-ți era mai mare dragul să-l privești cum taie sau doboară trunchiurile. Curînd după el veni și Dolfe al lui Štrbenk, care lucrase ca vînzător într-un tîrgușor, jos, în Litija. Era mărunt și

cocoșat, dar îmbrăcămintea lui era atît de frumoasă, încît, pe lîngă tata și France, părea un adevărat domn. Era șiret și uns cu toate unsorile și oamenii se mirau de unde are flăcăul ăsta atîția bani pentru a-și procura lucruri atît de scumpe. Și Dolfe primise ordin de concentrare. Se așezară toți trei la masă, băură rachiu și discutară despre armată. Prin ușa deschisă a bucătăriei mama își arunca din cînd în cînd privirea în cameră și nu-i plăcea deloc că venise în casa lor acest turnător, pentru că peste tot, provoca ceartă și bătaie, și toți cîrciumarii se temeau de el, desi nu se dădea în lături să facă cinste.

— Pe voi doi nu vă atinge atît de rău, căci n-aveți nici nevastă, nici copii, zise tata. Este adevărat că, la urma urmei, nu-i ușor pentru nimeni, fiindcă, dacă te gîndești mai bine, asta este ca și cum ți s-ar prăbuși casa. Și atunci încerci s-o salvezi în orice chip, nu-i așa ? Uite, cam așa stau lucrurile și cu țara asta a noastră. Se apropie de ea furtuna. Și de aceea și noi trei mergem la armată, să o apărăm. E drept că ne-am ridicat și am făcut gălăgie, căci cu adevărat rău au cîrmuit-o cei de la putere, iar de noi, țăranii și muncitorii, s-au îngrijit ca o mamă vitregă. Acum însă țara este în primejdie. Neamțul fascist este răul întregii lumi, ca și al nostru !

Dolfe surîdea obraznic la cuvintele tatei, îl privea cu compătimire și, cînd tata se întoarse pentru o clipă cu spatele la el, își lovi de cîteva ori fruntea cu arătătorul și îi făcu cu ochiul lui France, vrînd să-i dea de înțeles cît de prost era Blaž.

— Da, cînd omul își aduce aminte cum ne alergau prin cazarmă ca pe niște cîini, cum ne schilodeau și ne înjurau, parcă nu-i mai vine să se ducă din nou acolo ! zise France. Și ce mîncare ne dădeau ! Noi le dăm porcilor una mai bună. Am văzut cu ochii noștri cum plutonierul fura din magazia unității. Dar, unchi-său era general și, deși cîinii i-au descoperit urma, n-a pățit nimic.

— Așa-i, au făcut multe lucruri rele și urîte și necinstite, ce nu trebuiau să îndrăznească să le facă ! a adăugat tata. Muncitorul și țăranul au simțit toate acestea pe spinarea lor. Poporul a trăit în mizerie, iar acum tocmai acest popor trebuie să salveze casa în care n-a fost decît slugă. Dar această casă va fi într-o zi cu adevărat a noastră !

Acum însă se află în primejdie și noi sîntem datori să o salvăm !

— Dar cine zice că se află în primejdie ? întrebă Dolfe enigmatic.

— Păi cum să nu se afle, nu vezi oare că Hitler ne amenință fără încetare ? îi răspunse tata.

— Voi doi sînteți niște ființe oarbe ! strigă Dolfe. În realitate este invers ! Germania știe foarte bine ce se întîmplă cu poporul nostru. Acest Hitler este cel mai mare binefăcător al muncitorilor și țăranilor. De aceea și are încredere în noi și nu vrea altceva decît să ne elibereze din ghearele vampirilor noștri. Fiți oameni cu cap și rămîneți acasă. Eu nu mă duc nicăieri !

Tata și France se priviră. Într-adevăr, îl cunoșteau pe Dolfe și știau că mai înainte se învîrtise printre nemții de aici, că se ducea mereu la Celje și Maribor, ba chiar și la Graz și că, de cîte ori avea prilejul, povestea țăranilor nemulțumiți de prin sate despre raiul din Germania și despre condițiile minunate de viață în care trăiau muncitorii de acolo. Sfătuia pe flăcăii de la sate să meargă să muncească în fabricile nemțești și mulți îi urmau sfatul.

— Cum poți vorbi așa ! îl mustră tata. Parcă n-ai fi sloven !

— Ba sînt sloven, de aceea și vorbesc așa ! De ce să ne croiască nouă tichia sîrbii ? Noi sîntem slugile lor, iar ei trag foloase de pe urma noastră. Acum n-au decît să se războiască singuri, nu să scoatem noi castanele din foc pentru ei ! Hitler cheamă toate popoarele mici în statul lui puternic. Dacă el ne va apăra, va fi bine de noi. E mai bine să așteptăm pe la casele noastre armata germană, căreia nu i se poate împotrivi nici o armată din lume !

— Ei, asta nu mai cred ! îl mustră supărat tata. Asta-i minciună ! Hitler ar vrea să pună mîna pe minele și grîul nostru. Puțin îi pasă lui de sloveni. Ar vrea să-și așeze aici nemții, iar pe noi să ne alunge prin lume. Oare tu nu cunoști nici un pic de istorie, oare nu ne învață ea că întotdeauna am fost slugile stăpînilor nemți ?

— Da, dar tot istoria ne învață că aici, din veacuri, au stăpînit nemții ! zise Dolfe. Și Hitler știe asta tot atît de bine ! De fapt el consideră această țară ca proprietate ger-

mană și de aceea armata lui va fi aici peste zece zile ! Mai bine deschideți bine ochii acum, ca să nu vă căiți pe urmă, cînd va fi prea tîrziu !

— Vorbești de parcă însuși Hitler te-ar plăti pentru asta ! îi aruncă tata.

Dolfe zîmbi șiret. Apoi, brusc, își întoarse reverul de la haină. Sub el era prins insemnul lui Hitler — zvastica !

— Acesta este singurul semn al viitorului nostru ! spuse el cu convingere, privindu-i de sus pe France și Blaž, care rămăseseră ca trăsniți. Sînteți ori nu sînteți de partea acestei cruci ? Nu vă fie teamă, pînă ce vor veni nemții n-am să știu decît eu de hotărîrea voastră !

Privirea îi era dură și sigură. Scoase din buzunar portofelul, îl deschise și lăsă intenționat să cadă pe masă cîteva hîrtii noi de cîte o mie.

— Blaž, dacă-ți trebuie ceva, spune-mi ! Știu că ești strîmtorat..., zise el dulceag.

Dar Blaž rămase întunecat ; fierbea în el și se lupta cu pornirea de a-l strînge de gît.

Rachiul își spuse și el cuvîntul. Tata și France simțiră dintr-o dată că Štrbenk este un om rău și că vrea să-i înșele în ceva, care, din moși-strămoși, dăinuise peste multe veacuri ; au simțit atunci că acest pămînt al lor, pe care-l ară și sapă, se află în mare primejdie.

— Dacă trebuie să fie război, atunci să fie ! i-o tăie tata. Ceea ce știu eu sigur este că n-o să lupt pentru domnii care au cîrmuit rău, ci pentru mine, pentru familia mea, pentru țara noastră, împotriva stăpînirii nemțești care ar vrea să înghită toată lumea, să o subjuge ! Nu-i așa, France ?

— Numai așa și nu altfel ! întări France. Cel ce gîndește și vorbește altfel este un trădător !

— Te referi la mine ? întrebă disprețuitor Dolfe.

— Chiar la tine ! răspunse tata întunecat. Tu ești acela care porți zvastica, semnul nemțesc, semnul celui mai mare dușman al nostru de mii de ani. Ale cui sînt pădurile astea ? Ale neamțului din Celje ! A cui este fabrica din vale ? A neamțului din Graz ! Cine ne mînă la muncă ca pe niște vite prin pădurile astea și ne plătește ca vai de lume ? Stăpînul neamț din Viena ! Și acum banda asta de

tîlhari vrea să-şi bage nasul şi prin satele noastre ? Ei, nu, frăţioare ! Va curge sînge !

— O să vi se ia vouă ceaţa de pe ochi încetul cu încetul ! îi ameninţă Dolfe. O să vă plecaţi voi grumazul, numai că atunci o să fie prea tîrziu ! Atunci o să vă rugaţi să purtaţi zvastica, dar cuvintele de acum or să se întoarcă urît împotriva voastră !

— Ei, mi-au ajuns pînă peste gît prezicerile tale ! strigă tata, sărind în picioare şi făcînd un semn spre France.

Cît ai clipi din ochi puseră mîna pe el, îl ridicară de la masă şi-l tîrîră pînă la uşă, deşi Dolfe se împotrivea şi-i ameninţa cu toţi viii şi morţii. Pavlek, care tot timpul ascultase de pe cuptor discuţia lor, sări pe podea, deschise repede uşa, şi Dolfe fu azvîrlit afară, în ploaie. Batjocorit şi înjosit astfel, Štrbenk înjura atît de urît, încît mama fu nevoită să-şi astupe urechile cu mîinile.

— Trebuia să-l legăm şi să-l dăm pe mîna jandarmilor ! zise tata cînd se mai linişti.

Se făcuse deja tîrziu şi trebuiau să pregătească pentru un drum lung. După ce France plecă, mama se apropie de tata. Era îngrijorată, dar ochii îi străluceau de o mîndrie lăuntrică.

— Bine ai făcut, Blaž ! îi zise ea blînd. Numai că mă cam tem, căci Štrbenk este un om rău.

„Să încerce ei nemţii să vină ! gîndea Pavlek în timp ce se urca pe cuptor. O să le vină el tata de hac !"

Acum îşi iubea şi mai mult tatăl. I se părea de neînvins, minunat şi sfînt, ca un străjer al vatrei strămoşeşti... Şi aşa, cufundat în aceste vise frumoase, adormi liniştit.

2

A ÎNCEPUT SĂ TUNE

Simţeau cu toţii lipsa braţelor tatii din casă. Mama se înhămase la muncă în aşa hal, încît o dureau şi oasele.

Se apropia primăvara și mițișorii atîrnau deja pe ramurile sălciilor, iar sub umbrarul lor înflorise prima floare. Cu fiecare zi ce trecea Pavlek era tot mai frînt de trudă, dar nu se mîhnea, nici nu se dădea în lături de la muncă, deoarece știa bine că acum rămăsese singurul „cap de bărbat" în casă. De aceea muncea cît putea mai mult. Înainte de sărbători s-a apucat să dichisească casa, a întors pe dos bucătăria și tinda, astfel încît casa căpătă cu adevărat o înfățișare de sărbătoare. A tăiat araci noi pentru fasole, a tuns vița de vie de sub cerdac și cîte altele. Se apuca de fel de fel de lucruri, dorea să învețe să facă de toate și mama se bucura nespus.

Aveau puțin pămînt, așa că îl puteau lucra și singuri. Dădea nițică făină pentru mămăligă și pîine, cîțiva cartofi să aibă în zilele de sărbătoare și hrană pentru două vaci, pentru porci și păsări. Maričkа pîndea tot timpul cloșca care clocea sub cuptor. Micii puișori puteau să înceapă a ciripi în orice clipă ! Maričkа nu împlinise încă vîrsta pentru a merge la școală, dar cunoștea binișor literele din abecedar. Acum însă trebuia și ea să facă cîte ceva : aducea lemne, dădea de mîncare la păsări, deretica prin casă. I-ar fi plăcut desigur să se joace, era doar copil încă ! Pavlek îi făcuse dintr-o cutie pentru cicoare un cărucior, în care își plimba prin casă păpușile ei de cîrpă. Avea un păr auriu, ochii mari albaștri și era mărunțică și gingașă ; obrăjorii ei erau întotdeauna ca merele pîrguite.

Pavlek avea o constituție sănătoasă și era încă mult prea tînăr pentru a putea simți toate greutățile vieții ; cu toate acestea era atît de priceput, încît prezența sa se făcea simțită în casă, iar mama privea cu drag cum i se transformă băiatul într-un flăcău destoinic. Îi plăcea însă să se și zbenguiască. Și nu era deloc de mirare, căci, în fond, mai era încă copil și dacă alerga prin curte ca un căluț, nechezînd și aruncînd din picioare, nu însemna nimic altceva decît că era sănătos și plin de viață. În iarnă își făcuse o bicicletă de lemn și, cînd își dădea drumul de pe creastă, zbura în vale ca însuși necuratul.

„E copil, n-are decît să se zbenguiască cît poate ! I-ar fi apărat mama în fața tatei, cînd s-ar fi întors acasă cu capul plin de cucuie, în urma unei asemenea plimbări. E copil, oare tu n-ai fost niciodată mic ?"

Nu la mult timp după plecarea tatei, într-o după-amiază, flăcăiaşii satului s-au încăierat rău de tot sus, lîngă cisternă. Discutau despre puşti, tunuri, avioane, tancuri şi submarine. Amîndoi fiii negustorului, veri de-ai lui Štrbenk, se arătau încîntaţi de nemţi, căci aşa auziseră şi ei în casă, iar Pavlek şi fratele cel mic al lui France erau sloveni înflăcăraţi.

— Nemţii au tancuri şi avioane. O să vedeţi voi ce-o să mai fie ! zise cu convingere cel mai mare dintre fiii negustorului. Voi ce-aveţi, ai ?

— Soldaţii noştri sînt cei mai grozavi soldaţi din lume ! zise Pavlek, cu gîndul la taică-său şi la vecinul France.

— Sînt pe dracu ! Un singur tanc nemţesc, unul, auzi, şi s-a zis cu ei !

— Minţi, tancul ăla de zici tu.ar trebui să fie mare cît Kumul.

— Păi aşa şi este !

— Iar tu eşti cel mai mare mincinos din Kal !

— Cînd am să te spun tatei, are să te snopească în bătaie !

— Taică-tău... ? Al meu e militar !

— Taică-tău e un cerşetor pe lîngă al meu !

Pavlek n-a mai putut înghiţi această jignire. S-a năpustit asupra băiatului negustorului şi, într-o clipită, l-a doborît la pămînt. Cînd frate-său îi sări în ajutor, se aruncă asupra lui feciorul vecinului şi toţi patru se tăvăleau prin praf ca nişte vrăbii. Se sfîşiau pantaloni, nasturi zburau în toate părţile, unghii se înfigeau în carne, sîngele curgea. Băieţii lui Frece au fost învinşi repede şi au început să se vaite, să-şi cheme mama şi tatăl în ajutor, iar ceilalţi doi îi trîntiseră la pămînt şi îi bumbăceau de ieşea fum din ei.

— Aşa ştiu să facă cerşetorii ! strigă Pavlek, cărîndu-le la pumni.

— Şi aşa ostaşii noştri ! zise feciorul vecinului şi le mai trăsni una.

Chiar şi satul era împărţit în două tabere. Unii susţineau că dacă Hitler va învinge va fi raiul pe pămînt, căci el luptă pentru muncitori şi ţărani. Ziceau că va fi cu mult mai mare cîştigul, munca mai uşoară, iar impozitele

aproape că nici nu vor mai exista. De aceea n-avea decît să cadă Iugoslavia şi nemţii să preia cît mai repede puterea. Alţii erau însă mai prudenţi. Nu aveau încredere în hitlerişti şi erau îngrijoraţi ; simţeau deasupra capului norul negru şi greu, din care putea în orice moment să picure, să fulgere şi să tune. Aceştia se adunau cîteodată în casa lui Blaž şi discutau despre politică. Pavlek îi asculta cu atenţie şi învăţa de la ei.

— Negustorul Frece este ca un cuţit cu multe tăişuri ! le spunea tata. Cînd Iugoslavia era încă puternică, acesta cînta în gura mare imnuri de slavă regelui şi guvernului, iar acum, cînd vîntul bate din altă parte, şi-a schimbat şi el politica. Ce-a avut cînd a venit aici ? Prefectul i-a semnat o poliţă, ca să-şi poată deschide o dugheană. Iar noi, sărăntocii, l-am ajutat să strîngă atît, încît astăzi ar putea cumpăra întregul Kal. Şi acum vrea să ne trădeze şi cheamă în ţară pe duşmanul nostru cel mai mare ! Oameni buni, cine ne împovăra bătrînii cu biruri înrobitoare, cine-i biciuia şi-i arunca să putrezească în temniţe ?... Stăpînii nemţi !

Şi ţăranii îl aprobau. Spunea adevărul curat. Dar ce putea el, un sărman ţăran, împotriva tuturor acestor evenimente covîrşitoare, care îngroziseră lumea întreagă ? Îşi lucrau îngînduraţi pămîntul, îşi încordau creierii şi gîndurile le erau luate de vînturile care şuierau cînd în înălţimi, cînd în vale, iar cîteodată zburau jos de tot, chiar deasupra pămîntului. La unii această mică sămînţă nimerea chiar în inimă şi începea să încolţească acolo. Pe ei negustorul nu-i mai putea duce.

Cînd rămase singur cu maică-sa, Pavlek încercă să-şi răspundă la această problemă dificilă.

— Mamă, cum vine asta ? Sîntem ori nu sîntem noi, cei din Kal, sloveni ? Dar şi Frece ! Şi atunci de ce vor unii atît de mult să vină nemţii ? o întrebă el.

— Cine vrea asta ? Bogătaşii, că gîndesc ei că aşa or să devină şi mai bogaţi ! Kalfa Štrbenk, care este un laş ! Beţivanul Krašnja, care a băut tot ce-a avut şi crede că nemţii i-or şterge toate datoriile dacă întoarce spatele la tot ce l-a învăţat maică-sa. Şi toţi cei care se întorc după cum bate vîntul. E drept că nu ne este deloc uşor să trăim aici şi nu ne pică prepeliţe fripte din cer. Dar ne prieşte

pîinea asta neagră, căci a rodit-o pămîntul nostru şi vai nouă, dacă ne-o sără-o străinul !

De Florii, cînd Pavlek a dus la biserică mănunchiul său de rămurele de salcie, împodobit tot cu şnururi albe, albastre şi roşii şi aşa de mare, copiii lui Frece s-au înverzit de invidie.

De cîte ori aveau ocazia îi scoteau limba în spate şi-l ameninţau cu pumnul. Dar lui Pavlek nici că-i păsa. Era prea încîntat de rămurelele lui ca să dea atenţie unor prostii ca astea. Maričkа tropăia lîngă el ; buchetul ei, se înţelege, era mai mic, dar împodobit la fel ca al lui Pavlek. Mama adusese la biserică o crenguţă mică de măslin.

Se întîmplase însă ca această zi să fie neobişnuit de mohorîtă. Peste noapte plouase şi ceţuri groase învăluiau valea Savei, iar Kumul, cu vîrful lui golaş, străpungea norii, care se rupeau ca nişte cîrpe, în timp ce vîntul, venit de deasupra munţilor, începuse să bată din toate părţile. S-au tras clopotele, dar oamenilor li se părea că nu mai sună atît de frumos ca înainte. Majoritatea lor erau îngrijoraţi. Şi cum să nu fie ! Bărbaţii şi flăcăii erau la armată, unii în Celje, alţii în Ljubljana, iar alţii, chiar mai departe, în Belgrad şi Skoplje. Cine ştie cînd se vor întoarce ? Dar ce-o să fie dacă vor vorbi tunurile ?

În faţa bisericii stătea un cerşetor. În cutia lui mică de lemn răsuna trist muzica, atît de trist, încît ţi se strîngea inima cînd treceai pe lîngă el. Femeile şi bărbaţii lăsau să-i cadă în pălărie ceva mărunţiş, ba chiar mai mult, ca şi cum prin asta ar fi vrut să scape de presimţirile grele pe care le purtau în ei.

După slujbă, cînd lumea ieşi şi se împrăştie pe drumuri şi cărări, se ridică şi ceaţa şi începu a străluci soarele. Peste cîmpuri se simţea miros de salcie tînără, brazdele arate fumegau, iar din toate bisericile dăngăneau clopotele — bim, bam, din, don —, răsunau şi-şi trimiteau ecoul de pe munte în vale şi de acolo înapoi, pe crestele care ardeau în soare. Pavlek îşi ducea mîndru mănunchiul său de ramuri de salcie. Maričkа cînta cît o ţinea gura lalala, tralala, iar mama mergea în urmă şi se bucura de copiii ei. Cînd ajunseră aproape de casă, lui Pavlek i se păru că aude ceva în văzduh. Se opri, privi spre cer şi strigă deodată :

— Avionul ! Iată încă unul... Două, trei... Un întreg stol !

Oamenii priveau spre cer, la păsările iuți de fier. Inima le înghețase. Din înălțimi se auzea un zgomot puternic. Trei dintre ele erau mari și grele, iar celelalte se învîrteau în toate părțile ca niște musculițe, se lăsau cu partea din față pînă aproape de pămînt și se ridicau din nou în înălțimi, aproape vertical. Zgomotul se auzea tot mai aproape.

— Fac exerciții ai noștri ! zise Pavlek, continuînd să privească.

— Nu-s ai noștri ! îl contrazise un țăran de lîngă el. Ale noastre au un cerc pe aripi, pe cînd astea au o cruce albă pe coadă !

Chiar în clipa aceeea păsările grele se îndreptară spre pămînt, ca ulii care se năpustesc din înălțimi asupra prăzii. Dispărură între dealurile de pe malul Savei și de acolo se auziră niște detunături cumplite, de parcă se prăbușeau munții. Răbufnea detunătură după detunătură. Apoi avioanele cele mari se arătară din nou deasupra muntelui și se îndreptară spre Štajerska, iar cele mici se împrăștiară în toate părțile.

O spaimă de nedescris cuprinse pe toți oamenii. Unii se întoarseră la biserică, alții fugiră spre casele lor, dar cei mai mulți, nu știau încotro s-o apuce. Astea nu mai erau exerciții ! Era ceva mai rău ! Era începutul unui lucru îngrozitor ! Se apropia acum acel ceva care de cîteva luni plutea în văzduh ! Începuse oare războiul ?...

— Fugiți sub pomi, culcați-vă la pămînt ! strigă un militar gonind pe o bicicletă. Aștia sînt nemții. Armata germană a atacat Iugoslavia. N-ați auzit ? Adineaori au bombardat Zidani Most !

Apoi a dispărut.

Dar oamenii nici că s-au mișcat. Priveau muți în depărtare și ascultau tunetul îngrozitor pe care pînă acum nu-l mai auziseră niciodată. La început se înspăimîntaseră și se împrăștiaseră în toate părțile, dar cînd bubuiturile se liniștiră, se adunară din nou grupuri, grupuri, își reveniră și începură să discute despre sute de lucruri, care, dintr-o dată, li se păreau foarte importante. Deodată însă începu să tune chiar deasupra lor și numai ce-și îndreptară pri-

virile spre cer, cînd văzură că un avion dintre cele mici zbură chiar deasupra bisericii. Făcea un zgomot puternic, de parcă ar fi apărut diavolul în persoană ori vreun duh rău, aducător de foc și moarte. Se lăsă atît de jos, încît oamenii trebuiră să se ghemuiască. Femeile începură să țipe de parcă le-ar fi călcat. Din arătarea aceea diavolească s-au tras de cîteva ori focuri, unul după altul.

— Trag în noi ! Fugiți ! strigă cineva.

Unii se aruncară la pămînt, alții o luară la goană spre pădure ori se lipiră de copaci. Pavlek își strînse la piept mănunchiul de rămurele de salcie și se năpusti sub un stejar înalt și gros. Veni sub pom și mama, numai Maričkа nu era nicăieri. Tot timpul se ținuse de fusta mamei și chiar acum dispăruse de parcă ar fi înghițit-o pămîntul. Dar iat-o ! Stă acolo, pe cărare, cu toate rămurelele ei de salcie și privește curioasă spre pasărea de fier, care brăzdează ca un fulger înălțimile cerului. Mama vru să alerge după ea, dar chiar în clipa aceea avionul coborî atît de jos, ca și cum ar fi vrut să se așeze pe pămînt. Țăcăni din nou...

Și atunci Maričkа își desfăcu mîinile ca pentru a prinde pasărea, bucheţelul ei de rămurele căzu pe pămînt, ea se clătină și dintr-o dată se prăbuși pe cărare. Mama scoase un țipăt ascuțit, se aruncă asupra Maričkăi, iar avionul se ridică cu zgomot în înălțimi, ca un monstru, și se făcu nevăzut. Pavlek sări și el lîngă surioara lui. Văzu sînge... Văzu cum trupușorul acela mic zăcea nemișcat pe pămînt... Mama se aplecă asupra ei, o strînse la piept, dar Maričkа nu mai deschise ochii. O luă în brațe, vru să-i oprească sîngele cu palma, dar totul fu în zadar. Apoi se ridică cu ea în brațe, o înălță spre cer și așa, cu copilul pe brațele îndreptate spre cer și cu fața acoperită de o jale sfîșietoare, părea o coloană a durerii, crescută spre cer din sîngele ce picura pe pămînt...

— Fiți blestemați, blestemați pe vecii vecilor, voi, care mi-ați omorît-o ! strigă ea cerului și apoi se prăbuși.

Vecinele o ridicară pe brațe, oamenii se adunară în jurul mamei atît de crunt năpăstuite și nimeni nu putea înțelege cum de s-a putut întîmpla o asemenea nenorocire. Doar numai cu cîteva clipe înainte acest copil rîdea, umbla, ciripea și se bucura de viața lui lipsită de griji...

— S-au năpustit asupra unui copil nevinovat ! zise cineva cu durere şi indignare.

— Asta este adevărata vitejie, adevărata vitejie nemţească !

— Asta fac nemţii, cei care zic că vor să ne aducă ordine şi dreptate...

Apoi au dus-o pe Marička în sat. Toţi tăceau. Şi mama amuţise. Nu mai simţea nimic din ceea ce se petrecea în jur, în inima ei nu mai exista nimic decît micuţa Marička moartă. Au aşezat-o pe Marička pe pat, unde, alături, zăceau şi rămurelele ei de salcie însîngerate. Fetiţele, prietenele de joacă, i-au adus mulţi ghiocei, toporaşi, spînz şi vîsc. Pavlek aşezase lîngă ea căruciorul şi toate păpuşile ; era ca pierdut. Marička nu va mai surîde niciodată caraghioasei stăncuţe... Nu-l va mai duce niciodată la păscut pe Mrkulja al ei... Iar puişorii, pe care i-a aşteptat atît, au început chiar acum să piuie sub cuptor... Dar totul s-a sfîrşit !

Ţăranii începură să-şi care avutul în pădure. În timpul zilei îşi duceau acolo şi vitele, iar fiecare zgomot de automobil din vale îi alunga pe cîmp, sub pomi. Negustorul Frece rîdea din pragul prăvăliei sale şi striga oamenilor :

— Satul nostru nu va fi bombardat ! Nenorocirea aia cu copilul lui Blaž s-a întîmplat din greşeală !

— Diavolul ăsta este în legătură cu ei ! şopteau oamenii şi începură să se teamă de el.

Mama Maričkăi însă nu se putea linişti nicicum. La început o cuprinsese o desperare de nedescris şi vecinii se temeau că de atîta jale îşi va pierde minţile. În sufletul ei se dădea o luptă crîncenă. Era o femeie simţitoare, bună, pe care o mişca pînă la lacrimi chiar şi durerea unui străin. Era foarte darnică dacă trebuia ajutat aproapele şi-şi iubea nemăsurat de mult copiii. De fapt nu se trăgea din ţărani. Taică-său fusese muncitor într-o turnătorie şi pînă la douăzeci de ani mama trăise într-un oraş de pe Sava. A intrat să înveţe croitoria, dar nu a terminat, căci în tinereţe fusese bolnăvicioasă ; cu toate acestea reuşea să coasă orice şi mersese prin sate, pe la casele ţăranilor, unde cususe rochii şi lenjerie pentru fetele acestora. Cînta frumos şi-i plăcea să rămînă cu privirea aţintită undeva şi să viseze. Iar după ce se măritase cu Blaž se apucase cu bucu-

rie de treburile țărănești, devenise puternică și sănătoasă și îndrăgise din toată inima mica lor gospodărie. Cînd primăvara, stătea la soare, sub păr, cu Marička în brațe, în timp ce Pavlek se juca la picioarele ei — așa, singură cu copiii, căci Blaž era plecat în sat —, privea dusă în depărtare, peste cîmpuri, peste dealuri și visa încîntată la viitorul copiilor ei.

„Avutul nostru este prea mic pentru ca Pavlek să poată trăi din el. Pavlek este ager la minte și îi place prea mult să cunoască lumea. Ar trebui să îl dăm la școală... Dar atîția bani nu vom strînge niciodată !"

Marička era încă prea mică, cu ea avea alte gînduri, pentru ea nu cunoștea încă drumul care-i va deschide viitorul. Acum însă moartea îi tăiase dintr-o dată cărarea pe care abia păşise. Se sfîrşise ! Zadarnic lacrimile îi brăzdau fața, zadarnic plînsul îi sugruma gîtlejul, suspinele îi chinuiau zadarnic inima, acum totul se sfîrşise !

În timp ce o privea lîngă lumînarea care-i ardea la cap, încercînd să se convingă pe ea însăşi că niciodată de acum nu o va mai strînge la piept, că niciodată nu o va mai putea mîngîia, i se părea că jalea o va sfîşia şi o va nimici. Se lupta desperată cu sine. Ajunsese deja la limita dintre realitate și nebunie. Atunci însă îl privi pe Pavlek și se dezmetici. Da, se sfîrşise ! Dar oare Pavlek nu era tot copilul ei, primul ei născut, oare avea dreptul să se lase pierdută cu totul în abisul nesfîrşit al desperării și durerii ?...

„Asta nu, asta nu trebuie să fac ! se mustra ea. Atunci Pavlek, băiatul meu, va fi nenorocit ! Singurul adevăr este acesta : ceea ce zace în pat este mort, sfîrşit... iar dincoace este încă viață, o, și ce mai viață !"

Și, cu o voință de necrezut, bărbătească, își înăbuși lacrimile. Inima ei se despică în două jumătăți. Simți atunci că acea jumătate din inima ei care era dăruită Maričkăi împietri. Simți că acolo s-a cuibărit ceva, ceva care pînă acum nu-i fusese cunoscut. Și, dintr-o dată, cînd își privi mîinile, rămase încremenită. Iată, degetele de la o mînă îi erau strînse în pumn, iar cele de la cealaltă mînă erau răsfirate, pline de dorință. Simți brusc cum crește în ea o ură cumplită față de tot răul care i-o luase pe Marička și care se întindea din ce în ce mai mult peste toată țara.

Vedea în gîndurile ei monstrul care-şi întindea ghearele şi spre Blaž, şi spre Pavlek, şi spre casa lor, şi spre sat. şi spre ţărani, şi spre tot ceea ce trudise de mii de ani suferinţa, sudoarea şi sîngele lor. Presimţind această mare şi sîngeroasă primejdie, îşi dădu seama că pe Marička o pierduse cu adevărat, dar că tocmai de aceea era mai puternic legată de Pavlek, de Blaž, de casă, de livezi şi păduri.

„Destul cu jalea !“ şi-a zis ea cu hotărîre, în timp ce oamenii băteau cuiele în micul sicriu alb pentru a-l duce la cimitir.

Şi această hotărîre puternică s-a transformat într-o luptă unică, lupta împotriva răului. Alături de ea păşea Pavlek, fiul ei. Era încă un copil ! Dar Pavlek era acea jumătate din inima ei plină de iubire, forţă şi de tot ceea ce îi dă omului credinţă, putere şi bărbăţie.

„Da, voi aprinde în el tot ceea ce arde în mine !“ îşi spuse cu fermitate.

Satul întreg a însoţit-o pe Marička la cimitir. Au îngropat-o. Groparii au plecat. Şi, după ce rămase singură cu Pavlek lîngă mormîntul proaspăt, mama îl trase cu căldură spre ea, îl privi adînc cu ochii ei albaştri imenşi şi începu să-i vorbească atît de zguduitor, cum n-o auzise niciodată Pavlek pînă atunci. Îl privea ca şi cînd ar fi vrut să-i sădească în piept propria ei inimă. Iar acea forţă de foc care-i pornea din ochi parcă-l vrăji pe Pavlek şi îi contopi pe amîndoi într-o singură flacără.

— Pavlek, acum ai rămas singurul meu copil. Făgăduieşte-mi aici, în faţa acestui mormînt nevinovat, că vei plăti pentru această moarte ! Într-o zi va trebui răzbunată ! Moarte pentru moarte !

— Îţi făgăduiesc, mamă ! Moarte pentru moarte ! răspunse cu hotărîre Pavlek, simţind că aceste cuvinte însemnau un legămînt cumplit.

— Pune trei degete pe mormînt ! îi porunci mama.

Pavlek îşi ascultă mama şi, ceva de neînchipuit, o mare putere puse stăpînire pe inima lui.

— Acesta este un jurămînt, Pavlek ! Acum eşti legat pe viaţă şi pe moarte de jurămîntul făcut ! zise mama şi se ridică imediat.

În ochii ei tristețea se stinsese. În locul ei apăruse altceva, ceva cumplit, dar, înălțător și puternic.

S-au întors acasă tari și hotărîți și au început să muncească cu toate puterile. Îi chema pământul deschis, sămînța care începuse să încolțească.

3

S-A PRĂBUȘIT PĂMÎNTUL

Curînd totul în jurul Kalului, totul, s-a îngustat, ca și cum pămîntul s-ar fi desprins de pe scheletul lui și s-ar fi năruit. Se prăbușeau podurile, explozii îngrozitoare distrugeau tunele și căi ferate, în văzduh zburau din toate părțile păsări de fier, femeile și copiii plîngeau în hohote, iar oamenii care plecaseră la război se împrăștiaseră chiar din primele zile ale atacului. Acum se întorceau la casele lor pe toate drumurile și cărările, ascunzîndu-se prin păduri, căci nimeni nu mai știa de unde putea răsări dușmanul și ce intenții avea. Unii mai purtau încă armele, dar cei mai mulți le azvîrliseră chiar de la început, bucurîndu-se că nu vor mai fi obligați să lupte, după ce-și dăduseră seama că totul era pierdut. O presimțire ciudată, cumplită pusese stăpînire pe întreg poporul, de la o graniță la alta. Armata era în derută, generalii și ofițerii se predau inamicului, pe case se ridicau steaguri albe. Mulți soldați erau abătuți, dar se grăbeau spre casele lor, căci dracu știa ce-i mai aștepta după toate astea! Autoritățile dispăruseră peste noapte, de parcă n-ar fi existat niciodată. Oamenii prădau magaziile militare părăsite, deschideau cu forța vagoanele trenurilor și duceau acasă făină, orez, piei și blănuri, pături militare și îmbrăcăminte, slănină, tutun, unelte... De-a lungul drumurilor și căilor ferate erau împrăștiate fel de fel de lucruri. Ca și cum, dintr-o dată, se desfăcuse din șuruburi o mașină mare, prost asamblată. Acum această mașină zăcea pe marginea drumului și nu se mai mișca niciunde. Unul i-a luat roțile, altul rulmenții

și șuruburile, al treilea țevile și lagărele... Oare acesta era sfîrșitul vieții ? Poporul simțea că în aceste zile deruta nu mai stăpînea pe nimeni, dar nu știa ce se va mai întîmpla. Cei mai descurcăreți profitaseră de acest haos, cărîndu-și acasă cu căruțele bunurile jefuite și așteptau dușmanul cu brațele deschise. Dar cei mai mulți erau îngrijorați și tremurau. Simțeau că îi paște o primejdie cum n-a mai fost încă pe lume.

Într-una din zile, cînd Pavlek se ghemuise jos, pe cărarea din pădure și-și ațintise ochii în vale, ca să vadă dacă nu cumva se zărește taică-său, a observat că un grup de soldați care se întorceau se oprise la gardul lor. A, iată-i, se odihnesc. Ieri și astăzi văzuse mai multe grupuri de felul ăsta. Dar, de ce dracu le smulg țărușii din gard ? Să nu-i împiedice ? Sau poate vor să aprindă focul ? ! Curiozitatea l-a îndemnat să se apropie de ei și, deoarece mergea pe partea pădurii, putea să vadă pe furiș, chiar din apropiere, ce fac. Și ce să vezi și să auzi ?... Soldații înfășurau într-o foaie de cort o mitralieră frumoasă și nouă ! Unul dintre ei tăie iarba deasă cu o lopată militară și săpă o groapă în pămînt, unde apoi coborîră mitraliera și o ladă cu muniții, acoperiră la loc groapa și așezară din nou peste ea brazde. Peste tot acest loc înfipseră țăruși.

— Ei, bravo ! O ascunzătoare mai bună ca asta nici că puteam găsi ! zise cel mai în vîrstă dintre ei. Numai că trebuie să reținem exact locul și împrejurimile : iată, acolo se află capela, lîngă ea un stejar mare și rămuros, nu există altul la fel împrejur, iar aici sînt trei mesteceni și sub ei, mitraliera !

— Dar cînd o vom dezgropa din nou ? întrebă un soldat tînăr.

— Acum nu-ți pot spune încă. Armata nemțească și cea italienească cutreieră deja ținuturile noastre. Italienii au și intrat în Ljubljana. Deocamdată trebuie să ne ascundem ! Dar va veni timpul cînd armele ne vor fi necesare pentru a-i izgoni pe cotropitori ! Cînd va fi asta ?... Vom merge în mijlocul poporului și-i vom dovedi că dreptatea este de partea noastră, vom aprinde flacăra urii în inimile oamenilor noștri, în muncitorul nostru, în studentul nostru... Și atunci vom pune toți mîna pe

arme și vom izgoni străinul cel lacom din vatra noastră strămoșească !

— Da, așa vom face ! Și pe urmă vom veni aici și vom dezgropa mitraliera ! ziseră soldații.

Printre ei se afla un tînăr înalt, slab, cu ochelari. Avea părul blond, o față de copil, de nu i-ar fi dat omul nici șaisprezece ani. Hainele militare, prea mari pentru el, îi atîrnau, numai boneta îi stătea șmecherește pe-o ureche. Cum se rătăcise oare ăsta printre soldați ? Privea în depărtare și se vedea că are ceva pe suflet, ca atunci cînd te întorci de la înmormîntare.

— Curaj, Marjan ! îi zise cel mai în vîrstă. Vedeți, prieteni, tînărul acesta s-a prezentat voluntar ! Este încă un copil, dar s-a dezlipit de lîngă mama lui ca să-și apere țara. Ne-am întîlnit la Karlovac, după ce ne retrăsesem din fața trădătorilor, a ustașilor croați, care au vrut să ne căsăpească. Nu s-a înfricoșat !

— Toate căpeteniile noastre ne-au părăsit..., zise tînărul cu tristețe. Asta mă doare. Trădarea !

— Da, ai dreptate, trădarea este mai rea decît moartea ! Dar va veni timpul despre care v-am vorbit. Ne vom opinti singuri și vom pune mîna pe arme. Atunci mii și mii de tineri ca acesta se vor năpusti asupra dușmanului. Și asupra acelora care au înlesnit dușmanului să intre atît de ușor la noi, nu-i așa, Marjan ? Și lîngă tine voi fi atunci și eu, și noi toți !

— Îți mulțumim pentru cele spuse, Janez Strnad ! zise tînărul și, aruncîndu-și ranița pe spate, plecă cu ceilalți soldați în vale, spre Ljubljana.

Pavlek mai rămase mult timp în ascunzătoarea lui, meditînd la tot ce văzuse și auzise. În zilele acelea se întîmplase atîtea lucruri, încît i se învîrtea capul și nu-i era deloc ușor să-și pună ordine în el. Iar capul lui era prea mic ca să poată rezolva fiecare lucru în parte. Întrebările i se îngrămădeau în minte, vroia să le cuprindă pe toate dintr-o dată, să le facă să-i devină clare și pe înțelesul lui, ca și toate celelalte întrebări din lume, pe care și le pusese pînă acum. Cînd, printre altele, își aminti de Dolfe Štrbenk și de negustorul Frece, simți pentru ei numai mînie și scîrbă ; iar pentru oamenii aceia care îngropaseră mitra-

liera. un mare respect. Simți că Štrbenk ascundea în el ceva murdar și urît, iar soldații aceia, ceva frumos și măreț. Taina pe care o aflase era totuși prea mare ca s-o poată ține numai pentru el și de aceea alergă și i-o destăinui mamei.

— Acum, Pavlek, trebuie să înveți să păstrezi astfel de taine ! îi spuse mama. Acum sînt asemenea vremuri, încît ești obligat să păstrezi pentru tine tot ceea ce dușmanul nu trebuie să afle !

— Înseamnă că nici ție nu trebuie să-ți spun ?... întrebă el consternat.

— Mie poți, căci eu gîndesc la fel ca acel Janez Strnad și acel tînăr cu ochelari. Dar totuși este mai bine ca taina pe care ai descoperit-o s-o cunoști numai tu. Aceste taine sînt dintre acelea în jurul cărora moartea își flutură neîncetat coasa !

— Tu mă socotești încă un copil prost, dar eu nu sînt..., îi aruncă Pavlek, gata să izbucnească în plîns.

Mama simți că în sufletul lui există tot ceea ce se născuse și în sufletul ei. Îl trase spre ea și-l îmbrățișă, ca și cînd ar fi vrut să se contopească cu el într-un singur gînd măreț.

— Dragul meu Pavlek, tu nu mai ești copil, nu ! Ești curajos, băiatule, numai să crești repede ca să devii puternic. Inimi ca a ta ne vor fi în curînd de mare trebuință ! Dar acum hai să mergem la cimitir, la Maričkа noastră. Ia uită-te ce flori frumoase i-am ales !

Mama se întorcea la amintiri. În inima ei numai odăița care aparținea exclusiv Maričkăi era închisă. Cînd nu mai putea. deschidea această odăiță și vorbea cu Maričkа. Încet, singură, ca nimeni să nu-i tulbure durerea.

Cînd ajunseră la cimitir văzură lîngă mormîntul Maričkăi un om îmbrăcat în haine militare, cu pușca pe umăr. Stătea cu capul plecat și cu privirea goală țintuită în mormînt.

— Tata ! strigă Pavlek și alergă spre soldat.

— Blaž al meu ! murmură mama, cînd îl îmbrățișă.

— Groparul mi-a arătat mormîntul ! zise tata cu durere. Vecinii mi-au spus în drum ce-au făcut nemții cu Maričkа.

Pe mormînt zăcea o păpușă mică de celuloid. Păpușa aceea pe care tata o promisese Maričkăi...

Pavlek își mută privirea de la păpușă la taică-său. Sinceritatea lui de copil nu putuse ascunde ceea ce aștepta de la el. Dar și tata i-a ghicit gîndurile. I-a zîmbit trist și-a scos ranița din spate și a desfăcut-o.

— N-am uitat, Pavlek, n-am uitat. Iată, aici sînt ! zise tata.

Scoase din raniță o pereche de cizme noi, strălucitoare. Inima lui Pavlek începu să joace de bucurie.

— Promisiunea obligă omul să o îndeplinească ! spuse tata cu blîndețe.

La aceste cuvinte Pavlek își aduse aminte de promisiunea făcută mamei la mormîntul Maričkăi. Privi mormîntul și i se păru că vede pînă în străfundurile lui. Aici zace Marička, care nu făcuse rău niciodată nimănui, și totuși o uciseseră ! Își repetă încă o dată în gînd jurămîntul, îl simți adînc în el, convins că îl va împlini. Promisiunea obligă ! Datoriile trebuie plătite !

În fața cimitirului, de unde țîșnea o cîmpie largă, mama se uită la tata, ca și cînd ar fi căutat în el rezolvarea unei probleme grele.

— S-a sfîrșit oare totul ? îl întrebă ea.

— Nemții nu au ajuns încă aici, îi răspunse tata.

— Așadar, nu înseamnă încă sfîrșitul, nu ? reluă mama cu hotărîre, încît tata rămase năucit de această întrebare, așa, sprijinit cum era de zid.

— Ce gîndești tu despre toate astea ? întrebă el întunecat.

— Așa... E drept că am fost înfrînți... dar războiul nu s-a sfîrșit încă ! Și nimeni nu știe cum se va sfîrși acest război înspăimîntător. Spune-mi totuși tu ce crezi ? se încăpățînă ea.

— Neamțul este înarmat ca nimeni altul pe lume ! zise tata cu tristețe. Am fost aprig înfrînți. Am văzut însă adevărul adevărat : poporul, care a plecat să lupte, este sănătos, puternic și demn de încredere... Numai că cei care l-au condus au fost niște șarlatani, niște ciubucari, lași și trădători ! De trădători am avut parte peste tot, de la general și pînă la ofițer. Ne-au dat tunuri fără

muniție, puști fără trăgaci, avioane fără benzină... Totul, totul era stricat, încurcat, în neregulă, vîndut. Poporul este deznădăjduit...

— Nu, Blaž, nu vorbi de deznădejde ! Încă nu s-a sfîrșit totul. Poporul ăsta, pe care l-au înșelat atît, l-au vîndut și l-au trădat și apoi l-au părăsit, va deveni din nou puternic și demn și atunci se va socoti singur cu dușmanul. Își va alege singur conducătorii și comandanții de armată, cinstiți, curajoși, din rîndurile lui, și acest popor călcat în picioare va pune capăt răului !

Mama vorbea cu o însuflețire nebănuită. Privea pămîntul întins și gîndul ei creștea spre cer, curajos și înflăcărat.

Tata se uita la ea vrăjit. Oare aceasta era Marjeta lui cea cumpătată ?... Oare aceasta este nevasta lui Blaž cea umilită și vlăguită ?... Mama înțelese ce vroia să spună privirea lui întrebătoare.

— În mine este Marička ! zise ea liniștită.

— Este adevărat tot ce spui tu, Marjeta ! zise tata după o scurtă tăcere. Nu s-a sfîrșit încă totul ! Ne lipsește doar curajul pentru a putea înfăptui un lucru atît de mare.

— Curajul se va naște din suferință ! spuse mama cu fermitate.

— Dușmanul este puternic ! se apără tata, ca de furtuna care năvălește peste om cînd el caută seninul.

— Îl vom urî ! Din ură se va naște puterea noastră !

— Dacă ne vom împotrivi, ne va zdrobi.

— Îi vom întoarce fiecare lovitură ! Supunerea este calea spre robie. Blaž, oare nu simți cît de urît este acest cuvînt ?

Blaž era încurcat. El nu era militar. Nu era nici erou. Dar în aceste cuvinte înflăcărate ale ei simți un mare adevăr. Numai că pentru el acest adevăr rămăsese încă îngropat în pămînt, nu încolțise încă. Îi era cumva străin, îndepărtat, dar totuși îl chema și-l atrăgea.

— Nu-mi răspunzi nimic, Blaž ? îl împunse mama.

— Așteaptă, Marjeta, trebuie să mă gîndesc... Vezi tu, totul a fost prea dintr-o dată, prea mult. Să mai așteptăm...

— Și atunci o să-i nimicim, o să-i facem praf și pulbere ! strigă deodată cu hotărîre Pavlek, ridicîndu-se pe

vîrful picioarelor, ca și cînd ar fi vrut să crească cît tata încă de azi.

La aceasta Blaž aproape că se înspăimîntă.

— Taci din gură, nepricopsitule ! îi zise el nesigur. Așa ceva să nu mai spui niciodată, nicăieri !

— Pavlek este curajos ! zise mama, care se bucurase în sinea ei ascultîndu-l cum vorbește și văzînd cum arde în el tinerețea cutezătoare.

Trecură apoi pe lîngă ogorul pe care mama și Pavlek îl lucraseră. Grîul de toamnă o luase deja din loc, iarba fusese smulsă. Pășeau tăcuți pe cărările moi si tata îmbrățișa cu privirea toate aceste brazde de pîine și viață ; privirea lui mîngîia fiecare lucru care crescuse odată cu el pe acest pămînt : mesteacănul alb de la marginea pădurii, sădit chiar de mîinile lui, căci, de mic copil, îi erau tare dragi coaja lui albă și rămurelele lui subțiri : rîndul de meri altoiți de el — mărul roșu de dolenjska, mărul văratec și ionatan... Privi spre ienuperii tineri, care atunci cînd îi sădise tatăl lui erau mici, înalți abia de-o palmă, iar acum sînt mai înalți și decît el. Văzu din depărtare acoperișul casei, cu țiglele de un roșu aprins, și se gîndi cu cîte bătături se alesese pe mîini pînă ce reușise să-l facă ; văzu hambarul cel nou și-i veni în gînd cîte grinzi tăiase zi și noapte în pădure pentru a-l putea ridica. Și acum toate acestea erau în primejdie ! Peste toată această gospodărie a sa s-au întins ghearele fiorosului monstru, care ar vrea să-i răpească totul. I se făcu negru în fața ochilor și aproape că-i îngheță inima. Strînse cu mînie pușca și zise ·

— Așteptați-mă aici ! Mă întorc imediat !

Se îndreptă grăbit spre pădure. Cînd se întoarse, pușca dispăruse. Fața mamei se însenină. Îl întîmpină surîzînd, de parcă i-ar fi adus cine știe ce minunăție. Știa că ascunsese pușca. Și Pavlek știa asta. Deși numai cu puțin înainte nu-i căzuse deloc bine răspunsul pe care tata i-l dăduse mamei, acum uitase dintr-o dată totul și îl vedea pe taică-său alături de cei cinci care îngropaseră mitraliera. Acum îi unea ceva neobișnuit, o legătură lăuntrică. Și tocmai de aceea se simțeau mai puternici și nu se mai temeau atît de ceea ce va veni.

În fața casei tata se opri, își privi nevasta și zise cu amărăciune :

— Ție nu ți-am adus nimic, Marjeta...

— Oare poți să faci ceva mai frumos pentru mine decît ceea ce ai făcut adineaori ? zise mama, privind spre pădure.

Și tata o înțelese. Apoi și-a îndreptat privirea spre Kum. Fruntea acestuia era înfășurată într-un nor întunecat. În depărtare, deasupra Gorjancilor, strălucea soarele, iar undeva, departe, se auzeau tunete înăbușite. Și, în timp ce-și privea avutul, simți că nevasta lui i-o luase înainte. Undeva, departe, în fața lui, mergea senină, curată și puternică, de parcă ar fi călăuzit-o soarele însuși. Se simți mic, neînsemnat. Apucă un pumn de pămînt și-l sfărîmă între degete. Toți strămoșii săi păsiseră peste acest pământ.

„Trebuie să fiu demn de ei !“ gîndi el.

Intră în casa în care domneau dragostea și fericirea. Pereții ei îl îmbrățișară și-l mîngîiară. Motanul i se frecă de picioare. Îl întîmpină miros de fum, de foc și de pîine abia scoasă din cuptor, miros de fructe și rachiu. Pe masă îl așteptau pogace și șuncă. Blaž își luă boneta de pe cap și se apropie de masă. Stăncuța i se așeză pe umăr. Aici este acasă, acasă la el ! Blestemat, blestemat să fie cel care vrea să-i distrugă această casă !

4

HEIL HITLER !

Și s-a întîmplat. Pe casa lui Frece a fluturat un steag mare, roșu, cu o zvastică mare în mijloc. Se zbătea în vînt ca o pasăre răpitoare de foc, din care țîșneau în toate părțile flăcări de groază.

— Iată crucea pe care vor să ne răstignească ! suspină mama cînd o văzu.

În timp ce toți trei priveau prin ferestruică la acest semn ciudat, perfid, li se păru că de pe steag sîngele se va revărsa peste toată țara lor. Mama își făcu semnul crucii, ca în fața satanei, tata scrîșni din dinți și strînse pumnii, iar Pavlek se urcă pe cuptor și capul său mic începu să mediteze la tot ceea ce se întîmpla. Ce-i drept, steagul este frumos, din mătase... Dar steagul sloven este un adevărat curcubeu ! Sub steagul sloven s-a aclamat și s-a cîntat, iar de acesta se tem. Înseamnă că nu-i lucru curat !

Frece alerga neobosit de la o casă la alta, încercînd să convingă țăranii să atîrne cîrpe albe, steaguri albe, așa cum fac cei care se predau. Cu ajutorul celor mai însuflețiți adepți, găsi în fața primăriei doi stîlpi înalți, de care atîrnară două steaguri nemțești, mari, iar între ei, pe o scîndură, prinseră un înscris mare în nemțește : „Bun venit eliberatorilor — Heil Hitler !" Tot ceea ce era sloven și se vedea trebuia să dispară : inscripțiile în slovenă de la primărie, indicatoarele de drum scrise în slovenă, inscripțiile de pe școală etc. Țăranii au luat de pe pereți și fotografiile rudelor care se fotografiaseră odinioară în ținută militară. Frece ar fi fost cel mai fericit om dacă ar fi reușit să transforme peste noapte Kalul într-o adevărată comună nemțească.

Țăranii erau zăpăciți, curioși, dar și înfricoșați.

Ce le vor aduce oare noii stăpîni ? Făcuseră tot ceea ce le poruncise Frece și, pentru că acesta le vorbise cu multă însuflețire de Germania și Hitler, mulți dintre ei așteptau armata germană cu mari speranțe — că doar acum va fi cu adevărat mai bine pentru țărani ! Și nu avură prea mult de așteptat. Chiar în ziua următoare năvăliră în sat soldați germani, pe motociclete și camioane. Imediat după ei veni și un automobil, în care se aflau Dolfe Štrbenk și cîțiva ofițeri nemți. Deci făcea parte din poliția secretă germană ! Acum își dăduse arama pe față și apărea așa cum fusese de fapt cu adevărat în ultimii ani ; și, dintr-o dată, oamenii își dădură seama de unde avea acesta atîția bani ! Țăranii se adunaseră lîngă arcul de triumf, iar copiii, cu steguleț nemțești de hîrtie, pe care le primiseră de la Frece, erau împrăștiați pe marginile drumului. Nevasta lui Frece așteptase soldații nemți cu un buchet mare de flori, iar în bucătăria acesteia se rumeneau fel de fel de bunătăți,

ce umpleau cu mirosul lor tot satul. Maiorul neamț stătea în capătul de sus al scărilor, biruitor și mîndru, trecîndu-și privirea dispreţuitoare peste ţăranii adunaţi și vorbind cu o voce tăioasă, de parcă toca oase :

— Curajoasa și invincibila armată germană a cucerit deja toată Iugoslavia. V-a eliberat și pe voi, care de atîţia ani aţi suferit sub jugul nemilos al Serbiei, și v-a adus din nou în braţele mamei noastre : Germania. Citesc pe feţele voastre că sînteţi fericiţi că de astăzi aparţineţi marelui stat german, care va avea grijă de voi, ca cea mai grijulie mamă. Aveţi încredere în Führer, care vă va aduce pace, dreptate, libertate și bunăstare ! Predaţi imediat armele și efectele militare și respectaţi cu stricteţe noua ordine ! Cine va îndrăzni să se împotrivească noilor autorităţi și noii ordini va fi nimicit fără milă ! Heil Hitler !

Lîngă el, Dolfe Štrbenk traducea în slovenă cele spuse. După aceea soldaţii cîntară imnul german, ţăranii se împrăștiară încet pe la casele lor și numai copiii rămaseră în jurul soldaţilor, privindu-i curioși. Aceștia le oferiră dulciuri, zicîndu-le cîte ceva pe limba lor, dar copiii nu-i înţelegeau. Frece, care acum reprezenta noile autorităţi, cază soldaţii prin cele mai bune case, iar pe ofiţeri i-a ospătat el toată după-amiaza, pînă seara tîrziu, punîndu-le la dispoziţie cele mai frumoase camere ale sale. Ţăranii neliniștiţi se arătau grijulii faţă de soldaţii nemţi, căci se temeau de ei. I-au ospătat cu carne afumată și cîrnaţi, le-au adus din pivniţă rachiu de pere și, ţinîndu-se la depărtare de masă, priveau pe sub sprîncene cum le înfulecau tot ce aveau ei mai bun. Și tot nu le era de ajuns ! Arătau spre găinile din ogradă, iar gospodinele, vrînd-nevrînd, trebuiau să le prindă și să le sacrifice. Nici nu puteau face altfel ! Numai de n-ar fi mai rău !

Dolfe se apucă să răspîndească prin casele oamenilor steaguri nemţești de hîrtie și, împreună cu cei mai înflăcăraţi adepţi ai lui, le prindeau la intrare. Cînd agăţă un astfel de steag și la casa lui Blaž, acesta tocmai ieșea din grajd. La vederea trădătorului, sîngele începu să-i clocotească, dar înţelepciunea lui îi spuse că e mai bine să tacă și să se prefacă. Nu-l salută pe Štrbenk și i se făcu atît de scîrbă, încît nu putu să scoată nici o vorbă. De altfel, pentru nimic în lume nu l-ar fi învrednicit cu vreun cuvînt.

— Uite, cap pătrat, ce ți-am spus eu ? îi aruncă Dolfe victorios, cu un zîmbet jignitor. O să-ți aduci tu aminte ! Azi n-am timp, că trebuie să iau masa cu ofițerii. Erai orbit, bine, am să uit că m-ai dat afară din casa ta dacă ni te alături. Altfel...

Dar Blaž îl privi numai întunecat și intră în casă. Din fericire, toată după-amiaza a plouat, așa că toate steagurile acelea de hîrtie s-au înmuiat și au căzut cu ploaia în noroi. Mamei i s-a luat parcă o piatră de pe inimă cînd a văzut că au dispărut aceste pete ale dezonoarei de pe case, căci cît timp fuseseră steagurile pe casă i se păruse că și casa lor fusese batjocorită și că nu mai puteau trăi în ea.

Trecu și noaptea aceea, trecură încă multe zile, dar nemții rămaseră și satul sloven își schimbă repede înfățișarea în comună nemțească. Deasupra prăvăliei lui Frece fusese prinsă o firmă nouă, mare, și acum Frece își scria numele în germană „Joseph Fretze" ; la răscruci se puteau citi pe indicatoare inscripțiile: Nach Steinbrück, Nach Cilli. Cei doi fii ai lui Frece fuseseră trimiși imediat la Celje, la școala hitleristă pentru tineretul german, iar acesta discuta toată ziua cu subofițerul neamț care rămăsese cu detașamentul său în Kal și locuia în casa lui. Soldații nemți se purtau ca stăpînii. Cîteodată începeau să cînte și încercau să se apropie de țărani, dar străinul rămîne străin ! Vorba le era aspră și lătrătoare, încît aveai impresia că se ceartă neîncetat între ei. Cîntecele le erau întunecate, dure, eh. nu ca ale flăcăilor din Kal ! Flăcăii noștri cîntau de o sută de ori mai frumos și mai plin ! Viața își urma însă cursul și, cum pînă atunci nu căzuse încă nici un cap și nu arsese nici o casă, încetul cu încetul, lumea se eliberă de frică și se puse din nou pe treabă. Ce putea face altceva decît să trudească ca și mai înainte și să aștepte ceea ce va veni ? Altă ieșire nu era Cei care așteptaseră ca imediat, în prima zi după venirea nemților, să înceapă să curgă mierea și laptele n-au aflat deloc ceea ce așteptaseră.

La o oarecare vreme după Paște, într-o dimineață, Frece trecu pe lîngă casa lui Pavlek. Pavlek tăia lemne cu taică-său și, ca de obicei, Blaž îl salută pe Frece .

— Bună-dimineața, domnule Frece ! Încotro așa devreme ?

— Nu mai există „bună-dimineața" ! Acum se salută cu Heil Hitler și să ții minte asta o dată pentru totdeauna ! îi răspunse mîndru Frece. Acesta este salutul oficial pentru toți cetățenii germani !

— Oare nu mai este voie să se vorbească slovena ? îl întrebă tata liniștit.

— Dacă vrei să-ți fie bine, atunci grăbește-te să uiți această mormăială slovenească țărănească ! Cred că ai citit proclamația în care se spune că nu mai există în general sloveni și că noi toți din aceste ținuturi sîntem nemți adevărați, numai că am uitat să vorbim nemțește. Așadar, Pavlek, cum ai să saluți de acum înainte ?

— Bună-dimineața ! îi răspunse Pavlek.

— Derbedeule, de acum înainte o să saluți cu Heil Hitler ! Și să ridici mîna așa ! îi porunci Frece, înfoindu-se în fața lui ca un cocoș pe maidan și ridicînd întinsă mîna dreaptă. Vezi ? Așa : Heil Hitler ! Hai, repetă !

Pavlek își privi tatăl, dar taică-său se uita undeva, în lungul cîmpiei.

— Nu vreau să salut așa, eu nu sînt neamț ! răspunse Pavlek.

— Așteaptă tu, derbedeule. am să te las eu fără urechi ! îl amenință Frece.

— Atunci o să aveți de-a face cu mine ! zise liniștit tata.

Frece rămase pur și simplu uluit de atîta dîrzenie și aproape că i se opri respirația. În această stare îl găsiră polițiștii nemți care duceau sub escortă, spre Sf. Jurije, pe învățătoarea din sat. Învățătoarea avea în mînă un geamantan mic, era plînsă toată și își întorcea cu amărăciune privirea spre sat. Pavlek zbură către ea și o prinse de mînă.

— Unde vă duc ? o întrebă el înspăimîntat.

— Mă duc de aici... Nu știu încotro... poate la închisoare. Acum va veni aici o învățătoare nemțoaică, răspunse ea cu tristețe.

— Duceți-o ! strigă Frece în germană polițiștilor.

Un polițist o înghionti în spate și se răsti la ea, încît biata învățătoare se cutremură toată de spaimă. Nu mai

îndrăzni nici măcar să întoarcă capul și, doar cînd ajunse la cotitură, mai flutură o dată din mînă și... dispăru.

— Ce v-a făcut învățătoarea de vă purtați așa cu ea ? îl întrebă tata pe Frece. Doar a dat lecții aparte celor doi fii ai dumneavoastră și i-a pregătit pentru școala medie, a învățat fetele din sat să cînte, mai rar cor de femei care să fie așa de vestit ca al nostru, copiii o iubeau... De ce o alungați ?

— Nu te amesteca în politică, Blaž, și așa ești prost ! Vezi-ți de ale tale, dacă vrei să-ți fie bine ! Tu trebuie doar să asculți, iar pliscul să ți-l deschizi numai de ești întrebat. Îi vom alunga pe toți, pe învățători și pe popi, și chiar pe cei cu capetele tari cum ești tu, dacă nu se supun ! zise arogant Frece.

În timpul acesta apărură alți doi polițiști care îl escortau pe pastor, un om bătrîn și cocîrjat. Lumea îl iubea, căci niciodată nu se ocupase de politică și-și văzuse numai de biserica lui. Era într-adevăr un om credincios, un gospodar priceput, îi plăceau grozav albinele și toți țăranii se duceau la el cînd era vorba de vreun sfat sau ajutor Purta în spate o raniță și pășea greu, ajutîndu-se de baston.

— Cu ce le-ați greșit, părinte ?... se miră cu voce tare Blaž, căci inima i se strînse de tot cînd îl văzu pe pastorul bătrîn și bolnav între doi polițiști, care-l împingeau necontenit, îl ocărau și-l îmboldeau să meargă mai repede pentru a ajunge din urmă pe ceilalți care o escortau pe învățătoare.

— Cu nimic altceva decît că m-a născut o mamă slovenă, ca și pe tine Pavlek și chiar pe tine Frece ! zise pastorul liniștit.

Frece privi în pămînt, ca și cum o flacără fierbinte i-ar fi învăluit conștiința. Totuși acest om îi botezase copiii, îi blagoslovise casa, îi scrisese cererea cînd rugase pentru împrumut... Simțea cum roșeața rușinii îi inundă fața.

— Fie domnul și cu tine, Frece, deși mi-ai făcut rău ! Vreau să-ți spun doar atît · Iuda Iscariotul l-a vîndut pe domnul Isus Cristos tot așa cum îți vinzi tu poporul acum ! Rămîneți cu Dumnezeu, copiii mei !

Frece scrîșni din dinți cu privirea în pămînt, apoi se întoarse brusc, fără nici un cuvînt, și porni grăbit spre

sat. Polițistul îl lovi pe bătrîn peste picioare atît de tare, încît acesta se împiedică și căzu cu fața pe piatră.

— Ridică-te, porc de popă ! îi strigă neamțul.

Blaž și Pavlek priviră muți această faptă de ocară. Mama era la fereastră ; privirea-i era încărcată de atîta scîrbă, iar fața-i era atît de întunecată și amară, de parcă ar fi vrut să nimicească cu această privire a ei pe toți străinii. Da, noul stăpîn a început să-și arate ghearele ! Noul stăpîn a început să strîngă hățurile ! Noul stăpîn a început să-și folosească biciul !

Pavlek apucase deja o piatră să arunce asupra polițistului, dar taică-său îl trase în casă, ca nu cumva copilul să facă vreun pocinog. Sus, în sat, de după ferestre, țăranii urmăriseră, ca și ei, cu privirea, toate aceste fapte de ocară. Simțiseră atunci că îi sapă ceva pe dedesubt, simțiseră că ceva le roade casele la temelii.

5

PAVLEK ȘI MAREA GERMANIE

Dolfe Štrbenk, care acum se afla în serviciul poliției germane secrete din Litija, îl chemă într-o zi la el pe vărul său, Frece. Îl conduse la locuința lui, încuie cu grijă ușile și începu să-i explice ·

— Ești în stare să taci ca un mormînt ? îl întrebă el confidențial. Îți voi încredința o mare taină. Va trebui însă să o ții numai pentru tine, altfel ne va zbura capul de pe umeri la amîndoi !

— Îți jur că am să tac ! îl asigură Frece, în timp ce părul i se ridicase măciucă în cap, pentru că Dolfe îl vîra într-o asemenea taină.

— Ascultă deci ! Un prieten de-al meu, care este capul grangurilor de pretutindeni ai poliției secrete de stat, mi-a destăinuit că în cel mai scurt timp toți slovenii din satele de graniță vor fi duși în Germania, iar aici vor fi aduși kočevarii. Ce te zgîiești așa la mine, astea sînt lu-

cruri foarte importante ! Granițele noastre germane trebuie bine păzite, la granițe trebuie să locuiască o populație credincioasă Germaniei de cînd lumea. Or, această populație nu pot fi decît nemții din Kočevar ! Ar putea oare slovenii, dacă va fi nevoie, să apere granițele Marii Germanii ? Nu ! Dar pînă ce nu se va publica oficial totul, pentru ca oamenii să nu se neliniștească și să facă cine știe ce prostii, în afară de noi doi, nu trebuie să afle nimeni. De tine m-am îngrijit eu ca să nu te ducă de aici. I-am convins neîncetat că ești un om complet devotat și că iubești din toată inima Marea Germanie.

— Așa și este ! îl întrerupse gîfîind Frece, care pălise de tot, căci se și văzuse deportat. N-o să-ți pară rău, prietene, pentru ce mi-ai destăinuit și te rog să mă crezi că nu voi precupeți nimic, dacă-ți va trebui ceva !

— În ceea ce te privește, lucrurile sînt ca și aranjate. Poți avea încredere în mine și te rog să mi te adresezi în toate problemele care te frămîntă. Dar abia acum vine ce-i mai important. Știu că ai destui bani. Vor fi deportați și negustorii din Litija. Ei au mirosit ceva și-și vînd pe ascuns toată marfa la un preț de nimic. Te sfătuiesc să cumperi tot ce poți, căci apoi vei vinde marfa cu un cîștig foarte mare celor din Kočevar, care vor căpăta milioane pentru proprietățile lor din Kranjska ! îi spuse Dolfe în taină.

Frece era într-adevăr un negustor prevăzător. Pusese deja la o parte un venit frumos pentru zile negre,iar acum înghițise acest sfat ca peștele o momeală grasă. Frece își și închipuia cu ochii minții veniturile uriașe pe care le va agonisi, noua prăvălie, mare, pe care o va deschide, pădurile și livezile pe care le va cumpăra, filialele pe care le va avea prin satele vecine.

— Dacă-ți va fi cu trebuință ceva, dragul meu, dugheana mea îți este întotdeauna deschisă ! zise Frece îndatoritor, în timp se strîngea neîncetat mîna lui Štrbenk.

Ei, frate, gîndea el, grozav om mai este și vărul ăsta al lui, toată viața îi va rămîne îndatorat !

Și începu să cumpere din toate părțile, dar puțin cîte puțin, ca nu cumva să observe cineva cum i se umplu magaziile. Numai că taina pe care i-o destăinuise Štrbenk lui

Frece răsuflă. Abia șoptită, abia văzută, zbura din sat în sat, ca ceva de groază, al cărui izvor nimeni nu-l cunoștea. La început oamenii nu-i dădură crezare. Așa ceva nu se mai întîmplase niciodată pînă acum în lume ! Nu, nu se putea, era o minciună, o minciună născocită de cineva, de vreun instigator desigur, care latră și vorbește neîncetat despre nu știu ce rezistență, împotrivire contra puterii germane... Nu, asta nu se poate întîmpla niciodată ! O singură dată se împotriviseră țăranii stăpînitorilor, atunci cînd fuseseră conduși de așa-zisul rege al țăranilor, Matija Gubec, și cît de îngrozitor au fost pedepsiți apoi ! Țăranilor prinși li s-au tăiat nasurile și urechile, au fost spînzurați de pomi... Nu, nu, asta nu se va mai întîmpla ! Nemții, oricum ar fi ei, nu vor face lucruri de felul ăsta. Totuși sînt oameni, nu monștri ! Este adevărat că sînt vremuri urîte de tot, că totul s-a deformat de nu mai știe omul care-i e dreapta și care stînga și nici încotro s-o apuce. E drept că au căutat ei să-i convingă pe oameni că acum nu mai există ceea ce a existat de mii de ani, au căutat ei să-i scoată omului inima din piept și să-i ia limba, să-l îngrădească în ceva care-i este străin, respingător, de neînțeles. Iar oamenii umblau din casă-n casă, se sfătuiau, se uitau cu spaimă prin fereastră, ca nu cumva să-i asculte cine nu trebuia, apoi se duceau însă din nou la lucru, căci numai în muncă își găseau alinarea tuturor necazurilor

Iar la o distanță de jumătate de ceas, jos de Kal, erau înfipte în pămînt bornele de frontieră. De cealaltă parte, pe un stîlp înalt, flutura steagul italian. Acolo era Italia, iar de partea asta, Marea Germanie. Cei din Kal aveau de cealaltă parte unchi și mătuși, frați și surori, cuscri și prieteni. În primele săptămîni ale noii ordini se putea trece încă granița, numai să fi arătat grănicerilor un permis de trecere ; dar, deodată, așa, din senin, granița s-a închis. Nu mai putea trece nimeni nici încolo, nici încoace. ca și cum un zid uriaș s-ar fi ridicat peste noapte, despărțind oamenii aceluiași popor Spre norocul lui, Blaž folosise din plin permisele de trecere din primele săptămîni. Se dusese adesea la Sveti Križ și cercetase coliba din via părăsită, care, în cazul că nemții ar fi fost atît de mult forțați încît să nu mai poată face față nici pe te-

ren propriu, i-ar fi prins foarte bine. Avea planuri mari Blaž; cu stăpînul colibei făcuse armata și acest prieten al lui ura străinii tot atît de mult ca și el.

Cu timpul însă zvonurile despre colonizare s-au stins și oamenii s-au apucat de lucru cu noi speranțe. Au cosit, au strîns orzul și grîul și au semănat pe ogoarele arate din nou sfeclă, gulii și morcovi. Recolta fusese bogată în acest an. Hrișca înflorise de minune, crescătorii de albine strînseseră miere ca niciodată, merii erau plini de roade, atît de plini, încît ramurile lor trebuiau sprijinite cu prăjini. Și prunii dăduseră roade bogate și mulți pregătiseră deja butoaiele pentru fermentat și damigene mari pentru rachiul cel nou. Vecinul France, care, ca și Blaž, se întorsese de la armată, venea acum în fiecare seară la acesta și deseori Pavlek trebuia să iasă afară, căci discutau lucruri mari și foarte însemnate. Nici măcar Marjeta nu îndrăznea să asculte totul. Aceasta o necăjea puțin, dar nu se supăra, căci știa ea că nimic nu este mai rău decît atunci cînd cineva e prea curios. Și mai știa că, dacă va fi nevoie, Blaž i se va destăinui cu siguranță, căci el nu făcu niciodată ceva important fără a-i cere și ei părerea.

Pavlek își petrecea și el timpul cum putea. Se învîrtea peste tot, își băga năsucul său curios în toate, dar cel mai mult îl atrăgeau armele, oricum ar fi fost ele, și care acum se mai găseau încă aruncate pe ici și colo. Știa, de pildă, unde era ascunsă pușca tatei, dar nu se ducea niciodată la locul acela. Aceasta era o taină și acolo nu trebuia să-și bage nasul, da, nu trebuia să dea tîrcoale prin acel loc. Vecinul France, care cunoștea toate genurile de arme, aținta și mai mult curiozitatea lui Pavlek.

— De ce aduni toate astea ? îl întrebă într-o zi Pavlek.

— Nu întreba nimic, băiete ! Ești sau nu ești flăcău ? îl luă din scurt France.

— Sînt.

— Atunci trebuie să păstrezi în taină totul, ca un mormînt !

— Am să tac !

— Ești ori nu sloven ?

— Sînt și am să rămîn sloven !

— Atunci ţine minte : ceea ce faci tu acum va aduce într-o zi libertatea slovenilor ! De aceea nu întreba nimic ; cînd va veni timpul am să-ţi spun mai mult. Duşmanul are ochi şi urechi peste tot. Pentru că sîntem mici trebuie să fim atenţi şi vicleni ! îl învăţă France.

Adînc în pădure, descoperiseră o grotă mare, unde se putea ascunde şi un om şi care era atît de dosită de mușchi şi tufişuri, încît cu greu putea fi observată. Acolo îşi ascunseră armele. Aici se găseau deja cîteva puşti, lăzi lunguiețe cu muniţii, revolvere şi grenade. Pavlek învăţase şi el să demonteze cu iscusinţă o bombă italienească, dar cu celelalte nu se încumeta să umble, pentru că erau foarte periculoase, mai ales cele cu sifon, a căror piedică semăna cu mînerul pe care se apasă la sticla de sifon, lucru pentru care o şi numeau aşa soldaţii. Locul în care se afla grota era însingurat şi atît de departe de sat, încît foarte puţini erau cei care treceau pe acolo şi aceştia erau numai hoinari de soiul lui Pavlek. În adîncul văii, chiar în fundul defileului, curgea un pîrîu. Copiii ocoleau locurile atît de însingurate ca acesta, iar adîncului văii îi dăduseră numele de Hăul Diavolului ; mamele băgau spaima în copiii neascultători, ameninţîndu-i că se duc la Hăul Diavolului să-l cheme pe omul negru, dacă nu se cuminţesc. Pavlek coborîse o dată pînă acolo, în timp ce alerga după un bursuc. La început îi fusese un pic frică, dar, furat de urmărirea oarbă a vînatului, ajunsese atît de departe, încît, cînd îşi dădu seama unde se afla, începuse să facă semnul crucii chiar şi în aer, căci auzise el că diavolul se teme de cruce ; încetul cu încetul însă se obişnui cu prăpastia, în care intra apoi şi fără cruci, căci îi spunea lui ceva că ceea ce se povesteşte despre diavoli nu poate fi adevărat. Şi pe urmă, în afară de icoana Sf. Anton, nu-i mai văzuse nicăieri !

Acum se îmbăţoşa şi se mîndrea că France îi încredinţase atîtea lucruri. Ar fi dorit să-i destăinuiască şi el taina despre mitraliera îngropată, dar îşi aducea aminte de cuvintele mamei şi de fiecare dată, se răzgîndea. Se lupta în el naivitatea copilului şi hotărîrea omului matur. Şi pînă la urmă a învins omul matur ! După înfăţişare Pavlek părea încă un copil, dar acest copil acumulase atîta putere

și iscusință, încît putea săvîrși acum lucruri de om mare. Iscodea totul în jur, căci simțea primejdia din toate părțile, pîndea soldații germani care pășeau de-a lungul granitei, reușea să se adapteze oricărei situații. Da, era copil cînd trebuia să fie copil, dar și om matur cînd împrejurările o cereau. Știa să se uite cu naivitate la soldații care lucrau de-a lungul granitei, prefăcîndu-se cu viclenie că se joacă, iar soldații îl chemau mai aproape de ei, mai ales cînd avea pe umăr stăncuța, și astfel Pavlek putea urmări cu atenție locurile unde se mina granița. Soldații fixau în pămînt țăruși atît de adînc, încît iarba să-i poată acoperi ; de țăruși atîrnau bombe cu sifon în poziție orizontală, din care scoseseră siguranțele, băgînd în locul lor cîte o sîrmă subțire în formă de spirală. Apoi legau bombele două cîte două, la o distanță de zece metri unele de altele. Toate acestea erau așezate atît de jos, încît iarba aproape că le acoperea în întregime. Pavlek știa foarte bine cît era de periculoasă această capcană. Bomba ar fi explodat de cum te-ai fi încurcat în fire. Îngropaseră în pămînt și mine. Acestea erau făcute cu un înveliș foarte tare, dublu, în formă de cilindru sau cutie, în care se găseau un exploziv neobișnuit de puternic și schije. Prin vîrful cilindrului ieșeau două fire îndreptate în sus, prinse de percutor. Toată instalația era legată de o pîrghie mică, de la care pornea prin iarbă o sîrmă fixată de un țăruș, aflat la o oarecare distanță. O asemenea mină ucidea dintr-o dată mai mulți oameni și animale ; nu de mult făcuse bucăți o vacă ce se dusese să pască prin jur.

Pavlek își întipărise bine în minte toți acei țăruși de-a lungul granitei, unde nu fuseseră puse instalațiile acelea primejdioase. Prin aceste locuri trecuse de mai multe ori granița și se dusese la Sveti Križ, fără a fi observat de grăniceri. Oamenii mari nu îndrăzneau să se apropie de graniță. Dar pe Pavlek îl cunoșteau toți soldații și putea hoinări în voie pe acolo. Învățase repede cîteva cuvinte nemțești și cu timpul începu să înțeleagă toate ordinele nemților.

Cel mai greu îi fu însă cînd veni vremea să meargă din nou la școală. Dacă altădată abia aștepta să zboare la școală, acum era dojenit de maică-sa în fiecare zi să

meargă acolo, unde, vrînd nevrînd, trebuia să asculte cuvintele nemțești ale învățătoarei, care nu era în stare să rostească nici măcar un cuvînt în limba slovenă. Croncănea la catedră ca o coțofană, învîrtea bățul pe spinarea băieților și fetelor, care trebuiau să cînte cîntece nemțești, sau îi mărșăluia afară, în jurul școlii, obligîndu-i să salute la nesfîrșit ca hitleriștii. Țăranii dădeau din cap — ei, frumoasă învățătură mai e și asta ! Acum copiii nu mai învață să citească și să socotească, ci se lălăie neîncetat ca ciobanii !

La școală copiii nu îndrăzneau să vorbească în limba maternă nici măcar între ei. Cine făcea această greșeală era pus să stea o oră întreagă în picioare, cu mîna ridicată spre tabloul lui Hitler. Dacă mîna se înclina și începea să se lase în jos, învățătoarea îl lovea pe împricinat cu linia peste degete atît de tare, încît acestea il dureau și-l ardeau cumplit. Pavlek o ura. Făcea pe dracu-n patru s-o supere. Cu fiecare linie pe care o încasa, născocea ceva nou. Odată i-a pus în buzunarul halatului, care în timpul orelor atîrna mereu lîngă tabla din clasă, un șoricel negru. Cînd învățătoarea și-a vîrît mîna în buzunar pentru a-și scoate batista și a apucat șoricelul mort, a început să țipe ca o apucată, apoi a snopit în bătaie toată clasa, dar, în ciuda acestora, toți copiii surîdeau dulce. Altădată a pus sub călimara fixată de catedră un arc de oțel mic, dar foarte tare. Cînd, a doua zi, învățătoarea a ridicat căpăcelul de fier care acoperea călimara, aceasta a sărit pe catedră, iar cerneala s-a împrăștiat pe toate cărțile și caietele ce se aflau acolo. Copiii au izbucnit în rîsete și chicoteli, iar învățătoarea, abia mai răsuflînd de furie, l-a somat pe Frece să-i denunțe pe jegoșii de sloveni, cum îi numea ea pe copii. Dar nici Frece nu fu în stare să găsească răufăcătorul. În cele din urmă învățătoarea și-a dat seama că fără un dicționar sloven nu poate înainta cu învățătura. Și așa, într-o după-amiază, cu ajutorul dicționarului, a început să-i învețe pe copii denumirile obiectelor din sala de clasă. A arătat spre masă spunînd : aceasta este *Tisch,* ceea ce în slovenă înseamnă *miza.* Dar, cum nemții pronunță *ț* în loc de *z,* ea a pronunțat : *Miț*a — *tiș, miț*a — *tiș.* Copiii se încovoiaseră de rîs și de atunci strigau

întotdeauna după ea, ascunși în vreun ungher, Mița Tiș. Nimeni din sat nu o mai numea altfel, cînd venea vorba despre ea. „Păi, da, Mița Tiș l-a bătut și pe al nostru", ziceau țăranii, sau „Mița Tiș a fost chelnăriță în Graz și acum este învățătoarea copiilor noștri." Iar Mița Tiș turba de necaz și furie.

Într-o dimineață, cînd veniră la școală, copiii așteptară zadarnic să apară. Dispăruse și copiii făceau tumbe de bucurie. Un timp își făcură de cap prin clasă ; Pavlek zbură la tablă și desenă cu creta o femeie cu un băț lung în mînă. Țopăia în jurul catedrei, așa cum făcea de obicei învățătoarea și reușea s-o imite de minune. Apoi lovi de cîteva ori cu linia în catedră, copiii făcură liniște și el începu lecția. Arătă spre desenul de pe tablă și întrebă :

— Was ist das ?

— Das ist Mița Tiș ! răspunseră copiii în cor, dar apoi, cît ai clipi, o șterseră pe fereastră, căci îl zăriseră pe Frece venind în fugă pe drum.

Aceasta a fost ultima zi de școală a lui Pavlek. Mamei îi păru rău cînd acesta îi povesti despre toate năzdrăvăniile pe care le făcuse la școală, căci asta însemna că băiatul ei nu fusese cuminte și nu era deloc bine să aibă astfel de apucături... Își aduse însă aminte cît de mult o iubise Pavlek pe învățătoarea slovenă și cît de bucuros alerga atunci la școală...

„A făcut totul din ură ! își zise ea. Iar noi sîntem datori să-i urîm pe acești străini, să-i urîm atît de mult, încît să simtă această ură. Din ură va crește puterea noastră."

6

PATRIA BATE ÎN INIMI

Cu cît toamna se întindea mai mult peste cîmpii și păduri, cu atît mai mult se răspîndeau din nou zvonurile chinuitoare despre colonizare. Apăruseră din nou, așa, peste noapte, se cuibăriseră în inimi și fierbeau acolo.

Tîrziu, în noapte, France alergă prin vînt și ploaie la Blaž. Era tare neliniștit și i se vedea pe față că-i apasă ceva greu pe suflet. Pavlek se culcase pe cuptor, ațipise aproape, dar, din curiozitate, deschise ochii și ascultă.

— Poți vorbi în voie, Pavlek doarme ! îi zise Blaž lui France, îndată ce se așezară la masă.

— Să vină și Marjeta ! îl rugă France. Vouă vă pot încredința orice.

— Nu cumva aduci vești rele ? îl întrebă Marjeta cu îngrijorare.

— Da, o să ne deporteze cu siguranță. Mi-a spus-o omul nostru din Litija. Luna asta sau în noiembrie, nu a putut afla cu precizie, dar a văzut negru pe alb lista tuturor satelor care vor fi evacuate. Și Kalul se află printre ele. Iar pe mine a mai căzut o belea. Mi-a venit ordin de chemare. Peste o săptămînă trebuie să mă prezint la Litija. Omul ăla al nostru mi-a spus că vom fi trimiși imediat pe frontul de răsărit, împotriva rușilor, și m-a sfătuit în taină să fug peste graniță. Acolo a început deja rezistența. Sînt atacate patrulele italienești și localitățile mai mici. În acea parte a izbucnit o adevărată răscoală populară. Tot poporul este de partea răsculaților. Taberele acestora sînt ascunse în adîncurile pădurilor. Sînt din ce în ce mai mulți și li se spune pădurari sau partizani. Voi doi ce mă sfătuiți să fac ? Zilele trecute nemții au împușcat la Križ șase activiști de-ai noștri. În Maribor îi împușcă în fiecare zi ! Pe mine, drept să vă spun, inima mă îndeamnă să plec la partizani !

— E încă devreme ! zise Blaž. Forța dușmanului este prea mare..

— Cum văd Blaž, tu gîndești că e prea devreme încă pentru a începe rezistența armată ? Vezi, eu cred că a sosit timpul, numai că nu mă pot hotărî, și asta pentru că nu știu ce vor face atunci nemții cu maică-mea și cu taică-meu. Dar, odată și odată, trebuie să înceapă ! zise France.

— Cît privește începutul, eu sînt de părerea lui France! zise Marjeta. Asta-i sfatul meu, France, de-aș fi eu în pielea ta, n-aș mai sta nici o clipă pe gînduri !

— Nu te repezi așa, ca o furtună, Marjeta ! Gîndește-te mai bine și nu zăpăci flăcăul ! Măcar pentru părinții lui, dacă nu pentru altceva ! încercă Blaž s-o tempereze.

— Am să vă spun ceva, oameni buni. Dacă toți ar vorbi cum vorbiți voi doi acum, și unul ar spune aș merge dacă n-aș avea nevastă, altul s-ar da în lături pentru mamă, al treilea pentru copii... niciodată nu s-ar mai face nimic în lume. Dacă vom fi slabi, dușmanul va face din noi ce va pofti. France, dacă te-ai hotărît să lupți, oare ai să lupți numai pentru maică-ta și pentru taică-tău ? Tu ai să lupți pentru noi toți, și dacă vom ieși biruitori, atunci și maică-ta, și taică-tău se vor bucura de această victorie a noastră ! Acum, cînd inima înrobită a țării vă cheamă, nu-i timp de pierdut ! Blaž, dacă tu te-ai hotărî, mi-ar fi greu, dar asta pentru că te iubesc și pentru că știu că te-ai duce acolo unde moartea seceră neîncetat. Dar m-aș mîndri cu tine ! Inima mea te-ar prețui ca pe un viteaz. Poate aș plînge, uneori, dar sufletul mi-ar fi împăcat. Ce păcat că Pavlek este încă prea mic pentru luptă ! Este tare curajos și n-ar sta la îndoială nici măcar o clipă. Ar fi primul printre cei dintîi !

În timp ce vorbea astfel Marjeta se aprinsese toată la față. Ochii-i străluceau, mîna dreaptă i se strînsese pumn, iar mîna stîngă, cu degetele răsfirate, se zbătea pe masă întocmai ca o pasăre ce se căzneşte din răsputeri să scape din plasa în care fusese prinsă. Blaž privea vrăjit la femeiușca asta mică, atît de frumoasă în clipa aceea, de parcă ar fi coborît dintr-un tablou. O forță nebănuită îi pătrunse în suflet și cuvintele ei îl mișcară într-atît, încît ar fi fost în stare s-o îmbrățișeze chiar în fața lui France. France sări de la locul lui, o prinse de mînă și strigă :

— Mă duc, Marjeta, mă duc ! M-am hotărît. Odată și odată trebuie să înceapă. Dreptatea este de partea noastră, Mii de ani am căutat-o, am îngenuncheat și ne-am rugat umiliți pentru ea, și nu ne-au dat-o ! Ne-am tîrît în fața stăpînilor ca niște ciini bătuți și ne-am ales numai cu lovituri, coaste rupte și bice. Nu mai putem trăi așa. Fascismul este pieirea noastră. Moarte fascismului !

— Libertate poporului ! zise solemn Marjeta. Vom învinge ! dar tu, Blaž ?...

Cele auzite răscoliră sufletul lui Pavlek. Mama i se părea acum ca o eroină, ținînd în mîini focul și sabia, așa cum văzuse el undeva, într-o poză. Cînd o auzise cum vorbește

despre el, inima începu să-i bată tare și ar fi sărit bucuros de pe cuptor să i se atîrne de gît, dacă prin aceasta nu s-ar fi dat de gol că a fost martorul discuției lor. Numai acum, la ultima întrebare a mamei, inima i se opri. Ce o să-i răspundă oare tata ? În clipa aceea îi fu teamă de răspunsul tatei. Era o tăcere chinuitoare și, dintr-o dată, toată încăperea se umplu de tic-tacul ascuțit al ceasornicului, care parcă vroia să atragă atenția tuturor că vremea zboară îngrozitor de repede și că trebuie să se hotărască imediat. Chiar în acel moment, dinspre Čatež, se auziră în noapte bubuiturile unei mitraliere grele. Toți trei se priviră. Mai departe, undeva cu totul îndepărtat, răsunară și cîteva împușcături de pușcă. În liniștea nopții ecoul acestor împușcături părea ciudat de tainic. Așa ceva nu mai auziseră niciodată pînă acum. Cine trăgea ?... De ce trăgea ?... Inima li se opri dintr-o dată în loc și, cînd mama intră din nou în încăpere, fața îi era luminată de bucurie. Zise încetișor :

— France, ascultă, te cheamă ! Blaž, tu n-auzi ?

Pavlek nu se mai putu stăpîni. Sări de pe cuptor și zbură ca un vifor afară, pe prag, ciulindu-și urechile. Da, undeva, în depărtare, trăgeau...

— Mă duc, mă duc ! șopti France hotărît.

— Voi veni după tine, France ! zise tata liniștit, dar ferm. Voi mai rămîne un timp, poate voi fi de folos aici.

La auzul acestor cuvinte, Pavlek se culcă din nou, fericit. Îl cuprinse o toropeală dulce și ochii i se închiseră. Apucă doar s-o mai vadă o dată pe mama, aprinsă ca o flacără vie. Ar mai fi vrut să spună ceva, dar îl fură somnul și după aceea nu mai auzi nimic din discuția care se purta în noapte.

In zilele următoare, parcă toată casa era întoarsă pe dos. France discuta în taină cu tata, mama avea treabă pînă peste cap. Dar Pavlek nu întrebă nimic. Privea doar atent în jur și nu lăsa să-i scape nimic neobservat. Văzu cum mama scoase din dulap certificatele de naștere, dovezi și alte hîrtii de felul ăsta și le orîndui într-o cutie. Văzu cum luă fotografiile de pe pereți : a ei, a tatei, cea de la nuntă, a Maričkăi, pe care, înainte de a o pune în raniță, o privi îndelung, îi zîmbi și mișcă din buze de parcă ar

fi purtat o discuție neauzită cu copilul din ea. Luă apoi rufele din scrin, le îndreptă toate cutele, cotrobăi prin pod și așeză lîngă sobă desagi peste desagi.

Pavlek își aminti acum că, în ultima vreme, tata pleca deseori de acasă. Îl auzea cum se scoală noaptea și deschide ușa. Discuta în șoaptă cu mama, învîrteau pe ascuns niște hîrtii, iar cîteodată, în toiul nopții, se adunau în încăpere oameni necunoscuți. Atunci, nu îndrăznea nimeni să rămînă în încăpere, ba chiar trebuiau să stea în prag și să pîndească ca nu cumva să-i urmărească careva. Dar nici atunci Pavlek nu întrebă nimic și nici nu îndrăzni să tragă cu urechea. Era conștient că ceea ce făceau oamenii aceia și tata nu era o glumă și că el era încă prea tînăr pentru așa ceva ; era tare mîndru însă că-i încredințaseră lui postul de paznic pe acel prag. Stătea acolo ca bătut în cuie și-și încorda auzul la fiecare zgomot făcut de vîntul care sufla în jurul casei. O dată auzise glasul unui necunoscut care-i spunea mamei :

— Numai să nu scape ceva băiatul despre întrunirile noastre !

— Fiul meu ?... Mă pot bizui pe el ca pe mine însămi ! îi răspunsese mama.

O, cît îi era de recunoscător mamei pentru aceste cuvinte ! Oare nu arătase ea astfel că, de fapt, este deja mare, că este în stare să țină numai pentru el orice taină ca și oamenii în toată firea ? Da, așa era mama lui ! El, Pavlek, n-ar trăda nimic nici dacă i s-ar da jumătate din lumea asta !

— Acum este totul pregătit pentru mutare ! zise într-o dimineață tata. Cum e cu granița, Pavlek ? Putem oare trece lucruri și animale peste sîrme ?

— Las' pe mine ! Am să duc balot după balot în lăstăriș, iar animalele o să le trecem dincolo peste noapte. Cunosc toate trecerile sigure ! îl asigură Pavlek pe taică-său.

Și le-a dus. Seara a ascuns cîteva baloturi în pădure, aproape de graniță, iar în zori, cînd împrejur nu se zărea nici țipenie de grănicer, le-a trecut peste graniță. De partea cealaltă, nici în Čatež, nici în Sveti Križ nu erau fasciști

italieni ; numai cînd şi cînd mai venea cîte o ceată mai mare din Velika Loka, care se întorcea însă încă înainte de căderea întunericului. Pavlek ajută şi vecinilor să-şi treacă lucrurile dincolo. Puţin cîte puţin îşi duseră peste graniţă tot avutul, lăsînd în Kal numai casa, mobila şi vitele. Apoi aşteptară. Ziua în care France trebuia să se prezinte la armată trecuse de mult. France dispăruse şi ia-l de unde nu-i ! Jandarmii nemţi au pus mîna pe taică-său, l-au dus la primărie, l-au interogat şi l-au bătut, dar acesta nu putea spune nimic mai mult decît că France plecase de acasă şi nu se mai întorsese şi că el nu ştie unde se află. Au bătut-o şi pe maică-sa, ameninţîndu-i că le va lua tot ce au, dacă France nu se prezintă în douăzeci şi patru de ore la primărie.

Frece adună imediat tot satul şi începu să explice ţăranilor înfricoşaţi :

— Aşa vom proceda cu oricine va încerca să-şi ascundă copiii ! Noi ştim foarte bine unde a dispărut France ; în pădure, printre hoţii şi banditii care au ridicat armele împotriva noastră. Această mînă de banditi povestesc că luptă pentru libertatea poporului sloven. Nu mai există popor sloven ! Cine mai crede aşa ceva este un nebun, un răufăcător şi va fi nimicit ca un bandit. Îi vom confisca averea, iar pe cei din neamul lui îi vom trimite la muncă silnică în Germania !

Ţăranii se împrăştiară apoi pe la casele lor ; ocoleau casa lui France, ca nu cumva să fie bănuiţi de prietenie cu fugarul. A doua zi dimineaţă însă casa lui France era goală şi părăsită. Uşile erau încuiate, vitele dispăruseră din grajd, în cocină nu grohăia nici un purcel, numai cîteva găini aşteptau zadarnic gospodarul în faţa uşii dinspre ogradă. Cîinele se încurcase trist în lanţ şi trăgea de el. Frece şi jandarmii percheziţionară casa, dar nu găsiră decît dulapuri şi scrinuri goale. Frece începu să înjure şi să blesteme, iar căpetenia patrulei îi aruncă tăios :

— Tu eşti primarul şi ca atare răspunzi pentru oamenii tăi din comună ! Am să te raportez !

Şi Frece porni din casă-n casă, ca un cîine turbat, numărînd oamenii.

7

TAINA DIN PĂDURE

Blaž și Pavlek culegeau ultimele mere. Cînd tata vru să treacă de pe o creangă pe alta, alunecă și căzu cu toată greutatea lui pe pămînt.

— Au, piciorul ! strigă el încercînd să se ridice, în timp ce Pavlek, înspăimîntat, căuta să-l ajute.

— L-ai frînt ? întrebă el îngrijorat.

Tata stătea în iarbă, mișcîndu-și și pipăindu-și laba piciorului. Locul cu pricina se umflase și se înroșise, de asemenea și încheietura piciorului.

— E numai scrîntit, osul nu-i rupt. Drace, cum mă mai doare ! Așteaptă puțin ! Eu am să mă prind de pom, iar tu trage cît poți de tare piciorul spre tine !

Pavlek îi trase piciorul cu atîta putere, încît îl trecură toate nădușelile. Deodată în picior pocni ceva, în timp ce tata-și mușca buzele de durere.

— Stai ! îi porunci el. A intrat la locul lui. Să încercăm să ne întoarcem acasă. Voi pune comprese reci cu apă și oțet, și în două zile voi putea chiar și juca !

Sprijinindu-se de Pavlek, tata începu să sară într-un picior spre casă. Cînd îl văzu șchiopătînd, mama, care răcise tare rău și acum stătea în pat din pricina temperaturii, se înspăimîntă.

— Asta mai lipsea, acum sînt doi bolnavi în casă ! exclamă ea îngrijorată.

— Nu-ți face griji, mamă, mai sînt și eu pe aici ! zise Pavlek. Și eu știu să gătesc. Dacă va sta cîteva zile întins în pat, tata se va face bine.

— Ptiu, și tocmai azi, cînd am de făcut un drum atît de important, să mi se întîmple una ca asta ! Și la care nu pot renunța ! zise cu obidă Blaž. Mă așteaptă... Trebuie, trebuie să mă duc cu orice preț, măcar de m-aș tîrî în patru labe !

— N-aș putea face eu treaba asta ? întrebă Pavlek.

La început tata nici măcar nu vru să audă de așa ceva. Dar mama, care știa cît este de important acest drum încercă cu convingere să-i înlăture tatei îngrijorarea :

— Bizuie-te pe Pavlek, cînd îți spun ! S-ar duce și la moarte pentru cauza noastră !

— Dar este încă un copil !

— Nu uita că o are în suflet pe Marička !

— Este un fluieră-vînt !

— Blaž, dacă eu aș fi sănătoasă, mi-ai încredința mie asta ?

— Ție ? Desigur !

— Pavlek este fiul meu ! În noi bate aceeași inimă !

Blaž a fost din nou învins. De cîte ori lupta cu el, Marjeta ieșea mereu biruitoare. Mergea întotdeauna în fața lui, întocmai ca o călăuză care nu dă greș niciodată. Fără o vorbă, Blaž luă o foaie de hîrtie, o împături mărunt de tot, îl chemă pe Pavlek, îi descusu manșeta pantalonilor și-i vîrî ghemotocul de hîrtie acolo. Nimeni nu putea observa că este ascuns ceva în cusătura pantalonilor.

— Duci o înștiințare foarte importantă, Pavlek ! Dacă ai cădea în mîinile nemților, ne-ar zbura capetele la toți. Ia un coș, ca și cum ai merge să culegi ciuperci, și du-te pînă la fagul cel frînt din Hăul Diavolului. Ajuns acolo, faci de trei ori, unul după altul, ca cucul, știi tu cum. Are să-ți răspundă un orăcăit. Cel care-ți va răspunde printr-un orăcăit este de-al nostru. Numai aceluia ai să-i dai înștiințarea !

Pavlek făcu întocmai. În drumul prin pădure adună ciuperci și bureți și coșul se umplea repede aproape pînă la vîrf. Acum, toamna, în pădure era întunecos, înăbușitor și umed. Fagii groși, rămuroși, acoperiți pînă sus de mușchi, se iteau spre nori, pămîntul era ud și lunecos, frunzele toamnei cădeau cu un zgomot ușor, castanele erau deja coapte, apa vuia în ponor, iar în adîncuri șopotea și clipocea ciudat, de parcă și-ar fi ascuțit cu adevărat ghearele niște zmei. Pavlek se uită în adîncitura de sub stîncă. Era goală, dar, după urmele lăsate pe mușchi, se cunoștea că nu de mult acolo stătuse culcat cineva. I se făcu puțin frică. Poate că se ascunsese chiar un tîlhar. Își făcu însă

singur curaj, își așează palma căuș la gură și imită de trei ori, unul după altul, cîntecul cucului. Imediat, nu prea de departe, i se răspunse de trei ori cu un orăcăit de broască. Se auzi apoi trosnet de crengi uscate și în fața lui se ivi de după stîncă un om. Fața îi era acoperită de barbă, de umăr îi atîrna o pușcă, iar la brîu, trei grenade. Cînd îi zîmbi, Pavlek îl recunoscu imediat. Nu era nimeni altul decît vecinul France. Pavlek se bucură mult. Scoase repede din manșeta pantalonilor ghemotocul de hîrtie și i-l dădu.

— Dar de ce te-a trimis tata pe tine? îl întrebă France îngrijorat.

— A căzut din măr și și-a scrîntit piciorul.

— Numai să nu fie ceva mai rău! M-am cam speriat din pricina lui! Dar acum hai să ne așezăm puțin aici ca să-mi povestești ce mai e nou prin Kal.

Pavlek îi povesti tot ce văzuse și auzise. Nu uitase nimic, iar cînd vorbea despre nemți, despre Frece ori Dolfe, glasul i se umplea de ură.

— Merg cu tine, France! îi zise el rugător. Tare aș vrea să mă fac partizan!

— Partizan! Bandit... cum ne spun nemții și italienii. Ei, este tare primejdios lucrul ăsta. Deși ești destul de voinic, ești încă mic. Și pe urmă n-ai nici armă, nu știi nici să tragi!

Pavlek își aduse aminte de mitraliera îngropată. Nu de mult hoinărise pe acolo și se convinsese că mitraliera era încă la locul ei.

— Pot avea chiar acum o mitralieră! zise Pavlek posomorît.

— Despre ce fel de mitralieră trăncănești? Ai înnebunit? se răsti France la el.

— De-adevăratelea, o mitralieră adevărată și o ladă plină de muniții! Să merg cu tine?

— Mă, năzdrăvanule, spune drept! Mitralieră și muniții?... Cu mine nu poți merge, căci eu am de făcut un drum grozav de lung. Compania noastră a plecat departe de aici. Mai ai un pic de răbdare și o să aranjăm treaba asta cu taică-tău.

— Dacă-mi făgăduiești că ai să faci totul ca să devin cît mai repede partizan, o să-ți arăt unde-i mitraliera !

— Ia te uită la el, să făgăduiesc ? ! Bine, bate palma !

— Așa ! Astă-iarnă i-am ajutat tatei să strîngă țărușii de lîngă capelă. Trebuie numai să dai la o parte țărușii și, dai imediat de ea, îngropată în pămînt.

France rămase uluit cînd îi povesti istoria cu mitraliera. Sări în sus de cîteva ori de bucurie, îl apucă pe Pavlek de umeri, îl scuturâ ca pe un păr și îi venea să strige cît îl ținea gura de atîta bucurie și emoție.

— Cum ? Ce spui ? Omul care a îngropat mitraliera se numește Janez Strnad ? Păi acum el este comandantul meu ! Un viteaz, un luptător cum n-a mai existat altul. Tu nici măcar nu visezi ce-ai făcut acum pentru compania noastră. Chiar în noaptea asta am s-o dezgrop. Ai auzit împușcăturile de aseară ? Am atacat o garnizoană nemțească, dar a trebuit să ne retragem numai pentru că n-am avut o mitralieră. Am să povestesc comandantului nostru ce flăcău de ispravă ești tu. Vezi, chiar dacă nu ești încă partizan, ai devenit aliatul nostru cel mai de încredere !

Acum, cînd se eliberase de taina aceasta mare într-un mod atît de folositor, lui Pavlek îi venea mai ușor, dar era totuși îngrijorat, deoarece aveau nevoie de lemne și luau zilnic de acolo pentru foc. În acest fel ar fi putut da careva peste mitralieră. Ceea ce îi povesti France despre partizani îi merse drept la inimă. Îl apucă pe France de pușcă și-l rugă :

— Arată-mi și mie cum se trage !

— Ei, nu-i mare scofală ! Privește ! Pușca asta este o pușcă Mauser, astea sînt din cele mai bune, trag o minunăție și, dacă ai mîna sigură și ochii buni, poți nimeri ținta și la trei sute de metri. Cînd tragi de piedica asta, se cheamă că pușca e armată. Apuci de ieșitura asta și tragi spre tine închizătorul. Acum toate cele cinci cartușe sînt împinse pe lama asta, iar tu împingi închizătorul înainte. Pușca e pregătită pentru luptă. Dar gloanțele n-au ajuns încă pe țeavă. De aceea trebuie să duci închizătorul încă o dată înainte și înapoi, uite așa, și pușca este gata să tragă !

Pavlek prinse repede totul și lovi de cîteva ori, una după alta, așa cum îi arătase France ; apoi France îl învață

să țintească corect aproape și la depărtare. Pavlek ar fi dorit grozav să tragă un foc ! Numai că era foarte periculos să tragi, căci împușcăturile ar fi atras curioși nedoriți și astfel ascunzătoarea ar fi fost descoperită.

— Tu, Pavlek, să te pregătești neîncetat ca să devii un bun partizan, cînd vei veni în compania noastră. Războiul nu se va sfîrși așa curînd. Tu ne poți ajuta mult și acasă. N-ai grijă, vom găsi noi destulă treabă și pentru tine. Acum luptăm prin părțile astea, dar vom veni și pe acolo. Noi, slovenii, trebuie să fim o singură familie de luptă, o singură armată neînfricată și va fi necesar să fim ajutați și de copii, și de femei, și de bătrîni. Vom pune pe fugă toți dușmanii, oriunde s-ar afla ei. Dușmanul vrea să ne distrugă, dar îl vom nimici noi pe el ! Faptul că mi-ai adus această înștiințare nu înseamnă oare că tu ai făcut un lucru folositor luptei noastre ? Ai devenit astfel purtătorul nostru de cuvînt, curierul nostru !

În timp ce France îl ridica în slăvi, Pavlek simțea că-i arde inima de bucurie. Se mîndrea grozav de mult că cei mai mari au atîta încredere în el. La despărțire France căzu o clipă pe gînduri.

— Trebuie să mai fac ceva ? întrebă Pavlek.

— Aș fi vrut să-i pun puțin pe jeratic pe cei din Kal, mai ales pe Frece ! Dar nu pot, trebuie să mă grăbesc. Poți însă s-o faci tu. Știi, să scrii cu vopsea pe zidurile casei noastre părăsite. Stai puțin, ce-ai putea scrie ?...

— Știu deja : *Moarte lui Hitler ! Trăiască partizanii sloveni !* strigă cu însuflețire Pavlek.

— Da, da ! Așa să scrii ! Frece o să crape de furie, îl lăudă France.

Apoi se despărțiră. Pavlek ascunse în cusătura pantalonilor hîrtia pe care i-o dăduse France pentru a o preda tatei, își luă coșul cu ciuperci și o porni spre sat. Cînd ieși din pădure dădu nas în nas cu doi jandarmi nemți și la început se zăpăci puțin, căci i se păru că amîndoi jandarmii se holbau la pantalonii lui.

— Nu cumva ai întîlnit vreun om prin pădure ? îl întrebă unul dintre jandarmi, care de fel era sloven, dar se vînduse nemților.

— N-am întîlnit pe nimeni.

— Dar ce-ai căutat în pădure ?

— Am cules ciuperci, priviți !

— Ascultă, piciule ! Dacă vei întîlni prin pădure pe banditul tău de vecin sau pe oricare altul cu pușcă, să alergi imediat să ne dai de veste ! Vei primi pentru asta o recompensă frumoasă. Na, ia o marcă să-ți cumperi ceva, vrei ?

— Vreau !

— Așa să faci ! Înțelegi, tîlharii ăștia care se ascund în pădure și au arme sînt niște răufăcători. Trebuie să-i prindem. Omoară oameni nevinovați și pradă tot ce apucă !

Îndată ce jandarmii se îndepărtară, Pavlek mototoli banii căpătați și-i aruncă cu ură cît colo. I se păruse tot timpul că hîrtia aceea îi ardea mîna. Cît timp vorbise cu ei rîsese cu șiretenie într-ascuns și făcuse pe prostul. Acum însă mama și tata erau cu siguranță îngrijorați că nu se întorsese încă. Se lăsase deja întunericul cînd Pavlek intră în casă.

— Ai făcut o treabă bună, Pavlek ! îl lăudă tata. Cînd va fi întuneric de tot trebuie să împrăștii prin sat foile acelea pe care ți le-a dat France. Cel mai bine ar fi să arunci cîte una peste fiecare poartă.

— Nimic mai ușor ! răspunse Pavlek.

Mama îl privea din pat, plină de admirație. Da, da, acesta era Pavlek al ei, își spunea în sinea ei. Maričkа, Maričkа este în sufletul lui ! O să-și împlinească el jurămîntul.

— Dacă tot am adus hîrtiuțele astea, le pot citi și eu ? îl întrebă Pavlek pe taică-său.

— Poți ! Și ține bine minte ceea ce citești ! îi răspunse tata.

Și Pavlek citi :

„Tot ceea ce este sănătos și cinstit în poporul nostru s-a unit într-o luptă comună, neînduplecată împotriva cotropitorilor fasciști care vor să ne nimicească. Frontul de Eliberare al poporului sloven cheamă la luptă pe toți slovenii cinstiți și devotați. S-au ridicat la luptă oameni destoinici, tineri și tinere, care într-un număr din ce în ce

mai mare se prezintă la detașamentele noastre de partizani. Locuitori de pe Sava ! Puterea germană fascistă vrea să vă smulgă cu sila de la vetrele voastre și să vă deporteze în Germania, iar casele bunicilor și străbunicilor voștri vor fi pîngărite de nemții din Kočevar. Fugiți în pădure pentru a lupta împreună împotriva fascismului, a celui mai înverșunat dușman al tuturor popoarelor dornice de libertate. Moarte fascismului — libertate poporului !"

— Ai înțeles tot ?

— Tot, în afară de un cuvînt. Ce-i ăla fascism ? întrebă Pavlek.

— Fascism... hm, cum să-ți explic eu ție ? Iată, pe scurt, tot ceea ce fac acum nemții cu noi, totul înseamnă fascism. Fasciștii nemți și italieni vor să stăpînească toată lumea și să nimicească neamul sloven. Vor să ne subjuge, să ne facă robii lor. Asta este fascismul : prigoană, distrugere, închisoare, bătaie, exploatare, împușcarea oamenilor nevinovați, deportarea... Da, toate acestea înseamnă fascism !

— Și uciderea Maričkăi noastre înseamnă tot fascism ! zise mama. Aceasta a fost numai una din crimele sîngeroșilor fasciști nemți !

— Acum înțeleg totul, zise Pavlek. Și alungarea învățătoarei noastre, și a pastorului nostru înseamnă tot fascism !

— Da și de aceea, pretutindeni și oricînd : moarte fascismului ! zise tata apăsat.

— Libertate poporului ! strigă Pavlek cu hotărîre și ridică pumnul.

— Eh, tu, copilul meu drag ! zise mama în culmea fericirii. Vino, vino la mama !

Și, toată o flacără, bolnava îl îmbrățișă și-i șopti :

— Să n-o uiți niciodată pe Marička, sufletul meu !

— Niciodată ! îi răspunse Pavlek.

A doua zi dimineață țăranii citiră cu o bucurie ascunsă cuvintele scrise cu vopsea pe zidurile casei lui France : *Moarte lui Hitler ! Trăiască partizanii sloveni !* Iar în dosul ușilor zăvorîte citiră manifestele pe care le găsiseră în curțile lor și inimile zdrobite li se aprinseră de o mare speranță, în timp ce nemții și Frece înjurau și parcă-și pierduseră mințile.

8

PRINTRE PUȘTI ȘI BAIONETE...

Ploaia cădea fără-ncetare. Jos, în viile din jurul Sv. Križ, strugurii fuseseră deja adunați, rîndunelele plecaseră, iar deasupra satelor de graniță se lăsase o umbră neagră, prevestitoare de ceva rău, înspăimîntător. Pavlek se strecurase printre mine, trecuse granița și salvase avutul. Poporul era neliniștit. Țăranii se învîrteau pe lîngă casă, priveau cu tristețe ogoarele și pădurile lor și inima li se sfîșia de jale în timp ce-și luau rămas bun de la bătrînii lor. Să părăsească ei oare toate acestea ?... Pentru totdeauna, pentru veșnicie ?... Numai Blaž și încă doi vecini se hotărîseră să nu lase pe nimeni să-i alunge din casele lor. Marjeta se afla deja de cealaltă parte, unde curăța și orînduia noua și modesta lor locuință. Pavlek era neobosit. Își trecuse dincolo chiar și stăncuța și iepurii, pentru care era vestit în tot ținutul. La ultima expoziție țărănească de animale mici, uriașii lui belgieni cenușii fuseseră chiar lăudați ; iepurașii însă erau atît de sălbatici, încît abia îi putea stăpîni și era cît pe ce să-i scape din mînă tocmai la graniță. Dar cel mai greu a fost cu vitele. Pavlek le-a mînat noaptea prin trecerile sigure. Copitele vitelor fuseseră mai întîi înfășurate în cîrpe, iar porcii prefăcuți în carne și slănină și abia apoi trecuți dincolo. În cele din urmă toți, în afară de Blaž, trecuseră în Sveti Križ. Blaž rămăsese ascuns în Kal, încercînd din toate puterile sale să-i lămurească pe vecini să fugă peste graniță. Aceștia însă erau nehotărîți. Cînd armata germană înainta pe toate fronturile, mai ales pe cel al Moscovei, forța acesteia li se părea atît de mare, încît, pur și simplu, nu se puteau îndoi de adevărul celor propagate de Frece. Figura lui Hitler era atît de atotputernică în acele zile de groază, încît, în mintea poporului simplu, luase proporțiile unei forțe supranaturale, căreia nu i se mai putea împotrivi nici o altă forță din lume.

— Vecini, fugiți ! Războiul nu s-a sfîrșit, nu s-a spus încă ultimul cuvînt ! căuta să-i convingă Blaž. Să nu

mergeți pentru nimic în lume în Germania ! Acolo vă veți stinge toți de foame și de dorul de casă. Nu-l credeți pe Frece, el este plătit ca să vorbească așa !

Dar vecinii nu aveau nici curajul să facă acest lucru și nici nu-l credeau. Armata germană era victorioasă. În orice clipă Hitler putea fi la Moscova și atunci războiul se va sfîrși, iar nemții vor stăpîni toată lumea.

— Trebuie să-i ajutați cu toții Fürhrerului, căci, dacă vor învinge rușii bolșevici, va fi vai de noi ! le spunea Frece în fiece zi, cu orice prilej. Oare voi nu știți încă cine sînt rușii bolșevici ? ! Păi, ăștia nici nu sînt oameni ! Ăștia sînt niște fiare cu înfățișare omenească ! Acolo muncitorii și țăranii sînt robi... Iar Fürherul luptă pentru toată Europa. Trebuie să-i învingem pe bolșevici cu forțe unite și atunci o să fie bine pentru noi toți. Nu dați ascultare instigatorilor sloveni, care sînt plătiți de bolșevici, și nu vă lăsați păcăliți de manifestele pe care le împrăștie acești răufăcători. Manifestele acestea, pe care le semnează un așa-zis Front de Eliberare a poporului sloven, sînt scrise de comuniști, oameni cărora nu le place să muncească și care vor să devină stăpînii voștri !

Vrînd-nevrînd, mulți îi dădeau crezare. Doar în anii trecuți citiseră zilnic în ziare cît de cruzi și ce fel de fiare sînt acești bolșevici, ce primejdie reprezintă pentru întreaga lume această Rusie Sovietică, această țară nefericită, pe care Dumnezeu o blestemase și-și întorsese fața de la ea. Și, uite așa, începură să se pregătească de deportare. O comisie nemțească, anume constituită, le evaluă avutul, iar domnii din această comisie le povestiră că, în locul celor lăsate aici, vor căpăta în Germania pămînturi bogate, astfel că oamenii erau atît de orbiți de aceste promisiuni frumoase, încît începuseră deja să viseze la viața bogată care-i aștepta în străinătate. Și, la urma urmelor, nu plecaseră oare atîția dintre ei în America cu burta lipită de șira spinării și deveniseră acolo domni și bogătași ? Cu toate aceste gînduri mîngîietoare, inima le era totuși plină de tristețe și desperare. Îi stăpînea un fel de nebunie și nu-și puteau aduna nicicum gîndurile. Începură să-și taie păsările și porcii și să-și înece desperarea în băutură. Beau rachiul din căni mari, se puneau pe cîntat,

iar cînd rachiul îi stăpînea într-atît, încît nu mai știau unde le este capul amăgit și aprins, atunci începeau să înjure, să plîngă și să se înfurie. Bătrînii rătăceau pe ogoarele lor, sărutau pămîntul pe care atîția amar de ani îl îngrijiseră. îmbrățișau pomii pe care-i sădiseră în tinerețe, hoinăreau prin păduri și-și luau rămas bun de la fiecare fag și ienupăr. Gospodinele mîngîiau vacile și viteii, colindau prin ogradă, prin hambare și poiată, totul li se părea acum nemăsurat de drag și prețios, totul li se cuibărea în inimă. Se duceau la cimitir, îmbrățișau mormintele celor dragi, aprindeau lumînări pentru despărțire și luau de acolo cîte un pumn de pămînt pentru a-l duce cu ei în străinătate... Această țărînă sfîntă strămoșească ! Acest pămînt sfînt al patriei !...

Așteptau ceasul hotărîtor cu o spaimă de nedescris. Iar cînd acesta se apropie și nu mai era nimic de făcut, Blaž încuie ușile casei sale și trecu peste graniță, căci Frece își și îndreptase degetul spre el, spunînd că este un răufăcător și că instigă țăranii la nesupunere. Dincolo de graniță, de pe o colină, Blaž și Pavlek priveau spre locurile natale. Erau plini de jale.

— Acum, Pavlek, sîntem fugari... Fugari..., zise tata cu amărăciune.

— O să ne întoarcem noi, tată, o să ne întoarcem cu siguranță ! zise Pavlek.

— Da, va veni și vremea întoarcerii ! Atunci vor fi din nou toate ale noastre. Atunci pe clopotniță nu va mai flutura steagul cu zvastică...

— Ci steagul sloven, cu o stea roșie la mijloc ! termină Pavlek gîndul tatei.

Și așa, a doua zi dimineață erau deja mutați. Pavlek se strecurase în zorii zilei înapoi în Kal. Își adusese aminte de bicicleta lui de lemn, pe care o ascunsese în vechiturile de deasupra cocinei. Acolo, la Sveti Križ, erau pante atît de frumoase și abrupte, că îți puteai da drumul de la biserică la vale, pînă la fierărie și chiar pînă la casa mamei lui Borka, căreia Pavlek îi adusese de cîteva ori pînă acum poșta secretă, ascunsă în manșetele pantalonilor lui. Îi părea bine că-și amintise de bicicletă, acum, cît mai era timp, căci, cine știe ce va mai fi mîine cu Kalul și dacă se

va mai putea duce și întoarce vreodată acolo ? În timp ce se gîndea cum să-și treacă bicicleta peste graniță, auzi în sat zgomotul camioanelor militare din Litija. Văzu cum săriră soldații din ele și cum se așezară de pază la marginea satului, cea mai mare parte a lor rămînînd însă în sat. Acum au să-i deporteze. Acum nu mai putea să se ducă niciunde. Ar fi bine, oare, să se ascundă în casă ? Să pună mîna și pe el ? Puse bicicleta la locul ei și se strecură încet și cu atenție de acasă pînă la biserică ; reuși să se bage printr-un geam spart în sacristia bisericii, de aici, pe scările în spirală, pînă la locul corului, apoi în clopotnița din turn, de unde, printr-o mică ferestruică, putea vedea sub el tot satul. Chiar în fața lui se aflau casele lui Frece, casa parohială și primăria. Aici, sus, n-o să caute nimeni. Aici erau numai clopotele, limbile rupte ale ceasornicului din turn și lilieci.

Iar jos, în case, vaiete și strigăte. Jandarmii alergau din casă-n casă și împingeau oamenii în fața bisericii. Acolo așteptau patru camioane mari pentru a-i transporta la Litija, iar de aici, departe, cu trenul, cine știe încotro... Copiii plîngeau în gura mare, îndesîndu-se în mamele lor, ca niște oițe speriate. Pe femei trebuiră să le smulgă cu forța de lîngă ușile lor. O bătrînică măruntă îngenunchease pe pămînt și săruta în neștire pragul casei unde se născuse. Femeile îmbrățișau zidurile, plîngînd în hohote, iar bărbații strîngeau pumnii și înjurau. Din grajduri mugeau a jale vitele, cîinii trăgeau de lanțuri, înfășurîndu-se în ele. Unul dintre țărani se năpusti printre oameni, îndreptîndu-se în goană spre spatele casei lui, unde-și ținea stupii de albine, furios, apucat de desperare sau poate că își ieșise chiar din minți. Începu să smulgă și să spargă stupii ca un nebun, iar albinele se împrăștiară în tot satul, roiuri, roiuri. Veniră în fugă jandarmii nemți, îl loviră cu paturile puștilor peste picioare, în timp ce el dădea cu stupii în cine apuca. Trebuiră să-l doboare la pămînt, să-l lege și să-l arunce în camion ca pe o fiară sălbatică.

Amarul și desperarea crescură și mai mult, căci încă din prima zi fură înșelați și prădați. Tot timpul țăranii se pregătiseră, încetul cu încetul, pentru deportare. Tăiaseră din timp porcii, afumaseră carnea și pregătiseră untură

pentru primele săptămîni în străinătate, umpluseră cu alimente legături, coșuri și desagi... Iar acum se vedeau nevoiți să lase toate acestea în casă. Aveau dreptul să ia cu ei numai atît cît putea duce fiecare în parte. Fuseseră prădați și de ceea ce le dăruise pămîntul lor natal pentru ultima oară. Unul dintre ei apucă în furie o oală cu untură și o trînti cu toată puterea în gunoi, dar un jandarm îl lovi atît de puternic cu pușca în cap, încît căzu la pămînt, privind prostit înaintea sa, pînă ce-l traseră cu sila în camion. Da, tot avutul lor rămăsese acasă : cerealele, fructele, rachiul, lemnele și hrana pentru animale ; rămăseseră toate vitele, Šarulja, Mrkulja, Jasna și Belka, rămăseseră scrinurile și dulapurile, paturile și pernele, mesele de stejar, leagănele și războaiele de țesut, icoanele de pe pereți, ceasornicele afumate care umpluseră cu tictacurile lor casele ani și ani și care acum, cînd vor fi deportați, se vor opri...

Dar de ce se aud oare strigăte și rugăminți de ajutor din fața casei lui Frece ? Iată, doi jandarmi îl scot din prăvălie, iar Frece se apără, își opintește picioarele în pămînt, strigă, se înfurie și se smulge din mîinile lor. Nevastă-sa spintecă aerul cu mîinile, aleargă ca și cînd n-ar mai avea suflet cînd în prăvălie, cînd afară, cînd pe drum, urlă și se roagă de jandarmi. Ce s-o fi întîmplat ? Oare a intrat moartea în casă, așa, deodată ? Doar Frece nu se duce nicăieri ! Chiar ieri adusese nu știu de pe unde o grămadă de marfă, o căruță plină cu nuci și două butoaie mari cu mere !

Numai că Pavlek nu putuse auzi discuția pe care o avuseseră în prăvălie Dolfe Štrbenk și Frece, în timp ce soldații își făcuseră apariția în sat. Se întîmplase cam așa :

— Ascultă, dragul meu, pregătește-te imediat, căci trebuie să pleci și tu ! îi spusese Dolfe lui Frece, cu o prefăcută durere și părere de rău. Chiar ieri m-au încredințat că pentru tine nu este valabil ordinul de deportare ; m-am dus special pentru tine la Graz și peste tot, mi-au promis că vei rămîne în Kal. Numai că ieri seară a venit și pentru tine ordin de deportare din Celje. Îmi pare grozav de rău, crede-mă, dar acum nu te mai pot ajuta...

La această noutate Frece se așezase dintr-o dată pe scaun și se simțea de parcă cineva i-ar fi bătut cuie în cap. Capul i se golise de orice gînduri, își holbase ochii la vărușău ca la o fantomă, apoi începuse să rătăcească aiurea prin prăvălie ca un ieșit din minți și să se prindă cu mîinile de lăzi și saci, întocmai ca un om care este gata să se înece și caută să se agațe și de un fir. În acest timp intrase în prăvălie un jandarm neamț și urlase la el :

— Marș afară, n-o să stăm acum și după tine !

Frece se aruncase atunci asupra vărului său, căci în acea clipă, își dăduse seama că acesta îl înșelase și-l socotise tot timpul un prost. Îl apucase de piept, îl izbise cu putere și urlase :

— Tu, numai tu ești vinovat pentru asta ! Tu ești un tîlhar, nu văr ! M-ai vîndut !

Iar Dolfe părea ciudat de liniștit. După ce se debarasase de el și jandarmii îl înhățaseră să-l ducă, îi zisese :

— Îți iert toate jignirile pe care mi le-ai adus, căci știu că te-a zguduit această noutate. Dar puterea germană știe ce face, așa că nu vorbi prostii, căci va fi mai rău de tine dacă te vei împotrivi. Nu vei pierde nimic. Are să ți se înscrie frumos totul, totul are să fie evaluat și acolo, în Germania, ți se va întoarce totul. Fürherul a fost întotdeauna un om de cuvînt ! Vino-ți în minți și pregătește-te pentru o călătorie lungă. Și îți doresc numai fericire acolo, în Reich !

— Dar n-am nimic pregătit ! Lăsați-mă măcar cîteva zile ca să mă pot pregăti ! se văita Frece, căci văzuse că cu diavolii ăștia nu-i de glumit.

— Pune numai strictul necesar într-un geamantan. Ofițerul a devenit deja nerăbdător ! îi zisese Štrbenk dur.

— Ați înnebunit cu toții ? strigase nevasta lui Frece, răgușită toată de atîta plîns. Să lăsăm aici tot ce am adunat cu atîta trudă ?

În acest timp se apropie și ofițerul gestapoului care răspundea de toată deportarea. Deoarece nu înțelegea despre ce e vorba, Štrbenk îi explică cauza întregii îm-

prejurări. Frece, desperat, se grăbi să-i explice că el fusese dintotdeauna un adept înflăcărat al lui Hitler, și asta încă din timpul vechii Iugoslavii, că, dacă trebuie, este gata să-și dea și viața pentru Fürher și că deportarea lui este desigur o greșeală și de-ar afla Fürherul...

— Puțin mai înainte ai spus că ești gata să-ți dai și viața pentru Fürher dacă trebuie ! îi aruncă ofițerul aproape rîzînd. Iar acum, cînd Fürherul nu-ți cere nimic altceva decît să părăsești acest ținut pe care-l vom întări împotriva dușmanilor din afară, acum nici asta nu vrei să jertfești pentru el ?

Frece se apucase cu mîinile de cap. Ofițerul spusese adevărul, dar el mai nădăjduia totuși că lucrurile se vor îndrepta cumva. Arăta ca un adevărat laș, iar țăranii din camioane se răzbunau acum și se bucurau de necazul lui. De ce se mai văicărește și imploră, doar pînă acum povestise mereu cîtă miere și lapte îi va aștepta acolo, în Germania ! De ce se împotrivește acum, doar și el va căpăta acolo o parte din toate bunătățile dăruite de Fürher !

— Păi, așa-i... viața pentru Fürher ! se bîlbîise Frece ca un condamnat sub spînzurătoare, care ar da și ar iscăli totul, numai să se poată salva. Dar asta, asta... Oh, domnule ofițer, asta este totuși o nedreptate !

— Nu-ți deschide rîtul tău murdar ! urlase ofițerul la el. Fürherul nu este nedrept niciodată ! Sau vrei să dau ordin să fii împușcat ca un cîine, pentru că înjuri ordinea noastră dreaptă ?

Frece pălise, iar nevastă-sa scosese un strigăt de groază. Tremurau amîndoi, înfricoșați de moarte. Umiliți, ca niște vite bătute, intraseră în casă după lucruri. Femeia, se înțelege, mai nădăjduia încă. Se întorsese, îngenunchease înaintea ofițerului neamț, în fața tuturor țăranilor, și, cu mîinile împreunate ridicate spre acesta, îi implorase mila. Spre marea bucurie a țăranilor din camioane, ofițerul îi întoarse spatele și ordonase :

— Peste zece minute plecăm ! Marș !

Frece, sus, în casă, îndesa neobosit în geamantane bancnote noi, lucruri de argint și aur. Nevastă-sa alerga din

cameră în cameră și nu știa ce să pună mai întîi în gemantane. Șifonierele gemeau de rufărie albă splendidă, podelele erau acoperite de covoare groase și moi, perdele grele de catifea atîrnau la ferestre, iar mobila era nouă și atît de strălucitoare încît te puteai oglindi în lustrul ei. Cămara gemea de făină albă, zahăr, untură, slănină, cîrnați și șuncă, iar în pivniță erau stivuite pînă la tavan butii pline cu cel mai bun vin. Abia ce reușiseră să strîngă la repezeală cîte ceva din lucrurile cele mai de preț, cînd intrară în casă doi jandarmi și-i scoaseră afară.

— Deschide ! Arată ce-i înăuntru ! ordonă ofițerul, arătînd spre geamantane.

Cînd văzu atîta bănet și lucruri scumpe, ochii-i străluciră și ordonă liniștit și rece :

— Fiecare are dreptul să ia numai cîte două sute de mărci ! Restul, aici !

Le luă toți banii, tot aurul și argintăria și tot ce îndesaseră în geamantane.

— Dați-mi măcar o chitanță pentru tot ce mi-ați luat ! se năpusti asupra lor Frece, care, cît ai clipi din ochi, rămăsese fără toată averea lui : fără bogata lui prăvălie, fără casă și pămînturi, fără nimic.

Dar ofițerul îi dădu un picior de zbură de-a dreptul spre camioane. Jandarmii îl aruncară în camion, cu geamantanele după el, motoarele începură să duduie, un vaiet și un geamăt înfiorător umplu satul de la un capăt la altul și camionul începu să gonească de-a lungul defileului.

În Kal se așternu repede liniștea. Cînd privi cum dispăreau în depărtare toți cunoscuții și prietenii, Pavlek fu doborît cu totul de groază și durere. În urechi îi răsuna încă vaietul cutremurător al deportaților. Rămase în clopotniță pînă ce satul fu învăluit cu totul în întuneric, iar apoi se strecură pe după case pînă la graniță și prudent, în liniște, se aruncă în siguranță.

Acum nu se mai gîndea la bicicletă. Ceea ce văzuse în sat îi șterse pentru totdeauna din minte toate jucăriile de pe lume. Copilul din el începuse să crească într-o ființă ceva mai mare și mai dîrză.

9

SEMNUL SFÎNT AL PATRIEI

Noua locuință a lui Pavlek din Sveti Križ era modestă. Odinioară aceasta era doar o colibă în vie, dar acum via fusese părăsită, iar coliba se prăpădise încetul cu încetul. Zidurile erau strîmbe, acoperișul de paie se înnegrise de tot de bătrîn ce era, ferestrele erau atît de mici, încît abia puteai scoate capul prin ele ; cu toate acestea, acoperișul era întreg și cîrpit, soba din încăpere caldă, hambarul destul de încăpător pentru cele două vaci și pentru iepurii lui Pavlek. Mîinile pricepute ale mamei transformaseră repede această sărăcie de colibă într-o locuință plăcută și însorită, cu toate că paturile fuseseră făcute la repezeală din scînduri de brad verde, ca și masa, de altfel. Această masă era însă întotdeauna acoperită cu o față de masă curată. Pe fața de masă mama brodase păsările și struguri ; ferestruicile erau acoperite de perdele mici, pe pereți atîrnau cîteva fotografii, iar în tinda afumată se aflau o mașină de gătit, o policioară pentru vase, un scăunel pentru vasul cu apă, care să se găsească întotdeauna la îndemînă.

Aici nu erau nemți. Acum locuiau în regiunea Ljubljanei și în regatul Italiei. Aici, la început, locuitorii nu au simțit asuprirea noilor stăpînitori atît de greu ca de cealaltă parte a graniței. Fasciștii italieni își trimiteau cetele numai în localitățile mai mari, iar în cele mai mici se arătau doar cînd și cînd. Școlile rămaseseră slovene, funcționarii rămaseseră pe locurile lor, toate publicațiile erau în două limbi, așa încît, la început, lumea nu simțise cine știe ce mare schimbare. În pofida tuturor acestor lucruri, poporul își dăduse seama că, deși erau altfel decît nemții, italienii erau tot cotropitori. Această toleranță a lor era numai aparentă, perfidă și în spatele ei se putea afla întotdeauna o cursă. Chiar de la început au făcut totul pentru a se cunoaște că numai ei sînt stăpînii : steagul sloven a fost interzis, în toate școlile au fost numite învățătoare fasciste, copiii au fost obligați să salute în italiană, organi-

zațiile slovene au fost desființate... Toate aceste ordine au fost date treptat, dar oamenii au simțit că italienii urmăresc să-i calce-n picioare și să-i subjuge încetul cu încetul, tot așa cum călcaseră în picioare și subjugaseră ținuturile noastre de pe litoralul sloven al Adriaticei, unde se înstăpîniseră deja de douăzeci și cinci de ani.

Cotropitorul italian era viclean, cu două fețe. Își țesea plasa de spioni în toată regiunea, ca un păianjen respingător. Cumpăra cu bani oameni murdari, orbiți sau desperați, iar aceștia le vindeau în schimb pe toți slovenii cu conștiința curată, pentru care dragostea de patrie reprezenta tot ce aveau mai de preț pe lume și care îi urau pe cotropitori. Încetul cu încetul aceștia au început să fie închiși, judecați și trimiși în lagăre speciale, unde trudeau pînă la sînge sub amenințarea pușților și baionetelor dușmane.

— De această parte parcă se trăiește mai ușor, se respiră mai ușor ! spunea adesea tata astă-iarnă, cînd, stînd toți trei în jurul sobei, priveau prin ferestrele mici cum dănțuiau fulgii de zăpadă în vînt.

— Asta înseamnă că aici putem acționa și mai ușor pentru cauza noastră ! conchidea mama.

— Duminică fasciștii au scris pe toate casele din sat inscripții în italiană, iar la primărie l-au pictat pe Mussolini. De cum au plecat însă noi am și șters toate inscripțiile de pe ziduri, iar lui Mussolini i-am desenat niște mustăți lungi, și, lîngă el, am desenat un partizan de-al nostru, amenințîndu-l cu pumnul ! povesti cu însuflețire Pavlek. De vopsele ne-a făcut rost mama lui Borka.

— Și tu ai făcut singur asta ?

— Nu, păi eu sînt conducătorul celulei pionerești. Iar din celulă fac parte eu și...

Mama îl trase brusc spre ea și, astupîndu-i gura cu mîna, începu să-l dojenească :

— Pavlek, Pavlek, copil neștiutor, să nu mai vorbești așa niciodată ! Trebuie să taci ca piatra. Să nu rostești niciodată numele tovarășilor tăi ; niciodată, nimănui, să nu dezvălui ce ai făcut pentru cauza noastră ; nici măcar mie sau tatei ! Acum toți sîntem ostași, toți ne jucăm cu moartea. Totul trebuie ascuns de dușman, totul trebuie păstrat în taină. Închipuie-ți că ai spune undeva că mama

lui Borka v-a dat vopsele și lucrul ăsta ar ajunge la urechile vreunei scîrnăvii, care s-ar duce și ar povesti fasciștilor... Mama lui Borka ar fi aruncată imediat în închisoare!

Ce-i drept, față de alții, Pavlek tăcea ca un mormînt. Numai mamei și tatei le mai destăinuia cîte ceva, dar mama avea dreptate. Trebuia să tacă, să tacă, să tacă!

Iar în mijlocul oamenilor soseau zi și noapte bărbați și femei, care le vorbeau despre patrie, despre popor, despre nedreptăți și în fiecare sat, semănau sămînța urii față de dușman. Pușcile partizanilor se făceau auzite din ce în ce mai des pe întregul cuprins al patriei, în timp ce fasciștii încercau zadarnic să-i prigonească pe slovenii conștienți. Răscoala se extindea. Tinerii luau drumul codrilor. Partizanii începuseră să atace garnizoanele fasciste. Fasciștii se retrăgeau în localități mai mari, pe care le transformau în adevărate fortărețe, cu cazemate și sîrmă ghimpată, se baricadau în clădiri solide, înconjurați cu tunuri și tancuri.

O dată pe săptămînă cineva bătea în noapte la fereastra colibei lui Pavlek și micul și proaspătul „Slovenski glasnik“ [1] zbura în încăperea mică și de aici în ascunzătoarea pe care tata o făcuse anume în zidul de deasupra pivniței. Atunci Pavlek avea mult de lucru. Pantalonii lui se transformau în tolbă poștală și cînd îi ducea mamei lui Borka „Glasnikul“ aceasta îi dăruia întotdeauna cîteva mere frumoase.

— Trebuie să recunosc că ești un băiat tare descurcăreț! îl lăuda ea. Ești deja copt pentru a fi partizan. Îți pot vorbi ca unui om mare.

Apoi îl conducea într-o cămăruță din spatele casei și-i șoptea:

— Ai grijă de Pepo Obžolt! Este spion italian. Mă tot bate la cap să-i fac rost de „Glasnik“, din dorința de a mă prinde cu ceva pentru ca apoi să mă poată băga în închisoare. A aflat de undeva că cei doi fii ai mei sînt partizani, dar eu îl duc de nas. Nu de mult i-am dat cartea „Viața lui Mussolini“, aia de-au răspîndit-o fasciștii fără bani prin toate casele. Na, ia acum cartea asta, trebuie s-o citești! i-am zis, iar dacă ai să-mi mai ceri „Glasnikul“,

[1] „Glasul sloven“.

am să te denunț ! Da, da, în lupta noastră omul nu trebuie să fie numai curajos, ci și viclean ! Dușmanul este viclean și prefăcut, iar pentru a-l trage pe sfoară tu trebuie să fii și mai viclean !

Și astfel Pavlek se transforma încetul cu încetul într-un luptător curajos și tăcut, care lupta fără arme pentru cauza sfîntă a patriei lui iubite. Asculta cu atenție, privea și urmărea cu încordare tot ceea ce se petrecea în jurul său. Strîngea pe lîngă el băieți de încredere, siguri și, cînd era nevoie de forțe unite, făceau un plan, iar apoi îl îndeplineau cu iscusință, astfel încît nimeni n-ar fi putut bănui pe nici unul dintre ei. Și, cînd fasciștii, pentru că înaintau din nou pe front, ordonaseră sărbătorirea cu mare fast a armatei italiene victorioase în toate locurile, pionierii noștri îi huiduiră așa cum numai ei știau. Tot satul trebuia să fie împodobit cu steguleţe italienești. Dar mama lui Borka îi spusese cu hotărîre lui Pavlek :

— La treabă, flăcăi ! Iată aici hîrtie albă, albastră și roșie ! Stricaţi bucuria fasciștilor !

Pavlek se apucă de lucru. Într-o colibă pe jumătate dărîmată, departe de sat, avea un atelier tăinuit. Aici ţinea, ascunse sub pietre, vopselele, pensulele, iar în alt colț erau îngropate grenade și un întreg arsenal de muniții, pe care le adunase în drumurile lui, de prin toate locurile pe unde hoinărise. Tot aici se afla, înfășurat într-o hîrtie tare, un steag sloven mare, pe care-l adusese cu el cînd fugise din Kal. În fiecare zi, din hîrtiuțele tăiate, lipea steguleţe slovene. În noaptea din ajunul sărbătorii italiene le răspîndi de-a lungul uliţei principale, care trecea chiar prin mijlocul satului. Cînd, a doua zi, fasciștii defilară prin sat și zăriră pe pămînt steguleţele slovene, îi apucă o furie de nedescris. Înjurară țăranii și bătură măr cîțiva băieți la întîmplare, plecînd furioși. Și mama lui Pavlek găsi un steguleț. Atunci fața i se însenină, îl ridică repede și-l strînse la piept.

— Pavlek, Pavlek, mai cunoști steagul nostru ? îi strigă acestuia cînd intră în casă, arătîndu-i bucăţica de hîrtie colorată. Alb, albastru, roșu, ca o fîșie de cer ! Cine o fi fost oare atît de curajos de le-a răspîndit ? O, cît aș dori să-l cunosc, să-i mulţumesc și să-i strîng mîna !

Deși s-ar fi destăinuit bucuros mamei, Pavlek se mulțumi numai să zîmbească și să tacă. Cu toate acestea, mama putu ghici de pe fața lui radioasă cine fusese atît de curajos și-l îmbrățișă cu căldură.

— Tu, băiatul meu de aur, curajosul mamei ! șopti ea. Marička, Marička trăiește în inima ta, și casa noastră, și întregul Kal, și toată țara asta a noastră înrobită !

Și nu-i mai păru rău că-l pusese să jure pe viață și moarte la mormîntul Maričkăi.

— Numai că acela a uitat să deseneze pe steguleţe cîte o stea roșie, zise mama peste cîteva clipe. Cel care le-a făcut nu știe, desigur, că noul nostru steag are la mijloc o stea roșie cu cinci colțuri. Uite, așa !

— Dar ce înseamnă steaua roșie ? întrebă Pavlek.

— Înseamnă frăție, dragoste și libertate. Frații noștri ruși poartă această stea pe bonetele lor militare. Și partizanii noștri la fel... Steaua roșie este lumina care ne conduce spre o viață mai frumoasă !

Apoi Pavlek s-a tot gîndit cum ar putea confecționa mai repede steguleţele. Intenționa, de asemenea, să multiplice cît mai mult și manifestele cu FE, Frontul de Eliberare. Manifestele astea îi înfuriau cel mai rău pe fasciști și de aceea trebuia să facă cît mai multe. Cînd dăduse pentru prima oară peste manifestele cu inițialele FE și cu un semn în trei colțuri sub acestea, mama i le explicase astfel :

— FE înseamnă Frontul de Eliberare. Front înseamnă cîmpul de luptă, iar Frontul de Eliberare este uniunea tuturor slovenilor cinstiți, care nu vor recunoaște niciodată drept stăpîni pe străini. Cele trei colțuri de sub FE reprezintă cel mai înalt munte, Triglavul. Ai învățat la școală că Triglavul are trei vîrfuri. Triglavul cu vîrfurile lui veghează asupra întregii țări slovene. Tot astfel, semnul Frontului de Eliberare trebuie să cuprindă întreaga noastră patrie !

Pavlek a cumpărat dopuri și a încercat să taie din ele peceți. Dopurile erau însă prea mici, iar pluta acestora se fărîmița prea mult. Și atunci mintea lui ageră îl duse la cartofi. Tăie cartofii în două și pe suprafața netedă și frumoasă desenă semnul FE, pe care-l încercui. După ce-l

acoperi cu vopsea și-l apăsă pe hîrtie, acesta se imprimă de minune. Numai că, la dracu, pe hîrtie ieși invers : în loc să fie întoarse spre dreapta, ambele litere erau întoarse spre stînga. Deci semnul trebuie încrustat în cartof așa cum este el imprimat acum pe hîrtie și atunci desenul de pe hîrtie va ieși cum trebuie. Cred și eu că așa este ! Avea la îndemînă destui cartofi în cazul că s-ar fi stricat unul. Și așa, manifestele cu inițialele FE și cele trei vîrfuri ale Triglavului căzură ca o ploaie repede peste tot Sveti Križ. Se împrăștiară și la Čatež, și la Sveti Lovrenac, și la Velika Loka, și la Trebinje, Stična... Se împrăștiară prin toate satele, pe toate drumurile slovene. Toată țara fu cuprinsă de cele două litere FE, peste toată patria se ridica semnul Triglavului, semnul dragostei noastre înflăcărate, al dorinței noastre de libertate.

Sute și sute de Pavlek ștanțau asemenea manifeste. Sute de Pavlek scriau pe zidurile caselor FE, sute de Pavlek țărani sau orășeni, sute de elevi și ucenici. Semnul Triglavului îi unea într-o armată din ce în ce mai mare. Și steaua roșie !

10

PAVLEK DEVINE AGENT

Într-o noapte cineva bătu la fereastra colibei lui Pavlek. Tata se înspăimîntă puțin, dar ieși totuși în prag și întrebă în noapte :

— Cine-i acolo ?

— Nu te teme, Blaž, sînt eu, France ! zise drumețul.

Și, într-adevăr, în încăperea în care mama aprinsese deja lampa, intră France, despre care, de cîteva luni, nu se mai auzise nimic. De aceea toți se bucurară foarte mult. Nu se schimbase deloc, numai obrazul îi devenise parcă mai dur, mai hotărît și puțin bărbos, iar pe cap purta o bonetă de partizan cu o steluță roșie. Pe umăr îi atîrna pușca, iar la brîu două grenade. Intrase în casă liniștit și vesel, în-

tocmai ca în timpurile de pace, cînd venea în vizită la vecinii lui din Kal.

— France, France, partizanul France ! exclama mama neîncetat, strîngîndu-i mîna și nemaisăturîndu-se să-l privească. Oare nu-i primejdios să te duci singur acolo, acum, cînd poți da peste dușman la fiecare pas ?

La aceste cuvinte France surîse. Era obosit și înfometat și mama aprinse degrabă focul sub plită, puse laptele pe foc și apă pentru mămăligă. Pavlek moțăia pe cuptor și la început privi zăpăcit în jos. Dar, cînd îl recunoscu pe France, trase un chiot de bucurie, sări de pe cuptor și i se atîrnă de gît. Îi luă de pe cap boneta de partizan și-l examină cu însuflețire.

— Noi nu știm ce-i primejdia, Marjeta, răspunse France la cuvintele ei. Întunericul nopții mă ascunde și mă păzește. Dimpotrivă, dacă s-ar afla că ați ascuns un partizan în coliba voastră, voi ați fi într-o primejdie mai mare !

— Nici noi nu ne temem de nimic ! strigă Pavlek. Mai bine, tu, partizanule, ne-ai povesti repede cum luptați voi !

— Pavlek, nu fii nerăbdător, vezi doar că este obosit și flămînd ! îl potoli mama. Așteaptă pînă mănîncă ! Acum e gata și mămăliga, France, și am să-i pun multă grăsime ! Astea sînt jumări din Kal și o să-ți priască grozav !

— Cum o mai duc ai mei ? întrebă France.

— Ei locuiesc jos, lîngă biserică, și o duc ca toți fugarii. N-avea însă grijă, nu sînt nici înfometați și nici nu se chinuiesc. Se țin cu curaj ; cred neîncetat în victoria noastră, numai că îți duc grija pentru că n-au primit de mult nici o veste de la tine. Fasciștii pălăvrăgesc întruna că au prins și au nimicit toți partizanii. Cred că nu ai de gînd să te duci pînă la părinții tăi, nu ?

— Nu, nu am nici timp și nici nu vreau să-i pun în pericol pe toți ai mei. Te rog însă pe tine, Marjeta, să-i saluți cu dragoste din partea mea. Nu trebuie să afle nimeni că am fost în Sveti Križ. Aici am fost trimis, dar despre asta vom vorbi după ce mă satur de mămăligă. Îmi chiorăie mațele ca dracu.

Și-a tras apoi strachina spre el și a început să înfulece mămăligă cu atîta poftă, că-ți era mai mare dragul să-l privești.

De poftă, lui Pavlek îi lăsa gura apă și, deși era miezul nopții, mama îi aduse o lingură, îmbiindu-l :

— Ia și tu, Pavlek, avem destulă mămăligă, ceaunul este încă plin !

— Vin de la Krim [1] pentru a pregăti drumul companiei noastre prin aceste ținuturi. Pe aici n-am acționat pînă acum. Avem de gînd să mergem în Kal, să vedem cum se lăfăie kočevarii în avutul nostru.

— Aici o să veniți cu capul în tolbă ! Or să fie și lupte ?

— Ce-ți veni și ție acum în minte ? ! Cum poți să-ți închipui partizani fără lupte ? Noi ne-am obișnuit într-atît cu ele, încît fără lupte nici n-am putea trăi. Căutăm dușmanul pretutindeni și-l hărțuim oriunde-l aflăm. La început, cînd eram numai un pumn de oameni, chipul ne era posomorît. Atunci n-aveam nici arme, iar poporul, știi bine Marjeta, la început, privea lupta noastră cu neîncredere. Acum însă este de partea noastră și ne ajută — în afară de cei orbi, care sînt căpoși și lași. Acum, cu fiecare zi sîntem tot mai numeroși, avem tot mai multe arme și, pe alocuri, i-am și alungat pe fasciști. În Kočevska avem deja republica noastră și acolo sîntem stăpînii pămîntului nostru.

— Te-ai căit vreodată că te-ai făcut partizan ? îl întrebă mama. Uite, vă chinuiți mult, sînteți mai mult înfometați decît sătui, suferiți, sînteți prost îmbrăcați !

— Niciodată nu m-am căit. Noi, toți cei care sîntem acolo, sus, ne mîndrim cu numele nostru de partizani. Viața ne este cumplit de grea, dar noi sîntem conștienți pentru ce suferim și luptăm. Comandantul companiei noastre și-a pierdut în luptă amîndoi feciorii, dar nu s-a lăsat înfrînt de durere. Și așa sîntem toți ; îi urmăm exemplul și, dacă mîine ar trebui să murim pentru cauza noastră, am muri fără teamă !

Pavlek îi sorbea cuvintele. Ochii-i erau țintuiți pe fața lui France, iar cînd acesta povesti cum i-au atacat pe fasciștii din garnizoana Kočevlje, cum i-au surprins și i-au pus pe fugă, iar garnizoanei i-au dat foc, Pavlek stră-

[1] Munte la sud de Ljubljana, unde, încă din 1941, s-au format detașamente de partizani. Oton Župančič îl amintește în poezia sa „Poete, îți cunoști datoria ?".

lucea tot de admirație. Trăia cu intensitate tot ceea ce povestea France, iar în inima lui se năștea o hotărîre de neînlăturat. De multe ori vroise el să fugă pe ascuns la partizani, dar era prea legat de mama și tata pentru a o șterge precum un hoț. Însă cu primul prilej, fie ce-o fi, va vorbi cu mama. Acum este și France aici, oaspetele lor. El îi va fi de ajutor. Poate îl va lua chiar acum cu el ? !

— Dar cum e cu garda albă, France ? îl întrebă tata. Aici nu s-a prea dat nimeni în vînt după ea !

— Trădători sînt pretutindeni, chiar și la noi. Ne pricinuiesc multe pagube, dar răul cel mai mare pe care l-au făcut este că au împărțit poporul în două tabere. Trădătorul este mai rău decît dușmanul. Soldatul inamic se supune ordinelor superiorilor lui și, cum s-ar spune, este obligat să fie dușmanul nostru. Trădătorul însă este un ucigaș de bunăvoie al fraților lui din născare și din toate timpurile a fost cea mai odioasă progenitură a oricărui popor. Toți oamenii cinstiți îl urăsc. Nici tîlharul sau hoțul nu este atît de mult urît de popor ca trădătorul. Cei din garda albă au căpătat arme de la dușman pentru a prigoni partizanii sau patrioții sloveni. Nu există nenorocire mai mare pentru un popor ca atunci cînd frații încep să se urască și să se omoare între ei. Și, uite așa, acum avem la ușă și dușmani dintre ai noștri. Multe fețe bisericești, care ar fi trebuit să propovăduiască dragostea între frați, au trecut de partea dușmanului și atîță poporul împotriva noastră. Dar și răzbunarea noastră va fi cumplită, căci nu vom lăsa nici o crimă nepedepsită !

Așa vorbi France și se miră el singur de unde-i veneau toate aceste cuvinte, că doar el nu se ținuse niciodată pînă acum de politică. În cele din urmă se uită la ceas. Se sperie, căci, într-adevăr, timpul zburase grozav de repede. Îi învălui într-o privire pe toți trei, îl trase pe Pavlek spre el și îi spuse :

— Îți mai amintești, Pavlek, ce-am vorbit noi doi atunci la Hăul Diavolului ?

— Cum de nu ! Mi-amintesc fiecare vorbă a ta.

— Mi-ai făgăduit că ai să mă ajuți și am bătut palma !

— Spune, despre ce este vorba ?

— Trebuie să te strecori cu orice preț în Kal ! Tu ești mic, cunoști toate cărările și ascunzătorile și vei putea observa tot ceea ce se întîmplă acolo.

— Este primejdios drumul ăsta, zise tata.

— Primejdios pentru Pavlek ? întrebă mama privind spre Pavlek.

— Dacă vrei, mă duc chiar acum, nu mă tem eu de nimic, zise hotărît Pavlek.

— Trebuie să cercetezi toate trecerile peste graniță, să afli cîți soldați sînt de obicei în pază, unde stau, ce fel de arme au, unde au amplasate cazematele. Trebuie să observi totul, căci de iscusința ta depinde toată acțiunea noastră. Iar pe mine o să mă ascundeți undeva pînă mîine seară, ca să nu mă zărească oamenii, căci aici mă cunosc toți. Deci, Pavlek, tu ce crezi, are să meargă ?

— N-ai nici o grijă ! Acum este trei dimineața. Trebuie numai să-mi dați de știre înainte de a se lumina, ca să pot fi la graniță încă pe întuneric.

— Am știut eu că tu ești deja un adevărat partizan ! îl laudă France.

— Iar pe tine am să te ascund atît de bine peste zi, de n-o să te poată găsi nici măcar mama sau tata ! zise Pavlek și se culcă din nou pe cuptor.

Mama stinse lampa și adormiră repede. Ea se mîndrea cu Pavlek, însă tata era îngrijorat. În cele din urmă, cînd văzu cît de liniștită era mama, se mai liniști și el. Mama însă nu putea dormi. Se sculă cît putu de încet, se îmbrăcă și se duse de se așeză afară, pe prag. Stătea de pază. Sînt vremuri primejdioase iar în casă se află un partizan ! Nu trebuie să-l surprindă nimeni ! Și, în timp ce stătea așa, scrutînd noaptea și cu urechile ciulite, în timp ce din depărtare se auzeau zgomote, în gîndurile ei se întîlni cu oamenii care plecaseră în păduri pentru a lupta și a apăra viața poporului sloven. Închipuirea sa văzu cum Pavlek se transformă într-un flăcău destoinic și o gingășie caldă îi inundă inima. Cînd stelele începură să se stingă și jos în sat se auzi cîntecul cocoșilor, se întoarse în încăpere și-i trezi pe France și Pavlek. Aceștia săriră imediat în picioare. Mama le puse în tolbe cîte două felii mari de pîine și puțină slănină, îl îmbrățișă pe Pavlek, îi făcu semnul crucii și apoi

cei doi dispărură în întuneric. Merseră cu multă atenție de-a lungul satului, apoi se strecurară spre coliba pe jumătate dărîmată, unde se afla ascunzătoarea lui Pavlek. Acesta dădu la o parte cîteva pietre mari și-l împinse pe France într-o adîncitură.

— Paiele sînt uscate și ai să poți sta culcat aici pînă diseară. Am să pun pietrele la loc cum au fost, căci din partea aceea nu se vede intrarea. Iar dacă ai să observi ceva, iată, de partea asta este o ieșire care dă dintr-un șanț scurt, acoperit afară cu frunziș uscat. Fugi prin el și ai și ajuns în pădure ! Dar, înainte de a pleca, te rog să-mi făgăduiești, France, că ai să mă ajuți. Dacă îmi îndeplinesc cu bine misiunea, convinge-i pe tata și pe mama să mă iei cu tine, să merg și eu la partizani !

— La dracu acum, păi asta-i treabă grea, dar fie ! zise France.

Pavlek s-a apropiat cu atenție de graniță, căci acum, odată cu primăvara, cînd frunzele copacilor erau încă tinere și iarba măruntă, trebuia să-și folosească toată priceperea pentru a putea ajunge neobservat pînă la locul pe unde trecea odinioară granița. Se luminase deja. Nu se vedea însă nici un soldat în pază. În vale, sub el, se întindea o ceață groasă ca o mare învolburată și liniștea era spintecată numai de zgomotul caprelor care se iveau în pădure. Observă imediat că aici nu se schimbase nimic, ci numai acolo, în vale, unde drumul de căruță trece peste graniță, fuseseră puse baricade metalice înconjurate de sîrmă ghimpată. Acolo, înfășurat într-o manta, stătea de pază un grănicer, dar privea în altă parte, așa că Pavlek țîșni pe lîngă capelă în pădure. Și, așa, acum se afla în Germania ! Deasupra lui se întindea, tăcut și liniștit, satul lui natal, ca și cum nimic nu s-ar fi schimbat. Cînd își văzu din depărtare casa, simți că inima i se strînge. Se așeză pe o buturugă de la marginea pădurii și privi zidurile și acoperișurile atît de dragi. În clipa aceea ieși din casa lor o femeie și începu să dea de mîncare la păsări. Un om necunoscut își făcea de treabă pe lîngă grajd. Scîrbele ăstea tăiaseră prunul din fața casei. Pe drum cineva mîna vitele la păscut. O, el cunoștea fiecare vacă, fiecare bou, fiecare viței. Aceea de acolo, vărgată, este Šarulja a lui

Polž, iar boul ăla cenușiu-închis, ca de catifea, a fost odinioară al lui Čemaž, viteaua aia albă ca zăpada cu o pată neagră pe spinare a fost a lui Lončar...

Se ridică. Trebuia să meargă în sat. În sat sînt străini și nimeni nu-l va recunoaște. Și ce i-ar putea face ? El este încă un copil și dacă o să-l întrebe careva de unde-i, o să mintă că-i din josul Savei și că a greșit drumul. Cînd trecu prin fața casei lui se cutremură tot. Și nici nu se putea altfel ! Să treci pe lîngă propria-ți casă și să nu poți intra în ea ! Casa asta a lor aparținea acum unor străini. Cine a scris o astfel de lege ? Asta este noua ordine a lui Hitler ! Cîțiva copii alergau în jurul casei și strigau ceva într-o limbă străină. Trecu mai departe, fără a întoarce măcar capul, de teamă să nu-l observe cineva. Își înfundă mîinile în buzunare și păși nestingherit prin sat. Nimeni nu-l băgă în seamă. Privea în jurul lui cu ochii larg deschiși. Nu se aflau nicăieri cazemate sau alte întăriturl. Grănicerii erau încartiruiți în casa parohială. Cîți or fi oare ?... Geamurile erau deschise și, tot dînd tîrcoale pe aici, putu să observe de pe drum că în camera cea mai mare erau zece paturi. Văzu și arme atîrnate. Acolo spînzurau numai șase puști, ceea ce însemna că patru erau în serviciu. Sus, la primul etaj, cineva deschise fereastra. Ăsta era comandantul gărzii. Înseamnă că erau în total unsprezece oameni. Cînd își aruncă apoi privirea în tindă, văzu acolo, pe pămînt, o mitralieră și niște lăzi cu muniții. Oare asta era totul ? O, nu ! Văzu puști și în casele kočevarilor. Așadar, sînt înarmați bine ! Înseamnă că n-au conștiința curată ! Nimic însă nu-l surprinse mai mult decît că, chiar în clipa aceea, în fața dughenei lui Frece, scotea un scaun la soare Dolfe Štrbenk. Cu mîna ridicată și cu un surîs dulceag salută pe comandantul gărzii, care se rezemase de fereastră, își aprinsese o țigară și clipea mulțumit sub soarele cald al primăverii. Înseamnă că acest trădător este acum stăpînul dughenei vărului său ? Frumos l-a mai păcălit ! Din colțul de unde-l privea, Pavlek începu să fiarbă de mînie.

Trădătorul ! Oare sufletul lui Pavlek nu era plin de făgăduința și jurămîntul făcut mamei la mormîntul Maričkăi ? Oare pentru moartea Maričkăi și pentru toate chi-

nurile pe care le îndură acum, în străinătate, mii și mii de oameni de-ai noștri, nu-i vinovat și ăla de acolo ?

Patrula se întorcea din rond. Acesta era, desigur, ultimul schimb de noapte. Înseamnă că noaptea fac de pază patru, iar ziua numai doi. Coborî în fugă pînă la capelă. Patrula rămăsese undeva departe. Nimeni nu-l văzu cînd se strecură înapoi peste graniță.

— Este o treabă ușoară pentru noi ! zise France, după ce Pavlek îi povestise în amănunțime tot ce văzuse. O să fii călăuza noastră ! continuă el, privind spre acest băiat curajos, hotărît, viclean și isteț. Ești copt pentru noi. Cu prima ocazie voi face și eu ceea ce ți-am făgăduit. Te voi lăuda comandantului nostru. Fii pregătit, nu-ți spun nimic mai mult !

Pavlek se așeză lîngă el, pe paie, și pînă noaptea tîrziu France îi povesti despre viața partizanilor. Înainte de ivirea zorilor își luară rămas bun.

11

PRIMA ÎNTÎLNIRE CU PARTIZANII

Mama s-a apucat cu mare tragere de inimă să facă cîte ceva pentru a veni în ajutorul partizanilor răniți. Aduna neîncetat fețe, cearșafuri vechi, pe care le tăia în fîșii lungi, înguste sau late, strîngea medicamente de pe la casele oamenilor, bătea toate satele din împrejurimi, ciocănea și pe la ușile medicilor și farmaciștilor și, în fiecare săptămînă, ducea mamei lui Borka cîte o legătură mare, în care era și „Glasnikul", care, după ce era transmis și în alte părți, ajungea la spitalul partizanilor.

— Cine știe cui va trebui fașa asta ? îi zicea ea cîteodată lui Pavlek, în timp ce acesta o ajuta să taie și să înfășoare fețe. Poate va fi un tînăr din Ljubljana ori vreun țăran dintr-un sat din vale ? Poate va fi un muncitor din Jesenice ori vreo fată tînără și frumoasă ? Cine știe, cine știe ? Sărmanul, o să-l doară.

— Dacă eu m-aș duce la partizani, tu ai suferi mult din cauza mea ? o întrebase odată Pavlek.

— Nici un pic, fiule, numai că trebuie să mai crești pentru asemenea eforturi. M-aș mîndri că fiul meu este acolo, unde, cu prețul sîngelui, se zămislește viața noastră mai bună ! Aș fi nefericită dacă aș avea un fiu slab și laș ! îi răspunsese mama.

Înainte de revărsatul zorilor fură treziți de niște împușcături. De cealaltă parte a muntelui, lîngă Velika Loka, se auzeau neîntrerupt împușcături și țăcănit de mitralieră, iar dinspre Trebnje bubuit de tunuri.

— Luptă ! strigară toți trei deodată și ieșiră în prag.

Scrutau întunericul nopții, fără un cuvînt. Fiecare bubuitură le aprindea gînduri noi, încurajatoare. Mama își apăsa mîna pe inimă, tata era neliniștit, iar Pavlek sărea și striga :

— Așa..., așa..., așa... Astea sînt puștile partizanilor ! Le auzi, mamă ? Puștile fasciste fac un zgomot mai înfundat, nu așa ascuțit. Ascultă... gru... grru... grru !

Cînd se lumină de ziuă ecoul luptei se stinse. Soarele strălucea din nou frumos și vesel deasupra viilor și pădurilor înverzite. Lui Pavlek însă curiozitatea nu-i dădea deloc pace. Alergă în josul dealului, spre Velika Loka, ca să afle cum a decurs lupta. Poate chiar compania lui France, care se îndrepta încoace, s-a ciocnit în luptă cu fasciștii ? Din vîrful dealului observase în vale fum. De-a lungul pădurii celei mari ardeau cîteva case. Zbură direct spre sat. Dar, cum ajunse acolo, dădu peste fasciști, care prădau casele, scoteau tinerii și bărbații în drum și, acolo, îi băteau fără milă. Unul, cu o cămașă neagră, îl înșfăcă și pe Pavlek și dădu cu el de pămînt. I se luă toată pielea de pe genunchi și aproape că nici nu-și dădu seama cînd se făcu nevăzut, pe lîngă case pînă în pădure, în siguranță ! Ascunși prin unghere, copiii țăranilor priveau îngroziți cum fasciștii beți le maltratau părinții și frații. Ce le-o fi venit oare de-au turbat așa ?

— Aseară au înnoptat în hambarul lui Čotar cîțiva partizani. Erau obosiți de drumul lung pe care-l străbătuseră. Vezi, hambarul ăsta este complet însingurat, în fînețele acelea cosite de lîngă munte, se vede bine de aici cum se ridică fumul..., îi explicase un băiat lui Pavlek.

Nu știu cine i-a pîrît pe partizani. După miezul nopții au venit două mii de fasciști din Trebnje și au înconjurat hambarul. Au început să tragă prin zidurile din scînduri. Surprinși, partizanii s-au năpustit afară, au spart încercuirea cu grenadele, iar cîțiva dintre ei au reușit chiar să se strecoare în spatele dușmanilor și, după ce i-au secerat bine cu mitraliera, partizanii s-au retras în munți. Au căzut destui fasciști..., dar și șapte partizani. Cînd bătrînul a vrut să stingă de dimineață fînețele, fasciștii turbați l-au înhățat și l-au aruncat de viu în foc !

În acel moment, pe drum, se auzi huruit de tancuri grele. Fantomele acelea de oțel începură să șuiere ca fiarele înaintea potopului. Deasupra lor se aflau fasciștii, care, gesticulînd cu puștile, înjurau întruna ca niște apucați. Săreau pe uriașii aceia de fier ca niște maimuțe sălbatice, trăgînd în toate părțile. Fasciștii îi tîrau victorioși prin praf și pietre, legați cu frînghii de tancuri, pe partizanii răpuși.

La vederea acestei grozăvii, lui Pavlek i se făcu negru în fața ochilor. Se întoarse. Plînse de durere și-și strînse pumnii de mînie. Acum, cînd văzuse cu ochii lui ceea ce făcea dușmanul cu oamenii noștri, ura pentru acești criminali sîngeroși străini i se săpă și mai adînc în suflet. Tot ceea ce se întîmplase era atît de îngrozitor, atît de inuman, încît mama și tata abia puteau crede ceea ce le povesti Pavlek.

— Odată m-ai întrebat ce este fascismul. Ți-am explicat atunci cum m-am priceput și eu, acum însă, ai văzut cu ochii tăi fascismul ! îi spuse tata.

În ziua următoare Pavlek avu parte și de ceva frumos. Stătea cu mama lui Borka în fața cîrciumei ei și abia ce-i predase legătura cu fețe și medicamente, cînd, deodată, din Moravča răsunară niște cîntece puternice, așa cum nu mai auziseră încă pînă acum. Pavlek sări ca ars, iar mama lui Borka privi în josul drumului ca la o minune. Păi ăsta-i un cîntec de partizani ! Alergară la movilița de deasupra drumului și de acolo văzură pe drum compania de partizani care cîntau. În fața acestora flutura mîndru steagul sloven, în mijlocul căruia ardea ca un foc viu steaua roșie. Cîntecul se auzea din ce în ce mai tare, fetele și

flăcăii alergau în întîmpinarea partizanilor, îi îmbrățișau, iar cîntecul le era purtat de aripi nevăzute :

„Ascuțim coasele, căci spicele-s coapte,
Mănoase-s recoltele și ceasu-a sunat !
Răsune-acum cîntul și-oțelul să cînte
Ascuțim coasele căci spicele-s coapte !"

Pe aici oamenii nu mai auziseră pînă acum un astfel de cîntec. Îi îmbăta parcă. Pavlek se și băgase printre partizani. Se ținea de France, care pășea alături de comandant. Tot satul se strînsese în jurul voinicilor, gata să se ia la harță cine pe ce partizan îl va primi și-l va ospăta sub acoperișul său. După ce se uită mai bine la comandant, Pavlek îl și recunoscu. Era cel care atunci, cînd îngropaseră mitraliera, vorbise atît de frumos. Dar, nu peste multă vreme, se minună și mai mult. În timp ce se uita la partizanii întinși pe iarbă, în fața casei mamei lui Borka, rămase locului uimit. Lîngă mama lui Borka stătea un tînăr partizan, înalt și subțire, cu ochelari. Avea un păr blond, lung. Cînd Pavlek se apropie de ei, auzi cîteva cuvinte din discuția lor. Mama lui Borka strălucea toată de o bucurie lăuntrică și-i îndesa partizanului în tolbă cu de-a sila pîine albă.

— Zici că i-ai văzut în carne și oase pe amîndoi feciorii mei ? Și ai vorbit cu ei ? îl întrebă ea cu răsuflarea tăiată.

— Păi sigur, doar m-au rugat să vin pînă la dumneavoastră și să vă transmit salutări. Amîndoi sînt sănătoși și veseli, dar n-au putut veni încoace deoarece sînt în altă companie, îi spuse tînărul partizan acesteia.

— N-ai putea să le duci ceva de-ale gurii ? Ți-aș mulțumi de mii de ori !

— Ei, n-aveți pentru ce să-mi mulțumiți, trebuie să ne ajutăm unul pe altul, doar sîntem prieteni ! Puteți să le scrieți chiar și o scrisoare !

— Dar numele tău care-i, ca să te țin minte ?

— Acasă-mi spuneau Marjan, dar acum mi se spune Crt !

Pavlek îl recunoscu acum. Păi ăsta era tînărul ăla care fusese cu Strnad cînd îngropaseră mitraliera. Pavlek alergă drept la el și-i spuse vesel :

— Noroc, tovarăşe Marjan !

— Oho, de unde ne cunoaştem noi doi ? Nu cumva am mers amîndoi la şcoală ? se miră Črt rîzînd.

— N-am fost amîndoi la şcoală, dar te-am văzut jos, la poalele Kalului, cînd ajutai la îngroparea mitralierei. Vrei să vii la noi acasă cu mine ? Mama o să se bucure tare mult ! O să-ţi frigem cel mai frumos iepure.

— Nu ştiu cum să fac, deoarece i-am promis mamei lui Borka că voi rămîne la ea la cină. M-a invitat la un cocoş !

— Hai, nu-i strica bucuria, du-te cu el, nu vezi oare cît de îndrăgostit e de tine ? După ce dai gata iepurele, vino la mine, la cocoş ! zise mama lui Borka, simţind cît de mult dorea Pavlek să meargă cu el.

Şi astfel, peste via părăsită, pe care tata o transformase în ogor şi o arase, Pavlek şi partizanul Črt iuţiră pasul spre colibă. Črt era atît de uscat şi de înalt, încît Pavlek se uita la el ca şi cînd s-ar fi uitat la cer, pentru a număra păsările care zboară sub nori. Acum acest flăcău nu mai era atît de trist ca în zilele acelea de jale, cînd soldaţii se întorceau pe la casele lor. Ochii-i rîdeau luminoşi, curajoşi şi pătrunzători de sub ochelari şi întotdeauna reuşea s-arunce cîte o vorbă de duh, ce-nveselea pe toată lumea. Nu era niciodată morocănos şi era îmbrăcat tare ciudat. Era încălţat în nişte ghete ponosite, picioarele-i erau înfăşurate în nişte pantaloni verzi, cu o fereastră mare şi spartă în partea dinapoi, de bluză dezbrăcase cu siguranţă un fascist, iar tolba îi era italienească. Era însă atît de uzată, că nu făcea nici două parale. Cartuşele le avea prinse de cingătoare şi tot de ea atîrnau legănîndu-se două grenade, ceea ce lui Pavlek îi plăcea grozav de mult. Arma automată îi atîrna pe spate. Din cînd în cînd îşi repezea cumva capul într-o parte.

— Te doare cumva gîtul ? îl întrebă Pavlek.

— Da, mi s-a agăţat aseară cu cîngile de gît un fascist.

— Şi ?

— Mi-a dat mult de furcă pînă ce l-am convins că nu-s obişnuit cu astfel de îmbrăţişări.

— Mamă, mamă, i-a uită-te, am adus un partizan ! îi strigă Pavlek maică-si, care uda salata pe mica parcelă de lîngă colibă. Știi, el este tînărul despre care ți-am povestit, cel de-a ajutat anul trecut la îngroparea mitralierei lîngă magazia noastră de lemne !

Ochii mamei străluciră. Încercase de multe ori, în gîndurile ei, să-și reprezinte imaginea acelui tînăr despre care Pavlek vorbea întotdeauna cu o atît de sinceră admirație. Își șterse repede mîinile de șorț și-l invită bucuroasă în casă.

— Haide, intră ca la tine acasă ! Mă bucur pentru fiecare partizan care-mi calcă în casă. Noroc, viteazule ! După cîte vezi, sîntem fugari și trăim ca țiganii. Așază-te numai la masă, am să-ți prăjesc niște ouă. Cred că n-ai să mă refuzi, nu ?

— A, ouăle n-am să le refuz, tovarășă ! În pădure nu prăjim ouă în fiecare zi ! răspunse vesel partizanul.

— Mamă, partizanul rămîne la noi ! Cînd e vreo sărbătoare mai deosebită, tu îmi ceri întotdeauna cel mai frumos iepure. Astăzi este marea mea sărbătoare. Știi, o să-l sacrificăm pe cel vărgat ! hotărî Pavlek.

— Ai văzut cît este de îndrăgostit Pavlek al nostru de partizani ? Abia-l putem ține ca să nu ne fugă în pădure, zise mama emoționată. Dar, pînă ce va fi gata iepurele, ouăle îți vor prii oricum !

În timp ce Črt înfuleca cu poftă caigana și pîinea albă, de-i străluceau buzele de grăsime, mama se așeză în fața lui și-l privi cu mulțumire. I se părea că în fața ei se află un copil fără mamă și ar fi dorit să fie pentru el o adevărată mamă, bună, duioasă și grijulie.

— Ia spune-mi, ce-a zis mama ta cînd te-ai hotărît să pleci la partizani și încă atît de tînăr ? îl întrebă ea cu duioșie.

Črt se reținu un pic. Mamei i se păru că, pentru o clipă, se întorsese la tot ce părăsise. Pe fața lui apăruse o ușoară umbră de tristețe, dar numai pentru o clipă, căci imediat ochii lui au început să joace din nou prin încăpere. Cînd dădu cu ochii de calendarul de pe perete, se uită la el și apoi lovi vesel cu mîna în masă și strigă :

— Partizanul are noroc ! Astăzi este ziua mea de naştere. Nici mai mult, nici mai puţin de şaisprezece ani ! Sînt musafir, petrec şi mă veselesc ! Mama mea ?...

Pronunţînd acest cuvînt, faţa i se lumină din nou, ochii lui priviră umezi de după ochelari, ca şi cînd îşi căuta mama în această încăpere modestă, şi zise încet şi moale :

— Tovarăşă ştii că semeni puţin cu mama mea ? Nu la figură. Mai înainte puţin, cînd mi-ai adus mîncarea pe masă, mi-ai aşezat farfuria în faţă cu atîta dragoste, încît, pentru o clipă, mi s-a părut că stă lîngă mine chiar mama mea. Ştii, cînd alergam flămînd de la şcoală acasă, aveam obiceiul să strig încă din uşă : „Mama, flă-mînd !“ Iar mama, care cunoştea acest fel al meu de a mă răsfăţa, mă aştepta deja cu masa pusă... Acum însă... Acum priveşte prin fereastră. Cam pe vremea asta mă întorceam de obicei de la şcoală... Sau poate că răsfoieşte prin cărţile mele de şcoală, pe care le-am lăsat pe masă. Poate că a deschis cartea în limbă slovenă ori pe cea de latină, pe care o uram grozav. Poate că în acest moment se gîndeşte la mine tot atît de intens cum mă gîndesc eu la ea. Sau poate la fratele meu, care este în închisoare.

Amuţi apoi şi începu să privească roşieticul înserării, care se stingea după creste. Pe faţa lui de copil se puteau distinge deja trăsături de bărbat, trăsături care îi imprimaseră cauza, pentru care erau necesare şi inteligenţă, şi inimă, şi curaj. Dar, sub aceste trăsături, ochiul pătrunzător al mamei descoperise şi multe dorinţe de copil, neîmplinite încă, pe care tînărul le jertfise acestei măreţe cauze.

— Tovarăşă dragă, mama mea este foarte curajoasă ! spuse el cu înflăcărare. Nu m-am aşteptat la aşa ceva de la ea. Înainte se temea întotdeauna pentru mine. Cînd eram bolnav, tremura şi-şi făcea o mie de griji, deşi ştia bine că n-am să păţesc nimic grav. Pînă în momentul plecării s-a purtat cu mine cu multă duioşie, ca şi cum aş fi fost încă copil. Dar cînd am plecat, cu toate că ea plîngea din te miri ce, nu a plîns. S-a stăpînit pentru mine ! „Du-te, du-te, copilul meu drag, mi-a zis ea, acum nu mai eşti numai al meu ! Acum aparţii tuturor celor ca noi, tuturor celor care suferă ! Du-te şi fii curajos şi demn ! Te voi aştepta şi gîndurile mele vor fi totdeauna cu tine şi cu voi toţi care sînteţi în pădure !“ Da, aşa de curajoasă este mama mea !

Şi mă gîndesc adesea la ea, dar mai ales după luptă, cînd omul scapă de moarte ca prin urechile acului. Ştii, tovarăşă, şi pentru asta vom învinge, pentru că mamele slovene sînt atît de curajoase !

Mama lui Pavlek se apropiase încet de Črt, aproape că se lipise de el şi-i sorbea fiecare cuvînt. Lacrimi mari i se prelingeau pe obraji. Inima ei era prea plină şi deodată îl îmbrăţişă pe tînăr şi-l sărută.

— În locul mamei tale ! îi şopti şi se ridică brusc, ducîndu-se în bucătărie.

12

BOTEZUL FOCULUI

După cină Pavlek şi Črt plecară în sat. Merseră din casă în casă şi Pavlek cunoscu noi şi noi partizani. Îi plăcu mai ales partizana Sonja, care, cu chitara în mîini, învăţa cîteva fete din sat cîntece de partizani ; infirmiera Neža, care avea în tolba ei o adevărată farmacie ambulantă, tocmai îi punea unui partizan cu obrazul brăzdat un pansament în caria unui dinte. În faţa cizmarului companiei stătea un întreg şir de partizani : unuia îi zburase tocul de la încălţăminte, altuia i se desprinseseră pingelele, al treilea nu mai avea placheuri, eh, avea atît de lucru, încît cizmarul din Sveti Križ îi sări în ajutor. Restul partizanilor, care nu aveau nici o treabă, stăteau în faţa caselor, sorbind din vinul pe care-l ofereau gazdele şi discutînd cu flăcăii şi fetele din sat.

Mare-i fu mirarea lui Pavlek, cînd, întorcîndu-se acasă cu Črt, îl văzu pe taică-său la masă cu Janez Strnad şi France. De multă vreme îşi dăduse seama că taică-său avea o misiune secretă, că întreţinea un fel de legătură între partizani şi oamenii aceia necunoscuţi care soseau deseori noaptea la el. Nu-l întrebase nimic niciodată, dar observase că tata lipsea mult şi des de acasă, că întotdeauna scria şi însemna cîte ceva şi nu odată şuşotea în-

tr-ascuns cu mama. Inima i se umplu de mîndrie că toţi trei erau acum legaţi de lucrurile acestea atît de importante care se petreceau în ţară.

— Ei, te-ai hotărît să vii cu noi în Kal ? îl întrebă Janez Strnad. Va fi un drum primejdios, eu nu te silesc !

— Dar drept cine mă iei ? Am să-l întreb eu pe France acum : ai făcut ceea ce mi-ai făgăduit ? îl întrebă Pavlek.

— Da, Pavlek, eu cu taică-tău şi cu maică-ta am vorbit într-adevăr cu comandantul. Drept să-ţi spun, dacă am fi hotărît numai noi, partizanii şi comandantul, ai fi devenit partizan chiar din clipa asta. Taică-tău însă socoteşte că eşti încă prea slab, îi explică France.

— Dar mama ce spune ? întrebă Pavlek încordat.

Toţi îşi îndreptară privirile spre mama, ca şi cum acum ea ar fi fost mai însemnată decît Pavlek. Iar mama, cu strachina în mînă, se oprise în mijlocul încăperii şi inima ei începuse să tremure. Nu-i tremura inima pentru întrebarea pusă de Pavlek, ci pentru că se temea pentru el, pentru că era încă atît de slab, un copil în fond, care trebuia să mai crească şi să se mai întărească pentru aşa ceva. În încăpere se lăsase o tăcere chinuitoare. Iar Pavlek pusese întrebarea cu atîta hotărîre, încît trebuia neapărat să i se răspundă.

„Din cauza Maričkăi ! gîndi ea. Şi a jurămîntului !"

Simţi o amărăciune de neînlăturat în suflet. Simţi în acea clipă că, oricît de mare i-ar fi durerea, trebuie să se hotărască. Ştia că acest lucru i se datoreşte ei, că era sămînţa pe care ea o sădise demult în Pavlek. Şi acum să-i pară rău, aşa, dintr-o dată ? Privi spre toţi cei prezenţi, ca şi cum ar fi aşteptat ca hotărîrea să vină de la aceştia, apoi îşi privi fiul cu tot sufletul ei adunat în această privire. Dar şi Pavlek o privea. Mama nici nu clipi din ochi, dorind ca prin aceste priviri să-i transmită toată puterea ei, pentru ca să crească cît mai repede într-un luptător neînfricat. Pavlek nu citi pe faţa mamei nici părere de rău, nici ezitare. Îşi privi apoi tatăl, dar acesta privea spre mama şi în clipa aceea lui Pavlek i se păru că, în gîndurile lor cele mai intime, ei erau de acord.

— Mai bine să hotărască tovarăşul comandant ! El este un partizan încercat ! zise dintr-o dată mama.

— Dacă așa stau lucrurile, atunci, iată, zise comandantul. Flăcăul este al nostru ! Este ager, inteligent, iscusit și curajos. De astfel de oameni avem noi nevoie. Citesc pe fața ta, tovarășă, că ești gata să-l jertfești cauzei noastre drepte, văd și cît ne ești tu de devotat. Blaz, căci nu te opui. În noaptea asta Pavlek va merge cu ai noștri în Kal. Črt și France, vi-l dau în grijă, fiți primii lui dascăli ! Dacă va trece cu curaj primul botez al focului, va deveni partizan în compania mea !

— I-hai, i-hai ! chiui Pavlek. Nu mi-e mie frică ! Să atacăm iepurii, să fim destoinici în luptă !

— Frumos le mai zici. Numai că frica de iepuri nu merge-n călcîie ! zise Črt, tăind din butul de iepure.

În timp ce ședea printre oamenii care aveau într-adevăr ce povesti, Pavlek se simțea în al nouălea cer. Iar cînd se ridicară pentru a se pregăti de luptă, taică-său îi zise :

— Tu, Pavlek, știi unde-i pușca mea ! Dă fuga și ia-o și fă-i proba !

Douăzeci de oameni, călăuziți de Pavlek, se strecurau încet, la miezul nopții, peste graniță. France, care în această noapte comanda detașamentul, era înarmat cu o mitralieră, iar toți ceilalți cu puști și grenade. Pentru a nu le fi auziți pașii pe piatră, își înfășuraseră toți picioarele în cîrpe încă de acasă. Ca să poți face inofensivă straja de pe graniță fără nici o împușcătură, trebuia multă iscusință. Se apropiară de graniță în cea mai deplină liniște. Noaptea era întunecoasă și înnourată. Nu departe de graniță, într-o pădurice, compania se opri pentru a-l aștepta pe Pavlek, care plecase în recunoaștere.

— La cîteva sute de metri de aici stau sub un pom amîndoi grănicerii. Mergeți după mine ca nu cumva să calce cineva pe vreo mină, șopti Pavlek.

Toată compania porni tîrîndu-se după Pavlek. Acesta se strecura ca un șarpe și din cînd în cînd se lipea de pămînt, ridica capul și privea cu încordare. Abia respirau. Fiecare dintre ei știa că întreaga acțiune depindea de acest succes : era necesar să fie făcuți inofensivi grănicerii, înainte ca aceștia să poată trage un singur foc. Mai erau cîțiva metri... Aici doi luptători trebuiau să-i atace pe grăniceri.

Cu ei se afla și Pavlek. Pe burtă, ca nevăstuicile, se tîrau palmă cu palmă pe pămîntul umed. Curînd observară în fața lor conturul pomului și umbrele celor doi grăniceri. Unul stătea lungit, iar celălalt își aprinsese o țigară. Vorbeau tare, fără grijă.

— În noaptea asta este liniște și cald, zise primul. Încă o oră și ne va veni schimbul. Pe urmă, încă două nopți și plecăm în permisie. Abia aștept !

— Nevastă-mea îmi scrie că se teme pentru mine și că visează mereu urît. Eh, de-ar ști ea cît de bine o ducem aici ! Numai să nu ne trimită pe frontul rusesc !

— Da, în felul ăsta m-aș putea război toată viața. Dar, Hans, nu cumva a fîșîit ceva, ca și cum...

— Ți s-a părut. Tu ești întotdeauna prăpăstios și la...

În clipa aceea însă cuvintele îi fuseră întrerupte. O forță puternică îl apucă de gît și de gură și același lucru se întîmplă și cu cel de-al doilea grănicer. Nu reușiră nici să strige, nici să tragă. Zăceau pe pămînt, legați fedeleș, cu gurile pline de cîrpe, și, pas de mai strigă ! Partizanii le luară armele și se întoarseră la compania care aștepta.

Cînd ajunseră sub sat, partizanii se împărțiră : zece dintre ei intrară în sat prin partea de sus a acestuia, iar ceilalți zece prin cea de jos. Pavlek zbură spre stînca sub care se găsea pușca tatei. Înlătură cît putu de repede cîrpele unsuroase în care aceasta era înfășurată. Nu ruginise deloc. O strînse cu pasiune la piept, o încărcă cu cartușe și o pregăti de tragere. Norii se mai împrăștiaseră, dezvăluindu-le în față cîteva case. Încet și cu prudență deosebită se apropiară de sat. Cîinii începură să latre. Era necesară o înaintare rapidă și hotărîtă. France, cu mitraliera sa, se așeză în micul defileu din fața casei parohiale și a dughenei lui Frece. Soldații nemți trebuiau surprinși printr-un atac brusc. Cîinele din curtea lui Frece lătra ca un apucat.

— Črt și Sonja, curaj ! Strecurați-vă fiecare sub cîte o fereastră și aruncați grenade înăuntru !

Pavlek, cu arma lui automată, stătea trîntit lîngă France. Črt apucă două grenade, Sonja la fel și alergară cîțiva metri în lungul străzii. Scoaseră siguranțele și azvîrliră ambele grenade prin ferestre. Imediat se aruncară la

pămînt, apoi se întoarseră în fugă lîngă France. Limbile strălucitoare ale focului luminară toată casa. În casă se iscă panică, strigăte, țipete, cineva se ruga... Sus, la etajul întîi, fereastra se deschise cu zgomot și dădu la iveală un cap. Pavlek trase.

— Ratat ! strigă Črt, care ochi și trase.

Capul de la fereastră căzu și nu se mai ivi nimeni.

— Întoarce mitraliera spre intrare, acolo au nemții o mitralieră ! îi zise Pavlek precipitat lui France.

Imediat mitraliera nemțească sfîrtecă întunericul. Dar, în aceeași clipă, țăcăni și mitraliera lui France, iar cea nemțească amuți dintr-o dată. Atunci năvăliră și ceilalți zece partizani și din nou se auzi bubuit de grenade. Cîteva umbre întunecate alergau cu pușile întinse spre casa parohială, care se afla în partea de sus a satului.

— Aștia-s kočevarii înarmați ! Lovește-i !

De la o fereastră a primului etaj se auzi deodată o pușcă automată. Trăgea un jandarm neamț. Dar pușca lui Pavlek îl înlătură repede. France puse mîinile la gură și strigă cu toată puterea :

— Batalion doi, atac !

Prin noapte se auzea tropot de picioare în fugă. Kočevarii se împrăștiară în toate părțile, convinși că satul geme de partizani. Aruncară pușile și, așa cum s-a aflat mai tîrziu, o spaimă de moarte îi alungase pînă la Litija. În casa parohială totul era terminat. Sus, într-o cameră, zăcea mort pe podea comandantul străjii nemțești, iar pe masă se afla scrisoarea neterminată către soția lui din Hamburg. După ce-i luă revolverul, Črt se apucă să citească scrisoarea :

„Draga mea soție ! Mă gîndesc mereu la tine și la fiul nostru drag. Aici mi-e bine, am totul din belșug. Din cînd în cînd prindem partizani, îi spînzurăm, le ardem casele și le confiscăm pămîntul. Data trecută am luat de la nevasta unui partizan două inele de aur splendide, pe care am să ți le aduc. Dacă mai stăm mult pe aici, voi putea cumpăra o moșie frumoasă..."

Cît timp citi scrisoarea Črt zîmbi, dar acum nu era timp de meditații ! Ieși din cameră.

— Dați afară din grajd toate vitele ! ordonă France. Črt și Pavlek, noi o să-l căutăm pe Štrbenk !

Ușile casei lui Štrbenk erau însă solide și bine zăvorîte. Zadarnic izbeau cu paturile puștilor în ele. Ce era de făcut ?

— Păi, eu am cheile ! zise Črt.

Atîrnă o grenadă de broască și-i trase siguranța.

— Adăpostiți-vă la perete ! strigă.

Se auzi imediat o detunătură, sticlele geamurilor căzură zornăind la pămînt, ușa crăpă și se desprinse din ramă. Intrară în tindă cu puștile întinse. France lumină toate ungherele cu o lanternă de buzunar, dar nu găsiră nici țipenie de om. Merseră din încăpere în încăpere, luminară pe subpaturi, în dulapuri și scrinuri — zadarnic ! În cămară, unde erau spînzurate șunci afumate și cîrnați, Črt se înveseli grozav la vederea atîtor bunătăți și îndesă din mers în raniță cîte ceva.

— Ohoho, așteptați să iau ceva și pentru Sonja noastră, îi plac grozav de mult cîrnații ! zise el, neputîndu-se dezlipi de lîngă o asemenea comoară.

Răscoliră și întoarseră pe dos și toată dugheana. Pe Štrbenk însă nu-l găsiră. Dugheana era plină pînă-n tavan de fel de fel de saci și lăzi. La descoperirea acestei surprize atît de plăcute, Črt se apucă să sară într-un picior printre stive.

— Ia uitați-vă, flăcăi, cîte țigări ! Sînt atît de multe, încît în fumul lor se poate înfășura o întreagă companie ! Și ce de bomboane !... Ohoho, ia încearcă-le, Pavlek, să vezi ce bune sînt ! Și nuci..., și pingele, și cămăși, și ciorapi... Ehei, păi am picat în țara lui Dembelija ! Țineți-mă, băieți, că-mi pierd mințile ! Ia te uită, un întreg butoi cu miere ! Ia te uită cîtă băutură, Štrbenk ăsta s-a aprovizionat nu glumă ! Unde o fi oare stăpînul ? Aș vrea să-i mulțumesc și să-l rog să-mi mai dea o raniță ca să pot duce mai lesne aceste amintiri.

În acest timp Pavlek și France răscoleau mai departe în căutarea lui Štrbenk. În fundul dughenei, lîngă perete, se afla o ladă mare de lemn. În asemenea lăzi, în dughene, se ținea, de obicei, făina. Pavlek ridică capul. În două dintre despărțituri era făină, iar în a treia, saci goi. Pavlek își vîrî mîna printre saci, dar imediat sări într-o parte,

în timp ce capacul greu căzu înapoi pe ladă, cu o bufnitură puternică.

— Mi se pare că am pus mîna pe șobolan ! strigă el. Dați-mi o lanternă de buzunar !

Încet ridicară capul din nou și sub sacii goi îl zăriră pe Štrbenk. Se holba la ei, mort de frică. Ți-era groază să te uiți la el. Cu părul răvășit, cu fața suptă și așa, plin de făină cum era, părea o fantomă ieșită din mormînt.

— Așadar, stimabile, nu vrei să te obosești și să ieși din gaură ? îl batjocori Črt.

Štrbenk nu se mișcă. Nu cumva înnebunise ? Poate că l-a lovit damblaua ?

— Să probăm leacul pentru libărci, văd că este destul petrol pe aici ! îi sfătui Črt.

Atunci Dolfe ieși din gaura lui. Era numai în pijama. Tremura ca trestia și, cînd îl recunoscu pe France, căzu pe pămînt. Începu să se vaite ca o babă.

— France, France, îți dau tot ce vrei, numai lasă-mă ! se ruga el neîncetat.

— Ia te uită, știe să vorbească din nou în limba noastră ! zise Pavlek. Nu mai vrei să ne saluți cu Heil Hitler ?

— Vă dau toți banii, puteți lua totul, numai să nu mă omorîți ! se văita cuprins de o spaimă de moarte.

— A, toate astea le vom lua și singuri, doar totul este de furat ! îi strigă France. Spune, unde ați trimis țăranii din Kal ?

— Sînt toți în Germania ! O duc bine acolo... Dar eu nu am vrut... Eu sînt nevinovat...

— Și unde-s averile pe care le-ați făgăduit deportaților ? Îți închipui poate că nu știu cum mor în lagărele de muncă, unde îi hrănesc mai rău decît pe porci ?

— Frece, el i-a lămurit, auzi, Frece... Uite, acolo, în sipet, sînt bani mulți, ia-i..., se ruga Štrbenk.

— Și pe mine m-ai alungat din casă, și pe taică-meu, și pe maică-mea !

— Și pe mine, și pe noi toți ! strigă Pavlek. Ești un trădător, un criminal ! Iudă ! Tu ești prietenul celor care au ucis-o pe Maričkа !

Štrbenk se ridică în genunchi, îl prinse pe France de picioare și începu să se roage :

— France, îți dau atîția bani, încît vei putea să-ți întemeiezi o gospodărie frumoasă oriunde oi vrea, numai lasă-mă să trăiesc !

— Laș scîrbos ! Acum tremuri ! Dar mai înainte ? Eram pentru tine numai niște cîini prăpădiți ! Trădătorule ! Fiu de țăran sloven și de țărancă slovenă, și așa de păcătos ! Știi ce a făcut Iuda după ce l-a vîndut pe Domnul ? S-a spînzurat ! Dar tu n-ai curaj pentru așa ceva. Niciodată nu te-a fript cugetul pentru ce-ai făcut, altfel te-ai fi spînzurat demult. Moarte pentru moarte ! Asta-i lozinca noastră. Cap pentru cap ! Și tu ai multe pe suflet. Ne-au murit bătrînii printre străini. Globočnikova — mătușa ta —, cei trei copii ai lui Lončar, cîțiva au murit încă din timpul transportului, pe învățătoare au ucis-o ca ostatecă !

În acel moment, Štrbenk sări ca o pisică și-și făcu vînt prin ușa deschisă, în drum. Dar Črt, care stătea la tejghea și examina revolverul ofițerului neamț, pe care dorise de mult să-l probeze, fu mai iute. Ridică revolverul, pe țeavă porniră trei lovituri și Dolfe se prăbuși cu fața în țărînă...

În afară de cei care păzeau drumul către Litija, în fața dughenei se adunaseră toți partizanii.

— Și acum, la treabă ! Puneți marfa în saci, sacii pe vite și înapoi peste graniță ! Dacă nu vrem să fim surprinși de cei din Litija, trebuie să-i dăm zor !

Scoaseră din prăvălie făină, zahăr, orez, cafea, grăsime, piele, țigări. Apoi stropiră tot ce rămăsese cu petrol și dădură foc. În casa de fier spartă, France găsise multe mii. Un fum negru și gros răbufni însă din dugheană. Črt se dezlipi nu prea bucuros de toate aceste minunății. Trebuia totuși să se despartă. Reuși să mai ia de pe un raft o cutie de bomboane cu miere. Își adusese aminte de Sonja, care acum era de pază pe șosea și nu se putea îndulci și ea. Apoi flăcările cuprinseră cu repeziciune lăzile de lemn, lucrurile și dulapurile. Iar afară, în drum, mugeau vacile și boii pe care partizanii îi scoseseră din grajduri. Printre vite se aflau și trei cai înfocați. Încărcară toată prada pe vite. Focul se întinsese deja în toate încăperile. Cuprinsese și casa parohială. Curînd tot satul ardea ca o torță de foc.

13

PAVLEK DEVINE PARTIZAN

Și astfel Pavlek a devenit partizan. În ziua următoare, înainte de amiază, în fața companiei adunate, comandantul l-a lăudat pe Pavlek, spunînd :

— Vom învinge, tovarăși ! Poporul nostru se ridică. Chiar și cei încă prea tineri luptă cu curaj alături de noi. Primiți-l pe Pavlek în rîndurile voastre și fiți pentru el prieteni buni și credincioși !

Iar mamei, ai cărei ochi erau plini de lacrimi de suferință și mîndrie, îi spuse :

— Îmi va fi ca un fiu în companie ! Ai mei au căzut amîndoi... Amîndoi au fost partizani destoinici. De atunci pînă azi m-am gîndit la toate, am cîntărit totul. Îți citesc pe față că te întrebi cum de-am putut îndura asemenea pierdere. Doi fii, frumoși, puternici, flăcăi plini de speranțe într-o viață mai frumoasă a tuturor ! Unul este îngropat la Mokrc, altul în Dolomit... Nu de mult m-am dus la mormîntul lor... Sînt lucruri care dor tare, tovarășă ! Atunci am rătăcit toată noaptea, încercînd să-mi stăpînesc jalea și desperarea de tată, și mi-am înfrînt inima. A fost o luptă grea, mai cumplită decît cea împotriva dușmanilor ! Dar aveam oare dreptul să mă opresc și să mă înec în jalea mea ? Oare numai noi eram pe pămîntul acesta — eu și durerea mea ? Oare s-ar fi prăbușit lumea dacă mă lăsam doborît de durere ? Și ce s-ar întîmpla dacă toți tații și mamele slovene, ai căror fii sau fiice au murit, s-ar lăsa răpuși în durerea lor ? Noi trei n-am pornit la luptă numai pentru libertatea noastră, a celor trei, ci pentru libertatea întregului popor ! Noi punem temeliile fericirii acelora care vin după noi. Nu există luptă fără jertfe ! Eu am suferit... Și tu, prietenă, ai suferit după Marička. Astăzi însă trebuie să fim tari, nimic nu trebuie să ne frîngă, nimic nu trebuie să ne oprească ! Știu că ți-e greu, deși cauți să ascunzi ! Mamă ești ! Dar o mamă curajoasă ! Vor mai fi încă jertfe mari, jertfe pe care ni le

cere libertatea. Înțelegi, ea vrea să ne pună la încercare, să vadă dacă sîntem demni de ea !

Mama plîngea. În tăcere, fără lacrimi, undeva în adîncul ființei sale, pentru ca durerea ei să nu-i cuprindă și pe alții.

— Dacă misiunea mea nu m-ar reține aici, aș merge cu tine, Pavlek ! zise tata cu emoție în glas. Acum toți trebuie să luptăm, unii cu pușca în mînă, alții altfel ; voi pe front, noi în spatele frontului. Să arăți și tu, băiatul meu, că sîntem demni de libertatea pentru care luptăm ! Sînt mîndru că am un asemenea fiu !

Mama ar fi dorit să-l mai aibă pe Pavlek lîngă ea cîteva ceasuri. De aceea îl luă cu ea în vîrful viei. Soarele strălucea, fluturii zburau din floare-n floare, primăvara tînără, bogată era ca o nestemată. Se simțea miros de gălbioare și trandafiri sălbatici, iar jos, în sat și în rariștele pădurilor, cireșii și perii se îmbrăcaseră într-o haină albă. bogată. În pomi se strînseseră stoluri de grauri, iar în cuibul de vreascuri de deasupra colibei, făcut de Pavlek astă-iarnă, se aciuiaseră două rîndunele. Stăncuța lui Pavlek clipea în soare, opintindu-se în cioc, pentru a scoate viermișori din pămînt. Din sat răzbăteau cîntece de partizani. Un glas de femeie, proaspăt și duios, răsuna, ridicîndu-se spre înaltul albastru al cerului. Cîntecul era trist și creștea tot mai mult. Curînd acest glas însingurat cuprinse toată adunarea :

„Fără pușcă, baionetă,
Drumul cînd va fi,
Pe tărîmul libertății
Ceata noastră va păși !"

Mama se îmbrăcase ca de sărbătoare. Știa ea cum îi place cel mai mult lui Pavlek și îi făcuse această bucurie. Îmbrăcase o fotă gri deschis, o fustă și o bluză albă, moale ca mătasea. Fața îi era încă gingașă și tînără, fără riduri. avea ochii albaștri imenși și gene lungi ; arsă de soarele primăverii, fața-i era rumen-arămie, iar cînd rîdea și-și arăta dinții albi, era frumoasă ca o pictură. Nu purta maramă. Avea părul castaniu și era subțire ca o trestie.

Deși mîinile-i erau înăsprite de muncă, degetele-i rămăseseră încă subțiri și lungi, așa cum au de obicei croitoresele. Stătea pe iarbă, cosîndu-i o bonetă de partizan fiului ei.

— Cine ar fi putut gîndi, fiule, că am să te pierd atît de repede ! zise ea, cu ochii în lucru, dar cu inima pornită toată spre Pavlek, inima aceea a ei atît de grea și atît de frumoasă ! Simțea că toți trei au învins clipele grele ale despărțirii.

— Păi, n-ai să mă pierzi ! Plec numai pentru un timp... Iar cînd vom învinge, mă voi întoarce din nou la tine ! Să nu care cumva să-ți pară rău după mine, nici măcar un pic, mamă, căci eu mă voi gîndi întotdeauna la tine ! îi spuse Pavlek.

— Știu, știu eu, sufletul meu, că n-ai să mă uiți. Dar noi, mamele, sîntem egoiste. Pe Marička am pierdut-o, acum nu te mai am decît pe tine. Dar așa trebuie să fie ! Patria este mama noastră, a tuturor, înțelegi ? De aceea trebuie să te duci și tu să o aperi ! Cînd îți va fi mai greu să-ți amintești de mine. Te văd cum stai culcat pe pămîntul gol, cine știe pe unde, în pădure... Nimeni n-o să te acopere. O să-ți fie frig... Poate vei fi flămînd... Poate rănit... Știi, inima mea va arde atît de puternic, încît vă va încălzi pe voi toți, oriunde ați fi ! zise mama încet.

— Iar eu, cînd compania noastră o să fie pe undeva pe aici, prin apropiere, am să vin din cînd în cînd să-ți ciocăn în geam și să te strig. Nu voi fi singur, cu mine vor fi mereu prietenii, Črt, Sonja, France, oare nu va fi frumos ? îi zise Pavlek.

— Desigur, dragul meu, va fi frumos, suspină mama. Cîteodată veți cînta în jurul focului și pădurea va răsuna de cîntecul vostru. Uneori poate îl voi auzi și eu din depărtare și atunci voi gîndi fericită : și Pavlek al meu este acolo, și el cîntă... Alteori însă se vor da lupte grele... Vor răsuna împușcături și, cînd le voi auzi în noapte, voi tremura pentru tine, pentru voi toți, pentru miile de prieteni... Dar acum dă fuga pînă-n casă, Pavlek, am uitat pe masă pînza roșie pentru stea !

Îl trimisese intenționat. Lacrimile îi umpluseră ochii, cît pe ce să se prăvălească. Și Pavlek nu trebuia să o vadă plîngînd. Cînd rămase singură se aruncă la pămînt

și plînse la pieptul lui negru. O, acest piept, această inimă neagră, scumpa noastră inimă ! Inima ei s-a frînt o clipă. Dar numai pentru o singură clipă. După ce plînse, își șterse ochii și încercă să zîmbească. Cînd se întoarse, Pavlek observă totuși că avea ochii roșii de lacrimi. O apucă cu brațele de gît și-i spuse cu duioșie :

— Mamă, nu cumva ai plîns ? De ce, păi eu sînt fericit ? !

— Păi, vezi tu, am plîns de fericirea ta ! suspină ea și imediat surîse. Mi-am închipuit ziua cînd voi vă veți întoarce victorioși. Steagurile vor flutura... Vor răsuna cîntecele iar voi veți mărșălui biruitori prin sat ! Comandantul Janez, Črt, France, tu și mii și mii de partizani ! O, Pavlek, cît va fi de minunat !

Și lui Pavlek îi străluciră ochii în lacrimi de atîtea tablouri frumoase și cît timp vorbiră așa, printre lacrimi și zîmbete, el simți că plutește undeva în înalturi.

— Așa, acum este gata și partizanca ta. Ia încearc-o !

Pavlek își puse boneta pe cap. Simți cum îl trec fiorii prin tot corpul. Se ridică în fața mamei și duse mîna la frunte.

— Acum însă du-te, du-te..., zise mama emoționată.

Pavlek a intrat în companie. Odată cu primul întuneric, partizanii plecară. În seara aceea ar fi vrut să organizeze în sat un miting, dar din Velika Loka sosise alergînd o fată, asudată toată, și, apropiindu-se de comandant, îi șoptise :

— M-a trimis tata, Petar Gorjanec, îl cunoști, nu ? Trebuie să vă ascundeți imediat, dar nu spre Trebnje, ci spre Stinča. În Trebnje au sosit cîteva mii de fasciști noi și au de gînd să vă încercuiască. Primarul din Trebnje, un trădător, i-a povestit tatei că n-o să-i înfrîngeți, fiindcă ei au tunuri și că au adus și cîteva sute de gardiști albi din toate garnizoanele.

În noapte răsunase comanda. Partizanii se strînseseră în coloană. Vitele pe care intenționaseră să le ia cu ei le lăsaseră la țărani de încredere. Țăranii au avut atunci sentimentul că au fost părăsiți de cunoștințe dragi și vechi și se simțeau însingurați și cu inima apăsată de o mare greutate. În timp ce ascultaseră cum se îndepărtează pașii

luptătorilor care plecau cine știe unde. Cînd se vor întoarce din nou ? Dar se vor întoarce oare toți ?

Pavlek mai întoarse o dată capul și-și privi casa. În colibă pîlpîia o lumină. Mama și tata stăteau în prag și-l urmăreau în gîndurile lor. Pentru prima oară în viață pășea așa, pe un drum nou, singur de tot. Ba nu, nu era singur ! În fața lui, lîngă el, pășeau prietenii, numai că mama și tata nu erau printre ei. Pentru el aceasta era ceva nou și nu chiar plăcut ; copilul din el nu se putea obișnui dintr-o dată să gîndească independent, inima lui chema întotdeauna pe cineva, pe care să se poată bizui.

— La revedere, mamă, la revedere, tată ! șopti încă o dată încet, în timp ce în ochi simți o arsură ciudată.

Nu departe de sat ieșiră din drum și se afundară în pădure, unde întunericul era și mai gros. Pavlek se împiedică de o rădăcină, o creangă îi șfichiui obrazul. Ținea strîns cureaua puștii sale, care devenea din ce în ce mai grea, ranița în care mama îi pusese ceva rufărie și hrană îl trăgea la pămînt, cizmele îl rodeau, căci era învățat să meargă desculț... Cu toate acestea călca apăsat și-și încorda privirea, doar-doar o zări umbra tovarășului din fața lui, după care să-și potrivească pasul.

— Ține legătura ! se comanda din fruntea coloanei și fiecare, în șoaptă, o transmitea celui care îi urma, pînă la ultimul.

Acesta era telefonul coloanei !

La vreo sută de metri în față mergea cercetașul, care făcea recunoașterea terenului, dînd de veste despre eventualele obstacole, iar în urma coloanei mergea acoperirea, care păzea coloana de atacul din spate. Înaintea ieșirii din pădure patrulele de cercetare au plecat în toate părțile, pentru a cerceta împrejurimile. Una s-a dus pe drumul către Sveti Lorenc, iar alta spre Trebnje, prin trecătoarea din munte ; a treia a traversat Čatežul și s-a îndreptat apoi pe lîngă graniță, spre Metnjaj. Fiecare patrulă de cercetare care se întorcea era întotdeauna informată cu exactitate. De pe teren patrulele culegeau informații despre mișcarea inamicului, despre spioni, agenți și trădători. Apoi patrula aștepta cu știrile culese coloana ori coloana aștepta patrula. Atenție, atenție ! Fasciștii și

ajutoarele lor credincioase, gărzile albe, pîndesc partizanii ca pe niște fiare ! Fasciștii aveau tunuri, tancuri, avioane, toate garnizoanele lor erau întărite ca niște adevărate fortărețe ; cazematele fortificate străjuiau de-a lungul căilor ferate, mitralierele apărau podurile, iar partizanii trebuiau să-și procure singuri, în luptă, fiecare pușcă ! Mulți dintre ei erau desculți, se ascundeau în cele mai adînci păduri, de multe ori erau încercuiți, uzi pînă la piele, flămînzi, cu picioarele pline de răni din cauza mersului încordat și extenuați de moarte. Cu toate acestea mergeau cu dîrzenie înainte, nu se plîngeau și, din zi în zi, erau mai mulți.

Cînd, deasupra defileului din Čatež, s-au apropiat din nou de drum, trebuiră să aștepte patrula. Nu cumva s-au rătăcit ? Se putea întîmpla și așa în nopțile întunecoase. Trebuiau să aștepte. Se odihniră în cea mai deplină liniște. Pavlek se așeză pe pămînt. Era plăcut să te odihnești, cu toate că nu merseseră prea mult. Puse pușca într-o parte, pentru a-și odihni umărul, dar ranița nu îndrăzni să o dea jos, în acțiune, cînd dușmanul te poate surprinde în orice clipă, partizanul nu se desparte de nimic. Inima lui Pavlek era plină de sentimente noi, neîncercate încă pînă atunci. Nu-și putea desprinde nicicum gîndurile de casă, de mama, de tata și de tot ceea ce lăsase în sat. Mergea în întîmpinarea primejdiei. Sau poate că nici nu există ? Dar, dacă totuși există, înseamnă că el se află în permanentă intimitate cu moartea ? Iar moartea este ceva amar, cumplit și nimeni n-o dorește. Și totuși, dacă acum l-ar fi întrebat cineva dacă se teme sau nu, ar fi răspuns cu hotărîre că nu se teme. În străfundul sufletului lui însă se strînsese frica, întocmai ca o pasăre temătoare. Știa el, Pavlek : jos, lîngă drum, se află o cazemată, în ea sînt fasciștii, care te pîndesc cu mitralierele. Puțin mai departe, lîngă calea ferată, se află o altă cazemată, din care moartea te pîndește din patru țevi. Nici măcar o piatră nu trebuie să-ți scîrțîie sub picior, nici o crenguță uscată nu trebuie să trosnească, trebuie să te strecori atît de încet, încît nici să nu-i trăsnească dușmanului prin minte că te afli prin apropiere. Atenție la fiecare pas !

— E întuneric ca într-un mormînt, nu văd nimic, îi zise Pavlek în șoaptă lui Črt.

— Lipește-ți nasul de raniţa mea din spate și n-ai să te pierzi.

— E prea înaltă !

— A, asta cam așa-i. Na, prinde-te de sfoara asta. Așa ! Și acum, după mine, fără grijă !

Întunericul era într-adevăr atît de dens, încît nu vedeai înaintea ta decît un pustiu negru, iar liniștea era atît de adîncă, încît te-ai fi rătăcit cu siguranţă, dacă te-ai fi îndepărtat numai cîţiva metri de coloană. Călăuza, care era din acest ţinut, îi conducea cu pricepere, ocolind toate pericolele, pe cărări pe care altul le-ar fi găsit cu greu și la lumina zilei. Trebuiau să treacă peste drum și peste calea ferată. La treceri de felul acesta France, cu mitraliera lui, ocupa asemenea poziţii, încît, din înălţimi, să aibă în obiectiv ambele cazemate, ca la nevoie, să apere deplasarea companiei sale cu focul mitralierei.

Coloana se pierdu din nou în noapte. Trecu cu bine și fără alte neplăceri drumul și se strecură prin livezi spre terasamentul căii ferate. În faţa căii ferate curgea un pîrîu, pe care trebuiau să-l treacă. Hei, Pavlek, nu pierde timpul, nu ai vreme acum de scos cizmele, hai, intră îmbrăcat în apă ! De îmbrăcăminte nu-i era lui, pușca însă o ridică deasupra capului, căci apa-i venea pînă peste umeri. Apa era rece gheaţă, noaptea rece și ea, dar în acea clipă, cu toate că dîrdîia, nu mai simţea nici umezeala, nici frigul. În faţa lui se aflau terasamentul căii ferate și, nu departe de el, cazemata !

În fiecare clipă putea trece în goană trenul. Se culcară pe pămînt și-și lipiră trupurile unul de altul. Stătură așa pînă cînd trenul trecu pe lîngă ei, cu un zgomot atît de mare, încît pămîntul se zgudui ca de cutremur. Era un tren lung de marfă. La cotitura de sub pădure, locomotiva începu să fluiere și, îndată ce întunericul înghiţi ultimele vagoane, ei se aruncară peste terasament. Zgomotul făcut de roţile trenului înăbuși pașii partizanilor. Acum erau din nou în pădure. Cea mai periculoasă parte a drumului fusese trecută.

— Iată-ne din nou acasă ! zise Črt cînd intrară în pădure.

Încet, cu atenţie, urcară muntele. Încetul cu încetul, liniștea și precauţia, care, pînă atunci, le ţinuseră în-

cordate toate simțurile, fură părăsite. Noaptea începuse să se destrame oarecum. Lui Pavlek i se părea că vede din ce în ce mai mult în jurul său, ba chiar că aude cum se trezesc păsările deasupra lui. Primele raze ale zorilor începură să răzbată printre crengi, adînc, în vale, se rostogolea o ceață groasă, iar undeva, departe, se auzi cucul. Deasupra lor zburau pițigoi mici, atîrnîndu-se de crenguțe subțiri, iar undeva, prin apropiere, o ciocănitoare ciocănea într-un fag.

— I-auzi, mitraliera păsărească ! zise Črt.

Sonja, care mergea după Pavlek, se sprijini pentru o clipă de un pom. Îi era grozav de somn. Luă cu mîna rouă de pe ferigi și-și umezi ochii. De altfel toți abia se mai puteau mișca, se clătinau în mers și se împiedicau de parcă ar fi fost beți. Cînd ajunseră într-un mic luminiș înconjurat de brazi, se dădu ordin pentru odihnă. Se trîntiră cu toți pe pămînt. Așa uzi cum erau, frigul îi chinuia și mai mult ; așteptau cu nerăbdare soarele pentru a se putea usca. Pe Pavlek îl ardeau picioarele și umărul drept, ros de pușcă. În acea clipă însă, în ciuda frigului și oboselii trupești, se simțea atît de bine întins pe pămînt, de parcă s-ar fi aflat în cel mai moale pat. Și, în aceeași clipă, adormi.

În cele din urmă, înainte de amiază, se instalară în tabără. Patrulele de cercetare informaseră că, într-adevăr, dușmanul se îndrepta spre Čatež și Sveti Križ. În zadar însă îi va căuta acolo ! Își organizară paza, patrulele de cercetare porniră deasupra văilor. În mijlocul taberei trosnea vesel focul. Începu o zi frumoasă, însorită.

Cînd primele raze ale soarelui trecură prin vîrful ienuperilor și mîngîiară partizanii din tabără, păsările începură să cînte atît de vesel, încît toți se înviorară, cu atît mai mult, cu cît din cazanul care atîrna deasupra focului răzbătea miros de ciorbă grasă. Ce-i drept, cîteva zile nu vor rămîne flămînzi. În raniță și tolbe erau daruri din Sveti Križ, iar în saci, bunătăți din dugheana lui Frece. Îmbrăcămintea udă fu repede uscată la soare și pe lîngă foc. Pavlek se întorcea în somn cînd pe o parte, cînd pe cealaltă, iar din îmbrăcămintea lui soarele scotea aburi. Nu se trezi pînă cînd Črt îi plimbă pe sub nas o gamelă de

ciorbă fierbinte. Atunci Pavlek își frecă ochii, clipi somnoros în soare, dar foamea îl puse repede pe picioare. Ce i-a mai priit ciorba ! A dumicat în ea pîine, și-a scos din cizmă lingura și s-a ospătat așa de bine, ca acasă, cînd era vreo sărbătoare mare. Și astfel își aminti din nou de casă. Vedea în fața lui totul : pe mama mulgînd vaca, pe tata pe ogor sau sub streașină, unde-și avea masa de tîmplărie, reparînd vreo unealtă stricată, stăncuța fugărind vrăbiuțele, sticleții făcîndu-și cuib în părul înalt, iepurii zgîrind în zadar pe ușă... Da, sticleții ! Acasă făcuse o mică colivie. Intenționa să așeze în ea un cuib cu pui și apoi s-o atîrne în păr. Păsările și-ar fi hrănit puii prin deschizăturile coliviei și așa n-ar fi putut fugi nici unul. Eh, sticleții rămîn totuși cele mai frumoase păsărele din lume ! Dar acum nu era timp de meditații. Lîngă el se aflau, fiecare cu porția lui, Sonja și Črt. Črt, printre îmbucături vesele, îi făcea cunoștință cu noii prieteni.

— Iată, pe Sonja o cunoști deja, stă lîngă tine. Ea este cîntăreața de operă a companiei noastre și cîntă tot atît de bine și la chitară și la carabină. În Ljubljana făcea prăpăd în caietele de școală. Comisarul Grega — creierul ! Înainte călea fierul la Jesenice și făcea cuie... Comandantul Janez ! Maistru tîmplar de pe undeva din apropierea Ljubljanei, sever și precis ca ceasul. Tatăl companiei ! Locțiitorul lui ? Odinioară, undeva, prin Notranjska, turna înțelepciune în capetele mucoșilor. Intendentul Dimež ? Poftește tot ce-i văd ochii, încolo este un om de treabă. În Zalog, potcovea mîrțoagele. Partizanul Cene ? Asta este o întreagă orchestră vie. Pe lîngă armonică, poate cînta din degete, din pieptene, iar basul îl scoate din podea cu mătura. În Mokrolog a slujit ca vizitiu și este topit după cai. Noroc că noi, partizanii, nu avem căișori ! Infirmiera Neža ? Ea este cea care ne cîrpește pielea, se pricepe la dinți găunoși, la julituri, la rîie și, în general, la toate bolile de pe lumea asta. Odinioară a fost muncitoare pe undeva prin Šiška. Bucătarul Žlica... Reușește să gătească perfect, dar numai dacă are grăsime și carne din belșug. Este din Maribor și, la timpul lui, dădea găuri în biletele de tren. Cînd ți-o veni poftă de chifle însă adresează-te cu încredere tovarășului Žemlja, care, ca și tovarășul Daki

de altfel, face parte din breasla brutarilor. Daki nu este la noi în companie, dar ai să auzi ce mai isprăvi face cu batalionul lui.

Şi astfel Pavlek îşi cunoscu repede tovarăşii din companie. Dar cei mai apropiaţi îi erau Črt şi Sonja, care, în scurt timp, l-au învăţat toate cîntecele de partizani. Cu toate acestea, copilul din el ieşea la iveală de cîte ori i se oferea prilejul. Îl mîncau tălpile cînd vedea vreo veveriţă alergînd prin rarişte, care, după ce sărea pe tulpina vreunui brad înalt şi se căţăra în vîrful acestuia, se zgîia furioasă la aceşti neobrăzaţi instalaţi în împărăţia ei.

Pavlek avea grijă însă să-şi închidă în sinea lui aceste chemări copilăreşti ce mai dăinuiau încă în el. Evenimentele zilnice erau prea serioase pentru un copil. Inima lui curată s-a alăturat noilor prieteni, care-i înlocuiau frumuseţea şi bunătatea pe care le lăsase acasă.

14

PRIETENII SE CUNOSC

Judecînd după toate aparenţele, vor rămîne mai mult timp în această tabără. Bucătarul îşi înjghebase din pietre o adevărată vatră, iar partizanii şi-au făcut corturi şi colibe. Ce-i drept, pînză de cort era puţină, dar ramuri şi coajă de ienupăr cît vrei ! Nici unul dintre constructori nu-şi făcuse în prealabil un plan, dar mica colibă avea un acoperiş care nu lăsa să pătrundă ploaia înăuntru, era asigurată din trei părţi de vînt, intrarea era orientată spre răsărit, pentru ca dimineaţa să-i trezească şi să-i încălzească soarele, iar la amiază, cînd căldura devenea apăsătoare, în colibă să fie răcoare. Aşternuturile erau făcute din rămurele subţiri şi moi de ienupăr, conform tuturor regulilor verificate la munte ; chiar în faţa palatului lui Pavlek orînduiseră o măsuţă şi o bancă. Ranitele le ţineau loc de perne şi ei dormeau grozav de bine, cu toate că, în timpul nopţii, şoarecii de cîmp dădeau tîrcoale ranitelor care miro-

seau a slănină şi nuci. În timpul zilei erau vizitaţi de furnici, buburuze şi alte minunăţii cu şase picioare de felul ăsta, de care Sonja se temea mai mult decît de fasciştii sîngeroşi.

— Caraghioasă mai e şi mintea asta de femeie ! zicea Črt. Uită-te la ea, de fascişti nu se teme deloc, dar fuge şi ţipă cînd dă cu ochii de un şoricel. Ai să vezi ce mai frige la fascişti cînd om da piept cu ei.

Spre norocul Sonjei, chiar atunci, în colibă începu să zumzăie un bondar mare. Sonja, care cîrpea la cămaşa lui Črt, îl alungă de cîteva ori cu cămaşa, dar blestemăţia aia furioasă se rotea tot timpul deasupra ei, pînă cînd, deodată, Črt năvăli afară din colibă, de parcă i-ar fi pus cineva foc sub tălpi.

— Ce zici de viteazul ăsta, Pavlek ? Rîde de mine că mă tem de şoareci, iar el fuge de un bondar. Şi acum cine să mai înţeleagă şi mintea asta de bărbat ? Cînd îi şuieră gloanţele împrejurul capului rîde, iar aici o ia la goană din faţa unui tăune.

Şi Sonja îi rămase recunoscătoare din toată inima tăunelui, pentru că a ajutat-o să se răzbune pe Črt pentru chestia cu şoarecele.

Apoi începu ora de instruire de luptă. Comandantul Janez le explică tot ceea ce trebuie să ştie un partizan despre arme, despre pază, despre patrule, despre asalturi, despre surprinderea inamicului, despre toate şiretlicurile pe care trebuie să le cunoască ca să reuşească în luptă împotriva cotropitorului mult mai puternic. Partizanul este un ostaş de un anumit gen, pentru el regulile războiului obişnuit nu sînt valabile ; partizanul nu poate lupta aşa cum luptă ostaşul din armatele inamice, mult mai numeroase ; partizanul nu are tunuri şi tancuri, nu are avioane, nici depozite şi nici căi ferate ; unităţile de partizani trebuie să atace prin surprindere duşmanul, oriunde s-ar afla acesta. Partizanul trebuie să-l ciuntească ori de cîte ori poate, să-l spintece în garnizoanele fortificate şi să-i distrugă tot ceea ce îi este necesar în scopuri militare : căile ferate pe care duşmanul îşi transportă unităţile sale, podurile, locomotivele, camioanele, fabricile care-i produc mijloace militare ; trebuie să-i distrugă legăturile elec-

trice, care conduc curentul electric la mașinile fabricilor lui. De aceea lecțiile despre minare constituie o parte foarte importantă a instruirii militare și fiecare unitate de partizani își avea oamenii ei experimentați în problema minării. Acest lucru este foarte periculos, dar dă rezultate foarte bune.

În tabără timpul era drămuit cu precizie. Aceasta nu era o tabără de nomazi. Ordinea, curățenia și exactitatea erau trei cerințe care trebuiau respectate. Cea mai mare atenție și grijă se acordau însă armamentului. Cel la care se găsea o pușcă necurățată sau neunsă era considerat un luptător slab. Luptătorii care erau noaptea de pază sau plecați în recunoaștere dormeau ziua. O parte dintre partizani curățau cartofi, alții pregăteau lemne pentru foc, iar alții mergeau în vale după hrană. Nici în tabără nu era permisă dezordinea, corturile trebuiau să fie curate și aranjate cu grijă.

În tabără timpul trecea foarte repede. Cu fiecare zi Pavlek cîștiga tot mai mult în hotărîrea și curajul de partizan. Îndeplinise chiar și misiunea de pază. Făcuse de strajă în mica rarişte, care se afla la vreo două sute de metri sub tabără și de unde se deschidea perspectiva departe, spre văile din împrejurimi. Da, știa ce are de făcut ! Era deja conștient de însemnătatea misiuni de pază. Cerceta cu atenție pădurea de sub el, o, nimeni n-ar putea să-l ia pe el prin surprindere, tovarășii din tabără puteau fi fără grijă ! Ținea tot timpul puşca în mînă, nici măcar pe umăr n-o atîrna. Simțea că este legat atît de tare de tabără, de tovarășii de aici și de tovarășii din toate aceste păduri adînci, încît nimeni nu l-ar putea convinge să părăsească viața de partizan și să se întoarcă acasă. I se părea că el este de fapt o părticică din această pădure, că pădurea nu putea trăi fără el și nici el fără ea, ba chiar i se părea că a crescut din pămînt, printr-o rădăcină care-și răsfirase tulpinele pretutindeni unde răsunau cîntece de partizani. Privea întinderile imense de păduri din fața sa și, mai departe, versantele uriașe ale Gorjanecului. Cine știe cîți tovarăși stăteau acum de pază, ca și el, în aceste păduri ? Și, în timp ce gîndul lui călătorea peste Gorjanec, în Croația, pretutindeni el întîlnea partizani : în munții și podi-

șurile deluroase ale Bosniei și Herțegovinei, pe insulele dalmatine și în minunatele trecători ale Muntenegrului, pe lîngă Ibar și Neretva... Gîndurile lui neastîmpărate îl purtau mereu înainte. Ar fi dorit să se întîlnească cu vitejii luptători ai armatei roșii pe Nistru, pe Volga sau în Caucaz, cu vitejii apărători ai Leningradului și ai Moscovei, ar fi vrut să simtă inima acestui popor destoinic al țării sovietice, asupra căreia se năpusteau zadarnic milioane de fasciști, care vroiau să distrugă statul puternic al muncitorilor și țăranilor. Luptătorii armatei roșii luptau însă cu cea mai puternică armă a tuturor armatelor din lume : lupta pentru patrie ! Și, în timp ce Pavlek medita astfel la acest conflict nemaiîntîlnit încă în istorie, la atacul gloatei fasciste de ticăloși și criminali asupra popoarelor muncitoare, iubitoare de libertate, devenea conștient că este și el unul dintre luptătorii pentru dreptate, că este și el un prieten al armatei roșii, un prieten al tuturor celor care luptă împotriva răului. La aceste gînduri, Pavlek strîngea și mai puternic la piept pușca. O, numai să apară, oricine ar fi, nu se teme el de nimeni !

Ceasurile petrecute în jurul focului de tabără erau cele mai frumoase. Încet, dar temeinic Pavlek se iniția aici în toată profunzimea acestei uriașe lupte, cunoștea fascismul sub toate înfățișările lui. Lîngă foc citeau „Slovenački glasnik" și știrile de la Marele stat major, așa încît erau informați asupra tuturor evenimentelor care se petreceau în întreaga țară. Erau informați asupra luptelor purtate de alte unități de partizani și asupra bătăliilor care se dădeau pe celelalte fronturi din lume. Lîngă foc citeau poemele lui France Prešeren și poezii despre partizani scrise de tineri poeți. Aceste ceasuri de seară constituiau cea mai înaltă școală a partizanilor ; lîngă foc li se deschidea cartea întregii noastre istorii.. Iar după o asemenea învățătură, partizanii arătau singuri ce știu. În liniștea serii răsunau vesel și puternic cîntecele de luptă. Pavlek cînta împreună cu tovarășii săi, cîntecele acestea fiind pentru el tot ce era mai frumos pe lume. Întotdeauna, în aceste clipe, căuta să fie lîngă Sonja, căci glasul ei îi conducea pe toți ; era proaspăt și plin, nimeni nu cînta atît

de minunat și cu atîta dăruire ca Sonja. Care inimă ce-și iubește țara n-ar vibra la cuvintele unui cîntec atît de minunat :

„Frați spre soare, libertate sîntem,
Privește lumina de vis, frate !
Acolo, în urmă-i întunecata noapte,

În fața noastră-i ziuă și libertate !

Frați mînă-n mînă să fim,
Frate, să nu te temi de moarte !
Lupta noastră e sfîntă,

Înainte, dușmanului nostru, moarte !"

Focul dogorea încet, iar ei vorbeau în șoaptă despre tot ceea ce purtau în suflet : despre casă, despre mamă, despre nevastă, despre copii. Prietenul se destăinuia prietenului, gîndurile de dor se stingeau, se aprindeau din nou și pluteau spre tot ce le era drag, spre tot ceea ce părăsiseră în toate ținuturile patriei iubite. Cizmarul discuta însuflețit cu prietenul învățător, elevul cu vizitiul, tîmplarul cu țăranul. Între om și om nu mai exista nici o graniță. Da, toți erau frați, pe toți îi uneau lupta și un singur ideal : patria liberă. O patrie fericită, liberă, în care se va găsi un loc sub soare pentru fiecare om al muncii și în care va fi pîine pentru toți !

Și, tot aici, în tabăra de partizani, Pavlek a auzit cine i-a unit pe acești luptători în marea bătălie. Acum îi văzuse pe comuniști de aproape, comuniștii îi deveniseră prieteni. Cînd află cine sînt comuniștii și ce vor ei, inima mică a lui Pavlek se înflăcără toată. Acum știa că Partidul Comunist este acea forță puternică, umană, care-i călăuzește pe toți cei săraci, înrobiți și umiliți în lupta pentru dreptate și libertate ; simțise în inima lui că ei comuniștii, începuseră ultima și hotărîtoarea luptă împotriva dușmanului țării noastre și împotriva tuturor celor care exploatau muncitorii și țăranii săraci și că aprinseseră dragostea

pentru vatra țării atît de puternic, încît nu vor înceta lupta pînă ce nu vor birui.

Črt și Sonja erau utecișți, tineri comuniști, și îl învățară pe Pavlek toate acele trăsături care caracterizează omul drept, cinstit și conștient. Tabăra de partizani devenise pentru el școala cunoștințelor înalte și, din zi în zi, se convingea tot mai mult că partizanii sînt luptătorii patriei și poporului său drag, că partizanii sînt luptători pentru dreptate, pace și libertate.

Apoi se culcau. Și aici, pe pămîntul gol, fiecare visa la împărăția visurilor și dorințelor lui. Pe cer străluceau stelele, liniștea nopții cuprindea întreaga tabără ; numai cei din pază nu dormeau. Cînd și cînd, undeva, în adîncul pădurii, țipa cîte o cucuvea sau vîntul pieptăna crengile pomilor și muzica lor îmbătătoare adormea luptătorii. Se afundau tot mai adînc în somn.

Pavlek era tînăr și sănătos ; nu-l chinuiau coșmaruri. Lîngă el se afla pușca. O îmbrățișa cu mîna. Prin întuneric își zărea casa și, de fiecare dată, îi apăreau în față mama, tata, stăncuța, mama lui Borka... Acest tablou al vieții de acasă îi apărea atît de regulat, încît fără el nici n-ar fi putut adormi. Noaptea, cînd i se făcea frig, se băga în Črt și adesea se îmbrățișau în somn ca doi frați, care se iubesc și se apără unul pe altul. Odată îl trezi în noapte ceva necunoscut. Sări în picioare, înhăță pușca, se împiedică de picioarele lunganului Črt, care se sculă imediat, își aruncă ranița în spate și o strigă pe Sonja să vină cu ei. În apropierea lor răsunară cîteva împușcături și imediat, văzură strălucirea acestora ; din cealaltă parte a taberei detunară grenade și ecoul lor se împrăștie ascuțit în pădure.

Un atac prin surprindere ? Trădare ?

Auzi cum Črt trase de închizătorul pușții sale și toți trei alergară spre bradul de unde se auzea vocea comandantului. În noapte răsunau din toate părțile pași, dar toți acești pași disparați se puseră repede în acord cînd auziră ordinul comandantului :

— Pe poziții ! Primul pluton de trăgători la dreapta taberei, al doilea, la stînga ! După mine !

Črt rîdea pe ascuns, mormăia ceva, dar alerga mai departe.

— Astea sînt exerciţii ! Pun pariu că-s exerciţii ! şopti el.

Da, erau exerciţii. Partizanul trebuie să aibă sînge rece chiar la cea mai mare surprindere. Nu-i este permis să se împrăştie în toate părţile ca o turmă de oi, cînd intră lupul în stînă. Dar, în ceasurile acelea, multora dintre ai noştri nu prea le era pe plac. Cel mai rău este cînd te atacă duşmanul în timpul somnului şi cînd te aştepţi cel mai puţin la aşa ceva. După ce comandantul ordonă adunarea companiei şi începu verificarea, constată că unii fuseseră atît de surprinşi, încît îşi lăsaseră o parte din echipament în locul unde dormiseră. Doi dintre ei se înspăimîntaseră atît de tare, încît fugiseră din tabără fără puşti. Iar trei nu veniră deloc la adunare. Cine ştie pe unde se rătăciseră ? Probabil că erau într-adevăr convinşi că-i atacă duşmanul. Črt, Sonja şi Pavlek aveau asupra lor toată dotarea şi fură lăudaţi. Comandantul, arătînd spre Pavlek, scoase în faţa companiei pe cei care-şi pierduseră capul.

— Acest camarad al nostru, cel mai tînăr, care şi-a luat zborul numai de cîteva zile de sub aripa maică-si, nu şi-a pierdut capul ! A fost conştient de faptul că, pentru partizan, arma este totul. Fără ea partizanul este pierdut ! De asemenea, şi-a salvat şi toată dotarea. Raniţa din spate a scăpat de la moarte mulţi luptători. Cei trei care au dispărut şi care nu s-au întors nici pînă acum la tabără nu sînt luptători ! Nu vreau să spun că partizanii nu fug niciodată. Dar, dacă totuşi fug, şi aceasta numai cînd situaţia este atît de desperată încît nu le mai rămîne nimic altceva de făcut, în nici un caz nu vor fugi fără cap şi orbeşte. Noi nu vrem jertfe zadarnice. Luat aşa, în general, sînt mulţumit. Acum ştiu că, în eventualitatea unui atac prin surprindere, compania mea s-ar apăra cu succes, şi ar ataca disciplinat.

De dormit nici nu mai putea fi vorba acum. Stăteau culcaţi şi povesteau, glumeau şi rîdeau, se tachinau unii pe alţii pentru lipsă de agerime, frică, iuţeală de picior, într-un cuvînt se rîdea mult sub acoperişurile corturilor. Bineînţeles că toţi recunoşteau că acele împuşcături fuseseră într-adevăr insuportabile şi neplăcute pentru nervii

care, abia atunci, începuseră să se destindă, precum o coardă prea mult întinsă. Acum însă deveniseră expansivi ca niște copii care au trecut de o mare primejdie. Cine știe ce s-ar întîmpla dacă dușmanul i-ar ataca cu adevărat ?

— Hai, spune drept, Pavlek, ți-a tremurat doar un pic turul pantalonilor ? îl întrebă Sonja.

— Pentru o clipă nici n-am mai putut respira și parcă inima mi se oprise în loc. Apoi însă m-a ridicat ceva în picioare și, cînd voi doi ați zburat afară, am știut că nu trebuie să mă pierd de voi. Abia cînd am auzit vocea comandantului am respirat și eu. Din clipa aceea nu mi-a mai fost frică.

— Odată însă ni s-a întîmplat o treabă tare urîtă, începu să povestească Črt. Tot așa prin surprindere, ne-au atacat fasciștii. Toți din companie s-au aproape toți eram noi. Dacă Janez Strnad n-ar fi fost atunci cu noi, cu siguranță că am fi murit cu toții. Compania s-a împrăștiat și am rămas cu el numai doi. Toți trei am fugit prin defileu, pe lîngă stînci, și, cît ai clipi din ochi, ne aflam în afara bătăii focului. Nici astăzi nu-mi pot da bine seama cum s-a întîmplat. Tokar salvase mitraliera și cînd ne-am cățărat pe stînci, deasupra defileului, am descoperit o poziție de atac minunată. Am zărit fasciștii care ne trăseseră atît de urît pe sfoară. Începuse să se lumineze de ziuă. Am ascultat de acolo, din depărtare, cum fasciștii cîntau și-și proslăveau cu strigăte victoria. Mergeau în două coloane, iar în mijloc tîrau pe tovarășii noștri prinși.

„Voi doi trageți cît puteți de repede în coloana din față, iar eu voi ataca din spate !“ ne ordonă comandantul.

Erau în jur de două sute. Se întorceau fără grijă. Erau convinși că omoriseră sau prinseseră toți partizanii. Noi abia așteptam semnalul de foc. Undeva, pe la mijlocul defileului, se opriră. După cît ne-am dat seama, vroiau să ne împuște tovarășii. Da, chiar atunci le puneau în mîini lopețile pentru a-și săpa singuri groapa. Tocmai începuseră să-i lovească cu paturile puștilor, cînd comandantul ne șopti : „Foc !“ Atunci mitraliera lui începu să țăcăne, puștile noastre să pocnească. Eh, Pavlek, cît te-ai întoarce, s-a zis cu vitejia lor. Din cazanul în care se

aflau le rămăseseră o singură ieşire. Alergară înnebuniţi spre ea, dar direct sub focul mitralierei lui Strnad. Căzeau unul după altul, aruncau armele şi o luau la fugă, iar pe ofiţerii care încercau să-i oprească îi călcau pur şi simplu în picioare. Tovarăşii noştri, prizonieri, care acum erau înarmaţi cu lopeţi, năvăliră asupra duşmanului. Peste cîteva clipe se terminase tot. Prizonierii au fost salvaţi, iar prada a fost atît de bogată, încît nici n-am putut-o lua pe toată cu noi. Toată compania noastră s-a înarmat, s-a îmbrăcat şi încălţat de minune !

În colibă intră în patru labe tovarăşul Uroš din cortul vecin. Se afla în companie numai de o săptămînă. De fel era din Gorica, de undeva de pe lîngă Soča, iar în companie venise desculţ şi pe jumătate gol. Nu împlinise încă optsprezece ani. Fusese obligat să meargă să slujească în armata italiană şi, cu încă cîţiva compatrioţi, fugise în timpul iernii în pădurile noastre.

— Ai ceva de pipat, camarade Črt ? întrebă Uroš.

— Haide, haide, vecine ! La noi găseşti întotdeauna tutun ! Nu poţi dormi ?

— S-a dus dracu noaptea asta. Şi mă dor aşa de tare picioarele, încît îmi vine să rag ca un bou, zise Uroš.

S-au strîns mai mult şi l-au invitat să stea cu ei. Uroš îşi aprinse o ţigară şi trase cu sete cîteva fumuri.

— Durerile ăstea le ai din cauza zăpezii, nu ? Povesteşte-ne de la cap la coadă cum aţi cutreierat cu picioarele goale prin troienele din Nanos ! îl rugă Črt.

Uroš nu prea era dispus să retrăiască povestind tot ceea ce îndurase, dar Črt reuşi să-l convingă.

— Hai, nu te mai apăra atît ! O să-ţi mai dăm ţigări. Uite, nici Pavlek şi nici Sonja n-au auzit încă despre asta. Tot nu mai putem dormi şi astfel de întîmplări trebuie să le cunoască toţi.

Uroš trase iar cîteva fumuri, se culcă apoi pe spate, îşi puse mîinile sub cap şi începu să povestească. Dar acestei povestiri trebuie să-i închinăm un capitol aparte.

15

POVESTEA PARTIZANULUI UROŠ

— Litoralul nostru însorit a fost prădat mulți ani de către fasciștii italieni. După ce am auzit noi pentru prima oară vorbindu-se despre partizani și luptele lor împotriva fascismului, a început să fiarbă și poporul nostru. Noi, cinci prieteni din împrejurimile Goricei, ne-am hotărît să fugim la voi. Doi dintre noi au murit deja, doi sînt în Batalionul lui Šerc, iar eu, după ce m-am înzdrăvenit, am fost repartizat în compania voastră. Toți cinci primiserăm ordin de chemare la armată și, peste cîteva zile, trebuia să ne prezentăm la un regiment italienesc din Milano. Atunci, într-o noapte geroasă de februarie, am fugit într-ascuns de acasă. Nu aveam arme. Și nici măcar nu știam unde să vă căutăm. Ne deplasam numai noaptea, pe cele mai ascunse cărări și prin cele mai adînci păduri. Dormeam prin fînețe însingurate, ocoleam patrulele militare și satele, căci știam că în fiecare sat se aflau jandarmi fasciști. Și așa, după cîteva zile de mers încordat, am ajuns cu bine pînă la versantul Nanosului. Acolo însă ne-a prins zăpada. Începuse un viscol îngrozitor, viscolea drăcește și nici nu mai știam încotro s-o apucăm ; toate cărările erau troienite, iar în vale toate drumurile erau păzite. Hrana o terminaserăm deja și începuse să ne mistuie o foame cumplită. Eram prost îmbrăcați, ne era frig, prin încălțămintea ruptă pătrundea apa și cum se putea ajunge pînă la prima unitate de partizani nu știa nici unul dintre noi. Nu îndrăzneam nici să întrebăm pe cineva. Știam numai că trebuie să ne strecurăm pe lîngă Postojna, peste șosea și calea ferată ; de cealaltă parte se aflau partizani. Toate acestea le aflasem din discuțiile patrulelor italienești, pe care le pîndeam din cînd în cînd din ascunzători. Scoteam de sub zăpadă rădăcini uscate pentru a ne mai potoli foamea.

În cele din urmă, într-o noapte cu un vînt puternic, am reușit să trecem totuși calea ferată și, pe jumătate

morți de oboseală și de foame și uzi pînă la piele, am dat întîmplător de baraca curierilor partizanilor, în adîncul unei păduri. Ne-au primit frumos. În baraca lor era cald. Au pus imediat în cazan puțină carne și, în timp ce ciorba fierbea, ne-am dezbrăcat în pielea goală pentru a ne usca zdrențele. Nici în ziua de azi nu pot uita acea stare neobișnuit de plăcută care ne-a cuprins, cînd, după unsprezece zile de rătăciri prin ger, vînt și zăpadă, ne aflam în sfîrșit sub un acoperiș, lîngă o sobă caldă și sorbind o ciorbă fierbinte... Am fumat din țigările pe care ni le-au dat bunii noștri tovarăși și am reușit să ne odihnim două zile lîngă soba caldă, urmînd apoi să fim conduși de către un curier la cea mai apropiată companie de partizani, care se afla pe undeva mai sus de Cerknica. Afară vîntul sufla atît de puternic, încît baraca se legăna ca o barcă pe mare. Atunci, deodată, nu departe de baracă, răsunară două împușcături de pușcă mitralieră. Ne-a cuprins neliniștea. Ne-am privit. Ce înseamnă asta ?

„Acesta este tovarășul nostru care se întoarce din recunoaștere. A dat cu siguranță peste vreo căprioară. Are această nefericită obsesie vînătorească și nu poate trece pe lîngă un animal și să-l lase în pace. A omorît o groază de iepuri ! Aici nu aveți de ce vă teme. Nu-i de mirare că v-ați înspăimîntat însă, sînteți mai noi !“ ne-a spus comandantul curierilor, stînd culcat pe patul lui și zîmbindu-ne fără grijă.

Chiar atunci răsună din nou o împușcătură, foarte aproape de baraca noastră. Mie mi s-a oprit inima-n loc, am apucat cămașa și pantalonii încă uzi ca să ies afară și să văd ce se întîmplă, dar în aceeași clipă ușa fu izbită de perete și în baracă năvăli un partizan, ca și cum l-ar fi mînat dracul din spate.

„Fugiți ! Am fost trădați. Ne înconjoară cei din gărzile albe !“

Cît ai clipi din ochi am sărit toți în picioare, am apucat ceva zdrențe care atîrnau deasupra sobei, partizanii și-au înșfăcat puștile, comandantul a împins soba în așa fel, încît să se răstoarne și jeraticul să se împrăștie pe jos.

De cum am început să alergăm prin viforniță, au început să șuiere și gloanțele în jurul nostru. Mitraliera dușmanului își vărsa focul asupra colibei de bîrne, iar noi, desculți și îmbrăcați doar pe jumătate, alergam prin troiene spre pădurea mare de brazi, pe care o zăream în fața noastră.

Ei însă nu s-au luat după noi. Le era deajuns atît. Din pădure, unde ne aflam în siguranță, am putut vedea în curînd flăcări. Ardea baraca... Viforul sufla atît de puternic printre brazi, încît dobora crengile, iar noi eram goi și desculți ! Ne clănțăneau dinții în gerul de gheață care ne mușca de tălpi, dar mai cu seamă de degete, însă nu îndrăzneam să aprindem focul. Numai tovarășul care ne anunțase avea cizme și manta. Am adunat multe crengi de brad și, în așteptarea dimineții, am înjghebat o colibă, punînd peste crengi tot ce-am putut găsi. Deși în tot timpul nopții ne-am schimbat astfel, încît de fiecare dată să fie altcineva la marginea așternutului, totuși ne era atît de frig, încît tot timpul simțeam că pielea și carnea ne este sfîrtecată de niște cuțite ascuțite. Eu aveam pe mine o cămașă pe jumătate uscată, izmene și o haină pe care o înșfăcasem la repezeală cînd am fugit din baracă. Eram însă desculț ! Cei patru tovarăși ai mei n-aveau nici măcar atît pe ei. Peste noapte tovarășii din baracă s-au dezbrăcat și au dat o parte din veșmintele lor celor dezbrăcați. Comandantul și-a păstrat numai pantalonii și bluza, iar lenjeria de corp a îmbrăcat-o cel care era gol. Vă puteți închipui ușor cum ne simțeam ! După atîția ani de robie crîncenă și după atîtea chinuri, ajunsesem în sfîrșit la partizani, ca, împreună cu ei, să luptăm împotriva dușmanului comun. Și chiar atunci frații noștri, fii ai aceluiași popor, ne-au atacat pe la spate, cu armele primite de la dușmanul comun, care dorea cu orice preț să ne distrugă. Puțin a lipsit să nu ne pierdem de desperare în acea noapte ! Am plîns. Mi-am mușcat buzele ca să nu-mi înspăimînt tovarășii cu slăbiciunea mea. Inima parcă mi se oprise. Nu la gîndul că voi muri de frig, ci de groaza trădării, pe care nu o puteam justifica.

Şi cum ne-a mai chinuit şi îngheţat aşteptarea acelei dimineţi geroase de iarnă. Eram atît de înţepeniţi, încît nici nu ne mai puteam mişca. Ne-am frecat unul altuia cu zăpadă membrele îngheţate. Tovarăşul care avea cizme se hotărî să meargă în recunoaştere. L-am aşteptat cu nerăbdare. În cele din urmă, peste cîteva ceasuri, s-a întors.

„Nu mai există nici un pericol ! Am mers după ei pînă la garnizoană. S-au întors. Baraca noastră a ars pînă în temelii, dar depozitul nu l-au găsit. Nu vom muri cel puţin de foame, iar toată corespondenţa din ascunzătoare a rămas neatinsă ! Acolo o să mai găsim puţin mălai, sare şi grăsime şi am dat şi peste ceva zdrenţe !“

Ne adusese cîteva cămăşi vechi şi rupte şi nişte pantaloni tare ponosiţi. Deoarece mă temeam mai mult pentru picioare, am rupt aceşti pantaloni vechi şi mi-am înfăşurat picioarele în cîrpe. Apoi ne-am întors la tabără. Am făcut focul, am umplut cazanul, pe care l-am găsit în cenuşă, cu zăpadă şi am făcut la repezeală un terci. Apoi ne-am întins în jurul focului şi-am adormit. Eram atît de extenuaţi, încît nu s-ar fi putut ridica nici unul dintre noi, chiar de i-ar fi ţăcănit o mitralieră sub nas. Tovarăşii din baracă au hotărît să se mute în alt loc, căci aici erau în permanenţă ameninţaţi de primejdia de a fi surprinşi de duşman.

Pe urmă am mers prin troiene încă două zile şi două nopţi, prin zăpadă şi ger, desculţi, pînă la batalionul de partizani care-şi făcuse tabăra deasupra Blokăi. Aici am fost îmbrăcaţi imediat cu ce s-a găsit şi am fost transportaţi la spitalul provizoriu al partizanilor. Mie au trebuit să-mi taie numai degetul cel mare de la piciorul drept, celorlalţi doi tovarăşi însă, aproape toate degetele... Acum toată această grozăvie a trecut, căci mă aflu printre voi şi mi-e bine !

Pavlek ascultase totul cu atenţie şi povestirea noului său tovarăş îl căli şi mai mult pentru noua viaţă. Tovarăşul Uroš, după ce mulţumi pentru ţigări, se retrase din nou în cortul său. Somnul li se lăsă încet pe ochi. Pe cer stelele începuseră să se stingă, iar în vale se auzi cîntecul cocoşilor.

16

PATRULA BIRUITOARE

În vale se pregătea ceva amenințător și sinistru. Curierii aduseseră vestea că oamenii noștri sînt închiși în masă de către fasciști. Înconjuraseră Ljubljana cu sîrmă ghimpată și cazemate, pe străzi puseseră baricade. Mari unități de fasciști înconjurau satele, arestau slovenii patrioți și-i trimiteau în îndepărtatele închisori și lagăre ale Italiei ; începuseră să împuște ostatecii. Dar fasciștii nu ne-ar fi putut face atît rău, dacă n-ar fi găsit ajutoare chiar în rîndurile poporului nostru. Aceste ajutoare erau suflete murdare, care, pentru bani, vindeau fasciștilor pe cei mai buni cetățeni sloveni. Pe acești trădători fasciștii îi îmbrăcaseră în haine militare, le dăduseră arme și-i trimiseseră să lupte împotriva partizanilor.

— Dar, de ce li se spune „garda albă" ? Ce înseamnă asta ? întrebă odată Pavlek.

— Cînd poporul rus s-a ridicat în 1917, au fost trimise împotriva lui batalioane ale armatei țariste, pe care le-au numit gărzi albe și de aceea îi numim și noi pe trădătorii noștri „garda albă", îi explicase Črt. În general le spunem „garda albă" tuturor celor care slujesc dușmanilor poporului nostru.

— Înseamnă că și ea este fascistă ! tălmăcise Pavlek tot ceea ce auzise și începuse să se teamă pentru maică-sa și taică-său.

În pădure compania începu să ducă lipsă de hrană. În garnizoane asediul se intensificase, tancurile băteau fără încetare drumurile, pretutindeni și în permanență mișunau patrule. În vale totul era împînzit de soldații dușmanului și de trădătorii poporului. Era greu să te strecori după hrană în sat fără jertfe. Dar nu avea oare compania cîteva capete de vite duse din Kal în Sveti Križ ? De aici, trei ceasuri de mers bun ! Or, asta însemna că erau chiar sub nasul lor ! Nu mai mîncaseră de cîteva zile carne și vițelul cel gras din grajdurile lui Štrbenk ar fi fost o grozăvie de friptură ! După ce comandantul primi ordinul Marelui

stat major de a rămîne și mai departe cu compania prin aceste meleaguri, cu misiunea specială de a ataca dușmanul pe drumurile din jurul Trenbjei, se duse la intendentul Dimež.

Pavlek și Črt tocmai învățau un nou cîntec de partizani și Sonja îl tot bombănea pe Črt, care nu prea scotea basul cum trebuie, cînd, în fața celor trei, se opriră comandantul și Dimež.

— Drept răsplată că ați cîntat așa de frumos, o să vă scoatem puțin în lume azi, le zise Dimež. După vite, la Sveti Križ !

Pavlek își pierdu capul de bucurie și începu să sară-n sus cît îl țineau picioarele. Mergea acasă ! O să-i vadă pe mama și pe tata !

— Ia-o mai ușurel ! Drumul este periculos. Tu, Pavlek, pentru că ești mai mic, ai să joci astăzi rolul de hoinar de țară. Pe tine n-o să te oprească nimeni pe drum. Cînd se va lăsa întunericul, să te strecori pînă la taică-tău și să-i spui despre ce-i vorba ! Črt și Sonja vor merge cu tine pentru a te apăra. Ei or să te aștepte pînă cînd ai să te întorci cu vitele.

Pavlek își înfundă pe cap pălărioara lui verde, pe care o purta întotdeauna în raniță pentru acest gen anume de misiuni, își scoase cizmele, încălță opincile și deveni cît ai clipi un mucos abia ieșit din școala satului. Toți rîseră cu poftă cînd văzură cum reușise să se transforme atît de repede dintr-un partizan într-un mucos.

— Să fiți cu ochii în patru ! i-a atenționat comandantul. Dacă dați peste vreo patrulă inamică de cercetare, ascundeți-vă. Bagă de seamă, Črt, nici o glumă prostească ! Nu trebuie să vă puneți în joc capul pentru un bou !

Črt și Sonja se aprovizionară cu grenade, iar Pavlek își puse și el cîte una în fiecare buzunar. În loc de mîncare ! În drum culeseră conuri de brad, cu care Pavlek se mînji pe față, ca să pară și mai mult un hoinar neastîmpărat. Feriga era deja înaltă. Călcau pe mușchiul moale, care le îngropa tălpile. Tot timpul se auzea orăcăit de broască, răsuna cîntecul cucului, iar de cîteva ori grangurul fluieră atît de aproape, încît Pavlek se întoarse cu jind după frumoasa pasăre. Zadarnic însă ! Grangurul

dispărea de fiecare dată în vreun desiș. Pavlek le povesti celor doi o sută de lucruri interesante despre păsări ; în pădure nu existau păsări pe care el să nu le cunoască. O știa pe fiecare după glas ; ei, cînd se va termina războiul ăsta ce-o să le mai prindă el ! Sturzi, codobaturi, grauri ! Uită-te la pițigoi ! Știau ei cîte soiuri de astfel de păsări există ? Există pițigoi obișnuiți, cu căpșoare albastre, cu căpșoare negre, cu coada din trei bucăți, unii cu moț și cîți încă ! Dar, dacă pe sticleți îi poți ține în colivie cîțiva ani și se obișnuiesc repede cu omul, pițigoii, în colivie, mor. Și, pe urmă, gușă-roșie ! Chiar și el poate fi domesticit, dar numai iarna. Atunci este atît de blînd că ți se așază pe farfurie și mănîncă împreună cu tine, cînd vine însă primăvara nu-l mai poți ține în casă. Iar rîndunica este pasărea lui Dumnezeu ! Pe ea n-ai dreptul s-o prinzi. Odată, în satul lor, un țăran a distrus un cuib de rîndunică de deasupra grajdului lui și nu a trecut mult timp că a și căzut trăsnetul pe casa acestuia, de a ars pînă la temelii.

Ei, tinerețe, tinerețe ! Toți trei erau plini de viață și, dacă Črt și Sonja n-ar fi avut pușlile pe umăr, ai fi zis că-s niște strengari care au venit să culeagă conuri de pin, să rîdă și să se veselească, căci erau tare tineri și de atîta tinerețe nu mai știau ce să facă. Sonja avea părul negru și des și i se revărsa în valuri pe umeri, ochii-i erau vii și strălucitori ca focul, iar fața ei nu avea nimic vitejesc sau semeț în frumusețea ei. Črt era un tînăr palid, subțire și înalt, iar cînd te privea pe sub ochelari, privirea lui părea ridicată chiar în acea clipă de pe o citire slovenă. Erau veseli, deși pe toți trei îi pîndea din toate părțile primejdia. Se duceau însă să facă rost de cele necesare cu mult curaj. Cine le insufla atîta forță și atîta credință ? Oare, într-adevăr, țara se trezise din întunericul miilor de ani pentru a le înflăcăra gîndurile, cuvintele și voința ? Cine le conduce oare pasul de era atît de mîndru și sigur, ca și cînd ar fi pășit din întuneric spre zori ? Pămîntul tace, pomii tac, cerul nu răspunde. Și totuși undeva ardea scînteia de la care se aprinseseră aceste inimi tinere, aceste inimi de copii, undeva ardea marea dragoste, care înlocuiește în toți acești luptători cuvintele duioase ale mamei, cuvintele pline de dragoste ale soției, palma moale

a copilașului. Aceasta era nașterea unei noi generații! Cine o înțelege? În ea se trezise impulsul a ceva care fusese închis în temnițe mii de ani, răstignit, sfîșiat în războaie sîngeroase. Acel impuls care dă omului încrederea în libertate, în adevăr, într-o viață mai frumoasă, încrederea de a lupta pentru ea, de a suferi pentru ea, de a se jertfi vitejește pentru ea!

Sus, deasupra drumului, se culcară pe mușchi. Tocmai cînd Pavlek intenționa să pornească în recunoaștere spre primul cătun, auziră în depărtare zgomot de camioane grele. Curînd, după cotitură, apăru un camion militar mare, plin de fasciști, care cîntau și lălăiau. În camionul din mijloc văzură înghesuiți oameni de-ai noștri, bărbați și femei, însă șoseaua se afla mult prea departe pentru a putea deosebi figurile.

— Vin dinspre Čatež! murmură Črt.

— Iar au ridicat oameni de-ai noștri! zise Pavlek.

După vreo jumătate de oră coborîră toți trei prin desiș, traversară drumul și se ascunseră din nou în pădure, nu prea departe de drum. Aici se puteau ascunde. Aici îl vor aștepta pe Pavlek pînă ce se va întoarce cu vitele. Din nou trebuiră însă să se lipească toți trei de pămînt. Nu cumva au venit iar fasciștii? Prin praful ridicat de-a lungul drumului zăriră o mulțime de gardiști albi. Pavlek îi vedea astăzi pentru prima oară, în uniformă militară. Purtau berete negre și puști lungi, păreau niște arătări caraghioase care mergeau aiurea, de parcă s-ar fi întors de la bîlci. Te pomenești că și fasciștilor le fusese rușine cu asemenea ajutoare slute și de aceea le lăsaseră în urmă?

— Tot de-ai noștri! se miră Pavlek. Toți la fel cu Štrbenk!

Gardiștii albi erau chercheliți. Păi sigur, era cald, iar sus, de partea cealaltă, sînt vii și cîrciumi și s-au răcorit și ei! Erau în total opt. Se opriră jos, la răcoare, se așezară pe iarbă și duceau destul de des sticla la gură. Unul scoase din raniță o pîine albă și o bucată de slănină afumată.

— Pavlek, tîrăște-te pînă la ei și ciulește-ți urechile! Poate că aflăm ceva important! Acum sînt beți și nici nu văd, nici nu aud! îl îndemnă Črt.

Pavlek o și porni tîrîș, din movilă în movilă. iar cînd ajunse drept în spatele lor, se lipi de pămînt și-și ciuli urechile. Șeful acestora gesticula larg cu sticla și tălmăcea cu aprindere politica.

— Așa cum vă spun eu, băieți, să nu vă pese că unii oameni se uită chiorîș la voi ! Ăștia sînt toți niște proști, n-au pic de minte. Vă aduceți aminte ce v-a spus domnul pastor ? Că noi sîntem un popor mic, că nu reușim și nici nu putem să ne conducem singuri și de aceea trebuie să ne supunem celui mai puternic. Toată puterea este în mîinile lui Dumnezeu și, dacă acum ne stăpînesc fasciștii, înseamnă că așa trebuie să fie, căci acum Roma este și capitala noastră și acolo se află părintele sfînt, iar fasciștii sînt catolici, adevărați credincioși. Comuniștii și partizanii sînt trădători ai credinței noastre. Ei, de aceea, flăcăi, ucideți-i fără milă ! Dumnezeu e cu noi, fasciștii și Hitler sînt cu noi și toată lumea este de partea noastră. Pe oricine puneți laba — omorîți !

— Hai să bem, să fii sănătos, ne-am descurcat tare bine ! îl susținură ceilalți.

— Ei, hai, în sănătatea lui Pepo Figaro care este într-adevăr o forță ! Și a plătit și băutura, fără să-i pară rău, băutura de la toate mesele !

— Te cred și eu, cînd cîștigă așa cum cîștigă ! Doar pentru fiecare derbedeu pe care-l denunță italienilor primește cîte trei sute de lire. A avut o listă frumușică a tuturor tîlharilor ăia din FE. Astăzi i-a denunțat numai pe cei mai importanți, dar celor mai mulți dintre ei abia acum le vine rîndul ! Ăsta o să strîngă bani, nu glumă !

— Dar pe cine or fi ridicat astăzi ? Cînd îi îndesa în camioane, mă aflam la via unui prieten, așa că nu i-am văzut.

— Cele mai rele secături ! Pe Janež Škrjank ăla de-i lăuda întotdeauna pe sîrbi, pe aceste lepădături ortodoxe, pe Zofka Kolnar, al cărei bărbat este partizan, pe Blaž, fugarul ăla din Kal, și pe nevastă-sa Marjeta și încă cîțiva bandiți de soiul ăsta. După mine ar trebui înecați unul după altul jumătate din Sveti Križ !

— Totuși italienii n-au împărțit drept vitele aduse de partizani din Kal. Nouă cîte ne-au dat ?

— Nouă numai doi boi, iar pe toate celelalte vite le-au dus fasciștii la Trebnje !

— Ei, ia spune, că doar ești comandantul nostru, cînd va începe odată marea ofensivă împotriva partizanilor ?

— Va începe ea, și încă cum ! De-ar ști partizanii ce-i așteaptă s-ar îngropa de pe acum la cinci picioare sub pămînt. Îi vom prinde-n laț. Vor năvăli asupra lor o sută de mii de fasciști. N-ați văzut aseară tancurile ălea mari care-i duceau la Trebnje ? Și tunurile ? Eh, băieți, atunci vom avea noi mînă liberă ! Orice bun al partizanilor va fi al nostru ! Atunci să te ții beții, numai să loviți voi cu curaj și în zece zile nu va mai rămîne nici urmă de partizani !

— Dar unde a dispărut ăl cu vitele ? Doar n-o să-l așteptăm o veșnicie ?

— Păi, putem pleca, băieți, sticlele sînt goale. O să-i așteptăm la cafeneaua din Velika Loka ! Acolo trebuie doar să le aducă !

După această propunere se ridicară și începură să se clatine de-a lungul drumului. Pavlek stătea chircit, împovărat de noutățile înfiorătoare, de parcă i s-ar fi împlîntat un cuțit în inimă și i-ar fi rămas o rană adîncă, cumplită. S-o ridice pe mama și pe tata ?... Aproape că nu-i venea să creadă. Era ca năuc, totul îl trăgea la pămînt ; nu știa ce să facă. Această durere însă ținu numai cîteva clipe. Era conștient că el este partizan, că trebuie să acționeze în interesul acestora chiar și în cele mai grele momente pentru el. Aceste gînduri îl treziră și deveni conștient de faptul că trebuia să-și îndeplinească misiunea, oricît ar fi fost de mari toate durerile acestei lumi. Se tîrî înapoi la Sonja și Črt și le povesti ceea ce auzise. Cînd termină începură să-i curgă lacrimile și se aruncă la pămînt. Nu putea nicicum să scape de durerea asta cumplită care începuse să-l înăbușe din nou.

— Pavlek, Pavlek, nu mai plînge ! îl îmbărbătă Črt. Nu-i timp de lacrimi acum, acum trebuie să ne gîndim la ceea ce avem de făcut ! Ai zis că duc numai doi boi ?

— Da, numai doi !

— Trebuie să punem mîna pe boi ! Pavlek, dă fuga în drum și ai grijă ! Sonja și eu vom aștepta aici, la cotitură. Cum zărești paznicul vitelor, întoarce-te și dă-ne de veste !

Pavlek își înghiți lacrimile și se ridică în picioare. De ambele părți ale drumului se întindeau păduri adînci. Drumul șerpuia îngust prin defileu. Nu se zărea nicăieri nici țipenie de om. Care dintre oamenii noștri s-ar fi încumetat să iasă din casă într-o asemenea zi, cînd fasciștii și ajutoarele lor seamănă groaza pe drumuri ? Mulți dintre ei se ascundeau prin păduri ori se încuiau în case, tremurînd de frică, căci cine știa cînd puteau năvăli peste ei pentru a-i tîrî în închisoare ? Curînd Pavlek zări sub creastă cei doi boi, mînați de doi inși care coborau legănîndu-se la vale.

— Îi vom putea aranja, sînt numai doi ! zise Pavlek după ce se înapoie tîrîș la ascunzătoare.

Cei doi gardiști albi, care mînau vitele pe drum, erau beți. Unul era atît de cherchelit că abia se mai putea ține pe picioare și la fiecare pas se prindea de coada boului. Celălalt, mai în vîrstă, era puțin mai treaz. Tot încercau să cînte ceva, dar nu reușeau. Cel mai treaz îl zorea neîncetat pe celălalt.

— Mînă, mînă ! Ne-ar putea ataca vreun partizan !

— Să atace... pe mine ?... Nu, aș vrea să-l văd pe cel care ar îndrăzni ! lălăi cel beat, lovindu-și pușca. Pe mine ? !... să mă atace ? !...

— Stai ! Mîinile sus ! căzu ca un tunet deasupra lor chiar în acea clipă.

Amîndoi gardiștii albi, cu puștile atîrnîndu-le în spate, pentru a putea mîna mai ușor vitele, ridicară mîinile sus și se opriră ca împietriți. Se holbau la movilă înspăimîntați de moarte.

Črt sări pe drum, cu arma îndreptată spre gardiștii albi.

— Culcați-vă la pămînt ! Pe burtă ! Mîinile la spate ! Tovarăși, dacă se mișcă numai, trageți !

Gardiștii albi ascultară ca orbii. Se trîntiră în praful drumului cît erau de lungi. Nu îndrăzniră nici măcar să strige. Pavlek alergă după boii care tropăiau singuri înainte. Sonja îi dezarmă pe cei doi gardiști, iar Črt le legă ambilor mîinile la spate cu funia pentru boi, îi puse pe picioare, iar restul funiei îl legă de coarnele boilor și ordonă :

— Pavlek, mînă !

Pavlek mînă amîndoi boii spre pădure și urcară cît putură de repede muntele. Încetul cu încetul durerea lui Pavlek se transformă în furie, căci lîngă el se aflau doi trădători care-i prinseseră mama și tatăl. I se păreau ca două scîrnăvii și avea impresia că numai simpla lor apropiere îl murdărea. Ar fi fost cel mai fericit om să se poată arunca asupra lor și să le scoată ochii ! Cînd ajunseră la drumul de sub tabără le veni mai ușor, deoarece nu mai erau nevoiți să se ascundă prin hățișuri. Rătăciseră mult și îi prinsese deja întunericul. Abia pe la miezul nopții îi opri straja.

— Stai, cine este ?

— Partizani !

— Primul, înainte, ceilalți stați pe loc !

— Parola ?

— Tunul.

— Toplice.

Drumul era de-acum liber. În afară de strajă, toți dormeau deja, dar se treziră imediat la tropăitul pașilor și la răgetul încordat al boilor flămînzi și ieșiră alergînd din corturi. Se adunară în jurul focului și priveau cînd la boi, cînd la cei trei partizani ai noștri, cînd la cei doi gardiști albi legați. Numai că, imediat, Pavlek dispăru. Nu se putea bucura de acest succes. Cînd Črt și Sonja își povestiră întîmplările tovarășilor, aceștia rîseră cum nu mai rîseseră de mult. Dar cînd începură să le spună ce s-a întîmplat cu părinții lui Pavlek amuțiră și scrîșniră atît de tare din dinți, încît celor doi gardiști albi li se tăiară picioarele de frică, căci era în joc pielea lor.

Janez Štrnad îl căută pe Pavlek. Se așeză lîngă el pe pămînt, îi mîngîie fața și începu să-l îmbărbăteze.

— N-o să se întîmple nimic rău, Pavlek ! Acum, pentru marea noastră cauză, trebuie să suportăm jertfele, fiecare în felul său ! Alină-ți durerea, plîngi, îți va fi mai ușor, și apoi strînge-ți pumnii din nou. Te vom ajuta cu toții ! Răzbună-te ! Nu știi oare că și eu am avut doi fii, care, pentru victoria noastră, și-au dat viața ? Pentru libertate, pentru o viață mai frumoasă, a noastră, a tuturor ! Acum ai rămas singur ; și eu am rămas singur, dar noi doi avem mii de tovarăși și prieteni. Vei fi fiul meu, Pavlek ! Vrei, prieten drag ?

Pavlek se lipi de el ca un copil bolnav și-l îmbrățișă. Janez Strnad îi mîngîie părul. Pavlek adormi. Palma lui mică strîngea cu încordare pușca și, după ce-l privi în lumina focului care ardea, comandantul își pierdu privirea în întuneric și șopti :

— O, patrie, mult ceri !

17

ÎN CERCUL DE FOC

Începuse vîltoarea flăcărilor sălbatice. Se adunau mii și mii de fasciști pentru a încercui pădurile slovene, în care partizanii luptau pentru libertate și dreptate. În fiecare zi, din Novo Mesto, Ljubljana, Rakek, Triest și Rijeka trenurile și camioanele aduceau noi mulțimi de soldați înarmați pînă-n dinți. Toate aceste uriașe mase de fasciști începură să hăituiască partizanii și tot poporul sloven. Erau ajutați de trădătorii sloveni, gardiștii albi, care își aveau garnizoane proprii în multe localități. Pînă și bisericile le transformaseră în fortărețe. Din clopotnițe, de după altare, din cazemate și din sute de astfel de întărituri luptătorii noștri erau pîndiți de mitraliere. Tunurile grele aruncau în păduri proiectile, avioanele lăsau să cadă bombe nimicitoare asupra modestelor case slovene. Satele ardeau. Zidurile lor afumate, negre, se înălțau spre cer, cerînd răzbunare.

Trădătorii denunțau dușmanului pe prietenii partizanilor și luau ostateci.

În Gramozna Jama.

În Loški Potok.

În Želimlje.

În Bloka și în întreaga noastră țară.

Cădeau bărbați și femei, flăcăi și fete. Cu mîinile legate la spate, cădeau pe pămîntul negru, pentru care mureau bărbătește, eroic.

Mii și mii de oameni, femei și copii erau deportați și mureau de foame și de boli.

Mii de bărbați și femei putrezeau în închisori.

Compania lui Pavlek fu nevoită să se retragă. Era slab înarmată și îi lipsea mai ales armamentul greu, mitralierele și aruncătoarele de mine. Acum ar fi fost curată nebunie să lupți cu un dușman atît de puternic ! Jertfele ar fi fost prea mari, iar succesul nu putea fi nicicum obținut în aceste condiții. Era mai înțelept să-și păstreze vitejia și curajul pentru mai tîrziu, cînd presiunea dușmanului va mai slăbi. Dușmanul nu putea ține prea mult timp atîta armată pe un teren atît de mic ! Însă își încordase cu adevărat toate forțele pentru a-i distruge din rădăcini pe partizani și orice formă de împotrivire a poporului ; pentru aceasta folosea toate mijloacele : viclenia, fățărnicia, perfidia, banul, arme de tot soiul, incendierea, prădarea și omorul. Fasciștii aruncau din avion manifeste în care chemau partizanii să se predea, promițîndu-le că, dacă vor face aceasta, vor căpăta libertate deplină ; în același timp însă, tot în aceste manifeste, îi amenințau cu moartea și incendierea avutului pe răzvrătiții care nu se vor conforma, precum și pe rudele acestora.

— Oricum, unii dintre noi vor cădea, dacă a început să se cînte pe coarda asta ! zise comandantul tinerilor noștri, cînd, după întoarcere, îi vizită în coliba lor. Mulți au crezut că viața de partizan este destul de ușoară. Mulți au venit la partizani mînați de aventură. Toți aceștia vor cădea ! Și chiar aici, la noi, nu este totul numai aur curat ! Aceasta va fi pentru noi cea mai mare și cea mai grea încercare. Cei care cred cu adevărat în lupta și în victoria noastră finală vor rezista !

Îi privi pe cei trei pînă în străfundul sufletului, de parcă ar fi dorit să citească pe fețele lor hotărîrea. Črt, care îi înțelesese privirea, îl privi pătrunzător în ochi, își așeză o mînă pe Pavlek și cealaltă pe Sonja și-l întrebă pe comandant :

— Tovarășe comandant, priviți-ne în ochi pe noi trei, ca un tată, tovarăș, prieten și comandant ! Spuneți-ne din suflet : credeți în noi ?

Janez Strnad îi învălui într-o privire plină de dragoste pe acești trei nedespărțiți, ochii îi scînteiară de mîndrie și le zise încet, părintește :

— Cred, vitejii mei ! Eh, ce fericit aș fi să pot crede astfel în toți !

Patrulele de cercetare îi informară că numărul dușmanului crește din ce în ce mai mult. Pădurea în care se afla compania noastră era aproape în întregime înconjurată. Din depărtare se auzeau deja loviturile de tun, iar avioanele se lăsau jos de tot deasupra pădurii. Pe timpul zilei nu îndrăzneau să facă focul, ca nu cumva să-i trădeze fumul, peste noapte nici atît, căci i-ar fi trădat lumina focului. Toate legăturile cu Marele stat major fuseseră întrerupte și compania se afla acum ruptă complet de celelalte unități de partizani.

Ambii gardiști albi rămaseseră în tabără. Chiar a doua zi comisarul le explicase de ce crimă sînt vinovați față de popor și patrie prin faptul că au primit arme de la dușman pentru a lupta împotriva fraților lor. Le-a dovedit toată măreția luptei partizanilor și toată josnicia, rușinea acțiunilor trădătorilor. Tovarășii din companie au cerut pedeapsa cu moartea pentru amîndoi, dar comisarul a reușit să-i convingă că acești oameni sînt totuși niște victime ale înșelăciunii și că au fost zăpăciți de instigatori. Pînă acum nu luaseră parte la nici o luptă, deci nu aveau pe conștiință moartea nici unui partizan.

— Tovarășe comisar, eu aș vrea să devin partizan ! zisese cel mai vîrstnic. Acum m-am convins că orice colaborare cu dușmanul înseamnă trădare, atunci cînd majoritatea poporului luptă pentru libertate. Dar în satul nostru au turnat otravă în noi toți, pe rînd : fasciștii, primarul pe care l-au pus fasciștii, pastorul, capelanul. Au venit niște domni din Ljubljana care ne-au convins să intrăm în garda albă, spunîndu-ne că ei sînt chipurile în legătură cu guvernul iugoslav de la Londra și că, după ce vom nimici partizanii comuniști din păduri, îi vom ataca și pe fasciști... Ne-au amenințat că, dacă nu vom intra în garda albă, fasciștii ne vor deporta și ne vor incendia avutul... Și așa ne-au dus ! Om fi crezut noi și în ceea ce ne-au promis, dar ne-am și temut de amenințările

lor. Acum însă mi-am dat seama că toți ne-au mințit cu nerușinare. Am acasă doi copii mici. Jur pe ei că de acum înainte voi fi un partizan adevărat și devotat !

Vorbise cu atîta sinceritate încît nimeni nu se îndoise nici măcar o clipă de adevărul cuvintelor lui. L-au primit cu căldură în rîndurile lor și i-au înapoiat arma. Atunci fața i s-a luminat.

— Ea va vorbi în locul meu ! strigă el și ridică pușca.

— Dar tu ? l-a întrebat comisarul pe tovarășul acestuia.

— Voi rămîne la voi ! răspunsese el încet, nu prea hotărît.

Dar tuturor li se păruse că nu vorbește cu sinceritate. Spusese aceste cuvinte cu teamă, silit parcă, iar în tabără era tot timpul încruntat și nu se apropia de nimeni. Apoi în cea de-a treia noapte dispăruse și, împreună cu el, încă patru flăcăi de la țară, care deveniseră partizani numai de vreo patru zile.

— Ne vor trăda ! zise comandantul cînd află. Trebuie să părăsim tabăra !

Împărțiră toată hrana între ei, căci cine putea ști cînd vor fi din nou laolaltă. Fiecare dintre ei a căpătat din ultimul bou tăiat atîta carne cît putea duce. Fiecărui partizan i s-au dat cîte o sută cincizeci de cartușe. Pe lîngă pușcă, grenade și celelalte efecte, acestea reprezentau o greutate considerabilă. Iar în acțiunile rapide încărcătura grea este un adevărat chin pentru un partizan și-l împiedică foarte mult. Cînd se întoarseră la amiază, patrulele aduseră știrea că ambele drumuri sînt înconjurate. Atunci comandantul ordonă adunarea. Fața îi era liniștită, dar în ochi i se putea citi îngrijorarea. Ținea în mînă o hartă, iar alături de el se aflau comisarul și cei doi locțiitori.

— Tovarăși, sîntem încercuiți ! zise el. De cînd vă conduc, compania noastră nu s-a aflat într-o primejdie mai mare ca acum. Dușmanul ne-a închis cu tancuri și tunuri toate ieșirile. Acum sîntem ca niște șoareci în cursă. Ne rămîne o singură soluție : drumul prin încercuire ! Împrăștiați-vă ! Drumul este primejdios, trece prin foc și moarte, dar atît ne-a rămas ! Da, ar mai exista unul — drumul cumplitei predări. Tovarăși, am dat ochii cu moartea de multe ori. Dușmanul știe bine cine sîntem

și ce vrem și tocmai de aceea caută să ne nimicească cu orice preț. Putem oare acum, cînd am străbătut jumătate din drumul spre libertate, să ne predăm rușinos ? Să ne schingiuiască fasciștii, să ne facă de rușine și apoi să ne ucidă ca pe niște vite ?

— Nu, vom răzbate ! strigă adunarea.

— Atunci, victorie, libertate sau moarte ?

— Libertate sau moarte !

— Dar tu, dragul meu Pavlek ? Tu, care ești cel mai tînăr, ce zici ? îl întrebă comandantul în fața adunării. Ești încă mic, te-ai putea strecura ușor prin încercuire. Ai putea ajunge fără primejdie în sat !

Pavlek tresări. Simți că din cauza tinereții lui fragede toți îl măsoară cam ciudat și nu se uită la el ca la un adevărat luptător, deși arătase doar ce poate. Îl duru inima, dar ridică mîndru capul și zise tare și răspicat :

— Tovarășe comandant, eu voi fi acolo, unde vei fi și tu. Nu mă tem de nimic ! Voi lupta ca toți ceilalți, deși mă socotiți încă un copil !

— L-ați auzit, tovarăși ? Dacă în noi toți există o asemenea credință, atunci vom reuși ! le zise comandantul și-i zîmbi cu mulțumire lui Pavlek.

Din depărtare se auzea uruitul avioanelor care se apropiau tot mai mult. Priviră toți spre cer, îi trecură fiori prin șira spinării și, deși nu se vedea încă, simțiră dintr-o dată primejdia care-i amenința.

— Fugiți ! Toți la pămînt ! strigă comandantul.

Abia ce apucaseră să fugă în pădure și să se trîntească la pămînt, pe lîngă trunchiuri, că și începură să cadă primele bombe. Bubuia de parcă s-ar fi prăbușit muntele sub ei ; din cauza presiunii puternice se încovoiau pomii, în văzduh zburau crengi și bucăți de pămînt. Avioanele se rotiră de cîteva ori deasupra pădurii, aproape de tot de copaci și presărară toată pădurea cu gloanțe de mitralieră. Dintre trunchiuri se ridica un fum gros, ferigile uscate ardeau. Trei tovarăși care se ghemuiseră într-o mică rariște zăceau acum nemișcați într-o baltă de sînge. Bomba căzuse chiar între ei. Toți ceilalți însă scăpaseră cu viață.

— Acestea sînt urmările trădării ! zise comandantul și privi cu tristețe la fostul gardist alb.

Acesta păli ca un mort. Strînse pumnii și zise abătut :

— Înțeleg, tovarășe, că acum mă crezi și mai puțin, căci nu de mult am fost tovarășul trădătorului. Ai dreptate. Da, aceasta este fapta fostului meu tovarăș. A descris cu exactitate fasciștilor locul unde se află tabăra noastră. Dar fii convins că în curînd voi dovedi că bănuiala ta de acum este neîntemeiată. Vreau să șterg din mine, chiar cu prețul vieții, murdăria trădării la care m-au silit prin minciuni și amenințări !

L-au crezut toți. Le părea rău pentru el și în acel moment îl îndrăgiră, căci devenise cu tot sufletul prietenul lor pe viață și pe moarte. Omul acesta trecuse într-adevăr prin chinuri grele, dar, în cele din urmă, înțelesese această luptă măreață, ca și îngrozitoarea rătăcire în care-l azvîrliseră fasciștii și în care s-ar fi împotmolit repede, dacă, întîmplător, adevărata dragoste și credință față de poporul și țara lui nu l-ar fi salvat.

Pe Pavlek crengile îl acoperiseră complet. La căderea primelor bombe își holbase ochii, dar, imediat, își băgase capul său ciufulit undeva sub un mesteacăn bătrîn, cu fruntea îndreptată spre Sonja, care, ca și el, își vîrîse nasul în pămînt.

— Astea-s niște nuci speciale ! zise Sonja.

— Dacă te înfrupți din astfel de nuci, s-a zis cu capul ! zise Črt, strănutînd din cauza fumului gros ce se ridica din pămînt.

Apoi săriră toți în picioare și compania părăsi locul acela periculos. Și bine făcu, căci avionul se întoarse din nou și mai aruncă cîteva bombe chiar în același loc. Pădurea răsună de detunături îngrozitoare. Păsările zburau înspăimîntate din pom în pom, căci fumul cenușiu le înneca. Compania porni prin pădure. Se puteau aștepta și la atacul infanteriștilor. Comisarul Gregor mergea de la un capăt la celălalt al coloanei, încurajînd și îmbărbătînd partizanii.

— De data asta nu-i a glumă, flăcăi ! Šime, tu ai să arăți că ești din Šiška ? Acolo-s niște bătăuși renumiți !

— Deja mă mănîncă palmele !

— Dar ție, Nando, mi se pare că-ți cam tremură pantalonii !

— Nici măcar un pic, am să le fac cinste cu cozonaci ! zise Nando, arătînd spre șiragul de grenade care-i spînzurau de brîu.

— Ne putem mîndri, băieți ! Au trimis șase divizii peste noi, peste compania asta mică de partizani. Au legat de noi șase divizii... Șase divizii fasciste care ar fi putut lupta acum pe frontul rusesc, împotriva armatei roșii, de n-am fi fost noi ! Așa că și noi, partizanii sloveni, îi ajutăm puțin pe curajoșii noștri tovarăși de pe frontul sovietic !

Iar cei trei tovarăși morți, care rămăseseră să zacă acolo sus, în tabără, zăceau în realitate în inimile camarazilor lor. Cel mai greu îi lovise moartea camaradului Uroš, a tovarășului care venise la partizani pe jos, prin zăpadă și vifor, și care amuțise pentru totdeauna departe de casa lui. Acum însă toate gîndurile lor trebuiau îndreptate înainte, acum nu era vreme de jelit. Cîțiva tovarăși săpaseră o groapă în pămînt și-i îngropară provizoriu acolo pe cei trei camarazi ai lor, acoperindu-i cu pămînt și iarbă, ca nu cumva să dea dușmanul peste ei și să-i profaneze. Războiul este neîndurător ! Deși ești încă în viață, războiul te pîndește cu moartea și pe tine. Și atunci fiecare părticică din trupul tău gîndește, fiecare părticică din trupul tău este încordată de unul și același gînd : să trăiești ! Moartea înseamnă sfîrșitul tuturor !

Trei buni camarazi au rămas în pămînt...

Cînd vor fi din nou în siguranță, cînd în jur se va lăsa din nou liniștea, gîndurile lor se vor întoarce la cei trei camarazi care au căzut. Acum însă : Înainte ! Înainte !

18

LA ATAC ! LA ATAC !

— Coloană, stai ! Liniște deplină !

— Coloană, întoarce !

Coloana se întoarse. Ce se întîmplase oare ?... Cercetașul alergase gîfîind la comandant și-i raportase :

— O subunitate puternică de fasciști a pătruns în pădure și se îndreaptă spre tabăra părăsită.

— În trăgători !

Își pregătiră puștile pentru tragere și alergară înapoi prin spatele taberei, coborînd pe cealaltă parte a crestei muntelui. Nu departe de acolo, jos, țăcăneau mitralierele. Lui Pavlek începu să i se învîrtă capul, așa că, fără voie, se lăsă la pămînt. Proiectilele începură să zboare chiar deasupra capetelor lor. În astfel de clipe omul se apără cu încordare. Proiectilul care a șuierat pe lîngă tine nu mai este periculos, dar asta înseamnă că pe lîngă tine a trecut moartea, că tu ai simțit-o și ți-ai plecat capul, dar asta nu-ți ajută întotdeauna. Cînd trecură în fugă prin fața taberei, prin luminiș, văzduhul șuieră și, chiar în urma lor, căzu prima mină în mijlocul taberei părăsite.

Toți se aruncară la pămînt. Fiecare căuta o piatră sau un lemn mai mare care să-l acopere, fiecare își ținea pușca pregătită. Minele grele explodară una după alta cu cutremure de iad. Văzduhul era sfîrtecat de șuierături, de parcă zburau deasupra capetelor niște balauri de foc, cu o iuțeală de nedescris ; bubuiturile se succedau neîncetat, de parcă dușmanul și-ar fi pus în gînd să acopere tabăra cu foc și fier. Noroc că toate minele căzură mai departe de ei. Nu fusese nimeni rănit. Dar minele puteau cădea și printre ei. Mina este lucrul dracului ! Schijele ei zboară în toate părțile, fierul este tăios și fierbinte, iar rana de schijă este întotdeauna adîncă și se infectează.

Coborîră mai jos. Acolo se aflau mulți brazi doborîți la pămînt. Fagii își încovoiaseră spinările și în față le apăru din nou un luminiș, îndreptat abrupt spre vale. Comandantul își amplasă toți luptătorii în spatele brazilor doborîți, care constituiau o apărare mai sigură. Aveau acum în față o întindere cu vizibilitate și perspectivă. Comandantul trimise în spatele companiei cîțiva luptători pentru ca nu cumva să-i surprindă dușmanul pe la spate. Așezară mitraliera în mijlocul amplasamentului de luptă în așa fel, încît putea bate toată rariștea, iar deasupra dealului trimiseră o patrulă. Pregătiți astfel de luptă, așteptară inamicul. Poate că va veni din partea asta sau poate nici nu va veni pînă aici ? Pentru moment însă, deoarece erau

imposibil de urmărit toate mișcările inamicului, această poziție era totuși cea mai bună. De retragere nici nu putea fi vorba. Încercuirea era totală. Poate că vor reuși totuși să păcălească pe dușman noaptea și să încerce să traverseze șoseaua și de acolo, mai departe, spre pădurea Kočevului. Un plan adevărat, ferm nu-și făcuseră însă, căci evenimentele se schimbau neîncetat. Erau încercuiți și trebuiau să lupte pe viață și pe moarte.

Pavlek, Črt și Sonja stăteau culcați în spatele unui trunchi gros de brad. Nu scoteau un cuvînt. Fiecare dintre ei era conștient că orice zgomot imprudent, orice mișcare necontrolată îl puteau trăda. Stăteau ca împietriți. Toate gîndurile, toată forța fizică, toată atenția și voința le erau îndreptate spre brîul acela îngust de copaci de sub rariște, unde, din moment în moment, se putea ivi dușmanul. Cele mai grele sînt clipele dinaintea furtunii. Atunci gîndurile se împrăștie în toate părțile și nici unul nu este mai limpede pentru a-l putea accepta ; atunci nu te mai gîndești la casă ori la altceva care ți-ar putea ușura puțin inima. Atunci unii tremură, alții sînt liniștiți și stăpîniți, iar alții sînt înciudați și dîrzi ; cei care au mai trecut prin astfel de furtuni apreciază imediat care este cel mai bun adăpost și cea mai indicată poziție de luptă pentru reușită. Črt era pe deplin liniștit. În asemenea momente natura lui luminoasă nu se pierdea ; făcea cu ochiul lui Pavlek și Sonjei și-și strîmba atît de comic fața, încît cei doi, deși clipele erau atît de încordate, nu se puteau abține să nu-i zîmbească drăcosului flăcău. Chiar în fața lor, sub vreascuri, crescuse un buchet de fragi. Črt întinse încet mîna și-l desprinse. Puse apoi fragii pe trunchiul doborît și-i împinse spre Sonja.

În aceeași clipă însă, printre trunchiurile copacilor, observă umbre care se apropiau. Căștile le străluceau în soare, și curînd putu deosebi clar printre brazi rînduri lungi de trăgători inamici, care urcau cu atenție dealul. Nici măcar prin gînd nu le trecea că ai noștri sînt ascunși după brazii doborîți. Erau cam patru sute. Păși încet și cu atenție în rariște. Pavlek își ținea strîns arma automată. Ochi un ofițer înalt, subțire, tînăr, frumos, într-o uniformă elegantă, care, cu revolverul în mînă, ordona ceva

subunității ; după ce-l luă cum trebuie în cătarea de la capătul țevii, aștepta nerăbdător comanda de tragere. Acum nu-i mai era deloc teamă. Poate chiar acest ofițer ordonase să-i fie ridicați mama și tatăl ? ! Pentru o clipă își trimise privirea spre Sonja, care, ca și el, stătea trîntită după brad, și, cu pușca în mînă, urmărea cu privirea fiecare mișcare a dușmanului. Dușmanii gîndeau cu siguranță că ai noștri mai sînt încă în tabără, deoarece mitraliera lor din dreapta rariștei deschise un foc năprasnic în acea direcție, probabil pentru a băga spaima în partizani ; fasciștii începură să tragă neîncetat, cu toate forțele și toate armele asupra partizanilor văzuți sau nevăzuți.

Cînd fasciștii se apropiară la cincizeci de pași mitraliera lui France își deschise dintr-o dată focul asupra lor. În aceeași clipă începură să tragă toate puștile partizanilor. Pavlek trase piedica. În graba în care punea ultimul cartuș în încărcător, văzu cum ofițerul se clatină și cade cu fața la pămînt. Spre marea surprindere a dușmanilor, care se aflau în mijlocul rariștei, începură să curgă deasupra lor proiectile. Puștile trăgeau neîntrerupt, așa încît țevile se înfierbîntară curînd ca focul. Mitraliera lui France țăcănea neîncetat, rafală după rafală și nu rata nici o lovitură. Fasciștii cădeau ; unii cădeau pe spate de parcă i-ar fi tras cineva de picioare, alții se lăsau încet pe pămînt de parcă ar fi îngenuncheat, nevenindu-le parcă să creadă în moartea care se năpustise asupra lor ; alții mai alergau încă cîțiva pași, apoi își întindeau mîinile în față, vroind parcă să se prindă de ceva, cădeau însă în genunchi, pe urmă în mîini și, în sfîrșit, lovindu-se cu fața de pămînt, se întorceau pe spate ; unul și-a răsfirat mîinile de parcă ar fi vrut să-și ia zborul, căzînd ca înjunghiat... Un strigăt năprasnic de groază și desperare umplu rariștea. Inamicul o luă la goană spre pădure. Unii își aruncau puștile, caschetele cădeau, răniții urlau, mulți erau însă cu intestinele afară, nemaiputîndu-se salva nicicum din acest foc de iad. Ai noștri aveau de gînd să-i urmărească în retragere, cînd, de după o stivă de trunchiuri doborîte, începu să-i secere o mitralieră grea, ascunsă în partea stîngă a rariștei. În fața brazilor din apropierea partizanilor cădeau acum unul după altul proiectilele, se înfundau în pămînt și în

trunchiuri, șuierau deasupra capetelor lor. Un tovarăș, care-și ridicase surprins capul, se sprijini cu spatele de brad, plin de sînge.

Dintr-o dată, fostul gardist alb, care era trîntit pe burtă aproape de comisar, începu să se tîrască spre mitraliera inamică. Nu cumva intenționa s-o întindă și să se predea inamicului ? Iar mitraliera inamică îi ținea sub focul ei ca pe niște șoareci în cursă. Comisarul vroi să tragă în fostul gardist, dar în aceeași clipă își aminti de fața cinstită și deschisă a acestuia și, lăsînd în jos revolverul, îl urmări cu privirea. Acesta se strecura, tîrîndu-se tot mai departe, în direcția mitralierei inamice, care-și vărsa neîncetat focul asupra tovarășilor lui de acum. Din cauza ferigilor înalte inamicul nu l-a observat probabil și, ce să vezi, dintr-o dată, fostul nu de mult gardist alb, se ridică în picioare, alergă cîțiva metri prin rariște spre stiva de trunchiuri și aruncă o grenadă. Apoi se trînti la pămînt, dar se ridică din nou și mai aruncă una. De după stiva de trunchiuri se auziră două detunături înfundate și mitraliera grea amuți. O, cum mai răsuflară de ușurați toți ! Văzură imediat cum țeava mitralierei se întoarse și focul ei, care numai cu cîteva clipe mai înainte era să-i distrugă, nimicea acum proprii oameni ai inamicului. Un val de însuflețire de nedescris cuprinse pe toți luptătorii, care, într-un glas, cerură comanda de atac. Inamicul se retrăgea neîncetat și în dezordine. Fiecare partizan apucă cîte o grenadă și așteptă momentul să ajungă în rariște și să o azvîrle asupra inamicului.

— Grenadieri, înainte ! Atac ! strigă comandantul și alergă primul din adăpost spre inamicul care fugea.

Toți ceilalți zburară după el. Îi mîna un impuls atît de puternic, încît se năpusteau ca fulgerele, ca un uragan al urii și dorinței de răzbunare, pe care nu-l poate opri nici o forță din lume. Pavlek, Črt și Sonja alergau în josul rariștei ca trei flăcări dezlănțuite.

Prin pădure inamicul dezorientat fugea sălbatic și fără a mai gîndi în toate părțile. Năduși și înfierbîntați, partizanii se opriră la marginea pădurii, minunîndu-se ei înșiși de atîta succes. Dar acum oare ce se va mai întîm-

pla ? Îi va ataca din nou inamicul ? Erau aproape siguri că inamicul se va răzbuna pentru o asemenea înfrîngere !

Fostul gardist alb, tovarășul Jože, coborî panta. Ducea pe umăr mitralierea cea grea a inamicului, iar după el, trăgea, prinsă de o curea, o armă automată nouă, de toată frumusețea. Mîna dreaptă îi era plină de sînge în întregime.

— Unde este infirmiera Neža să-mi cîrpească pielea ? întrebă liniștit acesta, de parcă și-ar fi tăiat acasă un deget cu securea.

Neža veni imediat în fugă cu tolba sa. Pe tot timpul acestei lupte, cu excepția a doi tovarăși scrijeliți la cap și care erau pansați deja cu iscusință, nu fuseseră decît răniri ușoare. Alt tovarăș, căruia îi nimeriseră capul, murise deja, iar Jože era numai ușor rănit. Neža îi curăță rana cu rachiu ; glontele îi sfîrtecase numai pielea și el se înseninâ la față cînd văzu că osul nu-i era atins și ca atare va putea mînui și mai departe pușca. Toți se adunaseră în jurul lui. Toți fuseseră martori la curajul cu care se dusese singur spre mitraliera inamică și toți știau bine că, prin această faptă eroică a sa, salvase pe cine știe cîți dintre cei care stăteau acum în jurul lui. Se tot minunau de fapta lui, îi erau recunoscători. Comisarul se apropie de el, îl apucă de mîna stîngă și-i spuse cu recunoștință :

— Iartă-mă, camarade !

Partizanul Jože îi zîmbi, iar ochii-i străluciră. Iată, acum a arătat că este vrednic de încrederea pe care i-au acordat-o și-și dădu seama că prin această faptă spălase murdăria trădării. Cînd îl asaltară, începu să povestească :

— Am înțeles imediat că această mitralieră ne poate nimici pe toți. Drăcovenia își vărsa focul chiar deasupra noastră. Atunci m-am hotărît. Orice s-ar întîmpla, m-am gîndit eu în sinea mea, rușinea nu poate fi spălată decît cu sînge. Știam că-i o treabă foarte primejdioasă, dar fasciștii mă învățaseră bine să arunc grenadele, care ar fi trebuit să vă fie menite vouă. Prima oară am doborît pe mitralior și pe ajutorul lui, dar în spatele ridicăturii mai erau încă doi. Cînd am aruncat-o pe a doua, au luat-o la fugă. Se pare că unul dintre ei era ofițer, căci am găsit acolo pușca asta automată. Iată, tovarășe comandant, ție ți-am

adus-o ! Iar tu să-mi dai mauzerka ta, căci puşca asta fascistă nu trage cum trebuie !

Comandantul se bucură pentru automat şi-i dădu vesel mauzerka în schimb.

— Mulţumesc, camarade ! Eşti curajos, Jože, comandantul plutonului întîi a căzut, aşa că de acum înainte îl vei conduce tu !

Din vale se auziră împuşcături şi patrulele anunţară că duşmanul se pregăteşte din nou de atac. Luptătorii luară de la fasciştii căzuţi cele mai bune arme şi efectele de care aveau nevoie, le încărcară pe toate în cîrcă şi se îndreptară repede spre partea opusă văii. Încetul cu încetul se lăsa întunericul şi, după cîteva ceasuri de mers, se opriră. În timpul nopţii nu-i vor ataca. Rămăseseră totuşi în încercuire ! Trebuiau să se retragă cu orice preţ din această pădure, căci duşmanul va încerca tot ce-i posibil pentru a-i nimici. Îngropară în pămînt armele capturate de la inamic, bineînţeles cele care nu le erau absolut necesare. Nu puteau căra totul cu ei. În asemenea acţiuni partizanul trebuie să fie liber şi să se poată deplasa cît mai uşor căci îi este în joc capul ! Încetul cu încetul duşmanul va obosi ; partizanii nu vor opune o rezistenţă încordată, se vor retrage în cea mai adîncă pădure şi vor aştepta momentul prielnic pentru a ataca din nou. Acum însă era necesar să se îndepărteze cît mai mult de aici, în siguranţă. Se odihniră numai un ceas. Foamea începuse să le dea tîrcoale, dar unde le erau raniţele cu hrană ? Raniţele mai erau încă aici, dar hrană nu ori, dacă se mai găsea ceva, acest ceva era puţin, puţin de tot. Tovarăşii noştri îşi goliseră raniţele încă din timpul luptei. Erau prea grele ! Îi încurcau în retragere. Şi Pavlek avea acum tot numai tolba şi puşca, toate celelalte le aruncase cînd începuse atacul duşmanului. Se ştie doar că, cu o încărcătură grea, nu poţi nici ataca, nici fugi. În tolbă avea cartuşe şi ceva pîine şi slănină. Această puţină hrană o împărţi cu Sonja şi Črt, iar apoi se culcară obosiţi pe pămînt. Comandantul şi comisarul se sfătuiau. După informaţiile aduse de cercetaşi trecerea prin încercuire era foarte grea şi nesigură. Pe toate drumurile mişunau duşmanii. Astăzi, e drept că reuşiseră să respingă atacul,

dar cine putea şti ce va fi peste două-trei ore ? Puşca partizanului nu poate totuşi distruge tancul, iar zece dintre ei nu pot rezista în lupta contra o mie. Ce era de făcut ? Comandantul şi comisarul se sfătuiră şi cu comandanţii de plutoane. Hotărîră împărţirea companiei în trei părţi, căci, oricum, în grupuri mai mici se puteau strecura mai uşor prin încercuire. Pavlek se bucură mult că rămăsese împreună cu Črt şi Sonja în acelaşi pluton, pe care-l va conduce comandantul însuşi. Scopul tuturor era să ajungă la Kupa. Dacă reuşesc să se strecoare prin încercuirea de foc, se vor întîlni pe malul stîng al Kupei, între Stari Trg şi Fara. Acolo malurile erau abrupte, acolo erau stînci şi păduri uriaşe.

Aşteptară noaptea.

19

PE LÎNGĂ AMBUSCADĂ

Janez Strand nu desperase. Dar ochii lui Pavlek se închideau şi ar fi dorit grozav de mult să doarmă. Toţi ar fi vrut să doarmă ! Totuşi înainte, înainte ! Nu trebuia să-i prindă dimineaţa aici ! Înainte ! Înainte ! Comandantul sări în picioare şi merse în faţa coloanei. Străbătură încet şi cu multă precauţie pădurea. În valea pe care o părăsiră se auzeau neîncetat detunături de tun şi ţăcănit de mitralieră grea. Şi dinspre Ljubljana se auzeau bubuituri de tun. Mergeau după comandant, oriunde i-ar fi dus, fără a gîndi, căci aveau încredere deplină în el. Cineva trebuia să gîndească ! Şi comandantul gîndea, chibzuia, hotăra... Totul era însă în zadar ! Încercuirea era închisă, acum puteau hotărî numai curajul, neînfricarea şi iscusinţa. Cu puţin înainte de miezul nopţii se apropiară de şoseaua care ducea din Stična spre Višnja Gora. Nicăieri, nici un zgomot... Unde dracu' s-or fi ascuns, probabil că-i pîndesc într-o ambuscadă mascată ? ! Înapoi nu se putea însă, numai înainte ! Peste şosea ! Primul era Dimež. Traversă

repede șoseaua și dispăru în iarba înaltă de pe cealaltă parte. Ceilalți așteptară cîteva clipe. Totul rămase liniștit, nimic nu se mișcă. Deci înainte, înainte !

După ce ajunseră toți de cealaltă parte a șoselei, se tîrîră un timp prin iarbă, căci din depărtare se auzea duduit de motor și în curînd apărură gonind pe drum camioane acoperite, ale căror faruri luminau departe pe șosea. Nici unul dintre partizani nu știa cu exactitate unde se aflau, dar departe, în fața lor, se conturau dealuri și păduri. Dintr-un sat îndepărtat lătră un cîine, în noapte răsunară cîteva împușcături, apoi se așternu din nou liniștea.

Înainte ! Înainte ! Pe cer se îngrămădeau nori grei de ploaie. Doar ici-colo mai clipea cîte o stea. Nu departe de ei curgea probabil o apă, căci se auzea un zgomot ca de pîrîiaș. Se tîrîră încet pînă la calea ferată. Iar un obstacol greu ! Oare aici paza era puternică ? Aici creșteau trestii înalte, pămîntul era umed și în curînd dădură de mlaștină. Dimež stabili repede că pîrîul în care clocotea apa curgea pe sub terasamentul căii ferate. Calea ferată trecea peste un pod de piatră. Dimež porni mai departe tîrîș în recunoaștere. Apa pîrîului era mică. Intră în pîrîu, se odihni puțin și apoi, prin albia lui, se strecură tot mai aproape de calea ferată. Cazemate nu se zăreau. Apa îi ajunse deja pînă la piept. Dar în jurul podului, de ambele părți, calea ferată era prevăzută cu sîrmă ghimpată. Chiar și peste pîrîu ! Se tîrî pînă la sîrmă. Pipăi cu mîna pentru a-și putea da seama pînă la ce adîncime mergea în apă acest obstacol. Era destul de ușor de trecut pe sub sîrma de sub pod ! Încercă. Închise gura și se afundă. Da, obstacolul era trecut ! Se afla deja sub pod. Dar, cînd scoase nasul de sub apă, de cealaltă parte a arcadei podului, auzi chiar deasupra sa o discuție. Se încordă tot și se pitulă înapoi sub arcadă. Pe pod se aflau cîțiva fasciști și gardiști albi. Fumau, mormăiau și rîdeau fără grijă. Își roteau peste tot privirile, pîrîului zgomotos însă nu-i dădeau nici o atenție, căci din această parte nu se aștepta nimeni să apară vreun partizan.

Dimež se tîrî înapoi. Apa era crescută și făcea un zgomot atît de mare, încît Dimež se putea deplasa ușor prin albia ei fără a fi auzit. Raportă comandantului tot ce văzuse

și auzise. Drumul era foarte periculos și nesigur, dar altul nu exista ! Deci înainte ! Intrară în apă și se îndreptară încet și cu prudență spre pod. Pe Pavlek apa îl depășea și din această cauză comandantul îl ținea strîns de mînă, iar cînd ajunseră în apropierea podului, unde adîncimea apei era cea mai mare, îl înșfăcă cu totul și trecu împreună cu el pe sub sîrma ghimpată. Cînd scoase capul de sub apă, pe Pavlek îl apucă sughițul, dar erau deja sub pod. Respirară. O, binecuvîntat întuneric ! Pe cei cîțiva străjeri i-ar fi doborît ei ușor, dar împușcăturile ar fi alarmat pe fasciștii din gară. De aceea înainte, înainte în liniște și cu atenție ! Apoi drumul prin pîrîu îl continuară în patru labe și la distanțe mai mari unii de alții. Și de cealaltă parte a podului trebuiau să treacă sîrma ghimpată pe sub apă. După ce reușiră în sfîrșit să iasă din albia pîrîului, merseră încă mult timp tîrîș pe burtă prin lunca inundată de apă. Bîjbîiau prin noroiul care le împroșca fețele, dar se apropiau palmă cu palmă de pădure. Cel mai greu era pentru France, care căra și mitraliera. Aceasta se udase și era plină de noroi. Aici era treabă nu glumă ! Va trebui s-o demonteze toată și să-i curețe fiecare piesă în parte. Dealtfel, tot ce aveau pe ei era ud. Cînd, înainte de ivirea zorilor, ajunseră în pădure, tot nu se liniștiră încă. Se tîrau pe o coastă tare abruptă. Cădeau, se opinteau, alunecau. Primele raze ale soarelui dimineții îi aflară însă printre brazii înalți. Nu mai puteau merge nicăieri. Căzură frînți pe mușchiul gros.

Pavlek era cumplit de flămînd. Întinse mîna spre raniță udă, dar mîna-i căzu în jos, ochii i se închiseră și se cufundă în întunericul unui somn greu. Soarele îi încălzea, dar comandantul, deși somnul îl chinuia și pe el, scruta valea și-i păzea. Îi învălui pe toți într-o privire părintească, plină de dragoste. Se gîndi la cei doi fii ai săi, care altădată dormeau tot așa... Controlă apoi toate ranițele pentru a le putea pregăti ceva de mîncare. Dar nu găsi nimic altceva decît niște bucăți de pîine udă și cîteva nuci. Abia dacă ajungeau pentru două suflete ! O nouă grijă i se înfipse în inimă.

„Cît este de ciudat totuși ! gîndi el. Mergem prin țara în care ne-am născut, dar trebuie să ne ascundem de străini, ca niște fiare hăituite ! Sîntem uzi și înfometați !

Acolo, în vale, sînt sate. Şi case ! Coşurile lor fumegă. Acum femeile au pus laptele la fiert. Iar tu nu îndrăzneşti să te apropii de sat ! În sat te aşteaptă moartea ! Fratele tău bun te pîndeşte cu puşca ! Pe tine, care iubeşti aceste sate mai mult decît propria-ţi fiinţă ! Pe tine, care, fără să stai pe gînduri, ai dat ţării iubite totul — avutul, fiii şi propria-ţi viaţă !"

Zîmbi amar. Învălui cu privirea aceste păduri întinse, ogoarele din vale şi satele albe. Toate erau scăldate în soare.

— Ne vom întoarce, trebuie ! strigă vrăjit de atîta frumuseţe.

Gîndul îl purtă apoi spre acele zile măreţe, în care credea atît de mult. Surîsul nu-i mai era amar. Era blînd şi plin de încredere. Pavlek se întoarse în somn şi începu să rîdă tare.

— Îşi visează stăncuţa ! murmură comandantul pentru sine şi-i mîngîie cu dragoste părul ud.

20

AŢI CĂZUT CA NIŞTE EROI ÎN LUPTA PENTRU POPOR

Acum erau într-adevăr ca nişte fiare hăituite. Oriunde s-ar fi dus dădeau peste zidul duşmanului. Satele erau pline de tancuri duşmane, prin păduri erau puse curse, din clopotniţele bisericilor îi pîndeau mitralierele trădătorilor, deasupra lor se roteau avioane de dimineaţă pînă la lăsarea întunericului. Fasciştii erau mai turbaţi decît turcii şi feudalii din evul mediu. Peste tot zăceau trupuri de ţărani ucişi. Condamnaţii la moarte erau obligaţi să-şi sape singuri gropile. Fasciştii prădau, tăiau şi incendiau, iar în jurul lor se învîrteau ca nişte hiene înfometate gardiştii albi, ucideau partizanii prinşi şi duceau stăpînilor lor pradă bogată. Slovenia, ca şi toată Iugoslavia, ardea într-una şi aceeaşi flacără ; patria întreagă

tremura, se chircea și se îndoia în ghearele dușmanului crud și fanatic.

Ei zece se strînseseră în pădure. Soarele îi încălzea, dar erau înfometați și însetați. Tot ce găsiseră prin ranițe și buzunare împărțiseră în părți egale. Dar aceasta era puțin, cumplit de puțin. Le mai potolise ce-i drept foamea, dar le ascuțise și mai mult setea.

Ești viu însă și cît timp simți încă viața în tine nu ai voie să desperi! Potera abia începuse. Împotriva foamei, setei și oboselii trebuie să lupți la fel ca împotriva dușmanului! Și ei nu au desperat; numai că trebuiau să afle precis unde se găsesc, dacă au reușit să scape din încercuire sau au nimerit într-o primejdie și mai mare. Ce-i drept, avioanele se roteau mereu deasupra pădurii, dar pilotul nu putea vedea ce ascund ramurile dese ale brazilor. Unde se afla oare dușmanul?...

Pentru această misiune tot Pavlek era cel mai indicat. Se transformă din nou într-un băietan de țară și porni curajos prin pădure, jos, în vale. Își întipări însă în minte bradul cel mare, care depășea în înălțime pe toți ceilalți din jur. Ici și colo rupse cîte o crenguță și marcă drumul pentru a nu se rătăci la întoarcere, căci pădurea era nesfîrșită și se întindea în toate părțile. În valea adîncă văzu calea ferată și trenuri care se îndreptau spre Novo Mesto, văzu un drum alb, prăfuit, pe care uruiau tancuri și camioane. Din pădurile de pe partea văii de unde veniseră ei auzi o mitralieră și cîteva puști, dar toate acestea erau departe. Pe partea asta totul era liniștit. Drept în vale, chiar la poalele pădurii, zări dărîmăturile a două case țărănești. Fuseseră arse. Printre dărîmături se mai vedeau încă rămășițe de sobă și două coșuri de fum, care acum, așa înalte și subțiri și atît de afumate, păreau că se înalță spre cer ca doi stîlpi ai groazei. Prin zidurile negre ale grajdului se puteau observa oase de vite, pomii din jurul casei arseseră, iar pe ramurile carbonizate atîrnau mere coapte. Două femei bătrîne scormoneau prin cenușă. Jos, sub un acoperiș făcut de nevoie din scînduri aproape arse, stătea un bătrîn, iar în jurul lui se vînzoleau cîțiva copii. Era o adevărată jale numai să privești toate astea!

„Da, ăsta-i fascismul !“ gîndi Pavlek în sinea lui după ce ieşi din pădure şi se apropie de cei de acolo.

— V-au dat foc fasciştii, maică ? întrebă el pe femeia plînsă toată.

— D-apoi cine ? suspină femeia, uitîndu-se înfricoşată în jurul ei. Ochii ei erau încă plini de spaimă şi groază. Se uita temătoare în toate părţile, de parcă răul care o lovise atît de nemilos ar fi pîndit-o şi acum din toate colţurile.

— Ieri au căutat partizanii aici, dar n-au găsit nici unul. Cineva ne-a pîrît că o dată au înnoptat aici partizani şi de aceea ne-au dat foc. Au ars toate vitele, am salvat numai un viţel, dar şi el ne-a fost luat de gardiştii albi. Pe bărbatu-meu l-au dus cu ei... Of, Doamne, am să-mi pierd minţile ! Dar tu de unde eşti, flăcăule ?

— De aici, din Čatež. Am fugit din cauza fasciştilor. I-au luat pe maică-mea şi taică-meu... Unde mă aflu acum ?

— Ţinutul ăsta se numeşte Zarečje, dar ţinem de plasa Dobovska. Iată, au dat foc şi la biserica unită Sveti Florjan. În timp ce aceasta ardea, fasciştii beţi s-au îmbrăcat în odăjdiile de slujbă şi au dănţuit în jurul bisericii... Acolo, de partea aceea a muntelui Debela, se află Ribnica. Încotro mergi tu sărmane ?

— Merg la Ribnica, am o mătuşă acolo, zise Pavlek.

— Atunci, du-te pe drumul ăsta de căruţă de pe lîngă biserică. Acolo este o răscruce, unde, dacă o apuci la dreapta, dai imediat de poalele muntelui Debela. După ce ajungi în satul Dane, ai să vezi în vale Ribnica. În Dane locuieşte soră-mea. Cînd ajungi acolo, te-aş ruga s-o cauţi. Povesteşte-i ce ne-au făcut fasciştii şi spune-i c-am rugat-o eu, numai dacă poate, să ne ajute cumva !

— Desigur, am s-o fac bucuros ! zise Pavlek şi-şi luă rămas bun.

Cum putea să ceară de mîncare de la aceşti năpăstuiţi ? Nu aveau nici ei ce mînca ! Nu, nu ! Asta n-ar face-o nici de-ar crăpa de foame ! Cartofii sînt chiar acum în floare şi o găsi el cîţiva cartofi mici în pămînt acolo, puţin mai jos, unde sînt sate mai bogate. Începu să coboare pe cărarea de sub pădure.

— Nu pe acolo, pe aici, peste livadă ! strigă deodată femeia, cu o voce plină de spaimă.

— Păi, cărarea asta nu duce direct la biserică ? întrebă Pavlek, privind mirat spre femeie.

— Nu, nu te duce pe acolo ! Acolo trebuie să treci pe lîngă carieră. Ieri au împușcat acolo șaptesprezece. I-au tîrît de undeva, legați ca niște vite și i-au împușcat. I-au așezat acolo, lîngă zidul acela și.. simplu, cu mitraliera. Oh, să nu treci pe acolo ! Este îngrozitor, îngrozitor... Zac și acum acolo, așa cum au căzut.

Lui Pavlek i se înfipse un cuțit în inimă. Privi cu groază spre ziduri și întrebă neliniștit :

— Nu știți cumva cine erau oamenii aceia și de unde-i aduseseră ?

— Erau toți numai țărani. L-am recunoscut pe unul dintre ei. Cînd i-au tîrît prin fața casei noastre, l-au lovit atît de tare, încît a căzut în țărînă. Acesta era din Velika Loka. Era geambaș de vite și odată a cumpărat chiar de la noi. Fața îi era atît de desfigurată de lovituri, că abia l-am recunoscut. Pe ceilalți nu-i cunosc.

— Era și vreo femeie printre ei ?

— Erau cîteva femei, dar pe ele le duceau separat. Și ele erau legate, dar pe ele le-au tîrît mai departe, pesemne în Ljubljana. Albii le scuipau în față și ar fi vrut să le omoare chiar ei, aici lîngă casă, noroc că s-a luat un ofițer de ei. Și printre aceste fiare sălbatice se mai găsește cîte unul cu un pic de suflet. Eh, vai de noi ! Dacă blestemații ăștia nu se mai întorc azi, o să-i înmormîntăm pe oamenii ăștia nenorociți și nevinovați.

Pavlek uită de foame și de sete. O presimțire neagră, cumplită îi strînse inima. Se legănă ca pomul în furtună, apoi se năpusti spre ziduri.

— Pentru Dumnezeu, nu te duce acolo !

Dar pe Pavlek îl mîna inima. Spălați de ploi și bătuți de vînt, pereții de piatră se ridicau în fața lui ca într-o trecătoare. Odinioară, aici se săpa și cu ajutorul dinamitei se spărgea piatră pentru pavarea drumurilor. În toate părțile erau împrăștiate pietre mari, uriașe, desprinse din stînci. O cărare îngustă ducea spre groapă, iar în masivul pietros creșteau pini mici, ciuntiți. Cînd ajunse la marginea gropii, văzu pe fundul ei o grămadă de leșuri,

care zăceau unele peste altele. Își stăpîni groaza și coborî. Se opri lîngă trupurile nemișcate. Mîinile tuturor erau legate la spate. Unul zăcea ca și cum ar fi căzut pe spate, altul cu fața pe pămînt, al treilea peste al patrulea... Unii erau întinși, alții chirciți în lupta cu moartea. Erau plini de sînge, ca și toți pereții gropii ; unii aveau capetele sparte, fețele, pieptul, mîinile și picioarele, ciuruite de gloanțe, așa cum îi secerase mitraliera. În timp ce umbla așa, cu inima strînsă, printre ei, privindu-le fețele chinuite și însîngerate, Pavlek scoase un urlet de durere cumplită. Își apăsă pieptul cu mîinile și, holbîndu-și ochii, își aținti privirea pe una din acele fețe chinuite, apoi se prăbuși în genunchi și căzu peste trupul împușcat. Nu lipsi prea mult ca iadul acesta cumplit să-l piardă. Durerea-i era atît de mare, încît îi înghiți și lacrimile și numai trupul i se zgîlțiia de atîta groază. Totul se nărui în jurul său și i se păru că întreaga carieră se va prăbuși peste el, că în acea clipă se va sfîrși lumea, lumea aceasta cumplită, sîngeroasă, nedreaptă. Simți că acest trup mort l-a lipit de el, că nu se va mai putea ridica niciodată de lîngă el, că va înțepeni și el într-o clipă printre aceste leșuri nemișcate... Capul îi era gol, inima sfîșiată de chinuri îngrozitoare, mușchii amorțiți, de parcă nici nu-i mai avea. Cînd reuși să-și ridice capul și să privească spre ceilalți, văzu în fața ochilor numai sînge. Cercuri însîngerate i se învîrteau ciudat în cap. Se ridică în picioare ca un fulger. Printre vedeniile care i se învîrteau în fața ochilor din cauza acestor omoruri cumplite, auzi în apropiere susur de izvor. Găsi apa, își udă batista și apoi șterse cu ea fața tatălui său. Îi dădu părul pe spate, cum îl purta el de obicei, îl așeză mai bine, atît cît era loc să miște corpul înțepenit și, abia apoi, sufletul lui se întoarse din moarte la viață. Acum lacrimile se putură dezlănțui. Întinse mîinile spre taică-său, ca un copil care cere în brațe și șopti :

— Tată, tată dragă, ce-au făcut din tine ?

Degetele întinse de dorința mîngîierii părintești se strînseră încet în pumn. Unghiile se înfipseră în carne. Ridică pumnii strînși spre cer, îi întinse apoi spre taică-său și spre toți ceilalți și, lovindu-și cu ei pieptul, urlă atît de tare încît cariera răsună năprasnic :

— Te voi răzbuna ! Vă voi răzbuna ! Mă voi răzbuna !

Își șterse boabele de sudoare de pe frunte și se pomeni din nou pe cărarea de unde venise. Se întoarse și alergă hotărît spre dărîmăturile arse.

— Maică, dă-mi o cazma și o lopată ! rugă el femeia.

— Dar la ce-ți trebuie ?... îl întrebă înspăimîntată femeia.

— Să-mi îngrop tatăl ! zise hotărît Pavlek.

Femeia dădu din mîini de parcă ar fi căzut într-o groapă adîncă, iar brațele ei uscate, cu mîini înăsprite de muncă, cuprinseră băiatul ca și cum ar fi vrut să-l acopere.

— Of, nenorocireo-o-o ! Cumplit se mai trăiește azi pe lume ! Sărmanul meu !... Așteaptă puțin, merg cu tine. E jalnică treaba asta.

În spatele carierei de piatră găsiră un colțișor umbros, înverzit tot, chiar sub brazi. Pavlek băgă lopata în pămîntul negru și moale de pădure. Lacrimi nu mai avea. În fața lui nu vedea nimic altceva decît trupul părintelui mort și privirea lui în infinit. Această privire a tatei răscoli în el dorința răzbunării.

Femeia i-a ajutat. Cînd groapa ajunse pînă la brîu de adîncă, lopata dădu de piatră. Terminaseră. Era tatăl lui, trebuia să-l îngroape ! Dar acolo, sus, erau tovarășii lui vii, care îl așteptau cu nerăbdare. Trebuie să se întoarcă la ei. Ei l-au ridicat. Pavlek tăie cu cuțitul frînghia care lega mîinile tatălui său și, cu ajutorul femeii, îl coborî în groapă. Femeia îngenunche lîngă mormînt și făcu cu amărăciune semnul crucii deasupra trupului împușcat ; Pavlek îngenunche lîngă ea, privind împietrit fața tatălui. Acoperi apoi această față cu mușchi, căci i se părea ceva îngrozitor să arunce pămînt direct pe ea. Inima îi sîngera. După ce-l acoperi însă, Pavlek se întări ca oțelul.

— Haidem ! îi spuse femeii.

— Rămîi la noi ! îi zise ea. Cum-necum, vom trăi. Ce-ai să te faci singur pe lume ?

— Am eu destui prieteni, maică, n-ai grijă pentru mine ! Am să mă întorc însă, asta trebuie răzbunată cumplit odată și odată !

— Va fi, va fi ! Vor veni cei din păduri ! Sîngele nu-i apă ! zise femeia și înfipse din nou lopata în pămînt.

Vreau să termin treaba asta jalnică. Spune-i femeii, cînd ai să treci pe acolo, să vină să-mi dea o mînă de ajutor S-au chinuit destul sărmanii ! Au și ei dreptul să se odihnească ca lumea !

După ce Pavlek îi spuse cele de cuviință, cealaltă femeie de la dărîmături puse și ea mîna pe lopată. Iar el se întoarse în pădure. Merse fără întrerupere și cînd ajunse în tabără îi găsi pe toți îngrijorați din cauza lui. Cînd îl priviră însă toți se înspăimîntară. Era cumplit de schimbat. Expresia de copil a feței sale dispăruse cu totul și tuturor, care pînă acum văzuseră în el doar un copil, li se păru că se întorsese un altul, mult mai în vîrstă.

— L-am îngropat pe tata ! zise el încet, cînd se strînseră toți în jurul său. Acum puşca mi-e prea puțin ! Vreau o mitralieră ! Trebuie să-i ucid cu sutele ! Fiarele mi-au ucis tatăl și pe tovarășii lui. Toate fiarele sînt dăunătoare. Trebuie ucise toate !

S-a așezat printre ei. Sonja l-a tras spre ea, dar n-a încercat să-l mîngîie cu cuvinte. Ce-i mai putea spune ? Cuvîntul este doar sunet gol, ulei peste foc. Nici comandantul nu mai avea cuvinte. Privea undeva, peste munți, de unde se auzeau înăbușit tunurile. Era și mai convins că Pavlek își va împlini hotărîrea. Doi mari criminali sîngeroși, Hitler și Mussolini, treziseră în oamenii popoarelor lor cele mai întunecate instincte : crima, bestialitatea, prădarea, jaful... Și multe milioane ale poporului german și italian le dădeau ascultare. Iar țara noastră sîngera prin mii de răni. Curgea sîngele din ele ca din izvoare fără număr. Curgea peste țara chinuită, arsă, prădată. Cădeau bărbați, cădeau femei, cădeau bătrîni și copii. Cădeau fii, fiice, tați și bunici. Iar sîngele curgea într-una peste pămîntul chinuit al țării. Dar inimile se înflăcărau. Fiecare casă arsă înflăcăra noi inimi în care ardeau mînia și împotrivirea , fiecare picătură de sînge vărsat aprindea noi pumni strînși, fără număr, care se ridicau asupra fiarei. Răzbunarea creștea din pămînt pînă la cer ! Răzbunarea creștea din munte-n munte, din pădure în pădure, de la mare la mare. Comandantul Janez își ridică amîndoi pumnii strînși spre direcția din care se auzeau bubuiturile de tun și strigă cu mînie

— Astăzi ne ascundem, dar ne vom întoarce, criminali sîngeroși ! Moarte pentru moarte !

Toți își aținteră privirile la mîinile lui, toți îl înțeleseră și pe toți îi cuprinsese aceeași mînie.

Blestemații ! Blestemații ! În ei creștea o putere nouă, o credință nouă îi înălța și, deși erau flămînzi și istoviți, se ridicară toți în picioare, ca și cum i-ar fi înălțat o forță nevăzută, iar Sonja începu să cînte încet și solemn :

„Ca să înflorim fericiți și liberi grădina,
Ați căzut ca niște eroi în lupta pentru noi.
Glasul vostru a strigat pîn-la moarte libertatea,
— Și-ați privit neclintit în ochi moartea.

Dar cînd soarele libertății ne va încălzi,
Cînd visele voastre aievea vor fi,
Și cei care abia acum se nasc vor ști
— Cine doarme în aceste sfinte morminte !"

Pavlek știa că acest cîntec este închinat tatălui său și tuturor jertfelor căzute în luptă. Nu plînse însă, iar cîntecul se împrăștia cu jumătate de glas, solemn, peste liniștea pădurii. Știa că toți tovarășii îi simt durerea, i-o împărtășesc, știa că toți tovarășii îl vor ajuta să răzbune aceste jertfe. Se ridică. Se apropie de Sonja, o prinse de mînă și ascultă cu toată inima lui acest cîntec, acest imn închinat jertfelor, această recunoaștere a vitejilor. Sonja cînta din tot sufletul, cînta atît de minunat și convingător, cum nu mai cîntase niciodată. Ea îi strînse cu putere mîna și glasul ei se ridică ca o flamură, în timp ce tovarășii o însoțeau cu vocile lor grave. În final, cîntecul atinse apogeul ·

„Dar, într-o zi, cînd tot poporul se va ridica,
Victoria luptei libertate ne va da,
Iar pe voi, frați, cîntecul acesta să vă avînte,
— Și să fie un mulțumesc jertfelor, pentru vecie..."

Pavlek simțea că toată ființa lui era cuprinsă de ceva puternic, ceva care îl stăpînea pe fiecare dintre ei și o mare mîndrie îl eliberă de jalea sa cumplită. Ascultă

pătruns cîntecul și i se păru că el îl înalță, că-l poartă peste toată patria lor năpăstuită și rănită. Începu să cînte împreună cu ei. Poate că-l va auzi mama ?... Poate că-i vor auzi miile de oameni din spatele gratiilor. Simțea că devenise atît de puternic, încît ar fi putut ține piept dușmanului cu mîinile goale.

21

PRIZONIERII FASCIȘTI ȘI PERELE COAPTE

Trebuiau să se retragă din nou. Pavlek se duse în recunoaștere. Devenise iar un ciobănaș de țară, fără griji. Merse repede în josul dealului, pe mușchiul moale. Fragii roșii se copseseră. Cît erau de buni pentru omul înfometat și însetat ! Totul în jur era liniștit și tăcut. Sub picioarele lui se rostogoli un arici bătrîn. Cînd dădu din întîmplare cu piciorul peste o adunătură de vreascuri, observă șase arici mici, care se tîrîră repede după mama lor. Bătrîna aricioaică șuieră mînioasă de cîteva ori spre Pavlek și-și zbîrli țepii. Pavlek uită pentru o clipă de tot, se aplecă și luă în mînă una dintre aceste mici viețuitoare. Acele micuțului arici erau încă moi , se făcuse ghem, apoi scosese din nou botișorul la lumină. Pavlek îl puse pe pămînt, iar micuțul animal se tîrî repede după ceilalți în desiș. Apoi îi tăie drumul o cîrtiță. Pe frunzele umede lunecă repede o salamandră mare, iar undeva orăcăi un brotăcel, o broscuță despre care se spune că prezice vremea. O ciocănitoare ciocănea într-un fag, iar sus, deasupra pădurii, țipă un uliu și toate păsărelele zburară și se ascunseră pe sub ramuri. Pe frunzele de alun sălbatic străluceau gîze mici, aurii. Alunele se făcuseră mărișoare deja , culese cîteva și le descoji de coaja moale. O, pădurea era cel mai bun prieten și sfătuitor al lor ! Eh, de-ar fi acum în pădurea lui ! Nu se putu stăpîni și începu să caute ciuperci , dădu imediat peste o grămadă de ciuperci frumoase și dulci, cu tot felul de

pălăriuțe. Aici creșteau și urechiușe, și hribi verzui, și cîte alte feluri, care, dacă le pui sare și le coci pe o plită fierbinte, sînt grozav de bune. O potîrniche de pădure îi clipi dintre crengi, iar dintr-un pom o veveriță aruncă cîteva coji. Oriunde își îndreptă privirea văzu totul crescînd, trăind și încolțind din nou. Sus, în defileu, se strecură încet pînă la dărîmăturile bisericii Sveti Florjan. Cercetă cu privirea toate împrejurările, dar pretutindeni era liniște, numai undeva, departe, de cealaltă parte a Ribnicei, țăcăneau mitralierele. Zidurile se îndreptau jalnic spre cer Pe ele mai atîrnau încă niște icoane, pe care erau pictate niște chipuri chinuite. Altarul cel mare era prăbușit, iar din chipul de lemn al sfîntului Florjan rămăsese numai un ciot carbonizat, fără mîini și picioare. Tot acolo dădu și peste un ciubăr făcut bucăți, care servise probabil la stingerea căsuței aflate în apropiere. Molitvelnicele și trebnicele arse zăceau pe pămînt, amvonul fusese distrus, iar peste tot erau împrăștiate cartușe goale de mitralieră grea.

De cum ieși deasupra defileului, observă jos, pe drum, o coloană lungă de fasciști, care urcau repede spre dărîmături. Era prea tîrziu pentru a se mai putea ascunde. Dacă ar fugi, ar trage cu siguranță asupra lui. Îi mai rămăsese exact atîta timp cît să-și ascundă sub dărîmături cele două grenade ; apoi, înșfăcînd un trebnic ars, se apucă să scormonească printre dărîmături. Fu imediat înconjurat. Apoi fu dus în fața unui ofițer, care cerceta cu privirea pădurea din fața sa. Căutară un interpret — un sloven din Primorje — și începură să-l ancheteze imediat

— Ce cauți aici ?

— Am venit să văd dacă găsesc ceva printre dărîmături, zise el cu un aer nevinovat, arătînd cu mîna spre trebnicul ars.

— Din ce sat ești ?

— Satul meu este acolo jos, a ars ieri.

— Ai întîlnit cumva partizani ?

— Se odihneau aici acum vreun ceas.

— Cam cîți erau ?

— Cam vreo trei sute.

— Cum erau înarmați ?

— Aveau cinci puști-mitralieră și două mitraliere grele.

— În ce parte au luat-o ?

— Jumătate dintre ei au luat-o spre partea aceea, iar cealaltă jumătate spre Ribnica.

Cînd interpretul îi traduse ofițerului italian, acesta păli numai, dar ceilalți fasciști începură să se neliniștească tare de tot și să se întoarcă temători în toate părțile.

— La dracu ! înjură ofițerul. Poate că mai sînt încă pe aici, prin apropiere. Trebuie să ne retragem imediat ca nu cumva să ne taie calea. Sîntem prea puțini !

Fasciștii coborîră în goană panta de parcă le pusese cineva foc la călcîie și tot așa continuară drumul. Curînd se pierdură printre pomi și un timp se auzi numai tropotul pașilor în fugă, după care se lăsă din nou liniștea. Pavlek rînji vesel, dar, cînd își vîrî mîna pentru a scoate grenadele de sub dărîmături, zări lîngă altar pe fascistul care-l interogase. Apucase deja grenada pentru o a arunca asupra fascistului, cînd acesta strigă :

— Stai, drace, nu arunca grenada, sînt de-al vostru ! Vreau s-ajung la partizani !

Pavlek lăsă mîna în jos, ținînd însă în continuare grenada pregătită de aruncat. Îl privea încruntat și bănuitor Poate că îl încerca numai ? Poate că vorbește astfel numai ca să-i poată smulge adevărul ? Dar fascistul începu să-i spună cu aprindere că nu minte, se jură pe maică-sa că nu este spion și că a căutat mereu momentul să fugă din armata fascistă la partizani. Încetul cu încetul Pavlek începu să-i dea crezare.

— M-am folosit de panica pe care ai făcut-o cu povestirea ta printre fasciști și m-am ascuns după zidul ăsta. Am știut că spaima are să-i oprească abia la Ribnica. Iar acum să-mi spui drept unde sînt partizanii. Condu-mă la ei !

— Dar cum se face că numai cu puțin înainte ai fost fascist, iar acum ești sloven ? îl întrebă Pavlek, bănuitor încă.

— Eu sînt de fel dintr-un ținut unde fasciștii stăpînesc deja de mulți ani. Sînt din Komn, de sub Gorica. Toți slovenii au fost obligați să intre în armata fascistă.

Ne-au tîrît în Abisinia, departe, în Africa, apoi a trebuit să luptăm în Grecia, iar acum ne-au adus cu unităţile noastre aici, în Slovenia, ca să îi ajutăm să nimicească partizanii sloveni. Asta nu o mai pot suporta. Acum am fugit. Du-mă la partizani ca să lupt împreună cu ei împotriva acestor duşmani blestemaţi ai poporului nostru ! Nu cumva tot nu mă crezi ?

— Trebuie totuşi mai întîi să te dezarmez ! îi zise Pavlek. Şi, dacă ai să mergi cuminte în faţa mea, am să te duc acolo. Nu este prea departe !

— Iată puşca şi cartuşiera mea ! Dar au să facă haz de mine cînd le voi spune că m-a dezarmat un mucos !

— Ascultă, ia seama cum vorbeşti ! îi zise Pavlek supărat, după ce avea deja în mînă puşca acestuia. Eu sînt partizan, nu mucos !

— Tu, partizan ? ! se miră omul dezarmat.

— Ia-o înainte ! Ai să te încredinţezi repede de asta ! îi zise Pavlek.

Tovarăşii, care îl aşteptau deja neliniştiţi jos, în pădure, rămaseră cu adevărat uimiţi cînd îl văzură pe Pavlek mînînd din urmă un fascist dezarmat.

— Asta-i o forţă ! zise Dimež. Dar parcă tot mai mult mi-ar fi plăcut să ne aducă un viţel în locul lui, căci îmi chiorăie al dracului de tot măruntaiele.

Soldatul dezarmat se miră şi el cînd văzu cît de repede ajunsese la partizani. Se nelinişti puţin, căci nu ştia cum îl vor primi. Din cauza eforturilor, a ploii şi nedormitului, aceştia semănau mai degrabă a tîlhari decît a soldaţi. După ce Pavlek le spuse despre ce-i vorba însă, îl primiră toţi cu veselie în stolul lor. Soldatul îşi scoase imediat bricegul din buzunar şi, după ce tăie toate semnele fasciste de pe bluză şi caschetă, le aruncă la pămînt şi le călcă în picioare. Apoi scoase dintr-un buzunar bine ascuns o cocardă slovenă, pe care şi-o prinse şmecherește şi cu mîndrie pe caschetă.

— În sfîrşit ! strigă el privind ca vrăjit cocarda de pe caschetă. În sfîrşit, pot spune şi eu cu voce tare că sînt sloven, că sînt fiul acestei ţări, al acestor munţi şi păduri ! Tovarăşi ! O, cît de frumos sună acest cuvînt ! Tovarăşi... Să-mi ziceţi Boštjan, sînt croitor de meserie !

— Ai să ai o groază de treabă la noi ! îi zise Črt. Mie să-mi iei imediat măsurile pentru o uniformă nouă, ia te uită cum m-am mai îngrășat, mi-au plesnit toate cusăturile !

Comandantul află multe lucruri importante de la el. Îi spuse că pe acest munte fasciștii cutreieraseră deja o dată în căutarea partizanilor și că mîine intenționau o nouă poteră, deoarece gardiștii albi susțin că mai există încă partizani pe munte. De aceea au trimis azi-dimineață o patrulă de cercetare în pădure, aceea din care Boštjan fugise la biserica Sveti Florjan. Jos, sub pădurile acelea, în satul Podvrh, aveau de gînd să amplaseze o garnizoană de gardiști albi. Îi sfătui pe partizani să plece de la marginea pădurii mai în adîncime, peste valea prin care veniseră, căci acea parte nu va mai fi cercetată de poteră și soldații se retrăseseră deja de acolo.

Așa și făcură. Merseră o zi întreagă, pînă seara. Cel mai mult îi chinuia setea, căci nu dăduseră nici măcar peste un izvor. Ici-colo mai găsiră cîte un tufiș de fragi sau smeură ; îndurară însă cu răbdare toate aceste greutăți, mai ales France, care era încărcat și cu mitraliera, și ajutorul lui, care căra muniția.

France era pur și simplu îndrăgostit de mitralieră. Nu s-ar fi despărțit de ea pentru nimic în lume. O mîngîia ca pe o ființă vie, o îngrijea cum își îngrijește o mamă grijulie copilul și era desperat cînd nu mai avea ulei s-o ungă.

— Pînă la urmă ai să te și însori cu nenorocita asta de mitralieră ! îl necăjea Črt. Și o să ai o nevastă care o să-ți trăncănească pînă la moarte !

— Te înșeli. După ce vom învinge, mă voi despărți de ea. Atunci vor cînta altfel de mașini : secerătoare, batoze, semănătoare... Dar fără clănțănitoarea asta aducătoare de moarte nu-i vom putea învinge ! Uite, de aia o iubesc atît ! Spre libertate urcă scări cumplit de înalte. Fiecare lovitură înseamnă o nouă treaptă pe aceste scări !

Înainte de a se înserа își stabiliră tabăra într-o mică vale din Kraš. Acum nu mai aveau nici picătură de mîncare și apă ; nu îndrăzneau să aprindă focul, dar nici nu era necesar — și așa nu aveau ce fierbe.

— Jos, în satul acela, sînt cîțiva peri timpurii. Vezi, Dimež, casa aia din capăt, care este acoperită cu țiglă roșie ? Casa aceea este în afara plasei de sîrmă ghimpată și aparține unui gardist alb ; lîngă ea se află cîțiva peri ale căror ramuri se frîng de greutatea perelor coapte. Au atît de multe, încît fac rachiu din ele. Chiar ieri l-am încercat. E o licoare grozavă. Numai să aveți grijă, au o mitralieră în clopotniță ! le explică Boštjan.

Dimež și Črt, care erau cei mai înfometați, săriră în picioare.

— Să-i ia dracu, n-o să ne întoarcem noi cu mîinile goale !

— Să aduceți un coș plin ! le zise Sonja. Dar fiți atenți, nu merită să vă puneți capetele în tolbă pentru niște pere.

— De pielea mea am eu grijă. De n-oi putea aduce nimic e altceva, dar pe ea am s-o aduc oricum întreagă ! zise Črt, plecînd cu Dimež.

Črt slăbise mult, din care cauză părea și mai înalt. Din față îi rămăseseră numai ochelarii. Cu toate acestea întotdeauna era pus pe glume. Nu se necăjea niciodată. În timpul luptei se culca pe burtă și trăgea atît de calm, de parcă ar fi tras la o țintă de bîlci. Fiecare împușcătură era însoțită de cîte o glumă ori vreo amintire veselă. Mergea la luptă ca la o petrecere și nu se gîndea niciodată la moarte.

— Acum cînt și mă bucur că sînt viu. Viu sau mort, va da ea libertatea peste mine ! își bătea adesea joc de propria-i înțelepciune.

Iar lui Dimež, un om mai în vîrstă, îi plăcea grozav să îl asculte discutînd sau tachinîndu-se cu Sonja. El însuși învățase multe de la această școală, unde nu se învață după cărți și caiete. Cîteodată stăteau adunați în jurul focului de tabără și gîndurile lor săreau de la una la alta, întocmai ca scînteile din cremene. Se întorceau în trecut, la vremea străbunicilor noștri, la țăranii răsculați sub Matija Gubec, la orașele stăpînilor feudali, vizitau temnițele subterane în care pieriseră robi sloveni, pătrundeau în trecutul mai îndepărtat, în acele vremi de aur, cînd omul nostru călărea cîrlani pe jumătate sălbatici peste stepele întinse și-și mîna la păscut turma de oi, cai și

vite... Gîndurile lor călătoreau, vorbeau cu luptătorii de peste cealaltă parte a Kupei, cu luptătorii mîndrei Bosnii, Kordunului, Banjei, Muntenegrului... Gîndurile lor zburau curajoase pînă la Moscova și mai departe, spre Volga și Ural și salutau mulțimea vitezei armate roșii... Gîndurile lor pătrundeau în temnițele și lagărele în care mureau oamenii poporului nostru pentru un ideal unic, măreț și luminos, ce aprinsese inimile tuturor popoarelor care gemeau în robie : pentru libertate, pentru libertate !

După ce-și îngropase tatăl, Pavlek se schimbase cu totul. Nu mai pomenise niciodată despre acest lucru. Dar fața i se înăsprise, nu mai avea nimic de copil în ea. Numai ochii mai păstrau încă acea expresie specifică celor care mai tînjesc încă după mîngîierile mamei. Vorbea puțin și-și măsura fiecare cuvînt, ca și cum se temea să nu scape vreo copilărie.

Se lăsase deja noaptea. Pe cer străluceau stele fără număr, iar el se gîndea la mama lui, care zăcea închisă în cine știe ce temniță neagră... O, dacă l-ar fi văzut în clipa aceasta cineva, ar fi observat că ochii lui erau încă ochii copilului nevinovat, care tînjește după mamă. Se gîndea la tot ceea ce se întîmplase pînă acum și-l tălmăcea în felul său ; numai cînd se găsea în încurcătură și mintea i se oprea ca țintuită, cerea explicații comandantului, pe care-l considera ca un tată.

— Asta este Pavlek, acum trăim cu toții într-un ritm foarte rapid ! îi spunea comandantul. Iată, tu ești încă un copil, dar ai trăit deja atîtea, cît n-ai fi trăit în vremuri liniștite nici măcar într-o sută de ani. De aceea și trebuie să gîndești repede, să faci repede ceea ce intenționezi, căci timpul zboară ca fulgerul. Pe noi, ca și pe tine, acest timp ne obligă să fim altfel decît cum am fost pînă acum. De aceea strînge tare pumnii și silește-ți inima să tacă ; acum trebuie să ne fie gîndul numai la luptă! Ia-ți grija chiar și de la maică-ta! Nu o poți ajuta cu nimic. Numai prin luptă o vei putea ajuta cu adevărat, căci, cu cît vom nimici mai mulți dușmani, cu atît mai repede mama ta va fi din nou liberă. Și atunci, da, atunci, vom avea și noi timp să ne gîndim la durerile noastre. Ești flămînd acum? Dacă-i așa, gîndește-te la pere ! Črt are un noroc drăcesc și, dacă nu le-o

mai scutura el, atunci nimeni altul n-o va face ! Vom trece cumva şi ziua de mîine !

Şi Pavlek adormi cu gîndul la perele dulci. În acest răstimp Črt şi Dimež dădeau tîrcoale în jurul satului, precum hoţii de cai. Într-adevăr, lîngă ultima casă, situată la vreo sută de paşi depărtare de sat, din care cauză se şi afla în afara încercuirii de sîrmă ghimpată, pe care gardiştii albi o instalaseră cu cîteva zile în urmă, cînd se fortificaseră în şcoală şi în biserică, se aflau mulţi pomi fructiferi. Merele nu se copseseră încă, iar noaptea era atît de întunecoasă, încît nu reuşeau să dea peste perele acelea coapte despre care vorbise Boštjan. Şi tocmai atunci, de undeva, dinspre sat, începu să latre un cîine atît de tare, încît gardiştii albi ar fi putut bănui că-i cineva prin apropiere şi s-ar fi pus imediat pe tras. În timp ce pipăiau cu atenţie crengile şi le trăgeau în jos, lui Dimež îi veni un miros puternic de rachiu de pere. Lăsîndu-se condus de nas, o porni în direcţia de unde venea mirosul, iar Črt se luă după el, căci atunci cînd Dimež adulmecă ceva te poţi bizui cu toată încrederea pe nasul lui.

Sub hambar dădură peste un teasc de lemn. Sub ţeava acestuia era aşezat un vas şi, pic, pic, pic..., picura din teasc. Pe pămînt, lîngă acesta, era o grămadă mare de pere, orînduite în şiruri. La această descoperire, Dimež sări în sus de bucurie. Luă coşul care atîrna de grinda de lemn şi începură amîndoi să îngrămădească pere în coş. Numai fără gălăgie ! Nu cumva să uite pericolul din cauza bucuriei ! Înainte de a ridica coşul Dimež luă vasul şi începu să bea încet din el, cu înghiţituri lungi. După ce se sătură de băut i-l trecu lui Črt. Era atît de dulce licoarea, încît buzele rămîneau lipicioase. Îşi umplură bidoanele de la brîu, ridicară coşul pe umeri şi hai din nou pe lîngă sat, în pădure. Cîinele, care se potolise, începu să latre iar atît de tare, de parcă satul ar fi fost ameninţat de sfîrşitul lumii.

— Mai du-te dracului, mortăciune cîinească de păgîni ! îl bombăni Dimež. Hai să mergem mai bine pe sub deal, spurcăciunile ălea de albi or să se înspăimînte şi-or să se apuce să tragă !

Doar ce ajunseseră ei la marginea pădurii, că mitraliera şi începuse să clănţăne din clopotniţă. Dar ei se aflau deja

în unghiul mort, gloanţele nu-i mai puteau nimeri. Se pierdeau deasupra lor, sus, cine ştie unde, în noapte.

— Gugumanii ăştia de albi îşi fac curaj cu mitraliere şi grenade ! zise Črt, muşcînd sîrguincios dintr-o pară.

— Numai la gîndul fricii fasciştii or să-şi consume toate muniţiile. Şi asta este o afacere pentru noi ! zise Dimež. Dar, frumuşelul meu student, acum o să-ţi mai aşezăm niţeluş şi matale coşul pe umeri !

Črt luă coşul şi veseli, sătui şi mulţumiţi, pe la miezul nopţii, ajunseră şi ei în tabără.

Se trezi şi Pavlek şi muşcă cu poftă din para zemoasă.

22

PAVLEK ÎN ACŢIUNE PE CONT PROPRIU

În cele din urmă îşi făcură tabăra pe Velika Gora. Cu cîteva zile în urmă cutreieraseră din pădure în pădure, dar se întorceau din nou, încercînd să se strecoare pe lîngă duşman tot mai departe şi mai departe. Şi cînd se lumina de ziuă se convingeau cu groază că se aflau numai la cîţiva paşi depărtare de locul în care se odihniseră cu o seară înainte. Erau înfometaţi, însetaţi, extenuaţi de parcă ar fi fost zdrobiţi în bătăi, noaptea îngheţau de frig, căci nu îndrăzneau să aprindă focul, ploaia îi uda mereu şi nu o dată nimeriră la o palmă de ambuscada inamică. Pavlek îşi pierduse cizmele pe care le purta mereu în spate. Din cauza mersului neîntrerupt, picioarele-i erau numai răni. Ghetele lui Črt erau atît de rupte, încît trebuia să le lege întotdeauna cu ceva, iar cînd nu mai avură tălpi deloc, le spînzură de o creangă.

— Cu bine, prieteni ! le zise el solemn. Pentru cît drum m-aţi purtat aţi merita să vă ridic un monument ! Intendentule, am rămas desculţ, încalţă-mă !

— În jurul nostru sînt peste o sută de perechi, du-te numai şi le ia ! i-o întoarse Dimež.

— Intendentule, sînt flămîndă, de ce nu ne faci mămăligă ? îl tachină Sonja.

—Intendentule, mi s-au făcut zdrențe pantalonii. Ce înseamnă asta, nu cumva s-au golit magaziile ? O să te schimbăm ! îl tachină un alt tovarăș.

Erau într-adevăr atît de zdrențuiți din cauza acelor escapade prin păduri, livezi, mlaștini, stînci, urcușuri și atît de desfigurați, că mai degrabă semănau cu o șatră de țigani nomazi decît cu partizani. Părul le ieșea în neorînduială de sub bonetă și erau bărboși ca niște sălbatici. Chiar și Črt, studentul fără barbă, avea acum bărbia plină de tuleie de culoare deschisă, lucru cu care se fălea grozav. Sonja murea de rîs cînd îl vedea cum și le pipăie mereu pentru a atrage atenția asupra lor.

— Ar trebui să mă bărbieresc ! îl auzeai adesea.

— Stai un pic în curent și o să te scape el de ele ! îl lua Sonja peste picior.

Cu toate că erau flămînzi, însetați, rupți, plini de zgîrieturi, zdrențăroși, nu renunțau niciodată la rîs. Nu desperau nici măcar o singură clipă. Mai degrabă s-ar fi lăsat uciși cu toții decît să se predea. Toți erau convinși că această grea încercare va trece curînd. În pădure crescuseră ciuperci. Dar cum să le folosească, cînd nu aveau nici oală, nici grăsime, nici sare. Cel mai mult însă simțeau lipsa tutunului. E drept că Boštjan adusese în companie ceva țigări, dar unde erau acum ? Pe ultima o fumaseră împreună, trecînd-o de la unul la altul. Pînă și Črt se învățase să fumeze.

— Trage din deget, acum trebuie să te mulțumești și cu asta ! rîdea Sonja de el.

De cîteva ori fasciștii fuseseră atît de aproape de ascunzătoarea lor, încît îi auziseră cum vorbeau. Odată se pregătiră toți cu hotărîre să înceapă lupta pe viață și pe moarte. France își aranjă mitraliera și lada cu muniții în față, alții își orînduiră grenadele și-și pregătiră puștile de tragere. Fasciștii erau în jur de o sută. Trecură însă și nu se întîmplă nimic. Da, soldații ăștia nu reușeau niciodată să meargă în liniște. Se temeau de pădure și din cauza asta vorbeau întotdeauna tare și strigau de se auzea hăt departe. Acest gen de lașitate a lor îi salvase de multe ori pe parti-

zani. Trebuiră să renunțe la luptă și de data asta. Își făcuseră tabăra într-o grotă mică din stîncă. Erau ca într-un cleşte. Jos, în valea Ribnicei, ca și în valea Loškăi, mișunau fasciștii ; acolo dăduseră foc la sate : Trava, Podpreska, Srednje Selo Travnik, unde împușcaseră la marginea pădurii optsprezece țărani, iar pe partea Kočevskăi organizaseră chiar atunci cu oamenii lor o poteră. Și jos, sub ei, erau cătune : Ravni Do, Kot, Dane, iar de cealaltă parte Nova Štifta, Sodražica... Acolo cotcodăceau găini și grohăiau porci, acolo erau fructe și făină, cartofi și pîine ! Pîine ! Numai gîndul la pîine, din care nu mai gustaseră de mai mult de o lună, le producea un simțămînt dureros. Erau atît de istoviți, că fasciștii i-ar fi putut ucide pînă la ultimul. Nu se mai puteau nici apăra și nici fugi. Sonja stătea pe un buștean de brad, sub un povîrniș înalt. De cîteva zile ploua fără încetare și apa se scurgea de pe povîrniș, picurînd neîncetat deasupra ei. În ochii Sonjei, care deveniseră enormi, arzători, urla foamea. Črt stătea ghemuit sub un brad înalt, mușcînd și molfăind niște rămurele verzi ; după asta însă mațele îi chiorăiau și mai tare. Boštjan tăcea tot timpul. Îi era desigur greu să-și petreacă atît de cîinește prima sa săptămînă printre partizani, dar suporta cu curaj toate aceste greutăți. Dormea culcat, dormea în picioare. Zicea el că acesta este cel mai bun leac împotriva foamei. France dormea și el lîngă mitraliera lui sau povestea cu Pavlek despre vite, cai și hamuri. Neža suporta cel mai greu aceste lipsuri. Era mărunțică, slăbuță și tușea mereu. Dar nici ea nu se văicărea. Și comandantul slăbise. Altfel, pe figura lui bărboasă n-ai fi putut deosebi cum îi este, iar cuvîntul lui răsuna întotdeauna blînd și încurajator.

— Vom rezista, tovarăși, astăzi, poate mîine, vom surîde pîinii albe ! Vom rezista, dușmanul poate obosi în fiece clipă ! le spunea el, îmbărbătîndu-i. Vom fi mai tari decît dușmanul !

Črt dădea o întorsătură comică tuturor lucrurilor. Atîrnase, de pildă, de bradul sub care ședea o rămurică și, cînd îi era sete, scotea numai capul și căsca gura ca să-i picure apa direct în ea. Cînd se sătura zicea :

— Răbdare numai ! Udătura lui Dumnezeu este deja aici și acușica vor sosi și celelalte minunății. Apa-ți curge

singură în gură, ba chiar direct în gîtlej. După cum se știe, pentru trîndavi ăsta este un mijloc care și adapă și spală. Minunăție nu alta !

Dar ce avea Pavlek din asta, el era flămînd. Nu într-atît însă încît să despere. Era deja a treia zi de cînd nu mîncaseră nimic, iar el se tîrîse neîncetat pînă acum de ici colo, pînă ce, la un moment dat, dispăru. La început nici nu-i observaseră lipsa. Dar Sonja, care-l iubea cel mai mult, simți singurătate în jurul ei, căci de obicei Pavlek se vînzolea mereu prin apropierea ei. Îi pipăi culcușul, unde-și ținea și pușca, dar pușca nicăieri ! Comandantul se îngrijoră.

— L-a răzbit foamea ! zise Dimež.

— Trebuie să ne retragem ! gîndiră unii. Băiatul a plecat cu siguranță în sat să ceară pîine. Acolo-s fasciști și el se va preda. Foamea este lucrul dracului ! Foamea poate îngenunchea și un om în toată firea, darmite pe Pavlek, care este încă un copil !

— Înseamnă că nu-l cunoașteți ! le zise comandantul. Poate, într-adevăr, s-a dus în sat. Dar de ce a luat și pușca ?... Nu, nu ne va trăda. Pun capul pentru el !

— Bine, dar el n-ar face-o din nemernicie, așa cum fac scîrbele de trădători, ci de nevoie. Foamea pune repede stăpînire pe un copil ! zise France.

— Să nu vorbim în vînt, tovarăși ! le-o tăie hotărît comandantul. Nu mă tem eu din cauza lui !

Se așeză sub brad și începu să se gîndească ; în străfundurile sufletului său simțea totuși o mică îngrijorare.

În acest timp Pavlek pășea de-a lungul povîrnișului, care cobora abrupt în vale. Se împleticea. Nici el singur nu știa ce avea de făcut. Un singur lucru îi era limpede, trebuia să facă rost de ceva mîncare, cu orice preț, de oriunde și-n orice fel. Simțea că Sonja, camarazii săi și el însuși, mai ales acum cînd se împiedica pe povîrniș ca un om beat, vor pieri. Iar taică-său nu fusese încă răzbunat ! Vedea în fața lui pe taică-său, vedea fețele chinuite ale celor șaptesprezece, îi ardea în fața ochilor sîngele curs la cariera de piatră. Nu, nu, nu trebuia să moară ! Pășea încet, se oprea la fiecare ridicătură de pămînt, asculta, privea, se ascundea cu prudență, își încorda ochii și urechile. Și

înainta iar cîțiva pași. Ploua cu găleata. Un iepure speriat aproape că i se încurcă în fugă printre picioare, de undeva se auzi o bufniță, jos, în sat, lătra un cîine. Cînd ieși pe drum putu deja să vadă în depărtare casele. Privi cît privi și simți cum i se pune un nod în gît. Acolo erau case, erau acoperișuri, acolo se vedeau coșuri fumegînd, acolo era cald, uscat, acolo erau patru pereți, tavan, masă, scaune, sobă și pat... Stătea pe o buturugă și nu se mai sătura privind toate aceste frumuseți. De cît timp oare se învîrteau ca niște fiare hăituite prin păduri ? Socoti ce socoti, dar nu putu ajunge la un rezultat exact. Fagi uriași se înălțau spre cer, ploaia șiroia prin frunze, iar lîngă el sărea din creangă în creangă o veveriță. Jos, în sat, totul părea mort, numai fumul coșurilor destăinuia că sînt oameni.

Își ascunse pușca sub o stîncă și porni spre o casă mai singuratică, situată la depărtare de sat și care avea un lot de pămînt în jur. Aproape de casă întîlni o fetiță care purta pe cap un săculeț de făină de la moară. Era de vîrsta lui. Văzîndu-l pe acest zdrențăros prin singurătatea aceea, ea se opri.

— Ia spune, cîți fasciști sînt în sat ? o întrebă el brusc, după ce cîteva secunde se examinaseră unul pe altul.

— Nu mai este nici unul. Au plecat încă de acum trei zile. Numai în Ribnica mai sînt cîțiva. Și au omorît deja toți partizanii ! îi mărturisi fetița.

— Ei, slavă Domnului ! zise Pavlek. Și eu am fugit de ei și m-am rătăcit pe aici, prin pădurile astea. Sînt flămînd, ai puțină pîine ?

— Ei, sărmanul de tine, hai cu mine în casă ! ciripi fetița cea vorbăreață. Fratele meu este în garda albă, iar tata s-a dus azi la Kočevlje să-l vadă. Abia mîine dacă se întoarce. Acasă sînt doar eu cu mama și chiar astăzi mama coace pîine din grîu de anul ăsta.

Casa în care-l duse fetița era izolată de cele cîteva case ale cătunului. Grajdul era aproape lipit de pădurea lîngă care susura un pîrîiaș, care acum, din cauza ploii, se umflase foarte mult și apa-i era întunecată și vijelioasă. Prin noroi și pe apă pluteau cîteva rațe grase. Cînd păși

în odaia caldă rămase ca împietrit, într-atît îl copleșise căldura plăcută. Cînd simți din nou deasupra sa un acoperiș, patru pereți, pe pereți fotografii, o masă mare și albă de mesteacăn, o sobă din care se răspîndea căldura, se cutremură tot. Și în toată casa mirosea a pîine caldă, din care nu mai gustase atîta amar de vreme.

— Mamă, mamă, dă-i sărmanului ăsta o bucată mare de pîine și lapte cald ! strigă fetița în tindă. Scîrbele ălea de partizani l-au alungat de acasă și este tot numai zdrențe, ud și flămînd !

Mama se opri uimită în fața băiatului murat, de pe care se scurgea ploaia, își adună mîinile deasupra capului și-l privi ca pe o stafie.

— Ia te uită, ia te uită, sărmanul ! Și pe tine te-au alungat scîrbele ălea de partizani ! O, Doamne, cît rău au mai adus ! Dar știi, acum i-au omorît ori i-au prins pe toți, acum i-au nimicit pe viermii ăia !

— V-au făcut și vouă vreun rău ? întrebă Pavlek, mîncînd pîine și sorbind din laptele fierbinte, care, deși era înfometat ca un lup, nu-i prea pria, ascultînd cum vorbesc mama și fetița despre partizani.

— Nouă, slavă Domnului, nici ei și nici fasciștii nu ne-au făcut nimic ! Numai că partizanii au sucit mințile multora și i-au dus cu ei în pădure. Acum însă fasciștii le-au ars toate casele ! Și pe băiatul nostru aproape că-l înnebuniseră, numai că taică-său i-a ars cîteva și marș cu el în garda albă ! Iar nouă fasciștii nu ne-au făcut nici un rău, dimpotrivă, pentru că le-am spus unde se ascund banditii ăia, ne-au dat chiar cîteva kilograme de macaroane și orez.

— Și fasciștii i-au găsit ?

— Păi cum să nu. Au prins cinci, cîțiva dintre ei au reușit însă să fugă.

— Și ce le-au făcut ?

— Ce era să le facă, i-au omorît, așa cum și meritau ! Numai Dumnezeu ne-a ferit ca banditii ăștia să nu vină și peste noi. Ne-ar fi ars toate bisericile, ne-ar fi distrus toți sfinții și ne-ar fi jefuit și pe noi. Ăștia sînt toți comuniști !

— Dar ce înseamnă asta, maică ?

— Comuniști ? Pastorul nostru spune că-s mai răi decît cei doi tîlhari care au fost răstigniți atunci, demult, împreună cu domnul nostru Isus Cristos pe Golgota. Poți să-ți închipui ce fel de oameni sînt ăștia, dacă în iad este pregătit deja pentru ei cel mai mare cazan cu smoală !

Pavlek se scărpină după ureche și se așează pe cuptor în așa fel, încît să i se usuce tot ce avea pe el ; și, în timp ce stătea ghemuit acolo mulțumit și sătul, deși ar mai fi mîncat încă bucuros, căci chiar atunci femeia scotea din nou din cuptor pîini mari albe, se gîndea în toate felurile cum să facă să pună mîna pe toate aceste pîini, pentru a le duce tovarășilor.

„Să fur oare ?“ stătea el cu sufletul îndoit.

„În casa asta sînt trădători ! îi răspundea inima. Au pe conștiință viața a cinci partizani !“

— Păi, tu ești pe jumătate gol ! zise femeia cînd văzu cum ies aburi din zdrențele lui ude și pe jumătate putrezite.

— Păi da, puțin am rătăcit eu prin păduri ? !

— Metka, scotocește în cufăr ! Fiul nostru Jože era cam ca tine, poate o să găsim ceva și pentru tine. Pur și simplu nu-mi mai încap de bucurie că am scăpat de banditii ăia. Am să plătesc cinci slujbe la biserică ! Uite, ia și te îmbracă !

Și Pavlek căpătă o pereche de pantaloni încă întregi, numai că erau puțin cam lungi, o haină, care e drept că avea niște găuri în ambele mîneci, dar era călduroasă și, pe lîngă asta, gospodina îi scoase din cufăr și o cămașă de pînză groasă.

— Dacă aș mai avea și niște geoarse de încălțări, aș fi un flăcău și jumătate ! zise Pavlek. Picioarele-mi sînt pline de răni.

— Ei, la asta nu m-am gîndit ! Așteaptă, am să-ți aduc apă fierbinte și săpun ca să-ți speli bine picioarele și, după ce le ștergi, am să ți le ung cu untură. Pe urmă om găsi noi și ceva de încălțat.

Apă fierbinte și săpun ! A închis ușa, a scos tot de pe el și s-a spălat din cap pînă-n picioare, de s-a făcut o adevărată băltoacă lîngă hîrdău. După ce îmbrăcă cămașa curată și pantalonii uscați se simți ca un nou-născut. Strînse hainele zdrențuite, ieși afară și le aruncă în pîrîu.

Drum bun și cale bătută ! Destul îl mîncase pielea ca dracu. Păduchii ! Aceste mici viețuitoare date dracului de rele apar imediat de sub cămașă, cînd n-ai posibilitatea să te speli și să-ți ții curată rufăria de corp. Oh, cum îi mai mîncau cîteodată ! Toți din companie se scărpinau, iar uneori aceștia îi chinuiau mai rău decît foamea și setea. E adevărat că rîdeau unul de altul, cînd vreunul își băga mîna pe sub cămașă, dar n-aveau ce face. Cu cît îi stîrpeau mai mult, cu atît apăreau mai mulți. Pe secăturile cele mari și grase le prindeau ei, dar lindinilor nu le puteau veni de hac. Pe acestea le poți distruge numai cu apă fierbinte ! Iar în pădure apa fierbinte este mai scumpă ca aurul.

Acum însă Pavlek scăpase de zdrențele lui păduchioase. Pe masă îl aștepta din nou o felie de pîine abia scoasă din cuptor. Coaja ei îi trosnea în dinți și în tot corpul i se împrăștie o flacără de putere nouă, de bucurie nouă, de credință și speranță nouă. Simți chiar o mare recunoștință în suflet față de această femeie bună, dar cu o bucată de pîine și cu cele cîteva vechituri uscate nu-și poate ea spăla conștiința ! Cinci partizani putrezesc în pămînt din cauza ei ! De cinci ori ucigașă ! A trimis la moarte cinci partizani pentru a-și salva fiul. Cinci partizani pentru cîteva kilograme de macaroane și orez ! În timp ce Pavlek o privea așa dintr-o parte, nu-și putea lămuri ce fel de inimă avea. Era adevărat că o convinseseră că ceea ce făcea era drept și că prin trădarea ei servea religiei și poporului. Desigur, cea mai mare vină o purtau aceia care o îndemnaseră la asta, totuși mîinile ei erau pătate de sîngele partizanilor care se duseseră să lupte și pentru libertatea ei ! Își retrase recunoștința înapoi în inima lui moale. Trădarea trebuie răzbunată ! Fără pedeapsă acești nefericiți orbi nu-și vor recăpăta niciodată vederea.

— Ia de mănîncă și, dacă vrei, poți rămîne să slujești la noi ! îi spuse femeia. Acum, cînd Jože a intrat în garda albă, avem foarte mare nevoie de cineva. Ce zici de asta ? îl luă repede femeia. Încearcă cizmele astea !

Cizmele vechi și cîrpite îl bucurară. Erau destul de mari pentru el, dar, cu puțin fîn îndesat în ele, le putea purta. Iar untura făcuse adevărate minuni. Picioarele nu-l mai ardeau, căci untura îi răcorise călcîiele sparte și degetele rănite.

— S-a făcut, rămîn la voi ! zise Pavlek.

— Ei, așa. Cînd se va întoarce tata, o să vorbiți și despre simbrie.

Atunci, ca o slugă-n casă ce era, începu să cerceteze casa și tot ce aparținea gospodăriei : grajdul, în care erau șase vite și o mîrțoagă, hambarul, un fînar îndesat, o cocină în care grohăiau doi porci mari și grași, grînarul, pivnița... Metka îi arătă veselă toate aceste averi și, ce-i drept, avea ce arăta, căci casa era avută, cu de toate oriunde-ți aruncai ochii. În ogradă ciuguleau iarbă găini mari, cîteva gîște tinere se strînseseră sub banca de lîngă zid, căci erau foarte sensibile la ploaie, iar în bucătărie, sub tavanul afumat, spînzurau cîteva șunci mari și șiruri întregi de cîrnați.

— Cum de ați tăiat porc pe vremea asta ? se miră Pavlek.

— Cînd fasciștii și partizanii au tras unii în alții, l-au nimerit pe unul și a trebuit să-l tăiem, îi răspunse gospodina.

Din cer curgea ca din găleată. Nori grei se strînseseră deasupra pomilor, pîrîul începuse deja să se reverse peste livadă și tot timpul străluceau fulgere și tuna

— Ne-ar fi fost tare frică zilele astea cît lipsește tata ! zise femeia. E bine că te-ai hotărît să rămîi la noi, barem să fie un bărbat în casă !

Pavlek dădu de mîncare la vite, aduse apă în bucătărie și o grămadă de lemne sparte. Apoi se apucă din nou de spart lemne cu cea mai mare secure pe care o găsi, așa că femeia îl privea cu mulțumire, deoarece băiatul arăta multă voință de muncă. Dar se și pricepea la treabă și părea că va fi cu adevărat o slugă bună, așa că tata o să se bucure cînd va veni, mai ales acum, cînd Jože nu este acasă.

Cînd se lăsă întunericul se adunară toți trei în bucătărie, lîngă foc, unde gospodina fierbea mămăliga. Pavlek și Metka discutau deja foarte familiar și-și împărțeau treaba pentru a doua zi. Dacă va ploua, va tăia lemne, altă treabă, pentru moment, nu mai era de făcut în casă ; iar cînd va apărea soarele vor ara cîmpul. Mamei îi plăcea cel mai mult să povestească despre Jože, căci era singurul lor băiat.

— Eh, numai să-l vezi ! este puternic ca un stejar și înalt cît muntele, iar la muncă n-are pereche, povestea mama și se înduioșa cînd vorbea astfel gîndind la el.

— Dar ce-o să fie dacă-l omoară partizanii în luptă ? o întrebă Pavlek.

— Păi, nu mai sînt ! zise mama chircindu-se de groază.

— Mai sînt, mai sînt, maică ! Cînd am fugit peste Velika Gora i-am văzut. Erau pe puțin o mie !

— Doamne ! Tu minți, copile !

— Pe cuvînt de onoare, maică ! I-am văzut cu proprii mei ochi !

— Oh băiatule, vai de mine, ce mai spaimă mi-ai băgat din nou în oase ! Nu, nu !... Știi, partizanii se tem într-atît de ai noștri, că nu vor mai ieși niciodată din păduri. Or să crape de foame !

„Eh, Dimež, de ce nu ești tu aici ! suspină Pavlek în sinea lui. Te-ai fi desfătat. Asta-i treabă pentru tine !"

Noaptea începu să se lase încet. Pe acoperișurile de paie ploaia șuroia în continuare și se scurgea cu zgomot de pe streșini ; în timp ce stăteau în jurul mesei și mîncau din mămăliga cu multă grăsime în ea, se produse o nouă rupere de nori și fulgere strălucitoare luminară încăperea întunecată, în care ardea numai un opaiț. Tunetele cutremurară casa. Femeia se închină, desprinse o rămurică de măslin și o aruncă pe foc.

— Apără-ne Doamne de trăsnet și de partizani ! strigă ea înspăimîntată, în timp ce afară furtuna se dezlănțuia, răsunînd sălbatic în defileu.

Femeia își luă mătăniile de pe perete, îngenunche lîngă sobă și începu să se roage cu voce tare. Metka se băgă în maică-sa, privind cu spaimă spre fereastră. Iar Pavlek stătea pe cuptor și se gîndea cum să-și pună în aplicare planul pe care și-l făcuse în amănunțime.

După ce femeia termină rugăciunea, se mai duse o dată să verifice zăvorul de la ușă, închise cu grijă toate ferestrele, apoi o luă pe Metka de mînă, zîcîndu-i :

— Hai la culcare, Metka ! Oh, ce frică-mi este. Bine că ai rămas tu la noi chiar acum, Pavlek ! Ia învelitoarea asta, ai să dormi pe cuptor ! Noroc că sînt zăbrele de fier la ferestre !

Cînd dispărură în odaia cea mică, Pavlek se culcă pe cuptor. Căldura plăcută îl legănă în somn, dar într-un somn numai pe jumătate. Se hotărîse să se trezească la miezul nopții, dar era atît de obosit, încît nu putea rezista somnului la care rîvnise atîta vreme, mai ales în această cameră plăcută. Începu să viseze minunat. O văzu pe maică-sa cum se apropia ca prin ceață de el ; după ea veneau mulți oameni și toți aveau figurile foarte strălucitoare și fericite. Cînta muzica, pretutindeni fluturau steaguri, pe un drum alb pășea o armată puternică de partizani. Pe dealuri bubuiau mortiere, de la sat la sat răsunau cîntece, iar el se desprindea din rîndurile partizanilor care mărșăluiau și alerga în întîmpinarea mamei...

Un tunet puternic îl trezi. Era încă pe cuptor cînd ceasul începu să bată și el îi numără bătăile. Era unsprezece. Afară ploua cu găleata. Coborî de pe cuptor și se apucă de treabă. Pregăti frînghiile tari, pe care le ascunsese încă mai dinainte, pe întuneric, sub cuptor ; își trase cizmele și începu apoi să tropăie prin încăpere, să bată cu pumnii în ușa odăiței și să strige din toate puterile :

— Maică, maică, au venit partizanii. Izbesc deja în ușă !

— Vai de mine, or să mă omoare ! strigă femeia. Or să ne omoare, vai, vai, Cristoase Dumnezeule !

Femeia sări pe podea și împreună cu Metka se băgară sub pat, împietrite amîndouă de spaimă. Pavlek își schimbă vocea amenințînd :

— Să tăceți ca peștii !

Apoi conchise, răsturnînd intenționat masa și ordonînd :

— La lucru, tovarăși ! Casa asta este o casă de trădători. Janez și Jože, stați de strajă în fața casei ! ordonă Pavlek. Iar pe sluga asta mică de pe cuptor, legați-o !

Aprinse opaițul și se apucă de treabă. Încă de cu seară își pregătise doi saci mari. Într-unul încărcă toate pîinile, carne afumată și cîrnați, o oală de untură și sare. Nu uită nici de macaroanele și de orezul cu care se lăudase femeia. Cotrobăi prin toate policioarele din bucătărie și găsi o sticlă de ulei, puțin zahăr, cîteva cutii de țigări. Dintr-un cufăr mare de sub geamul din odaia mare scoase cîteva cămăși, puțină rufărie de damă, încă o pere-

che de cizme noi, o maramă și, pe lîngă toate astea, și două mantale militare, cîteva pături călduroase, pe care probabil le ascunseseră în casă încă din vremea cînd armata iugoslavă se împrăștiase. În spatele hornului erau cîteva conserve militare. Într-un dulap mic, care atîrna pe peretele odăii mari, găsi niște foarfece de tuns părul, un brici și două bucăți mari de săpun. Le îndesă pe toate într-o desagă. În cele din urmă, înhăță din pivniță o butilcă de țuică de prune grozavă, un căzănel de aramă, iar într-un dulăpior dădu peste cîteva cutii de chibrituri și opt cutii de țigări. De fericire i se părea că a prins aripi, mai ales cînd se gîndea cîtă bucurie va produce în tabără cînd le va duce toate aceste bunătăți.

Luă o lampă mică pe care o atîrnă de un cui în grajd. Înfășură apoi copitele mîrțoagei, care se vedea că slujise mulți ani sub gîrbaci și o scoase afară, în fața tinzii. Legă cu o funie groasă ambele desăgi și le atîrnă cu mare greutate de o parte și de cealaltă a spinării mîrțoagei, astfel încît să atîrne egal în fiecare parte. Deasupra celor două desăgi, legă căzănelul. Apoi, tropăind din cizme, se întoarse în casă, dădu cu scaunele de pămînt și făcu o larmă atît de mare, de parcă toată casa era plină de partizani.

— Coboară de pe cuptor, băiete ! ordonă el cu voce profundă. Arată-ne drumul pînă la șoseaua de lîngă Kot, apoi pînă la Strug peste Mala Gora. Cunoști drumul ăsta ?

— Îl cunosc, îl cunosc, acolo m-am născut ! răspunse Pavlek cu vocea lui.

— Ridică-te, plecăm ! se răsti el din nou, bărbătește.

Încuie ușa după el, aruncă cheia în pîrîu și mînă calul la drum. El însă mai dădu de cîteva ori tîrcoale în jurul casei, tropăi din cizme ca și cum ar fi fost mai mulți, apoi se îndreptă intenționat cu calul spre Kot, în partea complet opusă celei în care se ducea cu adevărat. Cînd ajunse aproape de sat, băgă calul în pîrîu și-l mînă prin albia acestuia pînă aproape de pădure. Nu a mers însă pe drum de căruță. L-a mînat încet, peste locuri fără cărări, prin frunze, și așa, prin întuneric și ploaie, se mișcau două făpturi ciudate. Un cal împovărat din greu și un țărănuș. Ba nu ! Acum era din nou partizan. Își căută

pușca sub stîncă, și-o agață de umăr și mînă repede spre povîrniș. Aici însă, calul începu să lunece ; nu se putea urca cu copitele înfășurate în cîrpe și plus de asta era necesar să se odihnească de cîteva ori. În apropierea taberei strigă straja :

— Stai, cine vine ?

— Partizanul Pavlek ! răspunse Pavlek vesel.

Toată tabăra se însufleți într-o clipă. Toți săriră în picioare și-i ieșiră în întîmpinare — ei fuseseră convinși că nu se va mai întoarce ! Se mirară însă și mai mult cînd dădură cu ochii de cal și de cei doi desagi. Îl înconjuraseră pe Pavlek și-l pipăiau, ca și cum nu le-ar fi venit să creadă că este chiar el. Črt și Sonja se prăbușiră pur și simplu peste el ; i se atîrnară de gît și începură să joace cu el un fel de dans indian.

— Pavlek, Pavlek al nostru, tu, căpcăunule, drac împielițat, cît am fost de îngrijorați toți din cauza ta ! strigă Sonja. Dar ce-ai acolo în saci ?

Își întinseseră deja mîinile spre saci, dar Pavlek îi și luă la goană.

— Astea toate sînt pentru Dimež ! zise el. Acum puteți aprinde fără grijă focul, fasciștii au roit-o deja de pe aici. Jos este ceață, așa că n-o să se vadă nimic !

Cine s-ar fi putut gîndi la așa ceva ? Alergară toți să caute crengi uscate. Pavlek le dădu chibrituri și, în curînd, din grămada de vreascuri, care se usca încet sub flăcări, începu să iasă fum. Jarul începu să ardă tot mai tare sub crengi și dintr-o dată flăcările țîșniră în toate părțile și luminară fețele din jurul focului.

Se așezaseră cu toții. De mulțumire că după atîta vreme le era în sfîrșit cald, își întindeau oasele. Îi cuprinsese o bucurie de nedescris, un anume sentiment al salvării, da, li se părea că peste ei dăduse o mare fericire, care-i scosese din fundul mormîntului în care zăceau și din zi în zi se înfundau încet tot mai adînc. Acum le venea să chiuie și să cînte ; li se deschideau din nou larg porțile spre viață, vor porni din nou la luptă, va străluci din nou soarele, vor alerga din nou în întîmpinarea libertății.

Iar Dimež se ocupa de saci. Scosese la lumină toate acele comori. Cînd tovarășii dădură cu ochii de pîinile

de grîu mari și albe și carnea afumată, se bucurară grozav de mult, iar Črt se așeză de bucurie în cap, își bălăbăni de cîteva ori picioarele prin aer, apoi, ca și ceilalți dealtfel, îl îmbrățișă pe Pavlek și-l sărută din toată inima.

Dimeż însă împărți porțiile foarte mici, căci, dacă mîncau cu lăcomie așa flămînzi cum erau, se puteau îmbolnăvi. Apoi avură grijă și de ei și-și împărțiră toată rufăria pe care o adusese Pavlek ; înainte de a se îmbrăca însă se vîrîră sub stînca de pe care curgea apa de ploaie, se spălară și stropiră totul în jur, încît nu se mai vedea decît o spumă în locul acela. Pentru ziua următoare se ordonă curățenie generală, tuns și bărbierit. În timp ce în căzănel fierbea apa de mămăligă, Pavlek mai scoase din fundul sacului și țigările.

De fericire, mai-mai să-și piardă mințile camarazii. Fumară, fumară și din nou fumară, ascultîndu-l pe Pavlek, care le povestea cum făcuse rost de toate. Inimile li se umplură de o nouă credință, de noi speranțe. Da, greul trecuse ! În clipa aceea multe grupe mici de partizani, la fel ca aceasta, cutreierau prin toate pădurile Sloveniei. Oare toți erau atît de fericiți și mulțumiți ?

Acum vor merge din nou să-și întîlnească tovarășii. O, cît este de frumoasă viața ! Îndrăgiseră din nou rîsul ! Pavlek îi ascultă un timp cum își făureau planuri, iar apoi, sprijinit de Črt și Sonja, căzu într-un somn dulce.

23

COMPANIA ÎN ATAC

Diviziile inamice se retrăgeau. Lăsau în urmă sate în flăcări, biserici dărîmate, lungi șiruri de cruci din lemn și case pustiite. Rămăseseră însă partizanii ! Pe aceștia nu reușiseră să-i nimicească. Se adunaseră din toate pădurile noastre, se ascunseseră, creșteau din pămînt. E drept că se găsiseră și cîțiva, care, lipsiți de

conștiință și cu sufletul slab, se predaseră, mulți căzuseră în lupte și asedii, nucleul armatei de partizani însă rămăsese întreg. Părțile și subunitățile ei împrăștiate se adunaseră din nou după acea poteră cumplită, însuflețiți și mai mult de dorința de a continua lupta și mai hotărîți, iar din companii și detașamente se născură primele brigăzi slovene :

Brigada lui Šercer !
Brigada lui Tomšić !
Brigada lui Cankar !
Brigada lui Gubec !

Și curînd brigăzile se uniră în divizie !

Undeva, în mijlocul acestei armate, în imnul puternic al eroismului partizanilor din întreaga Iugolsavie, pe care o lega acum o legătură de sînge, se născu comandantul suprem Tito. Armata slovenă, parte a Armatei de eliberare națională a tuturor popoarelor iugoslave, a crescut, s-a întărit și în curînd pușile și mitralierele partizanilor răsunară din Gorjanac pe întreaga Doljenska și peste Ljubljana, peste Dolomit, pînă la munții Karavanka și, mai departe, peste Koruška și Štajerska, pînă la Soča și la mare ! Dușmanul închidea, omora, dădea foc, dărîma, prăda, prigonea, dar armata partizanilor creștea din zi în zi într-o armată și mai puternică.

Compania lui Pavlek se adunase din nou. Din patruzeci de oameni rămăseseră numai douăzeci și șapte. Cînd vechii camarazi se văzură din nou împreună, tabăra fu cuprinsă de o bucurie de nedescris. Își povestiră întîmplările, se odihniră și-și făuriră planuri. Bucuria le fu însă și mai mare cînd dădură cu ochii de aruncătorul ușor de mine cu care era înzestrată mica companie a comisarului Gregor.

— Unde-ați dat peste jucăria asta ? îi întrebă comandantul.

— În ambuscadă, jos la Ambrus ! Albii plecaseră fără grijă din garnizoană să atace spre Žvirač, iar noi, aflînd din timp acest lucru, am pornit-o la asalt și, așa furioși cum eram din cauza poterei, i-am așteptat. Deși i-am atacat numai cu pușile, căci alte arme nu aveam, aceștia.

încă de la primele împușcături, au luat-o la goană înapoi spre garnizoană, părăsind pînă și aruncătorul de mine. Păcat însă că nu se pricepe nimeni așa cum trebuie la această armă.

— Dacă-i așa, atunci dați-o încoace ! le zise Boștjan. În Abisinia am slujit într-un detașament de aruncători de mine. Asta este o armă grozavă. Dă s-o încercăm imediat !

Acum erau din nou tunși, bărbieriți, cîrpiți, numai că o duceau prost în privința îmbrăcămintei. Totul era rupt, putred și cîrpit ; cu încălțămintea stăteau și mai prost : unii erau desculți, alții aveau picioarele înfășurate în bucăți de saci vechi. Legătura cu Marele stat major fusese restabilită din nou, compania aparținea acum de detașament, se mărise cu noi partizani și devenise în sfera ei de acțiune unitate independentă, cu misiunea de a ataca și a distruge garnizoanele gardiștilor albi. Dealtfel, acesta era și singurul succes al ofensivei inamice. Înființase multe garnizoane de felul ăsta pe tot teritoriul Sloveniei. Omul sloven, orbit și corupt, primea arme din mîna dușmanului, ca, împreună cu el, să prigonească pe cei mai buni fii ai patriei, care se ridicaseră la chemarea patriei rănite și mureau în luptă pentru a aduce poporului înrobit libertatea și o viață mai bună.

În zilele liniștite care au urmat poterei comandantul Janez Strnad a exersat atît de temeinic cu compania sa, încît foarte curînd aceasta devenise atît de iscusită în atac, surprindere, năvală, asediu, minare, tragere, informare, că luptătorii abia așteptau să lupte din nou.

Frumoasele zile de toamnă au trecut însă repede. Črt se apucă cu o mare însuflețire de jurnalul de zi al companiei. Se găsise printre ei un desenator talentat care împodobea paginile scrise cu figuri de partizani și partizane, purtînd în mîini drapele fluturînde. Črt scrise în jurnal despre cum venise el din Ljubljana la partizani, comandantul scrise un articol despre măreția acestei lupte sfinte pentru libertate și un viitor mai frumos, comisarul despre modul în care trebuia să fie partizanul, un luptător pregătit în luptă, în tabără, în pază, în atac și cît

trebuie să fie de devotat poporului. Sonja compuse o poezie frumoasă despre mamele slovene, care, renunțînd la fiii și fiicele lor, i-au trimis la luptă. Și, într-o seară frumoasă de toamnă, Črt citi în fața companiei adunate toate poeziile și articolele din jurnal. Toți se bucurau de acest jurnal al lor, „Tovarășii", cum se numea, și în care vor putea scrie de acum înainte despre tot ce era vitejesc, vesel, bun și dureros în compania lor.

Iar împielițatul de Pavlek se folosi și el de aceste clipe libere și se apucă de vînat pui de mistreți. Fripseseră mulți pe frigare, iar în anul acesta, cînd jirul crescuse destul de bine, erau grași și mari. Dar partizanii nu au pace. Abia ce apucaseră să se odihnească și ei mai bine, cînd sosi curierul de la Marele stat major și aduse noi ordine. Luptătorii priveau cu încordare spre comandant și comisar, care cercetau harta, și așteptau cu nerăbdare noutățile pe care li le vor spune.

— Tovarăși, ne-am retras cîteva săptămîni din fața tancurilor, tunurilor grele și avioanelor. Dar acum, cînd dușmanul a obosit, cînd noi toți ne-am odihnit, trecem din nou la atac. Ne așteaptă o misiune grea. Va trebui să cucerim și să nimicim o garnizoană de gardiști albi, care este foarte bine întărită. În ea se află circa șaizeci de trădători și patruzeci de fasciști. Sper să îndeplinim cu bine și tot atît de curajos ca și pînă acum misiunea. Sîntem prost îmbrăcați și mai prost încălțați și n-avem nici armament greu. În garnizoană sînt de toate ! După ce se înserează, adunarea și plecarea ! Drumul este lung și anevoios !

După ce comandantul termină, tabăra începu să zumzăie ca un viespar. Pînă la lăsatul serii mai erau cîteva ore. Își luară armele, le cercetară, le curățară, le unseră ; unii se culcară să doarmă, căci aveau de străbătut un drum de o noapte întreagă, poate chiar mai mult, și pe jos. Nimeni nu știa unde se află garnizoana respectivă. Acesta era un secret militar și-l vor afla numai înainte de atac.

Cînd se întunecă coloana porni. Drumul era prost, căci, pentru a-și putea ascunde pozițiile și pentru a lua prin surprindere dușmanul, erau nevoiți să ocolească

toate așezările și drumurile circulate. În pădure noaptea era și mai întunecoasă și, din cauza întunericului atît de dens, nu se putea vedea nici umbra tovarășului din față. Pentru acest lucru se ajutau de o frînghie, care străbătea toată coloana și de care se ținea fiecare, deoarece deplasarea era atît de anevoioasă, încît s-ar fi putut pierde ușor cel care ieșea din rînd. Cînd și cînd, din gură în gură, circula întrebarea :

— Există legătura ?

— Stai, legătura s-a întrerupt !

Se mai întîmpla și ca cineva să se împiedice de vreo rădăcină în întuneric și să cadă la pămînt, din care cauză coloana se oprea. Se refăcea însă repede și se anunța de la sfîrșitul coloanei către cap :

— Legătura a fost restabilită ! Înainte !

Sau se anunța din capătul coloanei :

— Conducătorul plutonului doi, tovarășul Žarko, la comandant !

Și atunci acesta pășea repede de la unul la altul, pe lîngă coloană, pînă ce ajungea la comandant.

Cam pe la miezul nopții coloana se opri. Odihnă ! Pe același loc pe care se opriseră se așezară pe pămînt. Dar numai pentru cîteva minute, să respire, să fumeze o țigară și să dea jos raniţele din spate. Fiecare avea grijă să nu-l cuprindă somnul, căci toate ordinele se executau atît de încet, încît tovarășii nu puteau observa în permanență în întuneric pe cel care ar fi dormit și ar fi plecat în noapte fără el. Un astfel de nefericit s-ar fi trezit părăsit. Ar fi rătăcit prin pădure, pierdut, pînă ce ar fi dat de vreo patrulă de partizani, care l-ar fi condus pînă la prima unitate de partizani și de acolo la subunitatea lui.

Cînd începu să se lumineze de ziuă se aflau pe un podiș. În vale era încă ceață. Era frig. Căutară un loc mai bun, sub castanii ale căror fructe erau deja coapte, și trimiseră cercetași în toate părțile.

— Pun capul că aici sînt Gorjanci ! zise Črt.

— N-ai să-l pierzi ! întări Dimež. Aici sîntem în siguranță, ca acasă la noi !

Făcură două focuri mari. Castani erau aici destui, iar castanele coapte sînt o adevărată minunăție ! Pavlek, după

vechiul obicei, cutreierară prin pădure și dădu peste multe ciuperci, cenușii, verde-închis, cărora le zicea fripturici. Așezară o piatră subțire și mare pe foc, sărară pălărioarele ciupercilor, le puseră pe piatra fierbinte și, în cîteva minute, ciupercile erau coapte și, într-adevăr, grozav de gustoase.

— Pavlek, o să te alegem intendent ! zice Črt. Cine ar fi crezut că din prăpăditele ălea de ciuperci o să iasă niște fripturi atît de grozave ! Ai văzut, Dimež ?

— Dar fără sarea mea n-ar fi făcut nimic, drac împieliţat ce ești ! îl bruftului Dimež.

Cercetașii nu aduseră știri deosebite și compania se odihni fără grijă pînă aproape de prînz. Frunzele pomilor se transformaseră deja în veșminte de toamnă și cădeau pe pămînt la fiecare adiere de vînt. Frunzele ruginii zburau în văzduh ca niște fluturi mari. Se luminase de-a binelea. Ceața se ridicase și soarele plăcut de toamnă încălzea luptătorii, care porniseră deja mai departe, pe podiș. Priveau dedesubtul lor micile sate ale Belokranjskăi, viile și nenumăratele colibe din viile de pe munții Semička și Tanča de lîngă Maverlen.

— Eh, Bela Kraijna ! Raiul partizanilor ! chiui cineva din coloană.

— În primul sat vom organiza un frumos miting ! zise Sonja.

— Da, așa-i, ne așteaptă un frumos miting ! zise Boštjan, care purta aruncătorul de mine. De data asta o să cîntăm cu instrumentul ăsta ! Este un contrabas pentru trădători !

Înainte de căderea întunericului ajunseră la obiectiv. Aici îi aștepta informatorul asupra terenului, care-i descrise cu exactitate comandantului întregul amplasament al garnizoanei.

— Comandantul albilor este Pepo Figaro din Sveti Križ. Sînt acolo cîțiva albi din Ljubljana, majoritatea însă sînt țărani din Zdensko Selo, din Dobro Polje. Cazarma o au în școală, iar în clopotniță au o mitralieră mare. Cei mai mulți dintre ei dorm în biserică, în locul pentru corul bisericii. Au acolo și un butoi cu vin. Fasciștii sînt în casa parohială. Au un aruncător ușor de mine, cîteva

mitraliere ușoare și două grele. În jurul garnizoanei este un gard de sîrmă ghimpată ; în partea de sud au două cazemate din grinzi, iar în partea de nord, una. Garnizoana este complet liniștită și, în general, nici prin gînd nu le trece că ar putea fi partizani prin apropiere. Sînt convinși că acum albii sînt atotputernici stăpînitori și că, de fapt, nici nu mai există partizani. De obicei noaptea cazematele sînt goale. Cît despre Pepo, taie și spînzură ! Toți flăcăii din sat care n-au vrut să intre în garda albă au fost trimiși de el în lagăre. În timpul ofensivei a judecat chiar el cîțiva partizani prinși, pe care i-a torturat și apoi i-a împușcat. A silit tot satul să privească cum îi bătea cu gîrbaciul.

Abia după aceasta comandantul comunică luptătorilor tot planul. Chemă toți comandanții, le explică situația și expuse în amănunțime misiunea fiecărui pluton în parte. Cam după ora zece seara începură să înconjoare garnizoana. Un pluton se răspîndi în trăgători în fața cazematei din nord, două plutoane în fața celor două cazemate din sudul garnizoanei ; grenadierii și geniștii, cu foarfecele pentru tăierea sîrmei ghimpate, erau gata pregătiți. La toate drumurile care ieșeau din sat instalaseră ambuscade. De asemenea amplasară o ambuscadă și lîngă drumul principal, mai departe de garnizoană, pentru a opri eventualele întăriri care ar fi putut veni destul de repede, din Črnomelje ori din Novo Mesto, în ajutorul garnizoanei atacate. Distruseră și legăturile telefonice.

Pavlek, Črt și Sonja stăteau culcați la pîndă după biserică. Cînd auzi că în garnizoană se află Pepo Figaro, care avea pe suflet pe maică-sa și pe taică-său, Pavlek începu să aștepte și mai nerăbdător comanda de atac.

— În noaptea asta trebuie să pun mîna pe o mitralieră ! Trebuie, trebuie ! își spunea el.

Îi apăru din nou în fața ochilor, în toată grozăvia lui, tabloul de la carieră. Chipul tatălui lui îl striga fără încetare de sub pereții însîngerați, mama îl striga din temniță, cei împușcați ori spînzurați îl strigau din toate părțile pămîntului nostru. În fața ochilor îi apărură pe

neașteptate satele arse și casele pustiite. Își lipi fața de pușcă și așteptă cu nerăbdare comanda de atac.

În acest timp grenadierii din fața cazematei de la nord începuseră deja să se tîrască spre gardul de sîrmă ghimpată. Grenadierii se apropiară de cazemată. Totul se petrecu atît de neauzit și rapid, încît nu se putu desluși nici un fel de zgomot. În acea clipă însă scrîșni sîrma sub foarfece.

— Stai ! Cine-i acolo ? răsună înăbușit un glas din cazemată.

În loc de răspuns prima grenadă își luă zborul spre deschizătura cazematei, imediat o urmă a doua, iar după ea alta. Sîrma fusese tăiată. Din cazemată nu se auzi nici o împușcătură. Ai noștri năvăliră în cazemată și cît ai clipi din ochi se sfîrși totul. Oricum însă garnizoana fusese alarmată. De după o casă începură să clănțănească mitralierele și se auziră împușcături. Ai noștri se aruncară la pămînt și se adăpostiră. Se auziră explozii de grenade și în partea de sud a satului. Din clopotniță începu să țăcăne mitraliera grea. Împușcăturile se spărgeau înăbușit în liniștea nopții.

Din ascunzătoarea lor, Pavlek, Sonja și Črt trăgeau necontenit în fereastra de la clopotniță. De sus monstrul scuipa gloanțe în toate părțile. Gloanțele șuierau și pe lîngă capetele lor și, dum-dum, se spărgeau de trunchiurile copacilor.

— Ia te uită, a apărut Boštjan ! zise Črt, scoțînd curios capul din ascunzătoare.

Departe, în pădure, în fața lor, fulgeră și, după cîteva secunde, prima mină lovi în turn. Bubui îngrozitor, dar mina nu-i ochise, căci mitraliera continua să secere și mai departe prin întuneric.

— Eh, de-ar nimeri în gemuleț ! Sonja, ține pumnii strînși ! mormăi Črt nerăbdător.

— Păi, îi țin eu, n-avea grijă ! Bum..., ei, acum !

A doua mină șuieră ca un balaur, lovi în gemuleț și explodă în turn. Mitraliera grea amuți.

— Ura ! chiui Črt. Bravo, Boštjane !

Comandantul alergă prin întuneric și le ordonă :

— Înainte, pînă la cimitir ! Pregătiți-vă pentru asalt ! Au fost luate și cazematele din sud. Albii s-au fortificat acum în biserică, iar fasciștii în casa parohială. Înainte, tovarăși, trebuie să învingem ! Pavlek, acum e momentul, fugi după mitralieră !

Alergară peste o livadă mică și se ascunseră lîngă zidul cimitirului. În clipa aceea începu să țăcăne o mitralieră inamică prin dezchizătura făcută în spatele altarului principal.

— Ăsta este *tatăl nostru* al albilor ! zise Črt. O să-i dezvețe el Boštjan într-o clipă de asemenea molitve !

Mina fumegă deasupra deschizăturii. Dinspre ea se auziră niște urlete sălbatice, iar mitraliera amuți.

— Boštjan al nostru este un maestru ! strigă Sonja.

— Atac ! Atac ! răsunară strigătele tovarășilor.

Pavlek, începînd să strige, sări peste zid, iar Sonja și Črt îl urmară și ei strigînd în gura mare. Gurile de foc din biserică și casa parohială îi opriră însă. În fața lor se prăbuși un tovarăș din cealaltă companie.

— Uh, mi-a zdrobit genunchiul, gemu el și încercă să se tîrască din locul primejdios în care se afla.

Črt și Sonja îl apucară și-l traseră după un colț al casei. Apoi se întoarseră în fugă la luptă. Din toate ferestrele casei parohiale, zidite pe jumătate în cărămidă, fulgerau pușile. Lîngă ele cîntau mitralierele. Tot la fel și din biserică. Ai noștri se trîntiră pe lîngă casă.

— Veniți numai mai aproape, bandiților, că vă crăpăm noi tigvele ! strigau gardiștii albi din biserică.

— Lașilor, veniți să vă frigem pe foc de vii !

— Ține tu, porc de cîine ! se distinse glasul cuiva, care urla din toate puterile prin mica deschizătură din locul pentru corul bisericesc, de unde pornea asupra alor noștri rafală după rafală.

— Ăsta-i Pepo Figaro ! zise Pavlek. Îl cunosc după voce, pronunță *r* din gît !

— Grenadieri, înainte ! Atacați casa parohială !

Grenadierii se năpustiră peste drum și grenadele lor începură să zboare dincolo de ferestre. Fasciștii urlau sălbatic, răniții din clădire gemeau, iar în camere ardeau paturile, fumul începu să iasă prin ferestre, fasciștii aler-

gară la primul etaj, de unde începură din nou să tragă. Dar nu pentru mult timp. Curînd limbile înalte ale focului cuprinseră scările de lemn și luptătorii avură ținte vizibile. Iar Boštjan aruncă cîteva mine pe acoperiș, care se aprinse repede ; era cumplit numai să privești la lumina focului cum fasciștii alergau înnebuniți dintr-o cameră în alta. Unii se urcau pe ferestre pentru a sări în curte, dar gloanțele dinafară îi trînteau înapoi în foc. Numai cîțiva reușiră să se strecoare afară prin ușa din spate, dar acolo îi secerară cei din ambuscadă.

Casa parohială era cucerită. Dar, din biserică, albii continuau să tragă. Deși ai noștri le strigaseră să se predea, că, cu excepția comandantului, nu va păți nimeni nimic rău, aceștia continuară să răspundă cu rafale. Iar comandantul vroia să distrugă complet biserica printr-o luptă susținută. Dar cum să-i convingă oare ?

Pavlek observă la lumina focului că peste zidul bisericii, pe lîngă deschizătura rotundă de sub cupolă și pînă la acoperiș, se întindea un cablu gros de paratrăsnet. Se tîrî pînă la comandant și-i spuse ce intenționează să facă.

— Încearcă fiule, încearcă ! îi spuse comandantul. Nu uita grenadele !

Pavlek își îndesă grenadele în tolba de pîine, pe care și-o atîrnă pe umăr. Se ridică pentru a vedea mai bine. Črt îl ajută. Se sprijini de zid — aici erau apărați de gloanțe —, îl apucă pe Pavlek de mîini și-l ridică pe umeri. Pavlek i se urcă pe cap, se apucă de cablul de metal și se cățără pe el ca o pisică. Era înalt. Se ținea cu toată puterea de cablul metalic alunecos și era nevoit să se odihnească la fiecare piron care susținea cablul. Mîinile îi sîngerau deja. Sonja și Črt păzeau deschizătura cu puștile. Pavlek ajunsese la ea. Își vîrî capul în ea și apoi dispăru înăuntru.

În acest timp cei de jos deschiseră un foc cumplit înspre partea aceea a bisericii. Črt, care stătea sub deschizătură, sări brusc într-o parte. Îl zgîriase ceva pe cap. De pe gemulețul rotund atîrna legănîndu-se cablul gros ; și, în timp ce privi în sus prin întuneric, observă la lumina focului cum Pavlek îi face semn cu mîna să se urce pe cablu pînă la el. Și Sonja oare ? Da, da !

— Hai, Sonja, urcă-te, am să țin cablul pentru a-ți fi mai ușor la cățărat !

Sonja se prinse de cablu și începu să se cațere pe el. Abia ce intrase pe ferestruică și Črt se și grăbi după ea. Dădu numai de cîteva ori din picioarele lui lungi și-și băgase deja ochelarii în gemuleț, holbîndu-se nedumerit la Pavlek, ca și cînd ar fi vrut să-l întrebe : te-a lovit damblaua la cap de ne-ai pus să ne cățărăm precum maimuțele la circ ? Ce înseamnă toate astea ?

Curînd însă înțelese totul. Se aflau deasupra tavanului cupolei bisericii, peste care era zidit acoperișul exterior. La picioarele cupolei, în realitate o boltă care semăna a cub, se termina un turn cu un fel de tranșeu. Sub ceasornicul bisericii, în locul unde cînta corul bisericii, se afla o ieșire ; și, cînd cei trei ajunseră în patru labe pînă aici, putură vedea foarte bine prin această ieșire pe gardiștii albi, care stăteau ghemuiți în ascunzătoare și trăgeau în partizani. Pepo Figaro stătea lîngă mitralieră și-i încuraja :

— Loviți, flăcăi ! În fiecare clipă ne pot veni ajutoare din Černomelje. Trageți în ei !

La fiecare urlet de acest fel, prin ferestruică pornea o nouă rafală lungă. Se fortificaseră bine de tot aici sus. În fața deschizăturii din zid puseseră bănci din biserică, iar sub ei, pe drum, aveau ținte frumoase și vizibile, în timp ce de pe drum era foarte greu să-i nimerești aici ; de aceea se și simțeau în siguranță și nu erau îngrijorați. Capul sfintei Cecilija de pe orgă fusese spart, țevile orgii erau găurite și îndoite, iar într-un colț se afla un butoi cu vin.

— Păi, ăștia au mutat cîrciuma în biserică ! șopti Črt. Să sfîrșim repede cu porcii ăștia, sînt al dracului de însetat !

— Să-i atacăm toți trei deodată ! îi sfătui Pavlek. După ce aruncăm primele grenade, voi doi puneți mîna pe puști, iar eu...

— Ei, ce-ai să faci ? îl întrebă mirat Črt.

— Să știți, mitraliera e a mea ! șopti răspicat Pavlek.

Mîinile se puseră în mișcare și în biserică se auziră niște detunături cumplite. Sonja și Črt înșfăcară din nou

puștile, iar Pavlek continua să arunce neîncetat grenade. Fulgerele de foc spintecau, unul după altul, sub arcade și în biserică răsunau urlete desperate de groază. Cîțiva gardiști albi își făcură vînt înapoi spre turn, dar aici îi întîmpinară gloanțele lui Črt și ale Sonjei ; alții alergau ca nebunii în jurul orgii, neputîndu-și da seama de unde pînă unde acest atac surprinzător pe la spate. Iar cei de pe drum, cînd văzură că ai noștri reușiseră, alergară spre ușă, o sparseră și năvăliră spre treptele scării turnului.

Dar Pavlek nu-l vedea decît pe Pepo și mitraliera lui. Și Pepo și mitraliera trebuiau să fie ale lui ! Sări de sus. de pe scări, deasupra lui, ca o pisică, îl strînse de gît și se rostogoliră amîndoi pe podea. Ceilalți trădători care supraviețuiau își ridicară mîinile în sus, în semn de predare. Pavlek și Pepo însă continuau să se rostogolească pe jos. Fără îndoială, față de Pavlek, Pepo era un uriaș și cu siguranță că l-ar fi doborît curînd și l-ar fi sugrumat. Črt însă îl lovi cu patul puștii în cap și astfel Pepo îi dădu drumul lui Pavlek și se rostogoli pînă într-un colț, unde tovarășii îl înșfăcară și-l ținură strîns. Privea cu sălbăticie în jurul lui, spumegînd tot ; ochii-i ieșiseră din orbite cînd își dăduse seama că se afla într-un clește din care nu mai putea scăpa. Pavlek îi luă mitraliera și și-o aruncă pe umăr, deși era istovit de atîta luptă ; fața și mîinile îi sîngerau, dar în clipa aceea n-ar fi dat mitraliera din mînă pentru nimic în lume. Cîțiva trădători răniți gemeau și se văitau prin colțuri. Toată biserica era plină de fum, de miros de sînge și praf de pușcă.

Învinseseră ! Împușcăturile de iad se liniștiseră, iar luptătorii se adunaseră în fața bisericii, căci, din cauza casei parohiale care ardea neîncetat cu flăcări mari, era lumină ca în plină zi. De prin pivnițele pe unde se ascunseseră din pricina gloanțelor, apărură și țăranii și începură să stingă focul, de teamă ca acesta să nu se întindă și asupra caselor vecine, pe care limbile lui aproape că le atingeau. Comandantul ordonă companiei sale să-i ajute și să salveze ceea ce se mai putea salva. Ceilalți se adunară în jurul trădătorilor prizonieri. Pepo se afla și el printre aceștia, legat, iar ortacii lui își așteptau soarta cu ochii plini de spaimă. Erau conștienți că partizanii le vor plăti

cu aceeași monedă și, cu toate că printre ei se aflau și unii care fuseseră siliți la această treabă odioasă, totuși mîinile lor erau mînjite de sîngele de frate. Pepo se apropie pe neașteptate de comandant și-i zise cu o voce nevinovată :

— Eu nu-s vinovat ! Fasciștii ne-au ordonat să tragem !

— În regulă, în regulă ! Dar cine îi înjura atît din biserică pe partizani ?

— Băuserăm cam mult... Slavă domnului că ne-ați eliberat de fasciști ! Ne vom alătura vouă, tovarășe comandant. Abia așteptam prilejul ca să devin partizan ! se prefăcea Pepo.

Se aruncă apoi la picioarele comandantului, dar acesta îi întoarse cu scîrbă spatele. Se uită la Pavlek, cu mitraliera pe umăr, zgîriat tot și plin de sînge.

— Pavlek, ai făcut o achiziție bună ! De acum vei fi mitralior ! îi zise comandantul, strîngîndu-i mîna.

— Sonja și Črt m-au ajutat ! răspunse Pavlek, roșu tot de mîndrie.

— Da, da, știu tot. Sînteți niște luptători excepționali ! În această victorie voi ați fost cei care ați contribuit cel mai mult la obținerea ei ! îi lăudă comandantul.

— Tovarășe comandant, permiteți-mi să-l întreb și eu ceva pe criminalul ăsta ! zise Pavlek.

— Întreabă-l, acum ai ocazia !

Pavlek se apropie de Pepo și-și țintui privirea în obrazul acestuia. Între fețele celor doi pluteau imaginea însîngerată a tatălui și a feței chinuite a mamei.

— Pepo Figaro, te acuz aici, în fața tuturor, pentru uciderea tatălui meu și a încă șaisprezece tovarăși ai lui, pe care fasciștii i-au împușcat la cariera de piatră din Zarečje. Ești sau nu vinovat ?

Pepo păli și se cutremură din tot trupul. În acea clipă recunoscuse în băiat pe fiul lui Blaž din Kal.

— Nu sînt vinovat. Fasciștii au găsit la mine lista celor care țineau cu partizanii. Îmi notasem numele lor, căci vroiam să-i sfătuiesc să fugă în pădure. Dar fasciștii m-au tras pe sfoară și m-au mînat cu sila în garda albă, minți Pepo.

— Percheziționați-l ! Destul, Pavlek ! Monstrul ăsta ascunde totul și vrea să ne ducă cu fățărnicia lui ! strigă comandantul mînios.

Îi scotociră toate buzunarele. În portofel îi găsiră cîteva mii de lire și niște fotografii. Gardiștii albi se fotografiaseră împreună cu fasciștii. Într-una din ele erau Pepo și cîțiva din ai lui, care, împreună cu fasciștii, împușcau în cimitir trei partizani prinși. Comandantul arătă tuturor această fotografie. Sîngele lor fierbea și, dacă ar fi putut, l-ar fi sfîșiat în bucăți.

— Dar cine-s ăștia de lîngă tine ? îl întrebă comandantul.

— Dolinar, Smrkolj și Černe. Ceilalți doi zac morți în biserică, explică rece Pepo, arătînd cu capul spre cei trei, ale căror nume le pronunțase. Continua însă să se prefacă mereu.

— Fasciștii ne-au obligat să ne fotografiem astfel !

Pe cei trei trădători pe care îi indicase Pepo îi așezară alături de el.

— Pepo, cît îți plăteau cînd le vindeai oamenii noștri ? îl întrebă comandantul. N-ai nici o moșie, de muncit nu muncești niciodată, de unde ai atunci atîția bani ?

Cînd Pepo văzu că au atîtea dovezi împotriva lui, își schimbă modul de apărare. Căzu pe neașteptate în genunchi și-și schimbă vocea în suspine de părere de rău.

— Am fost orbit. Îmi pare rău pentru tot... Credeți-mă, voi fi un partizan bun, dacă mă primiți ! se umilea el.

— L-ai vîndut pe Blaž din Kal, pe tovarășii și nevasta lui ?

— Nu ! Doar v-am spus cum s-a petrecut totul. După aceea Smrkolj a spus fasciștilor ce fel de oameni erau aceștia. Eu n-am vrut !

Smrkolj îl privi cu dispreț. Și el era de fel de pe undeva de sub Čatež. Îl privi încruntat, pe sub sprîncene.

— Minți ! zise liniștit. Tu i-ai vîndut pe Blaž și pe toți ceilalți. Pentru fiecare din ei ai căpătat cîte o recompensă de trei sute de lire. De ce mai ascunzi acum, doar pentru asta ai și fost făcut comandantul garnizoanei. Eu știu ce mă așteaptă și de aceea n-am să ascund nimic.

Am ucis din ordinul tău ! Tu ai fost cel care i-ai rugat pe fasciști să ne fotografieze așa !

— Dar tu, Dolinar, ai tras ? Te simți vinovat ?

— Da, sînt vinovat. Ucideți-mă ! O merit ! zise acesta liniștit și rece.

— Černe, ce-ai de spus la asta ?

— Sînt vinovat, recunosc ! Puteți face cu mine ce vreți ! răspunse acesta înăbușit.

— Pepo, de ce ascunzi tu totul cu atîta încăpățînare ?

— Fii om, comandantule ! Oare nu-ți dai seama că ăștia trei vorbesc așa ca să mă înfunde pe mine ? Eu nu sînt vinovat !

— Dar cine erau cei trei pe care i-ați împușcat ?

— Un necredincios din Zavrh și cei doi fii ai lui ! zise Černe și se prăbuși brusc în genunchi, strigînd : Îndurare, îndurare, am nevastă și doi copii ! gemea.

— Uitați-vă la el ! Cere îndurare cînd mai înainte a omorît cu sînge rece un tată împreună cu cei doi fii ai lui ! Moarte pentru moarte ! Sînt vinovați, tovarăși ? își întrebă comandantul luptătorii.

— Vinovați ! Moarte pentru moarte ! răspunseră aceștia în cor, cu voci tunătoare.

— Duceți-i ! ordonă comandantul. Faceți cu ei ceea ce au făcut ei în fotografie ! Pe ceilalți, puneți-i sub pază și-i vom lua cu noi !

Încetul cu încetul, țăranii începură să se strîngă în jurul partizanilor. Le aduseseră butelci pline cu vin și pîini albe rotunde. Un bătrîn se apropie de comandant și-i întinse mîna :

— Ne-ați scăpat de cel mai mare necaz ! Ăsta ne sugruma ca pe niște cîini rîioși ! A căpătat ce-a meritat ! zise el.

Iar partizanii așezară în căruțe mitralierele, aruncătoarele de mine, minele, puștile, muniția, o mare cantitate de alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte, pături, țigări... Acum aveau de toate, din belșug ! Duseră la Gorjanac trei căruțe pline. Coloana străbătea din nou pădurea. Pavlek își ducea mitraliera. Stelele începură să se stingă.

24

PASIUNE VÎNĂTOREASCĂ

A căzut zăpada. Compania își făcuse tabăra într-un mic cătun din apropiere de Trebeljan și distrusese calea ferată Ljubljana-Novo Mesto. Distrugea trenuri, făcea să sară în aer poduri și împiedica prin toate mijloacele traficul pe această arteră de circulație, care lega ținuturile noastre cu vecina Croație, în care stăpîneau trădătorii ustași, aliații fasciștilor italieni și nemți. Pavlek era mitralior și toți cei trei prieteni deveniseră comandanți de grupă. Steaua roșie în cinci colțuri strălucea ca focul pe mînecile lor drepte.

În timpul iernii partizanii trebuiau să fie deosebit de atenți, căci pe zăpadă se recunoaște orice urmă. De cîte ori nu trebuiseră ei să rămînă pe înălțimile crestelor din cauza urmelor care îi trădaseră ! Se puteau desfășura numai pe un teren înghețat, dar și atunci gerul îi mușca cu toate puterile lui. Ce-i drept, acum erau toți bine îmbrăcați, dar îmbrăcămintea și mai cu seamă încălțămintea se rup repede la partizani. Și nu-i nimic de mirare, cînd tot timpul erau în picioare, pe stînci, prin apă, prin zăpadă ; partizanul nu putea fi niciodată sigur de o ascunzătoare, în care să rămînă mai mult timp, pentru a se feri de ger, zăpadă și ploaie. Dușmanii și trădătorii îi spionau de pretutindeni.

Înainte de Crăciun compania s-a retras în pădurile din Kočevska. Nu dădură pace nici căii ferate din Kočevska. Își amplasaseră corturile în uriașele păduri ale Koprivnikului, dar curînd gerul îi alungă de sub aceste acoperișuri, unde te poți adăposti de ploaie, dar în nici un caz de zăpadă și ger. Își scuipară în palme și începură să-și clădească o baracă. În satele arse ale Kočevskăi se găseau destule scînduri, grinzi, ferestre și uși. Dădură chiar și peste o sobă mare de tuci. France, care în sat la el se ocupase de tîmplărie, clădise acum cu măiestrie o baracă frumoasă, sigură și uscată, cu despărțituri pentru dormit, cu un cămin zidit; se găsea aici și o sobă, și o masă cu bănci și era atît de cald și de plăcut,

că omul nu-și dorea nimic mai frumos. Cam la vreo mie de metri de baracă se găseau lemne de foc, care, din cauza războiului, nu fuseseră ridicate de nimeni. „Emona", societatea fascistă pentru exploatarea pădurilor din Kočevska, încercase de cîteva ori să le ridice, dar partizanii îi alungaseră pe lucrători, amenințîndu-i că vor trage asupra oricui va încerca să se atingă de avuția națională. Abia ce se stabiliseră aici, că îi și năpădiră fasciștii din Kočevlje, Mozlje și Spodnji Log și era cît pe ce să-i prindă. Un trădător de prin partea locului îi condusese pe fasciști pe cărările pădurii pînă aproape de baracă. Partizanii fuseseră nevoiți să se retragă în pădurile de deasupra Kupei. Zăpada era atît de înaltă, încît lui Vavlek îi ajungea pînă la brîu. Cu toate acestea el își purta vitejește mitraliera și nu vroia s-o încredințeze nimănui, deși încercaseră cu toții să-l convingă că aceasta era o greutate prea mare pentru el.

Și aici clădiră o baracă. Găsiră suficient material într-un sat pe jumătate ars și, cu ajutorul oamenilor goniți în păduri și care-și aveau și ei taberele ascunse prin aceste păduri, își construiseră din nou un loc pentru iernat. Acum era plăcut la căldură. Mulți dintre ei citeau, învățau, povesteau întîmplări de pe frontul rusesc, unde nemții pătrunseseră deja pînă la Volga și înconjuraseră Stalingradul, citeau poezii scrise de partizani, iar corul exersa. Armonica cînta în timp ce afară era un viscol atît de mare, încît trebuiau să înlăture tot timpul zăpada de sub ferestre. Iar a sta în pază ori a merge în cercetare era un adevărat chin. Aici erau în siguranță. Așteptau numai să înghețe pămîntul ca să poată porni din nou la treabă — așa cum spuneau ei cînd trebuiau să plece la luptă. Își cîrpeau îmbrăcămintea, pantalonii, îi îngrijeau pe cei degerați, tipăreau noul număr al jurnalului „Tovarășii". Toată treaba era împărțită în mod egal fiecăruia, nici unul nu era scutit, nici unul nu era împovărat.

Zăpada cădea fără încetare și în curînd troienele îi despărțiră pe partizani de restul lumii. Din această cauză, încetul cu încetul, proviziile de hrană începură să dispară. Pe o rază destul de mare satele fuseseră arse, iar jos, pe lîngă Kupa, se aflau numai cîteva așezări mici, unde s-ar

fi putut sătura un om, dar nu o companie întreagă, căci țăranii nu aveau hrană suficientă.

— Dragul meu intendent, vei fi eliberat din funcție ! zise într-o zi Črt. Nu prea ai grijă de noi !

— Dragul meu Črt, n-ai decît să cauți un altul ! îi răspunse Dimež supărat, plimbîndu-se încruntat prin baracă și tot chibzuind unde-ar putea merge după hrană pentru a da de mîncare camarazilor flămînzi.

Chiar atunci se întoarse din pază Pavlek. Abia se putea mișca prin zăpadă. Singura cărare pînă la baracă fusese din nou întroienită, iar baraca era clădită într-o mică depresiune, așa că omul se putea ușor rătăci dacă nu ținea minte anumite repere, după care să-și ghideze pașii pînă la ea. În fața ușii se scuturâ de zăpadă, suflînd în mîini. Apoi, încălzindu-și degetele înghețate lîngă sobă, începu să povestească :

— La vreo sută de metri în fața mea, în defileul ăla unde-s resturile așezării arse de vînători, am văzut în zăpadă niște făpturi ciudate. Una mai mare decît o căprioară, avea coarne mari ramificate, iar una mai mică nu avea coarne. Inima îmi bătea puternic, dar, cînd am bătut o dată din palme, amîndouă animalele au tresărit și-au luat-o la fugă spre adîncul pădurii.

— Dacă avea coarne, să fii sigur că a fost dracul în carne și oase, se băgă unul.

— La dracu, păi ăștia-s cerbi, băieți ! strigă Dimež și sări în sus de bucurie. Tovarășe comandant, îmi dai voie să mă duc după ei și să-i dobor ? Nu mai avem carne deloc. Iată, Sonja mai are puțin și începe să zboare prin văzduh, atît a slăbit. S-a dus dracu toată osînza ei din toamnă !

— Păi, du-te, hai ! Vrei să te duci singur ?

— Pot merge cu mine Pavlek, Sonja și Črt !

— A, desigur, trifoiul cu patru foi ! zise comandantul rîzînd. Dar, dacă vă întoarceți cu mîinile goale, veți intra toți în paza de noapte.

— Hîm ! făcu Dimež, strîmbînd puțin din nas, din cauză că comandantul avea atît de puțină încredere în aptitudinile lui vînătorești.

— Hei, Pavlek, nu-ți iei mitraliera ? îl necăjiră tovarășii, cînd acesta își atîrnă pe umăr o pușcă obișnuită.

— Sonja, ia puțină sare să-i pui pe coadă !

— Numai că cerbul n-are coadă ! Așteptați pînă dimineață, am să vă pregătesc un laț pentru prins păsări !

— Am plecat ! zise Črt. Dați-le încolo pe gurile astea sparte, care habar n-au ce-i ăla un cerb. Dar de mîncat, știu eu, o să-l mîncați, nu-i așa, dracilor ?

— Ne legăm să mîncăm cu tot, cu oase și blană, ceea ce o să aduceți voi !

Și așa, însoțiți de rîsete și glume, își scoaseră nasurile în viforniță de zăpadă. Črt își trăsese peste urechi un ciorap vechi mare și, înalt cum era, pășea înaintea celorlalți, cu traista sa de lînă pe cap, arătînd ca o adevărată sperietoare. Dimež își vîrîse pe cap un sac adevărat, iar Sonja avea o căciuliță din lînă. Pavlek găsise jos în sat o căciulă, așa că, oricum, urechile nu le vor îngheța. Vîntul le șfichiuia obrajii, iar zăpada era atît de mare, încît Pavlek se înfunda de tot în ea și Dimež trebui să-l tîrască prin troiene după el. Sus, pe creasta sub care, printr-un defileu adînc, curgea Kupa, era cît pe ce să-i doboare vîntul, care sufla tare, îndoia crengile și arunca deasupra pomilor snopi argintii și fragili de zăpadă. Mica rariște în care se aflau casele arse ale vînătorilor nu era departe. Încă de pe drum dădură peste urmele întipărite adînc în zăpadă.

— Priviți cît de greu au pășit animalele prin zăpada atît de înaltă ! le spuse Dimež. Aici s-au odihnit.

Pe drum le destăinuise în taină că acasă avea o pușcă de vînătoare, pe care o ținea ascunsă, și că, tot pe ascuns, la lumina lunii, prin pădurile interzise vînătorii, vînase nu numai iepuri, ci chiar și cîte o căprioară.

— Știți, prin mine curge sînge de vînător ! Cu toate că știam că este interzis și că nu aveam voie să fac așa ceva, întotdeauna mă trăgea ceva la vînătoare, deși, de fiecare dată, eram în primejdia de a fi prins de paznicul pădurii și de a ajunge în închisoare pentru această pasiune vînătorească a mea. Ei drăcie, aș fi vrut eu să vînez legal, dar cum putea un pîrlit de muncitor să plătească atîta taxă de vînătoare ?

Arătă cu mîna spre rariște. Prin viscol zăriră siluetele a două animale mari, care se apropiau de casa de vînătoare de altădată. Prin zăpada pe care vîntul o îngrămădise în

troiene mari pe rarişte, îşi tăiau drum încet şi cu mare greutate. În faţă păşea un cerb mare, cu nişte coarne uriaşe, iar după el, mult mai mică, mergea căprioara.

— Animalele sînt flămînde. Caută hrană. Aici, pe timpurile de pace, iarna, li se dădea hrană animalelor sălbatice şi acum ele se întorc acolo unde erau obişnuite s-o găsească, le explică Dimež. Acum, atenţie însă ! Dacă animalele ne miros, ne-am şters pe bot ! Norocul nostru că vîntul suflă spre noi. Pavlek, tu ai să rămîi aici ; Črt, tu strecoară-te cît poţi de repede în stînga casei. Sonja şi cu mine vom înconjura rarişteа pe partea dreaptă. Numai fără zgomot, încet şi cu atenţie ! Animalul este foarte temător şi, dacă ne simte prin apropiere, s-a zis! O întinde!

Pavlek se ascunse printre nişte ienuperi mici, îşi pregăti puşca de tragere şi începu să aştepte. Zăpada cădea atît de deasă, încît abia se putea vedea la cîţiva metri în faţă. Peste tot domnea liniştea şi nu se auzea decît un zgomot foarte uşor al zăpezii, care se atîrna în cădere de crengi, şi vuietul vîntului, care, aici, în depresiune, nu era atît de puternic ca sus, pe creastă. Dintr-o dată, liniştea fu sfîrtecată de o împuşcătură. Apoi, foarte repede, o urmă alta. Pavlek pîndea. Curînd auzi prin zăpadă un tropăit greoi, stîngaci şi deodată zări în faţa lui cerbul, care alerga înnebunit pe pîrtia de zăpadă troienită. Din gît îi curgea sînge. Era aproape istovit de moarte. Pavlek ochi şi trase. Animalul se propti pe picioarele dinapoi, bătu de cîteva ori aerul cu picioarele din faţă, de parcă ar fi căutat un sprijin şi apoi se prăbuşi în zăpadă. Cu greu ridică încă de cîteva ori capul. Privirea-i era tristă şi înceţoşată.

— Al nostru-i ! strigă Pavlek.

Dimež trăsese primul în cerb, dar îl rănise numai, căci se afla la o depărtare destul de mare de el. Căprioara sărise imediat după el, însă acolo se speriase de Sonja şi se năpustise spre Črt, care o doborîse dintr-o singură lovitură. Cerbul era neobişnuit de mare, dar căprioara era mică şi gingaşă. Legară amîndouă animalele cu o funie şi le tîrîră astfel pînă la baracă. La cîţiva metri de baracă le lăsară însă în zăpadă şi intrară singuri şi încruntaţi înăuntru.

— Ha-ha-ha s-au întors vînătorii noștri ! începură să-i necăjească camarazii.

— Ați tras după urși?

Cei patru tăceau cu încăpățînare și-și încălzeau mîinile la sobă.

— Mi-e foame ! gemu Dimež.

— Păi sigur, aiurau de foame și vedeau cerbi și fripturi pe tavă. Ah, ce grasă este, ce grasă ! Ia, Sonja, gustă !

— Am spus ori nu că voi mînca cu tot cu oase și blană ce veți aduce voi de la vînătoare ?

— Au, ce-mi mai chiorăie mațele de foame ! gemu și Črt, apucîndu-se cu mîinile de burtă. Ce bine mi-ar prinde acum niște ficat prăjit ! Grăsime avem, foc avem...

Dimež ascuți într-ascuns cuțitul cel mare de bucătărie, îl încercă pe unghie, după care își aținti privirea în tavan, atît de nevinovat și jalnic, încît începură să chicotească toți.

— Păcătoase mai sînt dorințele tale, dragul meu Črt ! Dar, pentru că-mi ești simpatic, mă duc în magazie, poate dau peste un ficat !

— Dimež al nostru a înnebunit. Comandante, să-i luăm puțin sînge !

— O să-i vină lui mintea la loc la noapte, cînd va face de pază ! zise comandantul, rîzînd celor care glumeau pe seama vînătorilor noștri. Ficat... Dracul ăsta de Črt mi-a făcut o poftă, de-mi lasă gura apă.

Sonja se uită în cazanul așezat pe plita încinsă. Ridică decepționată nasul și mormăi :

— Iar cartofi! Cartofi și iar cartofi... Dimeže... !

— Dimež al tău s-a dus după ficat, ha-ha-ha !strigară camarazii, hlizindu-se spre Sonja. Nu vrei să-mi dai mie porția ta de cartofi, Sonja ? o întrebă Blaž.

— N-ai grijă, și așa diseară o să avem ficat !

— Aoleu, aiurează ! I s-a urcat ficatul la cap. Țineți-o, băieți, trebuie s-o legăm ca să n-o ia razna !

De mult timp nu mai fusese atîta rîs în baracă. Tovarășii săreau pînă-n tavan pe paturile de scînduri, iar dintr-un colț cineva începu să declame. Era camaradul Urh, care, pe timpuri, fusese chelner în Ljubljana.

— Daţi-mi voie, stimate doamne şi stimaţi domni, să vă prezint meniul. Şnitel de cerb în sos de măsline... Pilaf cu antricot de cerb, salată de cartofi şi tăiţei... Muşchi de cerb în sos cu maioneză, macaroane cu unt şi salată... Dar, dacă-mi permiteţi, am să vă atrag atenţia asupra unei anumite delicatese de azi, ficat de cerb la frigare, pregătit à la Dimež... Vinul ? Avem vin de Burgundia, muscat, vin de Ierusalim şi vin obişnuit, de partizani, din viile Kočevskăi ! Deci doriţi ficat à la Dimež ?... Da, da, imediat, mă rog frumos ! Alo, bucătăria, un ficat...

— Vineeee ! strigă Dimež, care chiar în acea clipă intră în baracă.

Pe o tavă uriaşă, ficatul scotea încă aburi. Tovarăşii săriră din paturi, clipind de uimire ; chiar şi comandantul sări în picioare. Toţi se uitau miraţi la vrăjitorul de Dimež şi se holbau la comoara pe care o ţinea în mîini.

— Uitaţi-vă, nătîngilor, apucaţi-vă cu mîinile de tigve, ca să nu vi se învîrtească ! le zise Dimež cu un aer victorios. Şi ştergeţi-o mai repede afară să jupuiţi pielea celor două animale. Şi să vă pregătiţi pentru paza de noapte ! Tovarăşe comandant, ăştia patru, care s-au îndoit cel mai mult de iscusinţa noastră vînătorească, ei, nu-i aşa ?

— Oricum ! De altfel nici eu nu prea am avut încredere !

— Pe tine te vom ierta de data asta ! zise Dimež cu părtinire şi se apucă de tăiatul ficatului.

Toţi ceilalţi amuţiseră cu nasul în piept. Numai de la depărtare, într-ascuns, îşi întorceau nasul spre cazan şi-şi lingeau buzele. Te cred şi eu, căci de cîteva zile înfulecaseră numai cartofi şi, oricît de bun ar fi cartoful, cine nu s-ar bucura la o asemenea schimbare ! În baracă mirosea plăcut. Acum aveau carne ! Acum n-avea decît să ningă cît vroia ! Nu vor mai fi flămînzi ! Chiar cînd Dimež punea ficatul în untură, în baracă năvăli curierul de la Marele stat major, năduşit tot şi istovit de drumul atît de anevoios.

— Tovarăşi, armata roşie a învins armata germană la Stalingrad ! Stalingradul a fost eliberat ! strigă el cu însufleţire.

Această noutate îi aruncă pur și simplu în delir. Se îmbrățișară și începură să joace și să chiuie de bucurie. După ce se delectară cu o cină minunată, pregătiră la repezeală un miting, pentru a sărbători această mare victorie.

Afară hăuia viforul, dar în baracă se cînta și se sărbătorea.

În noaptea adîncă visară despre victoria care va deschide și partizanilor drumul spre casă. Victorie, victorie, victorie... Ei, atunci !

25

ATAC ASUPRA TRENULUI

Primăvara bătea din nou la porțile pămîntului. Brigada lui Cankar și cea a lui Gubec dobîndiseră în valea Jelena cea mai mare victorie a partizanilor asupra fasciștilor, distruseseră un întreg regiment inamic, achiziționaseră o mulțime de puști, mitraliere grele și ușoare, muniție, aruncătoare grele și ușoare de mine, îmbrăcăminte și cîteva căruțe de alte efecte militare. Armata partizanilor creștea, nici o forță nu mai era capabilă să o distrugă. Luptătorii se strîngeau din toate părțile, din Koruška, Štaerska, din Primorje. Cine ar putea distruge o armată de luptători care au luat drumul pădurii de bunăvoie, cu bucurie și însuflețire, cu cîntec și cu dorința de a învinge, de a lupta pentru libertate pînă la ultima picătură de sînge.

Zăpada se topise. Pe creste ardea roșu sîngele voinicului, înfloreau spînzul și ghioceii, peste pămîntul odihnit sufla iar vîntul de munte, plugul brăzda din nou ogoarele, se ridica amorțeala, înverzea iarba. Compania lui Pavlek se apropiase din nou de calea ferată. Soarele de primăvară încălzea așa de tare pămîntul, încît puteau face chiar plajă, lucru care le pria grozav după o iarnă aspră și lungă. O, cît este de însetat corpul de razele soarelui, pielea poate din nou respira cu toți porii ei, gerul, care în timpul iernii se strecurase prin toate oasele, pierise, mușchii se destindeau,

se întăreau şi din nou se încordau. În vale alergau trenurile, locomotivele suflau. Trenurile erau păzite cu arme, pe lîngă calea ferată erau străji în cazemate, podurile erau şi ele păzite, iar de ambele părţi ale căii ferate pădurea era tăiată adînc, pentru asigurarea acestei artere de circulaţie, pe care ocupanţii îşi transportau armata şi efectele militare spre frontul de răsărit. Tocmai de aceea ai noştri trebuiau să atace această arteră de circulaţie, să năvălească asupra ei, căci fiecare stricăciune, fiecare oră de întîrziere a circulaţiei provocau duşmanului mari pierderi în angrenajul general al maşinăriei lui de război.

Unităţile de partizani erau informate cu exactitate asupra fiecărui tren. Lucrătorii de la căile ferate formau o armată secretă a partizanilor. Informau partizanii asupra trenurilor inamice, le aduceau hrană şi îmbrăcăminte din Ljubljana. Tot ei erau cei care transportau poşta partizanilor. Lucrătorii de la căile ferate adunau de prin oraşe pe toţi cei care erau de partea Frontului de Eliberare şi-i transportau pe poziţii. Cu toate că fasciştii aveau o poliţie specială a lor pe căile ferate şi fiecare tren era prevăzut cu gardă, putînd fi controlat de la locomotivă pînă la ultimul vagon, totuşi pe calea ferată se transportau toate lucrurile menite partizanilor. Da, lucrătorii de la căile ferate erau într-adevăr tăcuţi, partizani tainici de un anume fel.

— La miezul nopţii va trece pe aici un tren special de marfă cu alimente din Croaţia ! i-au informat lucrătorii de la căile ferate. Pe lîngă poziţiile voastre va trece la unu noaptea. În garnitură vor fi două vagoane acoperite, pline cu mitraliere şi aruncătoare de mine. În garda militară vor fi patruzeci de oameni.

Pentru acest atac compania se pregătise o săptămînă întreagă. Geniştii au pregătit mine dintr-un exploziv special, pe care începuseră să-l lanseze partizanilor avioane aliate ; pregătiseră, de asemenea, nişte pari groşi pentru ridicarea căii ferate, mitraliorii curăţaseră şi încărcaseră încărcătoarele cu muniţie. Pavlek era tare îndrăgostit de mitraliera lui şi făcea multe exerciţii de montare şi demontare a ei, pe întuneric în cel mai scurt timp. Cînd se organizau întreceri în companie privind montarea şi demontarea armelor Pavlek dobîndea cele mai multe puncte. Imediat

după el urma France, iar apoi Boštjan, cu aruncătorul lui de mine.

În noaptea aceasta va fi din nou muzică ! Pentru astfel de expediții de război partizanii se pregăteau ca pentru nuntă și abia așteptau căderea nopții. Porniră din micul sat, unde-și aveau tabăra de mai multă vreme, spre orele zece seara și începură să caute acea porțiune a căii ferate la care lucraseră în timpul zilei experții în minare. Luptătorii își ocupară pozițiile în pădure, deasupra căii ferate, care aici făcea o curbă pronunțată. Partea stîngă de deasupra căii ferate era foarte împădurită și adîncă, iar cea dreaptă cobora într-o vale îngustă spre drum. Lîngă acest drum amplasară o ambuscadă, pentru a nu-i surprinde dușmanul noaptea în timp ce lucrau.

S-au sfătuit cu informatorul de la căile ferate ca el să vină cu ultimul tren dinaintea celui de marfă și ca la această cotitură să dea partizanilor, cu un felinar roșu, niște semnale în formă de cerc. Dacă nu vor observa aceste semnale, înseamnă că trenul pe care-l așteptau nu va mai veni.

Și așteptară așa, gata de atac, într-o liniște deplină. Dinspre Ljubljana se apropie un tren lung de marfă. Chiar în acel loc linia ferată urca și locomotiva gemea din greu, abia trăgînd șirul lung de vagoane încărcate. Iar ceva mai înainte de miezul nopții, din partea opusă, venise un alt tren. Acesta trebuia să fie trenul din care să se dea semnalul convenit. Toți priviseră cu încordare la balaurul de fier, care uruia cu un zgomot asurzitor sub ei. În clipa aceea, de la penultimul vagon, observaseră cercurile roșii semnalizate în aer. Așadar, la lucru !

Geniștii coborîră pînă la calea ferată. Se tîrau cu atenție, în patru labe, pentru a nu se împiedica în sîrmele special puse pentru a da imediat alarma, căci astfel s-ar fi trădat. Ridicară șinele cu ajutorul unor pîrghii și așezară în așa fel mina, încît focosul ei să iasă chiar sub roți. Același lucru făcură și la cealaltă șină. Pentru orice eventualitate mai puseră o mină și la cîțiva metri depărtare de primele două. Apoi se tîrîră înapoi în pădure. Pavlek și France, cu mitralierele lor, ocupaseră o poziție de unde aveau în bătaia focului toată această porțiune de cale

ferată. Nimeni nu mai mişca. Dar aşteptarea este cea mai grea. Minutele treceau ca ceasurile lungi, dar trenul nu se ivea, iar vremea parcă se oprise-n loc şi nu mai vroia să se mişte. Oare trenul ăsta nu va mai ajunge ? Oare nu s-au răzgîndit cumva ? Şi, dacă va ajunge, vor izbuti oare ? Comandantul tresărea nerăbdător la fiecare zgomot, dar trenul nici gînd să apară. Ceasul arăta că trecuse de mult de unu. Nu cumva se răzgîndiseră cu adevărat ?

Sonja şi Črt stăteau trîntiţi foarte aproape de calea ferată. Fiecare era afundat în gîndurile lui. Linia asta ducea spre Ljubljana. Amîndoi erau de acolo. Cînd oare, cînd vor putea din nou să se apropie de casa de bilete a gării şi să cumpere bilete pînă acasă ?

— E mult, tare mult de cînd n-am mai mers cu trenul ! şopti Sonja.

— Eh, de asta să nu-ţi pară rău ! Cît timp va mai fi război, cizmele vor fi singurul nostru mijloc de locomoţie. Cel mai ieftin şi cel mai puţin periculos ! Ce-ar fi fost să fi călătorit şi tu în noaptea asta în acest tren ? Ai fi zburat prin văzduh ! Nu e oare mai bine ca noi doi să rămînem pe pămînt şi să lăsăm pe alţii să zboare spre înălţimile albastre ?

— Auzi ? Mi se pare că vine trenul !

Da, în depărtare se auzea uruit de tren. Se apropia tot mai mult. Pămîntul de lîngă calea ferată se cutremura, firele electrice vuiau, în întuneric străluciră luminile locomotivei şi de după cotitură îşi făcu apariţia uriaşul monstru negru. Arunca roiuri întregi de scîntei, era ca un şarpe cu solzi de foc, părea de neînvins. Trenul era tras de două locomotive. Alerga prin defileu cu o viteză destul de mare. Acum !... Nervii tuturor celor la pîndă erau deosebit de încordaţi. Fiecăruia i se părea că-l va sfîşia şi pe el această aşteptare nerăbdătoare. Acum !

O flamură uriaşă de foc ţîşni spre cer, un cutremur asurzitor zgudui toate dealurile din împrejurimi. Imediat spintecă noaptea o a doua coloană de foc. Prima locomotivă se rostogoli imediat şi căzu peste terasamentul abrupt, iar cea de-a doua se urcă peste ea ca o fiară sălbatică şi se rostogoli jos în drum. Cîteva din primele vagoane veniră unele peste altele, într-o grămadă înaltă, trosniră şi se

frînseră, se distruseră și se sparseră, ca și cum din noapte se năpustiseră mii de uriași, aruncîndu-se unii peste alții cu o furie sălbatică pentru a se distruge. Din locomotivele răsturnate aburii țîșneau șuierînd și gîlgîind, focul din căldări se împrăștia peste șine. Aproape toată jumătatea din față a trenului era aruncată de pe șine și răsturnată spre deal. Numai de sub locomotivă se auzeau gemete desperate și strigăte de ajutor.

— Este mecanicul de pe locomotivă, a fost prins sub fierărie ! șopti Sonja. Hai să-l ajutăm !

Dar atunci, din ultimele două vagoane, țăcăni spre pădure o mitralieră grea. Deci acolo erau ! Ambii mitraliori, France și Pavlek, își îndreptară țevile mitralierelor spre vagonul armat și traseră în el cîteva rafale. Dar armătura era destul de puternică. Din această cauză se tîrîră pe lîngă marginea pădurii pînă la vagon, astfel încît să poată ochi de sus în jos în deschizăturile armăturii, iar grenadierii se îndreptară tîrîș spre cealaltă parte și începură să arunce grenade în cuirasă. Trebuiau să acționeze repede, ca nu cumva să-i dea peste cap ajutorul care le-ar putea veni fasciștilor căci împotriva unui tren blindat, prevăzut cu tunuri automate, nu ar fi putut face nimic. Prin deschizăturile din vagoane zburară cîteva grenade și curînd ambele mitraliere amuțiră, răsunînd numai vaietele și gemetele fasciștilor răniți de după pereții de fier ai vagoanelor. Pavlek rămase cu mitraliera lîngă vagoane, pregătit să tragă. Acum nu era timp să se vînzolească pe lîngă fortăreața asta. Numai după ce o vor face inofensivă ! Îi așteptau alte treburi, mult mai importante !

Imediat ce amuțiră mitralierele, partizanii alergară spre șine și începură să atace vagoanele. Cîțiva se băgară în vagoane, iar ceilalți rămaseră afară, pe calea ferată, dînd lucrurile scoase din mînă-n mînă spre pădure. Erau însă prea puțini pentru a putea lua totul. Din această cauză căutară vagoanele încărcate cu lucrurile care le erau cele mai necesare. Dădură peste un vagon plin de piei tăbăcite, stofă pentru uniforme militare, slănină, zahăr, orez, conserve și tutun. Cît de prețioase erau toate aceste lucruri pentru armata partizanilor ! Luptătorii le transportară

în pădure, se întoarseră și mai făcură încă un transport, încît le trosneau oasele de efort.

Črt și Sonja alergaseră spre locomotiva rostogolită. Mecanicul de pe prima locomotivă era mort, iar fochistul lui încerca să-l salveze pe mecanicul de la a doua locomotivă, care era prins sub o grămadă de fierărie. Locomotiva zăcea într-o rînă. Aburii țîșneau fără încetare, iar țevile șuierau și gîlgîiau, în timp ce focul împrăștiat lumina tot acest prăpăd, care reprezenta acum rămășițele jalnice ale mîndrei mașini de oțel. Črt și Sonja săriră în ajutorul fochistului. Ridicară osatura de oțel cu niște pîrghii puternice și, după mari eforturi, reușiră să-l scoată afară pe mecanic. Ambele picioare ale acestuia erau rupte și opărite de apa fierbinte care șuroia din țevile sparte ale căldării. Avea dureri îngrozitoare.

— Mulțumesc, tovarăși ! zise încet, cînd îi recunoscu pe partizani. Acum este bine. Numai că trebuie să fugiți înapoi în pădure. În fiecare clipă trebuie să sosească un tren militar !

La lumina focului Sonja îl recunoscu. Păi ăsta era vecinul ei ! Îl văzuse zi de zi, plecînd cu servieta lui de piele la lucru, îl privise de multe ori pe fereastra camerei ei cum își îngrijea grădina din jurul căsuței.

— Mă recunoașteți ? îl întrebă Sonja, îngenunchind lîngă el. Eu sînt Sonja Vrečar, am învățat cu Marica dumneavoastră la școală...

Îi părea rău că a întîlnit aici, printre dărîmături, în foc și sînge, pe un cunoscut din imediata apropiere a casei ei.

În ciuda durerilor, mecanicul rănit se sprijini pe coate și-o privi drept în față. Sonja își luă de pe cap chipiul de partizan, astfel încît părul i se împrăștie în valuri, ridică capul și-i surîse, așa cum îi surîdea mereu de la fereastra ei.

— Doamne, tu ești, Sonja ?..., strigă surprins mecanicul. Fato, fato, cine ar fi crezut că ne vom întîlni în felul ăsta ? Sonja noastră să atace trenuri ?... Să-și atace vecinul și apoi să ajute la salvarea lui ! Ce se va mai bucura maică-ta cînd îi voi povesti !

— Cum mai e pe acolo, pe la noi ?

— A, noi cei din Ljubljana, ne ținem bine ! Pe taică-tău l-a ridicat, dar maică-ta se ține bine, deși poliția secretă o plictisește cam des din cauza ta !

— Oare ei îi pare rău că sînt în pădure ?

— În general, nu ! Vine la noi în fiece seară și povestim despre partizanii noștri. Noi, în Ljubljana, știm toți cum luptați voi. Ne bucurăm întotdeauna cînd aflăm despre vreo victorie de-a voastră. Dar acum trebuie să vă retrageți, e timpul ! Bineînțeles că-i voi povesti maică-ti, bineînțeles ! Și despre tine, tovarășe ! Unde locuiește mama ta ? Pe Viče ? Da, da, o voi găsi, n-ai grijă ! Retrageți-vă, păziți-vă ! Nu-mi purtați de grijă ! Acum mă vor lua ei ! Dar tovarășul meu de pe prima locomotivă este mort, nu ?... Ah, era un om sigur de-al nostru ! Numai cei mai buni cad.

Îi strînseră cu emoție mîinile și-i cerură iertare pentru bravul om. Fochistul, care ajutase la salvarea mecanicului, li se alătură.

— Merg cu voi, tovarăși ! Pînă aici mi-a ajuns lopata !

— O, desigur, hai, tovarășe ! strigară Sonja și Črt.

— La revedere, în libertate ! strigă înăbușit mecanicul și lacrimi mari i se prelinseră pe fața neagră, crispată de durere, privindu-i în tinerețea și curajul lor.

Sonja și Črt alergară la comandant și curînd toată compania, încărcată din greu, se îndreptă spre munți. Abia mai puteau respira. Trebuiau însă să se grăbească ! În depărtare se auzea deja uruitul unui tren, care alerga în ajutorul trenului deraiat. Grenadele tunurilor automate începuseră deja să cadă prin pădurile din împrejurimile apropiate, numai că dușmanul nu știa unde sînt partizanii. Dracul însă nu doarme și, mai știi, poate să-i nimerească și pe ei vreo grenadă. Trebuiau deci să ajungă repede, repede în munți ! După creasta aceea vor fi imediat în siguranță. În vîrful ei îi așteptă o altă companie, care preluă o parte din încărcătură și astfel toate aceste comori călătoriră mai departe, spre atelierele partizanilor : spre croitorii, spre cizmării, spre șelării, spre spitale...

Omul nostru trebuia totuși să se ascundă în adîncul pădurilor, să se ascundă sub pămîntul său natal. Dar din

pădure, cu fiecare zi, ieșea tot mai puternic, tot mai curajos, de parcă din rădăcini ar fi supt seva patriei sale.

Jos, adînc în defileu, ardea trenul inamic.

26

TRĂDĂTORUL

Compania se retrăsese iar în așezarea din pădure, pentru a se odihni și a aștepta noi ordine. Pe vîrf erau într-adevăr puține așezări. Aici erau dispuse în semicerc șase gospodării, căci nu prea exista pămînt cultivabil, ci numai păduri uriașe, care se întindeau în toate părțile ; veneau apoi un brîu îngust de vii și cîteva case mici, albe, lipite de peretele abrupt. Odinioară aceasta fusese proprietatea nemților din Kočevska. Viile erau acum ale partizanilor, un fel de proprietate comună cu țăranii. Aici, sus, era plăcut să trăiești. Vitele păsteau liniștite în poieni, copiii cîntau cîntece de partizani, pe care le învățaseră de la aceștia ; în fiecare casă, prin fiecare fînar, erau cîțiva partizani, care, împreună cu țăranii, formau o mare familie. Da, era cu adevărat minunat să te odihnești aici ! Își spălaseră și își fierseseră toată îmbrăcămintea. Acum luptătorii companiei se întreceau în curățenie. În zadar ai mai fi căutat un păduche pe ei ! Își cîrpiseră tot ce era rupt ; cizmarul companiei le reparase încălțămintea, Boštjan găsise în cătun o mașină de cusut și, din mătasea parașutelor cu care aliații le aruncaseră arme și muniție, croise rufărie, Neža, sanitarul companiei, vindeca micile plăgi, călcîiele crăpate, rănile de pe degete, tăieturile, leziunile de pe piele din cauza gloanțelor, turna picături pentru alinarea durerilor de dinți cariați și lecuia rîia cu o pomadă pe bază de pucioasă. Se ocupa și de copiii din sat plini de rapăn. Îi băga într-un hîrdău cu apă caldă, îi spăla și îi freca, apoi îi ungea cu pomadă. După ce copiii văzură cît era de plăcut să fii curat și să nu mai fii nevoit

să te scarpini, începură să sară singuri în hîrdău şi să roage să fie unşi.

La poalele pădurii, pe coastă, se întindeau cîteva vii frumoase ale kočevarilor, care se mutaseră peste graniţă. Ţăranii le-ar fi cultivat bucuroşi, le-ar fi săpat şi le-ar fi legat, dar nu exista mînă de lucru. Oamenii fuseseră duşi în majoritate prin lagăre, în Italia sau în Germania, iar femeile singure nu puteau face faţă la toată munca, căci aici trebuia săpată fiecare bucăţică de pămînt şi trebuia cărat în cap fiecare coş cu gunoi pentru a fi dus pe micul ogor, înconjurat de partea dinspre vale de un gard de nuiele, pentru a împiedica alunecarea pămîntului în josul povîrnişului. La îndemnul lui France cîţiva partizani se înhămaseră la îngrijirea viilor şi curînd acestea fură săpate cu pricepere, îngrăşate, cuiburile aranjate din nou, lăstarii tăiaţi. Da, jumătate din recoltă va reveni la toamnă companiei, iar jumătate, ţăranilor ! France se însufleţise din nou. Păşea mîndru printre butuci, era nesfîrşit de fericit că, odată cu renaşterea pămîntului, parcă se născuse şi el din nou din glia sa natală, după care tînjise tot timpul. Pămîntul era roşietic, greu. Îl lua în palmă, îl sfărîma, îl mărunţea. Cîtă putere este în glia patriei ! O simţea în palmă, se simţea pe sine trăind în fiecare fărîmiţă, încolţind şi crescînd în mii de vieţi. Era ţăran. Intra prin grajduri, vorbea cu vitele şi, cînd se sătura de mirosul de vite şi de bălegar, de mirosul pămîntului, strălucea de bucurie, ca ţăranul în mijlocul ogorului şi al livezii sale.

Črt scria iar pentru noul număr al „Tovarăşilor". Din cînd în cînd se plimba îngîndurat de colo-colo, muşca creionul şi-şi însemna gîndurile pe hîrtie. Sonja făcea plajă şi exersa cu tinerii din sat pentru festivitatea mitingului. Iar Pavlek rătăcea mulţumit prin pădure. Păsările îşi făceau cuiburile ; găsise un cuib de mierlă şi în fiecare dimineaţă se ducea să-l vadă, încît şi mierla se obişnuise cu el şi nu mai zbura din cuib, numai mierloiul continua să se rotească neliniştit deasupra capului lui. Cîteodată vîna cu puşca vreun vultur care stăpînea nemilos pădurea. Măria-sa plutea în văzduh, cobora şi se ridica, cu aripile nemişcate, dar răpise pînă acum destui pui din sat şi femeile îl rugau mereu pe Pavlek să-l omoare. Era greu să nimereşti o pasăre în văzduh. De cîteva ori Pavlek l-a speriat chiar în

clipa cînd cobora să răpească un pui, iar după aceasta, cîteva zile, n-a mai apărut deasupra satului. Spre sfîrșitul săptămînii însă a apărut din nou și a furat dintr-o dată doi pui.

— Așteaptă, tu, ticălosule, ai să-mi pici în labă ! strigă Pavlek în urma lui, amenințîndu-l cu pumnul.

Căută o sîrmă tare și făcu o cursă. Apoi confecționă un iepuraș, îl umplu cu paie, așa că arăta ca viu, și-l puse în cursă la marginea satului. Iepurașul era legat de cursă și cînd Pavlek, ascuns după o movilă, trăgea de fir, iepurașul părea că-i viu și că mănîncă liniștit iarbă. Așteptă al dracului de mult, o întreagă dimineață, o după-amiază întreagă, dar nu se dădu bătut. Nu se duse nici la masă. Vulturul zbură deasupra lui, iar apoi, neobrăzatul, se duse la marginea cealaltă a satului și fură din nou un pui. Spre seară însă iepurașul totuși l-a păcălit. Vulturul s-a rotit un timp deasupra lui, foarte sus, apoi s-a năpustit spre el, ca un vifor, și a vrut să-l înhațe din zbor. Pavlek însă a tras firul și cursa se prăbuși peste ghearele vulturului. Cît era de uriaș ! Bătea cu furie din aripi și-și deschidea pliscul, încît Pavlek nici nu putu să se apropie de el. Abia cînd începu să strige, alergară comarazii și-l omorîră. Copiii l-au dus victorioși în sat și l-au prins cu aripile desfăcute pe cel mai înalt fînar, spre groaza și spaima tuturor răpitorilor de găini.

— Ce-ai de gînd să faci cînd se va termina războiul ? îl întrebă odată comandantul, în timp ce ședeau sub cireșii înfloriți.

— Voi fi din nou țăran. Mă voi întoarce la gospodăria mea. Tata nu mai este, iar casa trebuie să aibă un gospodar. Mă așteaptă pămîntul, ogorul, livada, pădurea, vitele !

— Bine, dar așa iubești tu lupta ? Eu am crezut că vei rămîne militar toată viața.

— Acum sînt ostaș pentru libertate și adevăr ! Acum sînt ostaș pentru ca, în timp de pace, să pot fi țăran, oare nu-i așa, tovarășe comandant ? Acum sînt ostaș pentru că patria mă cheamă la luptă, sînt ostaș că trebuie să răzbun moartea Maričkăi și a tatei, întemnițarea mamei, chinurile îndurate de satul nostru, satele arse, mormintele ostatecilor...

— Vorbești cu înțelepciune, Pavlek ! Da, este frumos să fii țăran ! Vezi tu, eu sînt tîmplar. Pentru mine tîmplăria este cel mai frumos lucru din lume. Am avut o casă a mea, soție și doi feciori. Și un atelier frumos !... Tu nici nu-ți poți închipui ce bucurie simt cînd dau formă lemnului la strungul meu. Cînd bucata aceea tare, puternică, de lemn, ți se transformă sub degetele mîinii tale în dulap, masă, rame... Vezi, și eu am să mă întorc la strungul meu. Acum sînt luptător, pentru că erau în primejdie și uneltele mele, și uneltele tuturor tovarășilor mei și mă chemau la luptă toate fabricile de pe pămîntul nostru ! Da, da, acum sînt luptător... Și Sonja se va întoarce la cărțile și caietele ei, și la fel și Črt. Boštjan se va întoarce la mașina lui de cusut, iar Dimež la nicovala lui. Acum însă pușca este singura noastră unealtă ! Oare nu-i o blestemăție că omul trebuie să fie învățat minte de o armă ? Pentru acum altă cale nu-i. Omorîm pentru a ne apăra ! Omorîm pentru că dorim să distrugem din om fiara care rîvnește neîncetat la pămîntul nostru, la libertatea noastră. Da, da, și apoi îmi voi spăla mîinile de sînge și mă voi întoarce la strung !

Apoi se afundară fiecare în gîndurile lui. Vrăbiile ciripeau pe acoperișuri, albastrul cerului era limpede ca un lac nemișcat. Nicăieri nu se vedea vreo urmă de război. Jos, pe ogor, femeile semănau porumb, undeva în sat cineva dogea butoaie, dintr-o casă se auzea un cîntec de partizani, despre libertate și despre omul nou. Nu se mai auzeau bubuituri de tun nici măcar în depărtare.

— Cît va fi de minunat în toată țara noastră după ce vom învinge ! zise comandantul și pe amîndoi îi cuprinse un dor puternic de pace și de viața de acasă.

Nimeni nu văzuse că în timpul nopții cineva se strecurase afară din sat, cineva care avea ochi și urechi peste tot. Acesta era un țîrcovnic bătrîn, cocoșat, văduv acrit, care nu-i privise niciodată cu ochi buni pe partizani. Unicul său fiu făcea parte din garda albă din Novo Mesto. Țăranii nu-l puteau înghiți nicicum. Partizanilor le ascunsese adevărul despre fiul lui. Le spusese că fusese trimis de fasciști într-un lagăr, țăranii însă le mărturisiseră partizanilor adevărul. Mai înainte, pînă ce nu se aciuaseră încă în sat partizanii, acesta își vizita în fiecare săptămînă fiul. Dar acum nu mai îndrăznea să iasă nicăieri din sat, căci partizanii

nu-i permiteau. Într-o noapte însă a reuşit să se strecoare. Nimeni nu-l văzuse cum zorea pe cea mai apropiată cărare de pădure spre vale şi spre Novo Mesto. Nimeni nu-l auzise cînd vorbise cu căpetenia trădătorilor. Nimeni nu bănuise că după aceasta comandantul fascist telefonase la comandamentul armatei duşmane din Ljubljana. Da, nimeni n-avea de unde şti cum acolo un ofiţer se urcase într-o maşină, care-l dusese la aerodrom. Şi nimeni nu a putut vedea cum piloţii cercetaseră o hartă mare pe care era însemnat totul, pînă la cele mai mici amănunte, şi cum ofiţerul încercuise cu un creion roşu cătunul Zavrh...

I-a trezit din nou dimineaţa minunată de primăvară. Păsările ciripeau vesele şi neobosit pe crengile pomilor înfloriţi. Coroanele cireşilor erau toate albe, împodobite parcă de zăpadă ; merii şi perii se pregăteau şi ei de nuntă. În vii piersicii înfloreau cu flori de foc. Cucii cîntau deja în pădure, primele rîndunici zburau ager spre albastrul cerului.

Dejunul era gata. Adunarea ! Unii se grăbeau să iasă de sub jetul de apă rece al cisternei, pentru a-şi lua gamela, să nu ajungă ultimii la rînd. Fluierau şi erau plini de bucuria primăverii şi de noi speranţe. Stăteau la rînd, în faţa cazanului. Dimeż împărţea solemn porţii de ciorbă şi mămăligă. În văzduh se auzi zumzet de avion.

— Chiar azi şi-a adus aminte să zboare şi ăsta ! zise cineva.

— N-are decît, sîntem bine ascunşi. Aici n-or să ne găsească nicicum ! zise altcineva.

Zgomotul avionului se auzea tot mai aproape şi chiar în direcţia lor. La început comandantul nu s-a neliniştit, dar mai tîrziu, cînd zgomotul motorului deveni tot mai puternic, i-a străfulgerat dintr-o dată în inimă apropierea primejdiei şi începu să strige cît putu de tare :

— În adăposturi !

Partizanii părăsiră nu prea bucuroşi cazanul. Nici unuia nu-i era a grabă. Comandantul se ţine de exerciţii, gîndeau ei. Dar ordinul e ordin. Se pierdură încet printre case ori rămaseră, simplu, pe sub streşini, ridicîndu-şi nasurile spre cer. Unde eşti, babă moarte ? Fantomă odioasă, ne-ai dat peste cap dejunul ! Sonja stătea la intrarea în fînar,

cu gamela goală în mînă. Črt stătea culcat, fără grijă, sub un păr, iar Pavlek intrase în grajd, la vite. În noaptea aceea se născuse un viţel şi el se dusese să-l vadă. De avion însă puţin îi păsa. Zburase deasupra satului şi dispăruse. Dar cînd ajunse după biserică avionul se întoarse brusc şi, Sonja, care privea spre cer, strigă :

— Bombe !

În momentul acela, foarte aproape de ea, bubui prima bombă, cu o explozie îngrozitoare, încît zburară în văzduh chiar şi grinzile fînarului, de parcă ar fi fost nişte aşchii mici. Sonja fu acoperită de un vîrtej de foc, praf şi fum. Tot satul era învăluit într-un nor de praf, bombele cădeau unele după altele, distrugeau şi ardeau. Toţi alergau în pivniţe sau în pădure. Casa în care locuiau comandantul, comisarul şi locţiitorii lor a fost despicată în două, iar căsuţa de lîngă ea dispăruse de tot şi în locul ei se ivise o groapă uriaşă. Cînd tot satul fu cuprins de flăcări avionul pieri, tot atît de repede cum venise.

Atunci ieşiră toţi în fugă de prin adăposturi. Pavlek alergă la fînarul distrus. Într-acolo alergă şi Črt. O găsiră pe Sonja sub o grămadă de pietre şi grinzi. O scoaseră de sub dărîmături şi o transportară repede în pădure, căci avionul se putea întoarce în fiece clipă. Acolo transportară şi pe cîţiva alţi răniţi : cinci partizani, două femei şi un copil, căruia o schijă de bombă îi tăiase piciorul. Sonja zăcea pe pămînt fără cunoştinţă. Cînd infirmiera Neţa îi scoase jacheta plină de sînge, văzu în spatele ei o rană cumplită, din care gîlgîia sîngele.

— Sînt răniţi plămînii ! zise infirmiera, albă ca varul, în timp ce-i curăţa rana atît de îngrozitoare, cum nu mai văzuse pînă acum ; apoi o bandajă. Are o rană grea, cumplită, cumplită rană !

— Ce s-a întîmplat cu Črt ? murmură deodată Sonja, revenindu-şi pentru o clipă şi privind încetoşat în jurul ei.

— Sînt aici, Sonja, lîngă tine ! Te doare tare ? o întrebă cutremurat Črt.

— Dar Pavlek ? gemu ea.

— Sînt deja în picioare, zise Pavlek, zîmbind cu amărăciune.

— Comandantul ?

— Nu te mai chinui, fată dragă, acum trebuie să fii complet liniştită ! zise comandantul, aplecîndu-se cu grijă asupra fetei rănite.

Doi dintre tovarăşi fuseseră ucişi. Focul bîntuia satul, vitele mugeau cu jale în grajdurile aprinse, alergau afară şi, înnebunite, se aruncau din nou în flăcări.

— Asta-i treabă de trădător ! Probabil că cineva a spus fasciştilor că ne aflăm aici ! zise comandantul întunecat. Tu Pavlek, Črt şi Neža ocupaţi-vă de răniţi, iar toţi ceilalţi, după mine, în sat, să salvăm ceea ce se mai poate salva ! ordonă el, îndreptîndu-se în goană spre casele care ardeau.

Partizanii prinseră vitele, intrînd în grajdurile aprinse şi gonindu-le din foc, scoaseră de prin pivniţe grîne, cartofi şi butoaie de vin. Lumea alerga ca ieşită din minţi prin jurul caselor distruse, ţipînd, gemînd şi blestemînd.

Ciudat însă, bisericuţa şi casa bisericii de lîngă ea rămăseseră neatinse. Ţîrcovnicul se învîrtea pe lîngă cei ale căror case arseseră şi le şoptea ca o satană :

— Dacă n-ar fi fost partizani în sat, nu ne-ar fi pedepsit aşa !

— Dar cine s-a dus de le-a spus ?

— Nimeni altul decît ăsta ! zise ciobanul, care întotdeauna, în zori, mîna vitele la păşunat sub vii. L-am văzut cum năduşea tot urcînd dealul. Venea dinspre Novo Mesto. M-a întrebat unde-i straja şi atunci a ocolit-o pe departe !

— Mă dusesem să culeg ciuperci ! se apără ţîrcovnicul.

— Aduceţi-l aici ! ordonă comandantul, după ce-l ascultă pe cioban.

— Pe mine, un bătrîn ? !... Pentru vorbele unui cioban prost ?..., se miră ţîrcovnicul, închinîndu-se.

— Haideţi cu toţii în biserică ! Acolo ai să juri în faţa lui Dumnezeu şi ai să spui unde-ai fost !

Ţîrcovnicul începu să tremure şi nu vroia în nici un chip să intre în biserică. Dar poporul, care ridicase deja pumnii strînşi şi începuse să murmure cuvinte înăbuşite de furie şi ameninţare, îl împinse înăuntru. Il tîrîră pînă în faţa altarului, partizanii se înghesuiră în spate şi, în biserica în care întotdeauna sălăşluia liniştea, acum se dezlănţuia furia poporului. Comandantul îi ordonă :

— Spune după mine ! Jur în fața tuturor jertfelor nevinovate că astă-noapte am stat tot timpul acasă...

Țîrcovnicul, ridicînd mîna cu cele trei degete întinse în semn de jurămînt, pronunță după comandant primele cuvinte. Apoi însă fața i se schimonosi, de parcă ar fi văzut o fantomă cumplită. Privi desperat spre lume, mîna-i căzu și, dintr-o dată, se lăsă în genunchi și strigă cu o voce strangulată :

— N-am fost acasă... Îndurare, îndurare !

— Spune aici, în fața lumii, adevărul curat ! îi ordonă comandantul.

Omul, înspăimîntat de moarte, se întoarse cu spatele spre altar, ca și cum s-ar fi temut de pedeapsa lui Dumnezeu și începu să bolborosească :

— La Novo Mesto am... Am spus că sînt partizani în sat... așa mi-a poruncit pastorul...

— Cît ai primit pentru treaba asta de Iudă ?

— Cinci sute de lire. Iată-le ! zise, scoțînd din tolbă cinci bancnote noi, împăturite în două. Să fie pentru cei năpăstuiți !...

Atunci lumea începu să se miște. Pentru o nimica toată de cinci sute de lire acest nemernic adusese pîrjolul peste tot satul ?... Cîteva femei se năpustiră spre altar, îl înșfăcară și-l scoaseră din biserică. Acolo, afară, se ridicară pumnii, un strigăt de furie se înălță deasupra satului ars, toiegele începură să cadă peste capul țîrcovnicului, în popor se trezise fiara sălbatică a răzbunării.

Așa îl judecă și-l pedepsi poporul pe trădător.

27

RĂNIȚII

Pe cei răniți îi transportară la spitalul partizanilor. Pregătiseră pentru aceasta două căruțe. Le acoperiseră cu paie moi, le asiguraseră în părți cu scînduri și la fiecare căruță înjugaseră cîte doi boi. În prima căruță se

aflau trei tovarăși răniți, iar în cea de-a doua Sonja, care era cel mai grav rănită, și încă un tovarăș, care putea merge, dar îi erau atinși ambii ochi. El stătea în față. Călătoria a fost deosebit de grea și de lungă. Zece oameni însoțeau căruțele ca apărători, căci dușmanul îi pîndea de pretutindeni și nu se știa de unde-i putea ataca. Pavlek, cu mitraliera, și încă trei tovarăși mergeau la o oarecare depărtare în fața căruțelor. Črt, Neža și ceilalți păzeau căruțele, le susțineau la povîrnișuri abrupte ori prin bolovănișuri, căci trebuiau să se deplaseze numai prin pădure, dar și aici numai pe cărările cele mai singuratice, iar cîteodată prin locuri pe unde nu exista nici măcar o potecă, pentru a le ocoli pe cele periculoase. Răniții, deși zăceau pe paie, aveau dureri cumplite, căci căruțele se legănau cînd în dreapta, cînd în stînga, hurducăiau peste bolovani și buturugi ; uneori erau nevoiți să treacă răniții pe brațe peste pîrîuri și viroage. Boii oboseau și ei repede. Din cauza acestora trebuiau să se oprească des. Într-un timp Sonja își reveni din starea de inconștiență ; în majoritatea timpului era inconștientă, dar de fiecare dată cînd își revenea încerca să vorbească. Črt mergea în permanență pe lîngă căruța ei. Îi urmărea cu grijă fiecare mișcare, îi îndrepta așternutul, îi ștergea transpirația de pe frunte și-i uda cu o batistă înmuiată în apă buzele arse de fierbințeală. Neža umbla neobosită de la un rănit la altul, îi îngrijea, le aducea apă și-i îmbărbăta.

Cînd, înainte de a se înserа, desjugară boii pentru a se odihni și a paște, în pădurea Gorjanac, Sonja îl întrebă dintr-o dată pe Črt :

— Unde mi-e pușca ?

— N-ai grijă de ea, o voi păstra eu ! îi răspunse acesta, liniștind-o.

Apoi Sonja adormi puțin și, în afară de strajă, se culcară toți obosiți ; adormi și Pavlek, sprijinit de mitraliera sa. Numai Neža era trează, căci răniții o strigau tot timpul.

— Tovarășă Neža, ce crezi, are să-mi taie piciorul ? o întrebă îngrijorat un partizan.

— Nu-ți face griji pentru asta, peste două luni ai să și joci ! îl încurajă ea.

— Dar ochii mei ?..., gemu orbul de lîngă Sonja.

— Nu o să fie nici o grozăvie, tovarășe ! Doctorul o să-ți scoată așchiile de metal și ai să vezi din nou. Acum nu vezi din cauza cheagurilor de sînge, pe care n-am îndrăznit să ți le înlătur singură. Dar doctorii au instrumente speciale pentru așa ceva, sînt foarte pricepuți. Curaj numai, ai să vezi din nou ! îl îmbărbătă Neža.

Rănitul căruia o schijă mare de bombă îi rupsese trei coaste, în timp ce alte schije mai mici îi răniseră tot trupul, avea temperatură și aiura cu glas tare. Se învîrtea neliniștit în așternut. Era un flăcău tînăr din valea Poljanska și nu demult fugise din Gorjanska la partizani.

— Mă duceți la maică-mea, nu ? întrebă, aiurînd flăcăul. O să se bucure mama ! Uite-o, stă în prag... O văd deja ! Uite, Neža, ne face semn cu batista...

Atunci durerile îl apucară din nou și ceru apă.

Neža îi turnă în apă un praf pentru calmarea durerilor și rănitul bău cu sete o ploscă plină. Se liniști curînd și adormi. După miezul nopții porniră mai departe. Căruțele cu răniți se mișcau încet de tot. Pavlek era din nou în grupa de acoperire. Noaptea era liniștită și senină. Nici un zgomot. Peste tot tăcere. Se auzeau numai scîrțîitul roților și îndemnurile înăbușite ale celor ce mînau boii. Mai aveau mult, mult drum de parcurs ! Greu, foarte greu ca Sonja să reziste. Toi erau foarte îngrijorați pentru ea. Črt nu se mișca de lîngă căruța ei. Iar Pavlek, de cîte ori avea posibilitatea, se apropia de ea și cînd o vedea stînd așa, nemișcată, între viață și moarte, i se rupea inima.

Se lumina. În pădure începură să ciripească păsărelele, viața adormită se trezea. Trei căprioare alergară speriate printr-un luminiș. Era frig. Sonja dîrdîia sub pătură și Črt își scoase mantaua și-o acoperi cu ea. Din cînd în cînd i se ivea sînge pe buze și atunci se înăbușea și se convulsiona. Acestea erau clipele cele mai grele.

Črt o ținu de mînă pînă la drumul peste care trebuiau să treacă. Acolo, în apropiere, se zărea o căsuță. Acolo se va opri pentru un ceas, acolo vor pregăti dejunul. Neža, ca un spirit bun, umbla mereu de la unul la altul. Drumul îi chinuse mult, puterile le secătuiseră, rănițiii erau extenuați, nu își mai dădeau seama de ceea ce se întîmplă

în jurul lor, deveniseră nerăbdători și cereau cînd una, cînd alta.

Căsuța era propietatea cărbunarului Ilija. Îl cunoștea orice partizan care trecea pe aici. Acum acasă era numai nevasta. Ilija ardea mangalul, sus în munți. Cu cîteva zile mai înainte aranjase focul de lemne și acum, zi și noapte, trebuia să păzească mangalul ca să nu se ardă prea tare. Nevastă-sa îi ducea mîncare acolo, în fiecare zi. Aici, la ei, se opriseră foarte mulți răniți. Cărbunarul și nevastă-sa erau credincioși, devotați, călăuze iscusite pe toate cărările ascunse ale Gorjancilor. Îmbătrîniseră deja. Aveau doi fii la partizani. Ajutau și ei cît puteau.

— Oh, Neža, iar duci chinul și nevoia ? o întîmpină femeia, cînd Neža intră în tinda afumată.

— Da, da, maico, numai dă repede foc ca să fierbem ceaiul ! Și puțin fîn pentru boi ! o rugă Neža.

— Imediat, imediat, copilă ! Aduceți-i în odaie ca să se încălzească. Oh, bucurie ! Poate o dată ai să-mi aduci încoa și pe vreun fecior de-al meu... Nu i-ai văzut ?

— Ți l-am văzut pe cel mic în brigada lui Gunčev. L-a făcut comandant de companie !

— Oho, ia te uită la flăcău ! exclamă femeia cu bucurie și ochii i se umeziră.

Apoi dădu și ea ajutor la aducerea răniților în casă. Avea pentru fiecare cîte un cuvînt cald, duios. Soba ardea și răniții prinseră viață sub acoperișul cald, se însufleți și așteptau cu nerăbdare ceaiul fierbinte. Lapte nu era pentru toți. Pe lîngă căsuță nu aveau decît o capră, iar maica o mulsese și laptele era deja pe foc.

— Pentru biata fată ! zise maica privind spre Sonja, care, cu fața palidă ca un mort, deschisese ochii chiar în acea clipă.

— Črt, ești lîngă mine ?..., întrebă cu chin. Sînt atît de însetată !

— Vei căpăta lapte cald, copila mea ! îi zise bătrîna. Numai să nu vorbești, trebuie s-o asculți pe Neža, căci ea știe ce ai voie și ce nu. Numai să taci !

Cînd se întoarse în bucătărie își șterse pe furiș lacrimile.

La o anumită depărtare de ambele părți ale căsuței puseseră străji. În timp ce Črt îi ținea Sonjei cana cu lapte

la gură și aceasta sorbea însetată înghițitură după înghițitură, în casă năvăli prin ușa de la tindă cărbunarul Ilija, strigînd :

— Fugiți, fugiți prin ușa din spate, în pădure ! O patrulă de treizeci de fasciști poate pica în orice clipă aici !

Toți săriră în picioare, înșfăcară armele, iar Črt se dezmetici imediat și ordonă :

— Pavlek, tu vei apăra retragerea cu mitraliera, du-te repede cu ajutorul în fața casei ! Mînați boii în pădure pe cealaltă parte ! Adunați răniții și duceți-i după cărbunar ! Repede !

El singur o luă în brațe pe Sonja, deschise ușa cu piciorul și alergă spre pădure. Ceilalți luară răniții care mai rămăseseră. Neža îl ducea de mînă pe orb. În clipa aceea răsună împușcătura primei santinele, jos, lîngă drumul care trecea pe lîngă casă, și se auziră strigătele fasciștilor, care urcau în fugă drumul. În fața casei, lîngă perete, stăteau la pîndă Pavlek și ajutorul său. Pavlek era liniștit. Își căutase cel mai potrivit loc față de drum, în așa fel încît acesta să fie perfect expus focului mitralierei sale și aștepta. Fasciștii începură să tragă ca turbații în căsuță. Primele gloanțe loviră zidul, undeva se sparse o fereastră, o țiglă căzu pe pămînt, gloanțele șuierau ca niște fulgere deasupra capului său. Santinela, care se afla chiar lîngă drum, se întoarse înapoi și începu să tragă.

— Culcă-te la pămînt ! îi strigă Pavlek.

Era însă prea tîrziu. Santinela se apucă cu mîinile de piept, lăsă arma și căzu cu fața în țărînă.

Fasciștii, care erau convinși că au împușcat toți partizanii din colibă, alergau victorioși pe drum, strigînd ca niște apucați. Atunci însă începu să țăcăne mitraliera lui Pavlek. Căzură primii morți sau răniți, iar ceilalți se opriră o clipă, înspăimîntați de moarte, apoi se împrăștiară în fugă, întocmai ca peștii cînd arunci cu o piatră în helești. Pavlek sări în picioare, își sprijini mitraliera de gard și începu să tragă asupra lor. Doar cît te-ai întoarce și numai

cîțiva din ei reușiră să ajungă pînă la cotitură, unde copacii îi ascunseră. Crezînd că era numai rănit, Pavlek alergă spre camaradul său, care zăcea pe pămînt. Murise însă. Îi luă acestuia pușca, și-o atîrnă de umăr, luă mitraliera în spate și, trăgîndu-și camaradul mort, se îndreptă cît putu de repede spre pădure.

Črt o purta în brațe pe Sonja. Tovarășii îi cărau pe ceilalți răniți. Ilija mergea în fața lor, arătîndu-le drumul. Urcau. Črt asudase, dar urca tot mai sus, cu o voință de fier. Auziseră împușcăturile și strigătele fasciștilor, auziseră și mitraliera lui Pavlek, dar apoi se așternuse o liniște mută. Oare nu cumva căzuse Pavlek ?...

Črt se sprijini de un pom, mort de oboseală. Sonja îi privea fața. Auzise și ea împușcăturile.

— Črt... Să nu mă lași !..., zise cu o respirație precipitată și-i zîmbi ușor.

— Nu, nu Sonja, n-or să ne prindă ! Nu te teme ! îi șopti Črt.

— Nu trebuie să mă prindă vie !... Dacă o să fie necesar, Črt, curaj ! îl imploră Sonja.

— O voi face, Sonja, nu ne vor prinde ei vii pe nici unul dintre noi !

O, da, Črt era pregătit pentru orice. Știa ce-ar fi făcut fasciștii cu răniții, dacă ar fi pus mîna pe ei. Nu le rămînea în această situație decît o singură soluție... moartea de propriile lor mîini ! O, era pregătit pentru orice Črt ! Acum însă era epuizat. O așeză pe Sonja pe pămînt și, luîndu-și pușca, se așeză și el alături de ea.

Dar nu mai era nevoie de pușcă. Venea Pavlek. Erau salvați ! Atunci Črt se culcă lîngă Sonja, îi prinse mîna și un val de ușurare, greu de descris, îi străbătu tot corpul. Se deschideau din nou pentru ei porțile vieții ! Păcăliseră din nou moartea !

Pavlek îngenunche lîngă Sonja.

— Pavlek... Pavlek... Ne-ai salvat ! murmură Sonja, apucîndu-i capul creț și sărutîndu-i-l. Dar tu ești rănit... Ești plin de sînge...

Abia atunci Pavlek observă că-i curgea sînge din braţ. Neža era deja lîngă el. Acum mîna începu să-l doară şi să-l ardă atît de tare, încît mitraliera îi alunecă şi căzu la pămînt.

— Glontele a trecut prin muşchi, pe deasupra antebraţului ! zise Neža. Rană, nu glumă ! Ai pierdut mult sînge.

I-o curăţă şi i-o bandajă.

— Acum am să duc eu mitraliera ! zise Črt.

— Numai să ai grijă de ea ! îl rugă Pavlek, nu prea bucuros că era nevoit să se despartă de arma lui dragă. Să ştii însă, numai pînă ce mi se vindecă mîna !

— Răniţii în căruţă ! Înainte ! ordonă Črt şi porni în faţa coloanei.

28

TOVARĂŞII ÎŞI IAU RĂMAS BUN

Într-un mic sat croat păşiră pe pămîntul teritoriului eliberat de partizani. În sat se constituise un spital pentru partizani ; aici îi primeau pe răniţi, îi bandajau şi apoi îi trimiteau la spitalul central al partizanilor, care era ascuns adînc în pădure. Sonja pierduse mult sînge şi, după ce doctorul o văzu, ordonă să rămînă în sat, căci drumul pînă la spitalul din pădure era lung şi foarte prost, iar Sonja era prea slăbită pentru a putea rezista. Şi Pavlek rămase în sat, căci rana lui era uşoară şi, împreună cu Sonja, îl aşteptau pe Črt să se întoarcă, căci plecase să-i aducă pe ceilalţi răniţi, urmînd ca apoi să pornească împreună înapoi la companie.

— Să te întorci repede, Črt ! îi zisese încet Sonja. Repede, repede !

În cuvintele ei era atîta rugăminte încordată, încît Črt simţise că-i îngheaţă inima.

— Am să mă întorc imediat, Sonja, imediat ce duc răniții. Am să mă grăbesc, să nu-ți faci griji ! îi promisese el.

Doctorul se aplecă deasupra rănii ei, i-o curăță și pansă, apoi privi lung fața palidă a tinerei fete, care zăcea într-un pat în mica încăpere țărănească, luminoasă și curată.

— Cumplită, cumplită rană... șopti el. Și cu cîtă răbdare suportă sărmana toate durerile ! Sau poate că se simte mai bine ?... Cîteodată tinerețea face minuni ! Poate, poate... Numai de n-ar mai pierde atîta sînge și de nu i s-ar aprinde plămînii !

O mîngîie ușor pe fața palidă. Sonja deschise ochii și-i surîse cu recunoștință.

— Mai mîngîie-mă o dată, tovarășe !... Așa mă mîngîia totdeauna tata ! șopti ea.

În colțul ochiului se ivi o lacrimă grea, strălucitoare, care, alunecînd pe față, se rostogoli pe pernă.

Și doctorul îi mîngîie fața palidă, chinuită. Sonja își vedea cu ochii închiși casa și pe cei dragi. Niciodată pînă acum nu simțise atîta dor de casă. Acolo este mama, care o așteaptă... Acolo sînt cărțile și caietele ei... Acolo, lîngă casă, este o grădină mare, în care florile au și înflorit... Se vor deschide și petuniile roșii și cele albe, florile roșii în formă de inimioare probabil că au și îmbobocit, narcisele înmiresmează aerul, ciuboțica-cucului arde ca o flacără, liliacul spaniol se poate deschide în fiece clipă în buchete mari de flori... Oh, acolo este și frumosul și însoritul drum spre Gradaščica, care duce, pe sub mesteceni, la școală... Deasupra casei se află o terasă frumoasă, de unde se poate vedea întreaga Barje. Prin Barje curge Ljubljanica, pe care, pînă la Podpeča, plutesc bărcile, scufundacii negri se afundă, trestia fîșîie lîngă apă, deasupra Barjei se ridică Krimul... Patul moale și alb este făcut și o așteaptă... Mama stă lîngă mașina de gătit și pregătește prînzul...

Fața îi era albă, ca din porțelan. Părul ei negru, care-i cădea în valuri, era ca un cadru conceput pentru acest

portret. Buzele i se mișcau ușor și, din cînd în cînd. un surîs slab îi tremura în gropițele din obraji.

Doctorul o privea adînc, cufundat în gînduri. În fața lui se afla tabloul înălțător a tot ceea ce se petrecea atunci. Citea pe această față toată măreția luptei, suferinței și renunțării de sine a poporului chinuit, care pornise la luptă pentru libertate. În ochii ei văzuse toată forța acestor inimi tinere, care se ridicaseră prin sînge și foc pe baricadele umanismului omului nou... Pe cîți dintre ei îi bandajase ? Pe cîți dintre ei îi îngrijise ? Pe cîți dintre ei îi însoțise la moarte ? Și cîți vor mai fi încă ? Și, aproape toți, numai tineri ! Toți numai tinerețe minunată, în floare ! Se așeză pe marginea patului și suspină :

— O, patrie, patrie, cîtă dragoste ceri ! Cît de mult i-ai fermecat cu frumusețea ta ! Îți închină totul, îți jertfesc totul, tinerețea lor, ochii lor, picioarele și mîinile lor, viața lor... Și toate acestea, pentru ca odată să poți respira liberă cu ogoarele și pădurile tale !

Sonja se bucura mult că Pavlek rămăsese lîngă ea. Vorbea greu, în șoaptă și cu întreruperi, deși doctorul îi ordonase cu cea mai mare seriozitate să stea liniștită, să nu-și forțeze plămînii răniți. Acum, după ce-i dăduse un calmant, i se părea că nu-și mai simte deloc corpul și că se odihnește și se leagănă într-o alinare de nedescris.Se simțea de parcă ar fi fost într-o oază, unde-i o pace nesfîrșită, o asemenea pace, încît se putea sprijini de ea, și unde nu există nici un rău și nici o suferință. Undeva, într-un pom înflorit, cîntă păsări minunate, colorate ca un curcubeu, undeva susură un izvor și pretutindeni în jurul ei simte parfumul unor flori ale căror nume nu le cunoaște. Se afunda în vise, deschidea din nou ochii, zîmbea imaginilor care i se arătau, vorbea în șoaptă, cînd cu mama, cînd cu tatăl, cînd cu prieteni și cunoscuți... Pavlek stătea nemișcat lîngă patul ei și nu se sătura privind-o, atît era de frumoasă în durerile ei de moarte, pe care nu le mai simțea... Gazda mergea în vîrful degetelor, ca să nu sfărîme liniștea din jurul ei. Făcuse

totul pentru a-i fi bine în casa ei. O, cît erau de minunați acești țărani din Gorjanac ! Toți erau săraci, dar această femeie făcuse înconjurul tuturor satelor din împrejurimi, pentru a-i aduce Sonjei lapte și miere. Copiii satului au început să-i deschidă ușa încetul cu încetul, să-i vină în vizită și s-o privească cu grijă și respect. Îi aduceau flori, căci știau cît îi este de greu ; o iubeau ca pe o eroină din povești... Cel mai mic copil al gazdei, prîslea, îi adusese ceea ce îi era ei mai drag — un miel mic alb, care abia se născuse... Îi trăseseră patul chiar lîngă fereastră ; de aici vedea sub ea toată Bela Krajina, Kupa cea verde, viile și căsuțele din vii, satele albe și, în depărtare, pădurile mari ale Rožei.

— Pavlek, Pavlek, am să mă înzdrăvenesc repede ! îi șoptise după cîteva zile acestuia.

În aceeași zi era roșie ca focul la față.

— Mă simt atît de sănătoasă, nu mă mai doare nimic ! Ah, ce minunat va fi din nou în companie ! Cine știe pe unde și-au făcut acum tabăra ? Păcat că nu vin încoace, aș vrea tare mult să-i văd, tare mult mi-ar place !... Nu mai știi nimic despre ei ?

— Păi, ai să-i vezi curînd și atunci vom fi din nou împreună ! Eh, compania noastră ! Vor mai fi încă lupte, nu glumă ! Vom mai ataca noi garnizoanele dușmanului... Pînă ce vom elibera și Ljubljana ! Atunci te vei putea duce acasă ! îi spusese Pavlek.

— Acasă... Ei, Pavlek, cînd vom mărșălui oare în Ljubljana ?... Știi, așa, ca partizanii, cu pușca pentru onor, iar tu, în fața noastră, cu mitraliera ! Și vom cînta, vom cînta... *Să ascuțim coasele...* și *Hei, brigadă...* și *Slovenii de cremene...* Știi, mi se pare că sînt deja aproape de casă... O simt, o văd... și știi ce-aș dori mai mult acum ?..., șopti Sonja.

Zîmbi strengărește, clipi din ochi ca odinioară, cînd vroia să necăjească pe careva, se gîndi, ca și cum ar fi privit adînc în sine și ca și cînd și-ar fi adunat amintirile îndepărtate, care se treziseră în adîncurile ființei ei.

— Știi, aș fi vrut să mă vadă mama acum... Cînd ne vom întoarce la casele noastre... Ei, nici n-o să le vină să creadă prin cîte am trecut... Odinioară am fost foarte răsfățată acasă... Plîngeam pentru orice fleac, eram veșnic răcită, mă durea tot timpul cîte ceva... Da, da, acum ar trebui să mă vadă mama, să vadă cît m-am schimbat... Ori atunci, pe muntele Travna, cînd eram atît de înfometați, zdrențăroși și păduchioși... Nici nu i-ar veni să creadă. Atunci și-ar fi luat capul în mîini și ar fi strigat : „Oare aceasta e Sonja mea cea dragă, Sonja mea cea gingașă ?... Sonička mea ?...“ Așa mă chema ea cînd mă răsfăța cel mai mult... așa mă chema ea... Sonička... Știi, în realitate, eu nu m-am schimbat cu nimic... Numai trupul mi s-a călit prin păduri și în luptă, prin ploaie și zăpadă și pe pămîntul gol... Dar și inima a început să-i simtă altcum pe cei din jur... Dușmanul ne apasă... Ne înăbușă... Trebuie să-l nimicim ! Și totuși eu tînjesc după ce-am lăsat acasă... mama, tata, surorile mele... Știi, aici, printre voi, am mai descoperit o mare iubire, care este mai complexă decît cea de mai înainte... iubirea pentru tovarăși... iubirea pentru toți cei care luptă, pentru toți cei care suferă... Și acum, cînd gîndesc astfel despre toți, cînd știu c-am luptat pentru ei, nu mă mai tem nici un pic de moarte...

— Păi, tu nici n-ai să mori, Sonja ! strigă Pavlek înfricoșat.

— Bineînțeles că nu voi muri... sau, poate da ? ! Prietene drag, nu este nimic îngrozitor, știi, nu-i îngrozitor să mori... Greu este numai să vă părăsesc pe voi, care ați fost atît de buni cu mine... Tu, băiatul meu drag, tu mi-ai fost un prieten minunat... Și Črt... Comandantul... Da, mai ales Črt... Lunganul de el... Cum și-a pus viața în primejdie pentru mine cînd am fost atacați !... Ah, și cum mă mai făcea să rîd mereu ! Știi, Pavlek, l-am iubit tare mult... Și dacă n-o să mă mai vadă... să-i spui că m-am gîndit mult, mult de tot la el și că...

Pe față i se împrăștie o ușoară roșeață ; clipi apoi rușinată, ca și cum ar fi vorbit prea mult. De cîteva ori îi

veni pe buze cuvîntul acela care-i rămăsese în gît, dar zîmbi numai, ca vrăjită, apoi își ațintì privirea în zidul scăldat în soare. Pe Pavlek însă aceste cuvinte îl tulburară.

— Ce-i cu tine de vorbești atît de ciudat, Sonja ? Doar nu vrei să-ți iei rămas bun de la noi, doar nu vrei să mori ?, bîigui el, simțind cum o jale adîncă îi apasă inima.

Sonja era așezată în plin soare și era scăldată toată în lumină. Pe față i se oglindeau o liniște de neînțeles și o resemnare calmă, încît Pavlek, în timp ce o privea cum se afundă din ce în ce mai mult în tristețe, simțea cum gîtul i se strînge, ca omului care se desparte pentru totdeauna de un prieten.

Un cal purta în goană pe drum un călăreț. Era înalt, blond, vîntul îi flutura părul de sub boneta de partizan, pe umăr purta pușcă. Gonea calul, atît de tare-l gonea prin defileul spre sat, încît calul era tot o spumă, pe care vîntul o împrăștia.

— Cine aleargă așa pe drum ? întrebă Sonja, ridicîndu-și capul spre fereastră. Ia uită-te, Pavlek, zboară ca o furtună! Ai mai văzut vreodată un călăreț atît de frumos?... Este înalt, tînăr, are pușcă... Este un partizan... Doamne, păi este el !... Este el... E Črt, dragul meu Črt...

Fața-i fu inundată de un val de bucurie, iar în ochi îi apăru o rușine de neînțeles cînd își țintui privirea în ușă. Črt năvăli în cameră. Era tot prăfuit, ars de soare și vînt și atît de istovit, încît se împletici pînă la pat și acolo căzu în genunchi. Luă mîna pe care ea i-o întinsese, și-i șopti în palmă, cu respirația tăiată :

— De cînd te-am văzut prima oară, Sonja ! Inima m-a adus. Am mînat calul pe viață și moarte... A trebuit, a trebuit să ajung la tine chiar azi !

— Să ne luăm rămas bun ! îi șopti Sonja, mîngîindu-i părul.

Apoi căzu epuizată. Închise ochii. Pe buze îi rămase surîsul blînd și, cu capul culcat pe pernă, părea atît de liniștită, ca și cînd nu ar mai fi dorit nimic de la viață. Toți trei se cufundară în această liniște ciudată. Toți sim-

ţiseră că se întîmplă ceva neobişnuit, toţi simţiseră că aceasta este lupta dintre viaţă şi moarte şi toţi se resemnară la gîndul clipei finale, în faţa căreia cad armele tuturor armatelor din lume. Şi totuşi nu le venea să creadă.

Încetul cu încetul se lăsă întunericul. Se pierdea ultima lumină. Gospodina intră în încăpere. Mergea în vîrful degetelor şi brusc se sperie de tăcerea adîncă, care îi învăluia pe toţi trei. Privi spre Sonja. Nu cumva era moartă ? O, nu, iată, zîmbeşte... Femeia ieşi. Nu vroia să-i stingherească pe cei trei prieteni adevăraţi.

Iar jos, pe cîmpul de la Metlika, lupta era în toi. Mitralierele ţăcăneau, şi cele uşoare, şi cele grele, minele şi tunurile bubuiau. Dintr-o dată ecoul luptei ajunse pînă la ei. Pe cîmpul de luptă loviturile erau atît de puternice, încît răzbăteau pînă aici şi făceau să zornăie ferestrele. Sonja deschise ochii, faţa i se însufleţi dintr-o dată, întoarse capul spre fereastră, îşi desfăcu mîinile şi strigă cu mare efort :

— Prieteni... Oare nu auziţi ? La luptă ! La atac !

Vru să sară din pat, dar cei doi o reţinură şi o aşezară uşor la loc pe pernă. Privea spre fereastră, ascultînd atentă, ca şi cum nici nu s-ar fi aflat aici, în încăpere. Apoi îşi dădu seama unde se află, îşi aminti de rană şi întrebă :

— Ce se întîmplă ?

— Ai noştri, atacă Metlika ! îi răspunse Črt. Sînt acolo două brigăzi !

— Ridicaţi-mă, să pot privi prin fereastră ! îi rugă ea.

— O ridicară încet, cu pernă cu tot. Jos, în cîmpie, zgomotul luptei creştea din ce în ce mai mult. Văzu focul aruncătoarelor de mine, explozii de mine şi fulgerele loviturilor de tun. Privea spre cîmpie cu însetare şi dorinţă ; o cuprinsese o flacără puternică, dar nici Črt, nici Pavlek, nu observară cum ochii i se închiseră încet şi cum priveau numai undeva, spre o întindere îndepărtată, ca şi cum nu o putea cuprinde.

— Brigăzile noastre atacă !... şopti ea. Tată, tată, vin acum după tine... Se vor deschide toate temniţele... Liber-

tate... Mamă, uită-te la noi cum mergem înainte... Črt, Pavlek, Dimež, Blaž... Ah...

— Sonja, Sonja! strigă Črt, devenind dintr-o dată conştient că ea pleca.

— Črt..., zise ea horcăind, apoi căzu pe pernă.

Murise.

Copiii satului au presărat flori peste ea. Stătea mută şi liniştită între flori, surîzînd. La capul patului, de fiecare parte, o privegheau prietenii ei. Črt avea privirea ţintuită undeva în depărtare şi se gîndea... Pavlek privea mut spre cîmpie, cufundat şi el în gînduri... Iar femeile din Gorjanac, care veniseră să-şi ia un ultim rămas bun de la fată — de la eroină —, şopteau :

— Cît este de frumoasă şi tînără!

— Şi n-are nici mamă, nici tată lîngă ea...

S-au aplecat deasupra ei şi-au sărutat-o.

— Da, sărmană copilă, te sărut în locul mamei tale...

— Da, sărmană copilă, te mîngîi în locul mamei tale...

Şi cînd, a doua zi, au aşezat-o într-un sicriu alb, pe care l-au făcut tovarăşii infirmieri, femeile i-au presărat sicriul cu flori, iar bătrînica cea măruntă a alergat în casă şi i-a adus o pernă, pe care i-a aşezat-o sub cap.

— Şi tu ai murit pentru noi... Ai murit pentru noi toţi, copilă..., suspină bătrînica. Pentru noi, sărmano... Pentru noi, cei călcaţi în picioare... Ei, de-ai fi fost fata mea, cum m-aş mai fi mîndrit! şopti femeia în casa căreia murise.

Tovarăşii din companie, care aveau tabăra în sat, îi aduseseră o coroană de flori. Steagul partizanilor flutura în vîntul de primăvară, iar compania de luptători păşea tăcută în urma sicriului, pe care-l purtau infirmierii. Črt şi Pavlek mergeau de o parte şi de cealaltă a sicriului. Pavlek purta din nou pe umăr mitraliera. Soarele strălucea.

Îi săpară groapa într-un cimitir mic, sărăcăcios. Tovarăşii îşi luară ultimul rămas bun. Îşi jurară în suflete să nu o uite pînă la moarte. Črt stătea lîngă

mormînt, înalt şi mut. Inima i se sfîşia, dar capul nu i se înclină. Cînd peste morminte se ridică „Cîntecul pentru cei ce s-au jertfit" îşi strînse atît de tare puşca, încît unghiile i se înfipseră în lemn, şi cîntă. Acoperiră groapa. Copiii aşezară peste ea flori, femeile plîngeau. Tovarăşii bătură în pămîntul mormîntului o cruce de lemn, pe care aşezară coroana de flori.

Pavlek îşi aşeză mitraliera pe mormînt, înlătură cu lacrimi în ochi florile care-l acopereau, îmbrăţişă pămîntul mormîntului cu pieptul şi inima lui şi zise sugrumat :

— Pentru Sonja noastră — o ultimă rafală !

Şi mitraliera cîntă peste toată cîmpia, trimiţîndu-şi ecoul cîntecului de luptă în primăvară : răsuna din munte în munte, din inimă în inimă.

Tovarăşii plecară de la mormînt, puternici şi cutezători. Se întorceau la tabăra lor curajoşi şi hotărîţi. Se întorceau ca dintr-o mare călătorie. Sufletul Sonjei era cu ei.

29

DUŞMANUL TREBUIE CĂUTAT PRETUTINDENI

Între Krka şi Sava se întinde minunata cîmpie Krš. De ambele părţi se ridică Gorjanci, cu viile şi clisura Gad, unde se cultivă cei mai renumiţi struguri de doljenska, iar în continuare, pînă la Sutla, se văd dealuri acoperite de vii şi livezi de pomi fructiferi. Între aceste două rîuri este aşezată bogata comună slovenă Poljanci : Cerklje, Bušeča Vas, Mraševo, Pirošica, Krška Vas, Skopice... pînă la Krš şi Brežica, pe Sava. Aici este cîmpie, aici creşte grîu, secară şi hrişcă, aici sînt ogoare mănoase, sate mari şi frumoase, case aspectuoase, din cărămidă — o adevărată bogăţie ! Pe aici

țăranul ară și seamănă, sapă și altoiește via, culege struguri și fructe, coseşte și pescuiește. Aici răsunau cîntece slovene despre secerat și cules dintotdeauna, de cînd își amintește neamul sloven.

Dar s-a năpustit ca un trăsnet forța dușmanului. Dușmanul a prădat patria noastră de aceste sate bogate, însușindu-și-le. Și-a extins granițele peste pămîntul sloven, ne-a despărțit poporul în două, dar nici asta nu i-a fost de ajuns. Populația din aceste sate a fost obligată să-și părăsească casele ; i-au tîrît cu sila la mii de kilometri depărtare, în străinătate. Au fost nevoiți să-și părăsească casele, viile, livezile și vitele. Dușmanul a înghesuit toți oamenii noștri în camioane și i-a dus să robească în Germania. În Silezia și chiar mai departe de Berlin, în Polonia... Și cine mai știe unde ! Iar în satele noastre au fost aduși kočevari, căci granițele germane trebuiau păzite numai de nemți ! Acum, în aceste sate, trăiește un popor străin, oameni străini, care s-au înstăpînit în casele deportaților și și-au însușit avutul lor. Iar pe cîmpia Cerkljan, care este netedă ca o masă, au făcut un aerodrom inamic. Acolo, din hangarele mari, avioanele se ridicau și coborau ca niște păsări de pradă, aducînd moarte pe pămîntul cotropit.

Pavlek se strecura pe lîngă graniță, pe lîngă Krka, aproape de Bušeča Vas, cercetînd pe unde și cum s-ar putea trece mai bine și mai sigur rîul. Dar ce căuta Pavlek al nostru pe lîngă graniță ? Fugise cumva din companie ? Nici vorbă ! El trebuia să treacă de partea cealaltă cu orice preț. Trebuia să cerceteze garnizoana inamică, trebuia să se apropie de aerodrom, să afle amplasarea cazematelor, efectivele inamicului, trebuia să cerceteze legăturile telefonice... Grea misiune ! Dar Pavlek era un băiețandru de țară, desculț, cu o pălărioară ferfeniță pe ochi, care-l transforma din nou într-un ciobănaș. Pe el nu-l va întreba nimeni de autorizație de trecere. Era parcă născut pentru cercetaș ! Încă înainte de plecare comandantul îi desenase toate drumurile și toate satele prin care trebuia să treacă,

îl făcuse atent asupra primejdiei care-l aștepta acolo, ca și asupra însemnătății deosebit de mari a acestei misiuni. De el depindea toată reușita atacului pentru care compania se pregătea încă de mult.

— Vezi, îți încredințez ție această misiune, deși ești cel mai tînăr din companie ! îi spusese comandantul. Vom ataca aerodromul, va trebui să distrugem avioanele și să luăm vitele de la kočevari, pentru ca armata noastră să aibă hrană suficientă. Hai, du-te, fiule, mă bizui pe tine !

— Dar dacă nu voi reuși ? îl întrebase Pavlek îngrijorat.

— Niciodată partizanul nu trebuie să-și pună o astfel de întrebare ! Pentru un partizan nu există nici graniță, nici obstacol ! îi spusese comandantul.

— Am înțeles ! răspunsese Pavlek și, înfundîndu-și pălăria pe cap, o pornise la drum.

„Trebuie, trebuie, trebuie !“ își spunea din cînd în cînd.

Cît timp stătu pe burtă la marginea apei și cercetă terenul inamic nu observă pe nicăieri vreun post dușman de pază. Țăranii noștri de prin părțile acestea îi spuseseră că santinela de pe partea nemțească se arată rar, dar că acolo, pămîntul era minat. Pe cîmp văzuse cîteva femei care săpau cartofii, altceva nimic deosebit. Privind această idilă, omului nici nu i-ar fi venit să creadă că e război. Din fericire, apa rîului nu era adîncă. În apropierea malului opus era într-adevăr de un verde închis și acolo, cu siguranță, îi va ajunge pînă la gît. Dacă ar fi fost mai adîncă nu s-ar fi încumetat s-o treacă, căci nu știa să înoate ! Căută un băț solid și intră în apă. Pipăia cu bățul înaintea lui. Aluneca grozav pe prundișul neted și mai ales în mijlocul apei, unde aceasta îi ajungea pînă la gură. Îi trecuse prin gînd chiar să se întoarcă, dar voința îl mînă înainte : cu fiece clipă va fi pe celălalt mal. Și, în cele din urmă, reuși. Ieși pe mal, se îmbrăcă repede din nou și porni să cerceteze cu atenție împrejurimile. Se tîra palmă cu palmă pe pămînt și-și încorda ochii în iarbă, ca nu cumva să nimerească peste focosul

vreunei mine blestemate. Cerceta fiecare locșor din fața lui. Nu trebui însă să caute prea mult. Dintr-o tufă răsări, ca un fir mai gros de iarbă, focosul unei mine. Scoase din buzunar o sîrmuliță pregătită de mai înainte, desfăcu focosul minei și băgă bucățica de sîrmă în ea. De acum mina nu mai era periculoasă. O ridică și o băgă în pîrîiașul puțin adînc, care se vărsa în Krka și pe lîngă care creșteau din abundență arini. Aceștia constituiau o ascunzătoare grozavă pentru cine nu vroia să fie văzut de pe drumul ce ducea de la rîu spre Cerklje. Găsi șase mine. Bineînțeles că, de fiecare dată cînd trebuia să desfacă focosul, inima i se strîngea. O asemenea mină te spintecă în bucăți. Cu fiecare mină, ținea în mînă o moarte cumplită. Și chiar așa n-ar fi vrut să moară ! Curăță cîțiva metri de mal, așa că, acum coloana va avea un loc sigur de trecere. Apoi ieși curajos, în drum, își înfundă mîinile în buzunare și începu să pășească nepăsător spre sat.

În Bušeča Vas îl opriră copiii. Îi vorbeau nemțește și el nu-i înțelegea. Ce să facă acum ? Vroise să se ascundă de ei, dar copiii strigau după el și, cînd își dădură seama că nu era de-al lor, începură să arunce cu pietre. Doamne, ce-l mai mîncau palmele pe Pavlek ! Cum îndrăznesc mucoșii ăștia de țărani să arunce cu pietre după un vechi partizan ? Trebui însă să se stăpînească și s-o șteargă repede din sat. Cîteva pietre îi trecură chiar pe lîngă urechi, dar mucoșii nu reușiră să-l nimerească. Nici unul măcar ! În acest loc al Krkăi există o cotitură mare, pronunțată și, înainte de a ajunge la Cerklje, trebuie să treci peste un pod. Pe partea pe care se afla nu existau case, dar de cealaltă parte, deasupra defileului abrupt, se vedeau o biserică și casa parohială. Tot satul era adunat în jurul bisericii și de-a lungul drumului principal, care leagă Novo Mesto de Brežica. Pe pod, lîngă pasarela de lemn, stătea sprijinit un soldat neamț, cu ochii ațintiți în apă. Prindea pește. Era un om pipernicit și mai în vîrstă. Pufăia din lulea și scuipa adesea în apă. Pavlek ajunse pe pod. Acum fie ce-o fi ! Soldatul nici nu

se uita la el. Pavlek se sprijini și el de pasarelă și-și ațintì privirea la pluta undiței, care se legăna în apă. Oho, în Krka era pește cît vroiai ! Numai că, dracu să-i ia, nici unul nu vroia să muște din momeala grasă, care se învîrtea în undiță atît de îmbietor. Treceau pe lîngă ea, ba cîte unul deschidea chiar gura, dar apoi, dînd din coadă, în ultima clipă se răzgîndea și pleca mai departe. Soldatul privi de cîteva ori spre băiatul curios, dar nu-i adresă nici un cuvînt. La un moment dat o mreană frumoasă, grasă, înhăță viermușul. Firul undiței se întinse, soldatul trase de băț și peștele se bălăbăni o clipă deasupra podului.

— Tot am prins-o ! strigă soldatul în slovenă.

— Cît e de frumoasă, fir-ar ea să fie ! zise Pavlek, aplecîndu-se deasupra peștelui.

— Este tare grasă, afurisita ! mormăi soldatul mulțumit. Apoi se întoarse brusc, ca și cînd s-ar fi speriat de ceva, și întrebă repede în nemțește :

— Von wo bist du eigentlich, Kerl ? Was suchst du hier ? [1]

— Nu înțeleg, întrebați-mă în limba noastră, domnule soldat ! îi zise Pavlek.

— Ei, păi te-am întrebat de unde ești ? Spune-mi drept, să nu te temi de mine ! îi zise soldatul cu sinceritate, privind cu atenție în jur.

— Sînt de fel din Kal, de sub Sveti Kum !

— Doamne, păi eu sînt din Zagorje ! Așteaptă numai să mergem acolo, după tufiș, și să-mi povestești. Sînt nevoit să port hainele astea nemțești, dar cînd aud graiul nostru îmi vine să înnebunesc de bucurie !

Merseră un timp pe lîngă Krka, apoi se așezară într-un loc izolat, într-un tufăriș, unde ciripeau niște bot-groși înfoiați și de unde se vedea foarte bine aerodromul. De aici se auzea perfect zgomotul motoarelor, dar pînă acum nu decolase nici unul.

---

[1] — De unde ești tu, băiatule ? Ce cauți aici ?

— Nu cumva știți cum le merge în Germania celor din Kal ? îl întrebă Pavlek.

— Eh, încetul cu încetul se vor prăpădi toți ! O duc greu, tare greu o duc toți deportații noștri. Vezi casa aia frumoasă și luminoasă de pe defileul Cerklje ? Aceea era casa țăranului Brač, am slujit amîndoi în armata iugoslavă. Avea un ogor minunat, livezi, două vii, cîteva iugăre de pădure, opt capete de vite ! Iar acum trăiește în Germania occidentală, în Gleihenberg, undeva prin apropiere de Berlin. Lucrează ca argat la un țăran, așa cum a fost și el odinioară, iar nevastă-sa spală vase la o popotă militară. Amîndoi fiii lui sînt pe frontul rusesc. Noroc că pe unul dintre ei l-au luat rușii prizonier ; celălalt însă zace grav rănit pe undeva prin Štajerska și va rămîne fără piciorul drept. Pe unde-s cei din Kal nu știu, l-am văzut numai o dată, în Graz, pe Frece, negustorul ăla umflat. Rînea bălegarul din grajdurile cazarmei noastre... Dar tu ? Spune-mi drept, de mine nu trebuie să te temi, cu toate că sînt îmbrăcat în zorzoanele ăstea, ca un Friț. A trebuit !

— Eu... Rătăcesc pe aici și lucrez ca țăran. Azi aici, mîine dincolo și, uite așa, aștept să se sfîrșească războiul, îi explică Pavlek. În partea cealaltă însă n-am curaj să merg, acolo-s mulți partizani !

— Zici că sînt cu adevărat mulți ? E drept c-au început să apară și prin părțile astea ! Ce-i al lor e al lor însă ! Sînt curajoși, nu de mult au atacat mina din Zagorje ! se minună soldatul.

— Ăștia sînt desigur numai niște tîlhari ? zise Pavlek cu prefăcătorie.

— La noi li se spune *bandiți*. Dar, de-aș fi mai tînăr, pe cuvînt de onoare c-aș fugi la ei, atît de tare urăsc această uniformă și toate aceste zorzoane străine, pe lîngă care ești silit să trăiești. Nu mă încumet nici măcar să vorbesc în graiul nostru. Și, uite așa, tac toată ziua ; de altfel nici n-am încotro, căci în garnizoana asta sînt singurul sloven.

— Dar sînteți mulți ?

— Numai șaizeci, împreună cu piloții. Acum au aici șase avioane. Uită-te, chiar acum o să decoleze unul !

De aici se vedea destul de bine cum scoteau din hangarul din mijloc un avion. Soldații din jurul lui păreau niște puncte negre. Se auzi un zgomot puternic de avion. Atunci pasărea de fier începu să alerge pe pîrtie și apoi se înălță în văzduh ; se roti de cîteva ori deasupra aerodromului, apoi se ridică în înălțimi cu o viteză fulgerătoare și dispăru în depărtări.

— Ce frumos este ! strigă Pavlek, ca și cum toate acestea l-ar fi minunat cu adevărat.

— Frumos, pe dracu ! Ești încă prea tînăr și cred și eu că pentru un băiat ca tine ăsta este un lucru grozav. Gîndește-te însă că toate acestea sînt făcute pentru a semăna moarte !

— Dar ce-i aia din dreapta hangarului ?

— Aceea este cazarma. În stînga cazărmii sînt magaziile, îngropate pe jumătate în pămînt. Vezi movila aia din spatele cazărmii ? Acolo este amplasată o cazemată în pămînt, pentru bombe de avion, iar pe cealaltă parte, una la fel, pentru benzină. O, la astfel de lucruri nemții sînt meșteri nu glumă ! Știu ei. Tot aerodromul este ca o adevărată fortăreață mai mică. De fiecare parte a lui se află cîte un foișor, îngropat pe jumătate în pămînt, și toate foișoarele sînt legate între ele prin niște șanțuri. Dar acum, tăcere ! Cel ce vine încoace nu trebuie să audă că vorbim în slovenă !

Pe cărare venea un țăran cu coasa pe umăr.

— Ăsta este comandantul apărării locale a kočevarilor. Un cocoș înfumurat ! Toți veneticii ăștia sînt înarmați și fiecare sat își are paza lui locală. Se tem grozav de partizani ! Îi apasă probabil conștiința pentru că au alungat oamenii de aici și se înfruptă din bunurile lor. Privește, acolo au chiar și un telefon, prin care țin legătura cu comandamentul nostru. Ce să-i faci, așa-i cînd n-ai conștiința curată ! Știi, tu așteaptă aici, eu trebuie să plec ! După ce mă pierd în pădure poți pleca și tu. Dar nu cumva să te

duci în Cerklje, acolo-s toți dați dracului de răi. Păi, atunci drum bun ! Na, uite ceva mărunțiș, istețule, n-am nimic altceva ce să-ți dau !

Soldatul ieși în drum și-o porni după țăran, iar Pavlek rămase pe loc. Ehei, avusese un noroc drăcesc ! Vezi tu telefonul... Asta-i un lucru foarte important, ăsta va trebui imediat distrus ! Ținea bine minte totul, își întipărise poziția exactă a aerodromului, apoi se înfundase în iarbă și se odihnise pînă pe la prînz. Cînd clopotul bisericii trase de amiază se strecură încet înapoi pînă la Krka, trecu rîul și ieși neobservat la malul nostru.

Se lăsa o noapte întunecoasă. Încet, fără zgomot, spre Krka, înainta o coloană lungă. Pavlek era o bună călăuză. Coloana trecu prin apă neauzită, nici cel mai mic zgomot de pas nu trădă șirul lung de oameni care se opriseră lîngă Krka. Pavlek trecu singur pe cealaltă parte a rîului, se strecură pînă la drum și, după ce văzu că nu era nimic suspect, se întoarse la tovarășii săi. Ei, acum toți în rîu ! După el ! Oamenii păşeau pas cu pas prin apă, într-o liniște deplină și, dacă vreunul dintre ei aluneca și se mura tot în apa rece, se abținea chiar să-i tragă o înjurătură. Cînd ajunseră pe malul nemțesc Pavlek își atîrnă din nou mitraliera pe umăr. Ajutorul său, Črt și încă doi luptători mergeau spre sat, împreună cu el, în fața coloanei, ca cercetași. Cînd ajunseră aproape de podul de lemn Pavlek se strecură pînă la cablul telefonic și-l tăie. Așa, acum kočevarii n-aveau decît să urle cît poftesc în telefon, căci comandamentul aerodromului tot n-are să-i audă. Atenție însă vine cineva ! Pe pod se mișcau două umbre întunecate.

— Straja kočevarilor din sat ! Črt, trăsnește-i ! Dar fără zgomot ! Nu trebuie să ajungă nici o împușcătură pînă la garnizoană ! Črt, azi trebuie să arătăm într-un mod deosebit ce putem. Pentru Sonja ! Știi, partea ei de luptă trebuie s-o luăm asupra noastră. Să-i așteptăm pînă ce ajung la capătul podului ! îi șopti Pavlek.

— Da, da, ăștia doi nu trebuie să ne scape ! îi răspunse Črt. Îi lăsăm întîi să treacă și, poc, un pat de pușcă în cap !

După ce kočevarii trecură cîțiva pași de ei, discutînd fără grijă, Črt, și Pavlek săriră în picioare și-i trăsniră pe fiecare cu patul puștii. Kočevarul lui Črt fusese doborît la pămînt, dar Pavlek era prea mărunt și el reușise numai să-l atingă pe al lui. Acesta se ridicase și o luase la goană pe drum. Dar Črt îl ajunse imediat. Îi sări în cîrcă ca o pisică, îl doborî la pămînt și-i legă repede mîinile.

Cînd ajunse în fața satului, coloana se împărți în trei părți. Primul detașament avea misiunea de a asedia satul și de a pune mîna pe vite, al doilea trebuia să înconjoare aerodromul dinspre dreapta, iar cel de-al treilea trebuia să se deplaseze peste cîmp, pe cealaltă parte a drumului principal, pentru a ataca aerodromul dinspre stînga. Oricum, garnizoana trebuia luată prin surprindere ! Detașamentul care trebuia să asedieze satul își începea acțiunea numai după ce auzea primele împușcături pe aerodrom.

Soldaților de pe aerodrom nici prin minte nu le trecea de un atac prin surprindere. Nici măcar nu le trăsnea prin cap că cineva ar putea îndrăzni să atace aerodromul. De aceea nici măsurile de prevedere pe aerodrom nu erau așa cum ar fi trebuit să fie pe timp de război. Cînd ai noștri trecură prin sîrma care înconjura tot aerodromul, nu se arătă nici țipenie de santinelă. Legătura dintre cele două detașamente fusese stabilită chiar sub îngrăditura de sîrmă, deoarece ambele detașamente trebuiau să atace concomitent. Abia cînd luptătorii se apropiaseră cam la cincizeci de metri de cazarmă, din întuneric strigă cineva :

— Halt ! Ver da ? [1]

Ai noștri însă alergau deja spre cazarmă, trecură peste santinelă și pătrunseră înăuntru. Șvabii surprinși săriră peste ferestre, fugeau în toate părțile numai în cămăși, strigau și urlau, iar partizanii aruncau grenade ! Dar dușmanii își reveniră repede. În spatele hangarului de avioane începu să țăcăne o mitralieră de-a lor și să bată

[1] — Stai ! Cine e ?

repede, mînioase, și automatele. Văzduhul fu spintecat de o rachetă roșie, prin care cereau ajutor de la Brežica și Kršk. De sub cazematele din beton șvabii trăgeau necontenit în ai noștri. În felul acesta ne era împiedicat accesul spre avioane, silindu-ne să ne adăpostim, căci altfel mitraliera inamică ne-ar fi secerat năprasnic.

— Trebuie să-i luăm din spate ! îi zise Pavlek lui Črt.

Se tîrîră amîndoi prin spatele celui de-al doilea hangar, care începuse deja să ardă, și dintr-o dată se prăbușiră într-un șanț adînc. Cînd străluci fulgerul unei rachete albe observară că nimeriseră în tranșeul de legătură, care ducea spre cazematele unde se îngropaseră dușmanii cu mitraliera lor.

— Ei, acum înainte ! Sîntem pe drumul cel bun !

Șanțul era șerpuit. Pe marginea lui se aflau lăcașuri pentru tragere. Se apropiară repede de locul unde șanțul se termina cu o cazemată. Aha, aici erau ! Ei, acum încet și cu chibzuință, frățioare ! Înaintară în patru labe și aproape lipiți de pămînt. Cînd ajunseră la ultima cotitură a șanțului observară umbrele întunecate ale șvabilor și fulgerăturile dese ale mitralierei și automatelor lor. Se apropiară la zece pași de ei.

— Hai, pregătește-ți orga ! O să le cîntăm niței prohodul ! zise Črt.

Pavlek se culcă pe pămînt și-și așeză cu grijă mitraliera lîngă el. Črt se trînti și el alături și-i pregăti benzile. Cînd în văzduh țîșni din nou o rachetă luminoasă Pavlek deschise focul.

Mitraliera inamică amuți. Șvabii începură să strige. cîțiva din ei căzură, alții săriră în șanț, căci nu știau de unde vine focul. Cînd văzură în șanț flăcările groazei și ale morții, săriră din nou în cazemată. Dar, cum amuțise mitraliera inamică, cele două detașamente ale noastre se năpustiră și-i terminară cu grenadele și pe ultimii nemți care mai rezistau. În furia năvalei cîțiva partizani zburară din cazemată în șanț, drept peste Pavlek și Črt, pe care la început îi socotiseră șvabi, iar acum abia le venea să creadă

că cei doi sînt de-ai lor, ca și cum ar fi orbit dintr-o dată la asemenea arătare.

Săriră toți afară din șanț. Toate hangarele ardeau. Din cauza luminii pîrjolului puternic totul strălucea. O parte dintre ai noștri distruseseră deja avioanele. Tăbărîseră pe ele cu securile.

— Aici nu mai este nici o treabă pentru noi, zise Črt.

— Pe aici, pe undeva, trebuie să fie depozitul, începu să ghicească Pavlek.

Din deschizătura care ducea spre depozitul de beton se năpusti dintr-o dată afară un neamț pe jumătate gol, îl răsturnă pe Pavlek, sări peste șanț și se pierdu în întuneric. Pavlek se ridică supărat de jos și îndreptă mitraliera spre el.

— Lasă-l dracului ! N-are decît să zboare la Hitler al lui să-i spună că am năvălit peste cetatea sa și că puțin ne mai pasă de toate armatele lui !

Apoi începură să cotrobăiască prin depozit. Ce n-aveau nemții aici ! Unt, marmeladă, bidoane mari cu miere, slănină, țigări și o întreagă magazie plină cu îmbrăcăminte, cizme și pături. Partizanii au strîns tot ce le era mai de trebuință, dar cel mai mult se bucurau de cizme, căci încălțămintea lor era din nou ruptă toată. Au încărcat cît au putut duce, iar Črt, care era mort după miere, înșfăcă și un bidon cu miere, din care înfulecă cît putu cu o lingură scoasă de sub centura pantalonilor. Îi înștiințară apoi pe ceilalți tovarăși și în cîteva minute depozitul era gol. Plecară peste aerodrom. Avioanele stăteau ca niște coțofene jumulite.

Compania se strînse în coloană. În clipa aceea se ridică în văzduh o flacără uriașă și un zgomot înăbușit făcu să se legene pămîntul sub ei. Se aruncară toți la pămînt. Ardea depozitul de benzină ! Acum era lumină ca în plină zi și aveau drumul luminat pînă la Krka. Se grăbiră spre Cerklje. Acolo îi aștepta deja cel de-al treilea detașament cu vitele kočevarilor. Oho, ce frumusețe de boi și vaci ! Și un întreg munte de porci înjunghiați ! Minunea lui

Dumnezeu, nu alta ! Înainte, coloană, înainte ! Cercetașii, cei care mînau vitele, apoi luptătorii, apoi cei care duceau bunurile cucerite, iar la sfîrșit vencau și cei din apărare, care rămăseseră la răscrucea din capătul satului pentru a asigura trecerea în locul unde drumul principal se întretaie cu drumul dinspre Kršk. În depărtare se auzi duduit de camioane. Partizanii se îndreptară în mare grabă spre rîu. O luară pe lîngă cununa de dealuri mici acoperite de vii, se strecurară în afara luminii pîrjolului de pe aerodrom și primii boi treceau rîul. În depărtare țăcăneau mitralierele.

— Prea tîrziu, scumpii mei Friți ! zise comandantul după ce toată compania, împreună cu prada, se afla deja pe cealaltă parte a rîului, iar cei din apărare pășiseră și ei în apă.

Iar Črt, plin tot de miere, căci tot drumul pînă la pîrîu linsese miere din bidonul cel mare, căzuse chiar în mijlocul apei și cînd apa-i furase bidonul cu miere, îl apucase o furie drăcească.

— Nu te mai amărî, Črt, am în tolbă un bidon cu miere la fel cu cel pe care l-ai pierdut ! îl liniști cumva Pavlek.

— Mierea este pentru răniți ! interveni Neža.

— Ei, ăsta-i alt cîntec ! zise Črt. Nu pot zău ! Nici chiar așa ! După ce-am lins atîta miere, să mă las rănit ? Nu-i nimic, medicamentul are efect chiar dacă-l iei înainte de a te îmbolnăvi, nu-i așa, doctoriță a tuturor doctorilor de partizani ? Pavlek, dă-i imediat mierea să nu care cumva să cădem în ispită !

Apoi, toată noaptea, merseră fără întrerupere înainte prin pădure. La loc sigur ! La odihnă !

— Pavlek s-a evidențiat din nou ! La fel și Črt ! îi lăudă comandantul pe cei doi prieteni în fața companiei adunate. Sînteți propuși pentru comandanți de plutoane !

— Dacă merge tot așa, în curînd vom fi generali ! zise Črt în repausul de după-amiază, în timp ce se desfătau trîntiți sub un brad înalt, cu ochii la cer.

— Ei, de ce nu-i și Sonja aici ! Ar fi devenit și ea comandant de pluton ! suspină Pavlek.

— Tot timpul cît i-am atacat pe șvabi m-am gîndit la ea ! zise Črt.

Curierul de la Marele stat major le povestise că italienii dintr-o garnizoană îi rugaseră pe partizani să încheie pace.

— Mie mi se tot pare că plutește ceva în văzduh ! zise Črt.

— Nu văd nimic ! zise Pavlek, scrutînd cerul.

— Eh, păi asta nu se vede acolo ! Dar, știi, fasciștii parcă s-au mai potolit puțin... Nu prea le mai arde de ofensivă. Ocolesc cît pot lupta. Data trecută, în plină zi, a ieșit în drum toată brigada noastră și n-au tras. Stăteau ascunși în cazemate și nimic !... Se zice chiar că l-au închis pe Mussolini...

— Și ce va fi după asta ?

— După asta o să ne putem bucura curînd de tot pentru ce am luptat !

— De libertate ?

— Dar de ce altceva dacă nu de libertate ! Dacă l-au fluierat pe Mussolini, îi vor bate clopotele și lui Hitler. Numai că șvabii sînt cei mai fanatici dintre fasciști. Aștia n-or să se potolească pînă ce nu le-om pune creierii la saramură chiar la Berlin !

— Păi, atunci s-ar putea să fie eliberată și mama !

Amîndoi se afundară apoi în vise. Črt se gîndea la Sonja, la casa lui, unde-l așteptau mama, tata, cărțile lui... Pavlek se gîndea la taică-său și maică-sa, la gospodăria lui, la cîmpuri, ogoare, vite și grauri...

30

VICTORIA

Črt presimțise într-adevăr ceva. Acest ceva plutea în văzduh ! Neobișnuite semne de resemnare din partea fasciștilor se arătau acum în fiece zi, din ce în ce mai des. Începuseră deja să se întoarcă cei de prin lagăre

și închisori, autoritățile deveniseră dintr-o dată ciudat de îngăduitoare, atît prin orașe, cît și prin sate, poporul parcă începea să respire mai liber. Fascismul începea să se sfărîme.

Da, plutea ceva în văzduh !

Se apropia încet sfîrșitul verii, merele și perele se copseseră, grîul fusese secerat, livezile cosite, dar compania noastră se afla tot în pădure, organiza atacuri, ataca garnizoanele gardiștilor albi, distrugea căi ferate și șosele. Cu fiecare zi pășea pe noi drumuri de succese și victorii.

În primele zile ale lui septembrie Pavlek și Črt își conduceau fiecare plutonul său spre misiunea din „Kačje Ride", lîngă Trebnje. Obținuseră informații că pe acest drum va trece, din Novo Mesto spre Ljubljana, un regiment inamic. Un întreg regiment ! Asta însemna multe sute de soldați, o mulțime de puști, de mitraliere, de aruncătoare de mine, măgari, cai, echipament... Cînd ambele plutoane își ocupară pozițiile în desișuri, cam la vreo șaizeci de metri deasupra drumului, mai domnea încă întunericul. Stăteau culcați în iarba plină de rouă ; erau dispuși în locurile cele mai potrivite pentru adăposturi sigure și bine ascunse. Asemenea expediții nu li se mai păreau acum deloc primejdioase. Cu timpul se obișnuiseră cu cele mai grele lupte și nu se mai gîndeau niciodată dinainte la insucces. Dacă se mai întîmpla cîteodată ca victoria să-i ocolească și să nu-și poată îndeplini misiunea, atunci era de vină numai trădarea ori forța mult prea mare a inamicului. Dar azi aveau arme suficiente ! Acum erau toți bine înarmați !

Drumul de sub ei rămase mult timp tăcut și pustiu. Nimic nu se mișca pe el. Dimineața era frig, iarba era plină de rouă ; dîrdîiau puțin, căci stăteau culcați pe pămîntul gol. Imediat însă ce se lumină de ziuă drumul se însufleți neobișnuit de repede. Soldații italieni alergau încolo și-ncoace pe motociclete ; automobile după automobile se duceau cînd spre Novo Mesto, cînd înapoi, spre Ljubljana, și toate erau pline numai cu ofițeri italieni

superiori. În Trebnje fasciștii începuseră să strige și să cînte cu noaptea-n cap... În vale, spre Ljubljana, alerga un tren lung, soldații stăteau pe acoperișurile vagoanelor, cîntau și gesticulau cu mîinile de parcă s-ar fi dus la nuntă. De pe un vagon flutură un steag roșu. Nu cumva se întorsese lumea asta cu capul în jos ?

Ai noștri uitaseră de misiunea care-i aștepta, căutînd să ghicească ce vroiau să însemne toate acestea și se simțeau așa de lipsiți de griji, încît astăzi ar fi putut chiar vorbi tare. Părăsiră pozițiile și se adunară în jurul lui Črt, care cerceta drumul cu un binoclu.

— Plutește ceva în văzduh, tovarăși ! zise acesta. Nu știu de ce mi se tot pare că azi nu vom mai avea de lucru.

În clipa aceea observă cum o mulțime de țărani, bărbați și femei, grăbeau spre Trebnje ; după mersul și gesturile lor se putea înțelege ușor că erau neobișnuit de veseli și de vorbăreți, de parcă se duceau la nuntă. Bărbații gesticulau des, cineva chiui chiar, femeile sporovăiau tot timpul și rîdeau. Ce dracu i-o fi apucat azi ?...

Se gîndise chiar să dea o fugă pînă-n drum, ca să se convingă singur de ceea ce se petrece, dar misiunea este misiune, ordinu-i ordin !

— Pavlek ia-ți boneta de partizan de pe cap, scoate-ți cizmele din picioare, scoate-ți și bluza și dă o fugă pînă-n drum ! Dar numai pînă acolo la cotitură și tot acolo așteaptă-i, la defileu. Se pare că azi au înnebunit cu toții ! Regimentul despre care am fost informați trebuia demult să fie aici !

Dincolo de cotitură mărșăluia un grup de flăcăi și fete. Ce ?... Oare vedeau bine ai noștri sau erau acolo numai niște vise nebune ?... Cineva ducea un steag mare sloven, care flutura în vînt !... Acest steag al nostru, pentru care încă ieri ne aruncau în temnițe ori ne împușcau ? ! Steagul sloven sub nasul fasciștilor din Trebnje ? !...

O, dar și-au ieșit de tot din minți, oare n-auziți ce cîntă ?...

„Înainte, steag slăvit,
Luptă, sînge de voinic!"...

— Cel mai sfînt cîntec al nostru? Pavlek, Pavlek aleargă în drum.

Cît ai clipi din ochi Pavlek era din nou un țărănuș și o șterse cît putu de repede spre defileu, prin hățiș; îl ajunse chiar în fața Trebnjei.

Ai noștri își aprinseseră țigările, se așezaseră în jurul lui Črt și începuseră să aștepte cu nerăbdare întoarcerea lui Pavlek. Discutau în voie, nu mai simțeau nici o primejdie pe drum; tare ar fi vrut să meargă acolo și ei și să li se alăture. Astăzi drumul li se părea al lor, atrăgător și pe fiecare dintre ei îi apucă o dorință puternică de a ieși o dată în drum, în plină zi, de a merge liniștit pe el pînă la primul sat, de a nu se mai tîrî pe lîngă movile și de a nu se mai ascunde ca niște fiare în păduri săptămîni întregi.

Pavlek se întoarse repede. Flutura o bucată de hîrtie în mînă și țipa cît îl ținea gura, de răsuna toată pădurea.

— Tovarăși, am învins! Ura, am învins!

Sărea într-un picior, își îmbrățișa toți camarazii și în cele din urmă se atîrnă de gîtul lui Črt, care, din cauza emoției puternice, de nedescris, abia reuși să deschidă gura.

— Băieți, dați fuga repede după hingheri, Pavlek a turbat.

La urmă îl strînse pe acesta la pieptul său și strigă cu nerăbdare pe deasupra lui:

— Trăsnet și iad, deschide-ți o dată pliscul și spune-ne ceva ca lumea!

Pavlek îi vîrî sub nas hîrtia pe care o ținea în mînă.

Črt își trecu repede privirea peste hîrtie, citind cu jumătate de glas, se apucă cu mîinile de cap, ca și cum nu i-ar fi venit să-și creadă ochilor:

— Armata italiană a capitulat... A semnat tratatul pentru predarea totală a armelor... Frontul de Eliberare al poporului sloven preia în mîinile sale toată puterea pe

teritoriul sloven... Trupelor italiene care se mai află încă pe teritoriul sloven li se permite trecere liberă... Dar toate armele, toate depozitele, tot echipamentul vor rămîne neatinse. Se va uza de forţă împotriva unităţilor şi subunităţilor care se opun dezarmării... Miile de locuitori ai litoralului şi munţilor să fie pregătiţi pentru a intra în armata slovenă de partizani...

De bucurie tovarăşii începură să sară în sus şi să-şi arunce bonetele în aer. Nici o forţă nu-i mai putea ţine în pădure. Se îmbrăţişară printre chiuituri vesele şi aceşti luptători care fuseseră nevoiţi să se ascundă prin păduri mai mult de doi ani, alergară pe drum şi începură să cînte liber, ca niciodată.

Dinspre Trebnje venea în goană un camion mare, plin cu soldaţi italieni. Soldaţii din camion cîntau şi ai noştri auziră din depărtare strigăte de :

„Eviva i partigiani ! La guerra e finita !“ [1]

Pavlek se şi culcase în ascunzătoarea lui cu mitraliera, într-atît îi intrase în sînge pregătirea de luptă şi lupta. Toţi ceilalţi aruncaseră puştile şi priveau de la marginea drumului, numai Črt rămăsese în drum. Păşea larg, părul îi flutura în vînt şi-şi ridică puşca deasupra capului.

Camionul se opri. Partizanii şi duşmanul se priveau ochi în ochi. Duşmanul nu ridica armele ! Črt lăsă puşca în jos. Tovarăşii se adunară în jurul camionului.

— Cine-i comandantul ? întrebă Črt cu hotărîre.

Din camion ieşi un tînăr ofiţer, se apropie de Črt, îl salută regulamentar şi spuse :

— Pentru noi războiul s-a sfîrşit. În numele tratatului în vigoare, rog trecere liberă !

— În ordine ! Dar mai întîi predaţi toate armele ! zise Črt.

Ofiţerul părea că se răzgîndise. Apoi însă se apropie de soldaţii săi şi le comunică cererea partizanilor. Soldaţii nu stătură mult pe gînduri. Începură să-şi arunce puştile

[1] „Trăiască partizanii ! Războiul s-a sfîrşit !“

în iarbă, își desfăcură cartușierele de la centuri și-și aruncară caschetele, strigînd :

— Războiul s-a sfîrșit ! Mergem acasă ! Acasă ! Trăiască partizanii !

Tovarășii fură cuprinși de un simțămînt de amărăciune. Toată această armată jalnică striga acum de bucurie și doar că nu-i îmbrățișa... Dar ar fi fost vai și amar de partizanul care le-ar fi căzut în mînă nu mai tîrziu decît ieri ! L-ar fi chinuit ca pe o fiară ! O, ce-ar mai fi vrut ei să se năpustească asupra acestora și să-i omoare pînă la unu ! Poate că sînt chiar cei care le-au incendiat satele, le-au ucis mamele și tații... Dar tratatul este tratat ! Partizanii nu-l vor încălca !

În cele din urmă ofițerul își lăsă capul în jos, mîinile-i căzură pe lîngă corp, apoi, cu o mișcare bruscă, își desfăcu centura și-i predă lui Črt revolverul. Salută obosit, pe partizanii victorioși și vroi să se urce în camion. Soldații lui cîntau.

— Jos din camion ! În numele tratatului vă permit liberă trecere vouă, dar toate celelalte rămîn la noi, captură de război ! ordonă Črt.

Șoferul apăsă pe pedală și camionul porni încet. Și acum încercaseră să-i înșele. Dar luptătorii săriră cu toții în drum și își îndreptară puștile spre ei. Pavlek se așeză în fața mașinii cu mitraliera... Soldații însă săriseră deja pe drum și se îndreptau repede spre Ljubljana. Acasă, acasă, cît mai repede ! — aceasta era dorința lor supremă. Nu ar mai fi dat piept cu partizanii pentru nimic în lume.

Tovarășul din Ljubljana, care știa să conducă, sări în camion și de bucurie că după atîta vreme putea din nou să conducă mașina parcă-și ieșise din minți.

— Intrați, domnilor, dar mai repede, grăbiți-vă, căci plecăm acușica ! le zise el.

Tovarășii aruncară armele italienilor în camion. Črt se încinse cu centura cu revolver a ofițerului, Pavlek se cățără deasupra cabinei și, de atîta bucurie, trase spre cer o întreagă rafală de mitralieră, ca un strigăt de victorie.

Flăcăii săriră în camion, iar acesta se îndreptă în goană spre Trebnje, în timp ce peste livezi răsunau cîntece vesele de partizani. Hei, drum alb, la lumina albă a zilei, du-ne direct în garnizoana inamică ! Mînă, frăţioare, mînă ! Ura ! Înainte ! Înainte !

Flăcăii chiuiau. Toate şoselele erau pline de oamenii noştri. Cînd îi văzură pe partizanii din camion, le făcură semne cu batistele şi-i salutară cu însufleţire. O femeie se aşezase în mijlocul drumului şi gesticula atît de tare cu mîinile, încît fură nevoiţi să oprească camionul.

— Mama lui Borka ! strigă Pavlek şi sări de pe acoperişul camionului drept în drum. Mamă a lui Borka, am învins, ura, am învins !

Pavlek o îmbrăţişă şi o învîrti în praful drumului.

— Pavlek, tu eşti mă, partizănoiule ? ! se bucură femeia. Noroc, copiii mei, noroc, tovarăşi ! Luaţi-mă şi pe mine în camion ! Faceţi-mi şi mie hatîrul ăsta, ca măcar o dată să mă plimb şi eu la lumina zilei cu partizanii !

O traseră în camion şi toţi cei care erau jos începură să se urce în camionul care o porni uşor, în cîntece şi chiuituri.

— Ştiţi ceva despre maică-mea ? o întrebă Pavlek pe mama lui Borka.

— Cum să nu, mi-a scris de cîteva ori ! Mai întîi au dus-o la Rab, iar mai tîrziu a fost trimisă la Gonars. Acum este cu siguranţă liberă şi poate în fiece clipă să ajungă acasă. Zilele astea s-au întors mulţi !

Cînd auzi şi această bucurie Pavlek înmărmuri. Privea departe pe drum, dar nu-l vedea... Iar camionul duduia vesel înainte, fără întrerupere. Rampele închise dinspre Trebnje fuseseră deja distruse, îngrăditura de sîrmă ghimpată, tăiată, nu mai exista pe nicăieri pază fascistă. Ajunseră la Trebnje cu cîntec şi cu feţe biruitoare.

În faţa clădirii şcolii, unde cu cîteva zile mai înainte duşmanul îşi flutura steagul pe o prăjină înaltă, flutura acum steagul partizanilor. Aici deja îşi terminase treaba brigada Cankar. Iată-l pe comandantul Ciril cum priveşte cu emoţie grămada uriaşă de arme, pe care fasciştii le depun

în piața din fața tribunalului, și iată cum dușmanul, fără nici o armă acum, stă încovoiat în rîndurile străjuite de luptătorii brigăzii ; e drept că pînă la urmă se va întoarce el acasă, dar învins și stigmatizat, pentru că făcuse atît rău în această țară. Se îngrămădeau puștile, scurte și lungi, erau cu miile, sute de mitraliere, banduri grele, puști-mitralieră, aruncătoare de mine, tunuri, depozite uriașe de muniție de tot felul ; magaziile erau arhipline de alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte... Partizanii duseseră în grajduri măgari, cai, sub hambare, tunuri și tancuri. Unul legase de gîtul unui cîine o mulțime de fotografii de fasciști ; cîinele fugea cu ele, iar poporul rîdea și aplauda. Pe drum, în camioane și căruțe, pe motociclete și cai, în trenuri, alergau deja partizanii... Primul tren de partizani care venea dinspre Novo Mesto era împodobit cu flori și steaguri, mecanicul purta pe cap boneta de partizan, iar lîngă căldarea de aburi îi stătea sprijinită carabina.

Același tablou pretutindeni, de-a lungul patriei : în Novo Mesto, în Ribnica, în Kočevlje... Pretutindeni ! Cît era de minunat ! Luni de zile trebuiseră să sufere prin păduri, în ploaie, zăpadă și ger. Iar acum stăteau din nou fără grijă în casă, discutau cu oamenii, intrau la un vin în cafenea, se duceau prin prăvălii să cumpere una sau alta, stăteau în fața bisericii și discutau cu fetele despre mitingul pe care-l va organiza în curînd în sat batalionul.

Pe trădători însă îi cuprinsese o spaimă de moarte. Fugiseră din toate garnizoanele în puternica fortăreață a Turjakului și se întăriseră acolo. Fasciștii îi părăsiseră și acum îi așteptau pe nemți ca să-i elibereze. Li se oferau pentru a-și măcelări frații. Nemții erau la Ljubljana ! Trădătorii se rugau ca ei să ocupe cît mai repede toată Slovenia, numai nu cumva să pună mîna pe putere partizanii ! Trădătorii tremurau, înjurau, se temeau de pedeapsa poporului...

În casele țăranilor domnea o bucurie de nedescris. Cei care de luni și luni își priviseră casele numai din depărtări

puteau acum să și le revadă, fugeau pentru cîteva zile în permisie, să-și îmbrățișeze mamele, soțiile, copiii ! Privește cît este de mîndră femeia care se plimbă prin sat cu bărbatul ei, partizanul ! Privește cu cîtă dragoste se uită mama la fiul ei, partizanul ! În unele case însă nu domnește bucuria. Din cînd în cînd, de după o fereastră, se ivește cîte o față îngrijorată. Ochii nu-i scînteiază, fața se retrage înapoi, în întuneric, de cum se ivește pe drum vreun partizan. În această casă se află cineva care a fost acolo unde n-ar fi trebuit să fie ! În această casă cineva devenise ceea ce astăzi majoritatea poporului numește cu scîrbă : trădător ! Se ascundea în Ljubljana, apărat de sîrmă ghimpată, de cazemate și de fasciștii nemți.

Mii de soldați italieni plecau. Erau sătui de război. Își predau armele cu bucurie. Armata germană însă le cotropise și lor țara. Vroia să salveze fascismul care se afunda. Mulți soldați dușmani sînt gata acum să se alăture armatei de partizani. Dușmanul de ieri se înfrățește cu dușmanul. Se vor mai da încă lupte crunte ! Acum nemilosul fascism german a devenit dușmanul comun al slovenilor și italienilor ! Acum vor lupta împreună împotriva celui mai mare dușman al omenirii. Împotriva răului care a vrut să înrobească toate popoarele lumii, ca un singur popor să se bucure de bunurile tuturor popoarelor. Toți erau conștienți că vor mai fi lupte, și încă ce lupte !

Pe drum se întorceau cei din lagăre. Porțile lagărelor și închisorilor din Italia se deschiseseră. Privește cîți sînt ! Sînt înfometați și rupți. Cu bocceaua pe umeri, merg aceste fețe senine în satele lor eliberate. Mulți se întorc doar la ruine. Mulți se întorc doar la morminte... Dar credința lor este încă vie, salută partizanii cu lacrimi în ochi și cîntă împreună cu ei cîntece de victorie.

Dar Pavlek privea și iar privea. Poate în clipa aceea o va zări pe maică-sa. El este partizan. Războiul nu se terminase încă ! Comandantul Janez a fost inclus cu toată compania în Batalionul întîi al brigăzii „Cankar". Noi ordine ! În tren ! Întregul batalion — direcția Ljubljana !

Trebuia cucerit tot teritoriul pînă la îngrăditura de sîrmă ghimpată a Ljubljanei !

Hei, primul tren de partizani ! Partizanii sar în vagoane, se bucură de această călătorie ca niște copii. După atîta timp călătoresc în sfîrșit din nou cu trenul ! Nu este oare un vis ? Nu, nu, locomotiva fluieră vesel, suflă, acum în vagoanele de marfă sînt încărcați măgari și tunuri. O armată adevărată, o adevărată armată ! Din micile unități neînsemnate de partizani crescuse peste noapte o armată invincibilă !

Pavlek și Črt stau pe locomotivă. Fiecare pe o parte. Fochistul cu chipiu de partizan aruncă cărbuni sub cazan, mecanicul lustruiește barele și alămurile locomotivei. Comandantul Ciril, comisarul Frenk și tovarășul Janez discută cu aprindere. Apoi comandantul Ciril dă semnalul, partizanii încep să cînte, steagul partizanilor flutură pe locomotivă. Înainte, înainte spre Ljubljana !

Trenul aleargă. Suflă. Trece în fugă pe lîngă sate și ogoare, pe lîngă șosele și rîuri. Pretutindeni flutură steagul sloven, poporul face semne cu mîna și salută. Copiii flutură chipiuri de partizani și salută cu pumnii strînși ridicați.

În palatul Boštanj s-au întărit trădătorii. Ai noștri au atacat palatul peste noapte. Palatul este în flăcări, trădătorii — care încotro ! Înainte, înainte, spre Ljubljana ! Črt flutură steagul, Pavlek cîntă.

La Škoflica trenul se oprește. Mai departe nu se poate. Trenul își continuă gol drumul spre Ljubljana. Fochistul și mecanicul își ascund bonetele de partizani sub cărbuni.

— Ne vom întoarce, ne vom întoarce ! le strigară ei partizanilor care coborau din tren.

Acolo, în fața lor, este Ljubljana.

Comandantul Janez, Črt și Pavlek se urcă pe un dîmb. În fața lor se întinde Barje și după ea strălucește în soare alba Ljubljană. Turnurile bisericilor se ridică strălucitoare spre cer, bătrîna cetate privește visătoare spre Krim, iar acolo, departe, bubuie tunurile partizanilor asupra fortăreței trădătorilor. Se clatină zidurile Turjakului.

— Să ne așezăm aici, la soare, flăcăi ! zise comandantul Janez. Să ne odihnim. E timpul ! Doi ani am luptat !

Jos, în sat, cîntau partizanii. Poporul se aduna. Pe drumurile care duceau spre Ljubljana se vedea o mulțime de oameni.

— Ia te uită, cei din Ljubljana fug la noi ! Cei din Ljubljana se alipesc armatei noastre !

Tineri, bărbați și fete, veneau în grupuri pe șoseaua albă. Cînd îi zăriră pe partizanii despre care auziseră atîtea din spatele îngrăditurilor de sîrmă ghimpată, începură să alerge spre ei și să strige :

— Iată-ne, mergem cu voi !

Armata partizanilor creștea și creștea !

— Dar pe noi ne așteaptă lupte grele încă ! zise comandantul Janez. Acum neamțul s-a ascuns. Înfrîngerea fascismului italian l-a surprins. A mai putut să țină sub ocupație numai Ljubljana și cîteva garnizoane de pe calea ferată principală. Îl bate armata roșie. Dar înainte de a muri această fiară va lovi în țara noastră. Trebuie să fim pregătiți ! Nu ne putem culca pe laurii primelor victorii !

— Păi, nici nu ne vom culca ! N-au decît să vină ! Îi vom aștepta ! zise Črt. Țara mormîntului Sonjei este aici, în inima mea !

— Marička și tata mă strigă din mormînt ! șopti Pavlek.

— Cei doi fii ai mei mă strigă ! zise comandantul. Dar, să nu uit... puțin mai înainte am primit un ordin de la statul major al brigăzii : Črt, ai fost numit locțiitorul meu ! Locțiitor al comandantului de batalion ! Pavlek, ai fost numit comandantul companiei întîi a batalionului meu. Vă felicit ! Ați meritat !

Črt rămase pe gînduri, privind spre Ljubljana. In sufletul lui se bucura că va rămîne în unitate împreună cu ceilalți. Amîndoi mulțumiră călduros comandantului.

— Și acum, te rog, tovarășe comandant, să-mi dai măcar trei zile permisie. Doi ani nu te-am rugat nimic !

— Se înțelege, dragul meu Črt ! Dar îmi poți spune pentru ce ?

— Pentru Sonja... I-am promis că am să mă duc s-o văd și că vom sărbători împreună victoria ! Știu, știu că n-o să mă mai audă, că pentru ea totul e sfîrșit... Dar i-am promis... A fost o tovarășă de luptă curajoasă, credincioasă!

— Du-te, du-te, prietene drag ! Jertfelor le datorăm victoria ! Du-i salutul meu și salutul întregii noastre companii. Dar tu, Pavlek, ai vreo dorință ?

Pavlek privea în josul drumului. Inima-l trăgea spre drum. O mulțime de oameni ciudați îi veneau în întîmpinare. Unii erau desculți, mulți dintre ei în zdrențe ; erau tineri și bătrîni, bărbați și femei, unii purtau pe umeri copii.

— Se întorc din lagăre. Cîți nefericiți de felul acesta am întîlnit azi ! Fug de Ljubljana pentru a nu cădea în mîinile nemților. Vin pe jos din Italia ! explică comandantul. Am întîlnit deja printre ei pe niște cunoscuți de-ai mei. Arătau groaznic, dar erau fericiți că se află din nou într-o țară liberă. Și suferințele acestora își au partea lor în victoria noastră !

Grămada de oameni se apropia din ce în ce mai mult. Deodată Pavlek sări ca ars, își puse palmele streașină la ochi, privi atent spre cei care veneau și strigă cuprins de o bucurie nemărginită :

— Mama, vine mama mea !

Și o luă la fugă spre femeia care se oprise la auzul acestui strigăt. Îl recunoscuse imediat după voce. Alergară pe drum și se îmbrățișară suspinînd.

— Ah, copilul meu, copilul meu drag ! zise ea cu respirația grea și nemaisăturîndu-se privindu-l.

Îl pipăia, îl strîngea la piept și nu mai știa ce să facă de atîta bucurie.

— Ia te uită, păi acesta este comandantul Janez ! zise ea cu însuflețire cînd îl văzu.

— Da, tovarășă ! Fii binevenită pe pămîntul liber al Sloveniei ! o întîmpină comandantul cu ochi strălucitori, cînd văzu cît de fericiți erau mama și fiul.

— Și tu ești aici, Črt !

— Păi cum altfel, toți, toți sîntem aici !

— Dar, tata, Pavlek ?

Toți tăcură.

Mama păli. Se așeză lîngă ei pe iarbă, îl trase pe Pavlek lîngă ea și șopti liniștit și resemnat :

— Eh, tu, pămîntul nostru drag, cîți au pierit pentru tine ! Pretutindeni am întîlnit morminte... Pe Rab, în Gonars, în Reničije... Pînă la Triest, pe întreaga noastră glie...

— Da, tovarășă, libertatea este un lucru măreț ! zise comandantul. Se plătește scump ! Cu atît mai mult vom ști să o prețuim !... Încotro ai de gînd să te duci ?

— Acum nu mă mai duc nicăieri ! zise mama, privindu-și fiul. Acum sînt acasă ! Acum sînt cu Pavlek ! În lagăr am ajutat la spital... Am mai învățat cîte ceva... Aș vrea să vă fiu de ajutor... Mă primiți ca infirmieră ?

— Bucuros, tovarășă !

— Mamă, mamă, păi atunci înseamnă că vom fi mereu împreună ! strigă Pavlek.

Mama își privi fiul.

— Pavlek a fost un luptător curajos ! Acum este comandant de companie ! zise Janez.

— Oh, dragul meu partizan viteaz ! șopti mama, sărutîndu-l

Apoi căzu pe gînduri. Privi trist la comandant, ca și cum l-ar fi implorat, dar totuși șopti :

— Aș dori ca înainte să mă duc acolo..., tovarășe comandant ! Să capăt putere și încredere... rezistență... și să-i mulțumesc !...

— Mergeți, dragii mei, fiecare unde-l îndeamnă inima ! Așa și trebuie ! Ne vom întîlni la brigadă ! zise comandantul și le strînse cu tărie mîinile.

Apoi plecară. Črt privi cu nostalgie spre Ljubljana cotropită, apoi își reveni și păși ca și cum ar fi plutit prin cîntecul de slavă al victoriei și bucuriei acelor zile măreție. Pavlek și maică-sa se îndreptară spre partea opusă, pierzîndu-se ca într-un vis pe cărările care duceau undeva. spre un viitor luminos, scăldat în soare.

CUPRINS

Cuvînt înainte 5
1. Se adună nori întunecaţi . 7
2. A început să tune . . . 16
3. S-a prăbuşit pămîntul . . 26
4. Heil Hitler ! 33
5. Pavlek şi Marea Germanie . . 39
6. Patria bate în inimi . . . 46
7. Taina din pădure 52
8. Printre puşti şi baionete . . 59
9. Semnul sfînt al patriei . . 67
10. Pavlek devine agent . . . 72
11. Prima întîlnire cu partizanii . 79
12. Botezul focului 86
13. Pavlek devine partizan . . . 94
14. Prietenii se cunosc 103
15. Povestirea partizanului Uroš . . 112
16. Patrula biruitoare . . . 116
17. În cercul de foc 124
18. La atac ! La atac ! 130
19. Pe lîngă ambuscadă 137
20. Aţi căzut ca nişte eroi în lupta pentru popor 140
21. Prizonierii fascişti şi perele coapte . 148
22. Pavlek în acţiune pe cont propriu . 156
23. Compania în atac 169
24. Pasiune vînătorească 184

25. Atac asupra trenului 191
26. Trădătorul . . 198
27. Răniții 205
28. Tovarășii își iau rămas bun . . . 211
29. Dușmanul trebuie căutat pretutindeni 219
30. Victoria 231

Redactor : E. MARINESCU
Tehnoredactor : GH. CUCOȘ

Bun de tipar 08.04.1974. Apărut 1974. Tiraj 20 770 exemplare. Hîrtie ofset A de 80 g/m². Format 540×840/16. Coli tipar 15,5. B 112.

Tiparul executat sub comanda nr. 40 180 la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

EDITURA MILITARĂ

Lei 9,25